3 1761 07458956 5

173

183

MARIE ANTOINETTE

OG

REVOLUTIONEN

FØRSTE DEL

1789—92

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/marieantoinetteo00tsch

MARIE ANTOINETTE under Revolutionen.

CLARA TSCHUDI

MARIE ANTOINETTE

OG

REVOLUTIONEN

FØRSTE DEL

1789—92

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1895

PT
8175
T83M3

MAR 8 1974

FØRSTE DEL
1789—92

INDHOLD

Side

I. Den franske rigsforsamling aabnes 1

II. Bagtalelser mod dronningen. — Hertugen af Orleans 11

III. Politiske rivninger. — Ludvig og Marie Antoinette mister sin ældste søn. — Bastillens fald. — Kongen besøger Paris 21

IV. Greven af Artois og familien Polignac forlader Frankrige. — Emigrationens begyndelse. — Officerernes festlighed. — Kvindernes tog til Versailles 40

V. Den femte og sjete oktober 1789. — Kongefamilien forlader Versailles 60

VI. I Tuilerierne. — Prinsesse Lamballe vender tilbage til hoffet. — Marie Antoinette's breve til prinsesse Lamballe og til hertuginden af Polignac. — Hadet mod dronningen vedbliver 76

VII. Udvandringen. — Kongen besøger rigsforsamlingen. — Favras' henrettelse — Keiser Josef's død 102

Side

VIII. Marie Antoinette som moder. — Træk af Ludvig den syttendes karakter 114

IX. Sommeren 1790. — Festen paa Marsmarken. — Dronningen og Mirabeau 131

X. De gamle prinsessers afreise til Rom. — Prinsesse Elisabeth. — Kong Ludvig og de kirkelige tilstande. — Man negter kongefamilien at drage til Saint-Cloud 147

XI. Forberedelser til flugt. — Grev Fersen. — Afreisen fra Paris 166

XII. Ankomsten til Varennes. — Kongefamilien gjenkjendes og tages til fange 182

XIII. Stemningen i hovedstaden. — Tilbagereisen . 209

XIV. Satirer mod kongen og dronningen. — Madame Roland. — Gustav den tredie af Sverige. — Keiser Leopold. — Stemningen i Koblenz. — Grev Fersens erfaringer 231

XV. Prinsessen af Lamballe og hendes diplomatiske mission. — Breve fra dronningen og fra prinsessen 250

XVI. Kongen stadfæster den nye forfatning. — Festligheder. — Dronningens sidste theaterbesøg. — Sidste mulighed for en forsoning mellem kongeparret og hertugen af Orleans 262

XVII. Forholdet mellem Tuilerierne og Koblenz. — Marie Antoinette spiller dobbelt spil 279

XVIII. De fremmede magter. — Den nye rigsforsamling. — Deputationen fra San Domingo. — Familielivet i Tuilerierne. — De politiske

Side

forhold. — Marie Antoinette's breve til keiser Leopold og til Catharina den anden af Rusland 287

XIX. Fersens sidste besøg i Paris. — Keiser Leopolds og kong Gustav den tredies død. — Frankriges krigserklæring. — Grevinde de la Motte's smædeskrift. — Girondinerne som ministere. — Dumouriez 309

XX. Den tyvende juni 1792.................... 329

FORORD

Da jeg ifjor offentliggjorde „Marie Antoinette's ungdom“, bebudede jeg i en nær fremtid at ville bringe en skildring af dronningens sidste aar. Det er denne fortsættelse — Marie Antoinettes lidelseshistorie — hvoraf jeg i disse dage overgiver offentligheden den første del. Anden del, der vil omfatte kongedømmets endelige fald, Marie Antoinettes fængselstid og sidste dage, vil udkomme om faa maaneder.

I foreliggende arbeide, saavelsom i det forrige, har jeg bestræbt mig for at gjøre fremstillingen kortfattet. Jeg har derfor ogsaa her, saavidt muligt, søgt at undgaa afbrydelser i teksten ved henvisninger til kildeskrifterne. Forud vil jeg imidlertid nævne de vigtigste af de verker, som jeg har benyttet under mine studier:

„Souvenirs d'émigration", par la marquise de Lâge. „Mémoires" du marquis de Ferrières. „Relatíons inédites de la prise de la Bastille". „Mémoires sur la vie et le caractère de Madame la duchesse de Polignac", par la comtesse Diane de Polignac. „Correspondance littéraire" de Grimm. „Memorial" de gouverneur Morris. „Mémoires" du comte Valentin Esterhazy. „Louis XVI" par le comte de Falloux. „Marie Antoinette, Joseph II und Leopold II". „Le comte de Fersen et la cour de France". „Correspondance entre le comte de Mirabeau et le comte de la Marck". „Mémoires" de madame Campan. „Mémoires et correspondance" de Mallet du Pan. „Souvenirs et portraits" du duc de Lévis. „Correspondance diplomatique" du baron de Staël-Holstein. „Révolutions de Paris". E. Quinet: „La Révolution". Dauban: „Etude sur Madame Roland et sur son temps". „Mesdames de France", par Barthélémy. „Madame Elisabeth", par la comtesse d'Armaillé. „Correspondance de Madame Elisabeth". Lescure: „Marie Antoinette et sa famille". Lescure: „La vraie Marie Antoinete". Viel Castel: „Marie Antoinette et la Révolution".

Feuillet de Conches: „Louis XVI, Marie Antoinette et Madame Elisabeth“. Pitaval: „Marie Antoinette. La Reine de France décapitée.“ „Mémoires“ de Dumouriez. „Mémoires“ de Bertrand de Molleville. „Souvenirs“ de Madame Vigée-Lebrun. „Journal d'un prêtre parisien“. „Mémoires“ de la duchesse de Tourzel. „Dernières années du règne de Louis XVI,“ par Hue. „Journal“ de Clery. „Souvenirs et notes fidèles“, par Lepître. „Six journées passées au Temple“, par Moëlle. „Fragments historiques sur le Temple,“ par Turgy. Emile Campardon: „Marie Antoinette à la Conciergerie.“ „Notes sur le procès de Marie Antoinette,“ par Chauveau-Lagarde. Madame Simon-Viennot: „Marie Antoinette devant le XIXième siècle“. Chantelauze: „Louis XVII, son enfance, sa prison et sa mort au Temple“, d'après des documents inédits des „Archives nationales“. Beauchesne: „Louis XVII, sa vie, son agonie, sa mort“ o. s. v.

Paa grund af den for mit arbeide afstukne plan, har jeg seet mig tvungen til i størst mulig korthed at behandle tilstandene under den store revolution; de politiske begivenheder har jeg — ligesom i „Marie Antoinettes ungdom“

— kun berørt, hvor dette har været nødvendigt for ikke at afbryde fremstillingens gang. Det har ikke været min hensigt at skrive en del af Frankriges historie; jeg har kun villet give en skildring af den ulykkelige dronnings personlighed.

Marie Antoinette's billede har jeg i omrids søgt at tegne saaledes, som det har fremstillet sig for mig efter fire aars studier, efter flittig læsning af brevene fra hende og om hende i de forskjellige perioder af hendes liv, og efter en nøiagtig sammenligning af memoire-literaturens stridende udtalelser. Jeg har ligesaalidt søgt at skjule hendes uforsigtigheder, som de gode. tildels udmerkede egenskaber, som hun var i besiddelse af. Min eneste søgen har været sandhed.

Vallø i Norge, august 1895.

Clara Tschudi.

Rigsforsamlingen aabnes.

La gloire que le monde donne et reçoit passe en un moment, et elle est toujours suivie de tristesse.

„L'Imagination de Jésus-Christ".

Le caractère de la grandeur d'âme et du courage est de ne rien craindre, de se placer au-dessus des événements, et de n'en point connaître d'insouffrables dans la destinée humaine.

„Devoirs" de Ciceron.

I.

Den franske rigsforsamling aabnes.

Det attende aarhundrede nærmer sig sin slutning. I Trianon staar theatret øde. Ballerne er indstillede i Versailles. Enevældets dage er talte. Dronningen er forhadt af sit folk.

Landstrygere stimler sammen rundt Paris og i Versailles. Tilførselen af madvarer vanskeliggjøres ved de politiske uroligheder. Trods de største anstrengelser er kjøbmændene ikke istand til at samle de nødvendige levnetsmidler indenfor hovedstadens mure. Ildspaasættelser, hungersnød, rov og snigmord forener sig med den store folkebevægelse, som kongen og hans raadgivere ikke forstaar.

Et haglveir har ødelagt kornet. Vinteren, der staar for døren, truer med at blive barsk og haard. Velgjørenheden i landet er storartet; men fattigdommen er meget større end bestræbelserne for at lindre den.

Midt i den gjærende uro optager én tanke i næsten lige høi grad hoffet og folket: efter et hundrede og fem og sytti aars forløb er Frankriges rigsforsamling indkaldt paanyt. Regjeringen er langtfra uden uro for, hvad den vil bære i sit skjød. Blandt folket er stemningen derimod lys; man drømmer om bedre tider. Skattene vil blive mindre trykkende, nøden vil blive mindre stor. Penge og brød vil atter strømme gjennem landet; hoffet og den hovmodige adel vil tvinges til eftergivenhed.

Under Paris's og provinsernes bifald gaar teppet op for den store rigsforsamling, der skal skabe de mange reformer, som man saa længe har ønsket og ventet paa. Uafhængighedstanken har visselig gjort kjæmpeskridt fremad. Men en konstitutionel regjering vil maaske endnu kunne bygges paa en solid grundvold, saa haaber det hele folk.

En usædvanlig bevægelse hersker den fjerde mai 1789 i Versailles. Byen forbereder sig til den festlige procession, der skal indlede rigs-

stændernes virksomhed. Der lægges tepper i alle gader.

Dagen forud er umaadelige skarer komne fra Paris. Trods vedholdende regn er de offentlige pladse og veiene fyldte af mennesker. Hele familier har ikke fundet tag over hovedet. De har sovet paa trapper eller staaet opreiste den hele nat for ei at gaa glip af den plads, de har erobret, og hvor toget er bebudet at ville komme forbi.

Skyerne spredes. Regnskyllet stanser, da dagen gryr. Frembrydende solstraaler lover vakkert veir.

Mængden farer ned over gaderne. Hurtig, med glade, ophidsede miner løber man afsted. Trængselen vokser. Menneskene ser ud, som havde de feber. Alle vil se, alle synes at have lige travelt.

Man betaler vinduspladse med guldstykker, navnlig i husene rundt domkirken, hvorfra de tre stænders deputerede skal gaa, og hvor de allerede staar opstillede, hver med et vokslys i haanden.

Klokken er ti. En mumlen gaar gjennem de ventende. Hoffet nærmer sig.

Staldmestere, pager, kongelige jægere rider foran. Kongen sidder i galavognen med greven

af Provence ved sin venstre side; ligeoverfor sidder greven af Artois. Dronningen med prinsesserne har sæde i den næste vogn. Efter dem følger andre hofvogne; hestene er prydede med store fjærbuske, der vajer i vinden.

Raabene: „Kongen leve!“ hilser den første vogn. Idet dronningen kjører forbi, er der taust som i graven.

Kongefamilien stiger ud foran kirkeporten og venter i domkirkens kor, indtil toget omsider er bleven ordnet.

Processionen sætter sig i bevægelse. Den franske garde og schweizerne danner spalier og holder mængden tilbage. Versailles' præsteskab aabner det lange tog.

Overensstemmende med etiketten fra 1614 har man foreskrevet folkets repræsentanter en ydmygende dragt; de gaar i to rækker, iførte sorte klæder uden prydelser og med bredskyggede hatte uden fjær. En eneste blandt dem danner en undtagelse fra de andre. Det er en arbeider fra Bretagne, som er mødt i den dragt, der er brugelig i hans hjem.

Høie bifaldsraab hilser trediestanden. Man ser kræfter samlede, som man nærer tillid til. Med interesse betragter man de kjendte depu-

terede, især Mirabeau, den store taler med de paafaldende hæslige ansigtstræk.

Efter den tredie stand gaar adelsmændene. Bifaldsraabene stanser. Deres kapper med guldbrokade, deres lange, flyvende fjærbuske, men især deres hovmodige miner forøger bitterheden og imponerer ikke.

En eneste blandt adelen hilses med venlighed. Hertugen af Orleans har forsmaaet at tage plads i sin families midte; han gaar blandt de deputerede fra sit eget sogn. Man tiljubler ham som folkets ven, men især som hoffets og dronningens fiende.

Geistligheden, der følger adelen, er delt i to grupper: det lavere præsteskab og rigets biskopper.

Under en tronhimmel bærer erkebiskoppen af Paris den hellige hostie. Livgardister og schweizere gaar foran; baldakinens snore holdes af prinser af det kongelige hus. Umiddelbart derefter kommer kongen i en prægtig, guldbroderet kaabe. Han er omgivet af kronens høieste embedsmænd. Som det øvrige følge holder ogsaa han et vokslys i haanden.

Dronningen gaar lidt bagefter, i spidsen for prinsesserne og damerne ved hoffet. Kunst og

natur synes paa denne dag at have udtømt sine kilder, for at gjøre hende til et billede af uforlignelig skjønhed og majestæt. Men intet bifaldsraab hilser Marie Antoinette; ålt bliver som is paa hendes vei.

Toget skrider frem, belyst af vaarsolens straaler.

Paa slottets balkon ligger et barn, der støttes med puder, et gulblegt, sygt, afmagret barn. Det er kongeparrets ældste søn, Frankriges kronprins, den lille Ludvig, der følger processionen med sit halvslukte, sorgtunge blik.

Hans mørkringede øine lyser et øieblik ved det eiendommelige og glimrende skue. Det er den sidste glæde, der er forbeholdt ham hernede: thi om en maaned vil han være død.

Hans moder ved det. Hun løfter hovedet og søger sin stakkels lille. Hun tvinger sig til at smile til ham — et forstenet smil — og gaar videre, opfyldt af mørke tanker.

Mængdens truende taushed afbrydes pludselig af skrig, der tordnes ind i hendes øre: „Leve hertugen af Orleans!“ Det er en ondskabsfuld demonstration: hertugen af Orleans er hendes bitreste fiende. Han har ikke bidraget mindst til at vække og sprede det had, hun er gjenstand for.

Det er ikke prinsen, man tiljubler, men dronningen, som man vil fornærme. En hob kvinder fra Paris er komne for at hilse hende med denne haan. Tre gange gjentager de sine fornærmelser og hadefulde udraab.

Kongen synes intet at høre. Marie Antoinette blegner, stanser, vakler. Hendes skikkelse skjælver; hun griber om sig og er paa vei til at falde. Prinsesserne iler frem for at støtte hende. Kongens venner, der er forberedte paa angreb, raaber: „Kongen leve! Leve dronningen!"

„Husk, at De er Maria Theresias datter," siger en stemme i hendes nærhed.

„Jeg husker det," mumler hun halvt afmægtig og samler sine kræfter paanyt.

Man vil lade toget stanse; men hun hindrer det ved en haandbevægelse. Det brænder i hendes hoved, hendes læber er tørre. Med majestætisk værdighed, men med et udtryk af dyb kummer fortsætter hun sin gang.

Den selvbeherskelse, som hun har vist for offentligheden, forlader hende imidlertid, saasnart hun er kommen tilbage til sit slot.

Hun styrter om paa gulvet. Hendes virkelige følelser bryder ud. Flere timer ligger hun i de frygteligste kramper.

Hendes halsbaand og armbaand sprænges op, før hendes kammerjomfruer faar anledning til at skille hende ved dem. Man maa klippe hendes kjoleliv itu for at skaffe hende luft.

Efter at hun er bleven bragt tilsengs, finder hun endelig lettelse i en strøm af taarer. Hun vender sig til sine damer for at søge trøst hos dem, men disse er for bekymrede til at turde fremholde trøstegrunde. — —

Tidlig den følgende morgen trykker en ikke ubetydelig menneskemængde sig sammen foran en trang sidedør der fører ind til den sal, hvor rigsdagens aabning skal foregaa. De taler i grupper; nogle er rolige, andre livlige, alle alvorlige og strenge.

Døren aabnes endelig. Gjennem denne beskedne indgang træder de langsomt ind, hine mænd i den ydmygende tjenerdragt, som folket tiljublede igaar: de seks hundrede valgte af folket.

Guldforsiringer, kandelabere, kongelig herlighed lyser de kommende imøde i det prægtige rum.

Tronen er reist længst nede, under en guldprydet, rig baldakin. Ved siden af den staar en lænestol, der er bestemt for dronningen. Tabu-

retter er satte frem for prinsesserne, smaastole for prinserne.

Paa høire side er sæder stillede tilrette for præsteskabet, til venstre for adelen. Guvernører, generaler og statssekretærer har faaet plads midt paa gulvet.

Aller længst borte er de bænke stillede op, der er bestemte for den tredie stand. Man vil nedværdige borgerne straks ved at forvise dem til den fjerneste ende af salen.

To ceremonimestere bringer deputationerne til sæde.

Mændene af folket ser foran sig efterkommere af de gamle herskere, arvtagere efter dem, der ved sin dyd eller sin viden har bygget Frankriges kirke, endelig adelen, arvingerne til hine titler og rettigheder, som tidligere konger af Frankrige har givet sine bedste hærførere og statsmænd til løn.

Ærespladsene, som man har beredt adel og geistlighed, og disses straalende dragter bringer dog ingen til at glemme de seks hundrede mørktklædte skikkelser. Massernes sympati er med dem. Gjennem den snevre dør, som de har faaet anvist til indgang, er folkets forhaabninger trængte ind.

Ludvig den sekstende aabner rigsfersamlingen med en tale, hvori hans godhed og hans kjærlighed til folket finder lyd. Han taler om, at hans hjerte har længtet efter denne dag, og at han ikke har tøvet med igjen at indføre en skik, som — saa haaber han — vil blive kilden til fornyet styrke og lykke for folk og rige.

Den dag er det sidste gang i de gamle forhold, at Marie Antoinette viser sig som dronning ved en offentlig leilighed. Hun synes at have en forudannelse derom. Med møie skjuler hun sin bevægelse under de officielle smil og bøininger, som hun deler ud til alle sider. Medens kongen holder sin tale og lover folket hengivenhed og retfærdighed, medens Necker læser op en redegjørelse for pengevæsenets stilling, søger hendes blik rundt i den store sal. I de ukjendte ansigter søger hun at læse, hvilke følelser de besjæles af for kongen og hans hus.

II.

Bagtalelser mod dronningen. — Hertugen af Orleans.

I de almindelige forhaabninger, som rigsforsamlingen kaldte til live, var dronningen det mørke og truende punkt.

Bagtalelsen havde gjort sit arbeide. Glædesraabene, som endnu hilste Ludvig, naar han viste sig, forstummede haardnakket paa Marie Antoinette's vei.

De adelige fra provinserne, landsbypræsterne og smaabyborgerne var strømmede til fra alle kanter, fyldte af de afskyligste fordomme mod hendes person. Man havde vænnet sig til at betragte hende, ikke blot som den, hvis ødselhed bar skylden for pengemangelen i landet, men som den betydeligste hindring for fremgang og held.

Smædeviserne og spotteskrifterne, som ondskaben havde kastet ud, de hemmelighedsfulde

rygter, der blev hviskede videre med lav stemme, uden at man kunde fastholde hvorfra de kom, havde idelig gjentaget, at „østerrigerinden“ var ophavet til alle onder.

En bebreidelse, som Marie Antoinette's fiender ikke ophørte at overøse hende med, var den hengivenhed, som man mente, at hun nærede for sit fødeland. Man fremholdt uafladelig, at hun formentlig ofrede sin egtefælles interesser til fordel for sin broders. Ved slutningen af den amerikanske krig havde Frankrige forpligtet sig til at udbetale to millioner livres for de forenede stater; betalingsterminerne faldt sammen med revolutionens første tid. Rygtet fordoblede summen hundrede gange og forvanskede historien: Det hed, at Marie Antoinette hemmelig støttede keiser Josef af Østerrige, der befandt sig i pengeforlegenhed, og at betydelige summer, som hun sendte til Wien, udhungrede Frankrige og tømte statskassen.

Umiddelbart før rigsforsamlingen traadte sammen, havde tilskuerne i den italienske opera en aften seet en kjæmpemæssig plakat, der var klæbet fast paa randen af dronningens loge. „Skjælv tyranner! Eders tid er forbi,“ havde man læst paa den. Og da ministeren Brienne havde faaet afsked, havde man tændt glædes-

baal og skreget: „Imorgen kommer turen til dronningens fortrolige, abbed Vermond!"

Efter folkets ønske var Necker bleven Brienne's eftermand. Marie Antoinette havde bifaldt ministerens ønske om at fordoble den tredie stand; og hun havde trukket gunst og gaver tilbage fra yndlinge og tjenere.

I samme forhold, som Ludvig's uduelighed som regent traadte frem, udviklede hans gemalinde sig under prøvelsen. Hun var ikke længer det letsindige barn, som hun tidligere havde været. De ædle egenskaber, der havde ligget halvkvalte under hendes forlystelsessyge og ubesindighed, viste sig nu. Den elegante verdensdame gjorde plads for den karaktersterke kvinde. Hendes stolte værdighed, hendes foragt for faren kom imidlertid for sent til at kunne redde hende fra fald.

Nu nyttede det hende lidet at skille sig fra vennerne, at søge at puffe kongen frem mod reformer. Hendes stemme naaede ikke folket; man troede ikke paa ædle bevæggrunde hos Marie Antoinette.

Gjennem fjorten aar havde almenheden betragtet hende som rigets fiende. Eftersom oprørsaanden havde bredt sig, havde hadet mod hende mere og mere fæstet rod. Det revolutio-

nære Frankrige væltede sig enstemmig over „østerrigerinden“; hun var dets merkede offer fra første færd.

I de dage, der gik forud for rigsforsamlingens aabning, havde veiene mellem Versailles og Trianon været fulde af fodgjængere. Man havde mødt advokater, præster og borgere, folke-repræsentanter, der i sine afsidesliggende kroge gjennem smædeviserne havde hørt tale om dronningens lille Trianon.

Alt vilde de se derinde, alt vilde de vide besked om. De udspurgte tjenerne med hensyn til kongens formentlige drikfældighed. Og det var ikke muligt at faa dem rokkede fra troen paa, at dronningen førte et ryggesløst liv.

Rygterne, der omsummede Marie Antoinette's navn, var sammensatte af de mest forskjelligartede historier. Man gjenfandt dele af de gamle prinsessers skjændeprækener, af grevinde la Motte's bagvaskelser, af greven af Provences misundelige udtalelser. Josef den anden uden at ville det og Karl af Artois uden at vide det, fyrster og kammertjenere havde nedsat hende i almenhedens øine. Selv havde hun endelig ved sin letsindighed, sine fjær og diamanter, sin spillesyge, sin ødselhed og sin grevinde Polignac ikke mindst medvirket til sin undergang.

Der fandtes desuden inden familiens midte en prins, der ved at erklære sig for dronningens fiende havde erhvervet anseelse og popularitet: Den usædelige hertug af Orleans — en sønnesøn af Ludvig den femtendes formynder — havde under den tiltagende gjæring i landet begyndt at opponore mod hoffet for at fremme egennyttige hensigter.

Orleans'ernes „Palais Royal" var et mødested for sammensværgelser; thi ifølge denne families gamle forrettigheder kunde politiet ikke trænge ind i dette hus.

De bagvaskelser, der lagde grundstenen til Marie Antoinette's skafot, udsprang meget hyppig fra „Palais Royal" og fandt altid et velvilligt ekko bag dets mure. I Orleans'ernes stotsgaard blev stormen paa Bastillen besluttet; og det var her, at man forberedte den tyvende juni og den tiende august.

Hertugen af Orleans — tidligere hertug af Chartres — havde i en ung alder egtet hertugen af Penthièvre's datter, der var betaget af kjærlighed til den smukke mand, om hvis usædeliv hun ingenlunde var i uvidenhed. Prinsen, som var langt mere indtaget i hertuginden af Penthièvre's formue end i hendes dyder, var traadt ind i egteskabet uden kjærlighed.

Sanselige glæder havde fyldt hans liv, før han blev gift. Som egtemand fortsatte han sine utilladelige forbindelser. Han aabnede paa vidt gab sit hus for kvinder og mænd af de sletteste sæder, han foranstaltede vilde orgier for dem; og han ødelagde moralsk og fysisk sin svoger, prinsen af Lamballe, der, om han havde levet, vilde være bleven eneste arving til sin faders høitanseede navn og umaadelige godser.

Ved Marie Antoinette's ankomst til Frankrige havde Penthièvre's svigersøn begyndt med paa en paafaldende maade at gjøre kur til den unge kronprinsesse, som med største frimodighed var traadt ham imøde. Skjønt keiserinde Maria Theresia havde udpeget ham som en lidet paalidelig ven, havde datteren ei taget i betænkning at overøse ham med straaler af den velvilje, som hun saa gjerne havde i beredskab for alle.

Medlemmer af huset Bourbon havde gjennem generationer betragtet Orleans'erne med skjæve blikke. I tilfælde af, at Ludvig den fjortendes efterkommere døde ud, var prinserne af Orleans arveberettigede til tronen. Denne arvefølge havde allerede vakt Ludvig den femtendes mistillid til dem. Da den gamle hertug havde meddelt ham, at sønnen ønskede at egte hertugen af

Penthièvre's datter og udbedt sig kongens samtykke dertil, havde Ludvig svaret:

„Det behager mig ingenlunde, at en prins, der hører til familiens yngre linie, bliver meget rigere end mine børnebørn; et uheldigt forhold kan opstaa derved. Men da tronen i lige linje er sikret ved mine tre sønnesønner, vil jeg alligevel ikke modsætte mig den ønskede forbindelse."

Ludvig den femtendes søn havde opdraget sine børn i den for Orleans'erne meget fornærmelige tanke, at disse ikke vilde sky noget middel, end ikke forbrydelsen, for at jevne sin vei til tronen. Denne anskuelse, der tidlig havde fæstet rod hos Ludvig den sekstende, beherskede ham under den store revolution. Og længe før revolutionen brød ud, følte han sig frastødt af den unge hertug; han saa med sorg, at greven af Artois varmt sluttede sig til ham.

Skjønt Marie Antoinette først havde modtaget hertugen som ven, behandlede ogsaa hun ham senere som fredsforstyrrer. Hans tarvelige manerer og ryggesløse liv mishagede hende; og hans stiltiende forsvinden, hver gang kongefamilien befandt sig i fare, væbnede kongeparrets mistanke mod ham.

Dronningen modstod sjelden en fristelse til at sige et spøgende ord eller til at lytte til et

vittigt indfald. Hun lod sin spot gaa ud over hertugen af Orleans; og denne optog det i begyndelsen temmelig godmodigt.

Han havde ladet bygge tre store huse, som han leiede ud, hvilket end mere forøgede hans store indtægter.

„Vi ser Dem kun her om søndagen,“ sagde dronningen i den anledning til ham; „det er formodentlig, fordi De nu holder butik.“

Denne vittighed behagede prinsen mindre.

Da hun senere krydsede hans plan om at blive storadmiral af Frankrige, da hun endelig, efter Marie Thérèses fødsel, haanligt affærdigede hans tale om en forbindelse mellem kongeparrets datter og hans søn Ludvig Philip, blev han snart hendes erklærede modstander.

Isoleret paa grund af kongeparrets kulde fjernede han sig mere og mere fra Versailles; og han brød endelig helt med den ældre gren af sin familie. Ved at vise sig som dronningens fiende vandt han — som allerede omtalt — folkets gunst; og som prins af blodet blev han et farligt redskab i rænkesmedenes hænder.

At se hans haand overalt, at høre hans stemme i alle oprør er vistnok dog en feiltagelse. Hertugen var mere at beklage end at dadle; hans feil stammede snarere fra svag-

hed end fra ondskab. Saare vanskeligt var det desuden for ham at forlade revolutionens vei, efterat den engang var betraadt.

For Marie Antoinette blev hans had imidlertid saare følgerigt. Han anklagede hende for at have bragt ham ind i den skjæve stilling, hvori han stod, og for stadig at have opflammet kongens uvilje mod ham. Han bebreidede hende bittert, at hun havde ydmyget ham ved sin foragt og kastet ham over i modstandernes leir ved sine fiendtligheder.

Hans elskerinder, især hans børns guvernante, den aandsoverlegne fru de Genlis, gjorde intet for at dæmpe hadet. Den ømfindtlige forfatterinde havde gjentagne gange følt sig fornærmet af dronningen, der ikke havde vist hende hensyn nok. Og den bitterhed mod Marie Antoinette, der tydelig skimter frem i fru de Genlis' livserindringer, kom sikkert end tydeligere tilorde i hendes daglige samtaler med hertugen.

Da Marie Antoinette for anden gang blev moder, svor Philip af Orleans under bitre fornærmelser, at dette barn aldrig skulde blive konge i Frankrige.

Han blev forvist paa grund af den ringagt, som han havde tilkjendegivet ligeoverfor det

kongelige hus. Skjønt det var ham, som havde ført prinsessen af Lamballes egtefælle ud i usædelighedens sump, gik denne i forbøn for ham hos kongen. Og da baade Ludvig og Marie Antoinette satte megen pris saavel paa prinsessen som paa hertugens ulykkelige hustru, der var ganske forskjellig fra ham, blev forvisningen atter ophævet.

Philip af Orleans erindrede fra tid til anden, at han hørte til huset Bourbon, og at han var prins af blodet. Naar han huskede dette, angrede han sine forvildelser og tænkte alvorlig paa at opføre sig som god slegtning og tro undersaat. Men hans regjeringsfiendtlige venner opflammede stadig paanyt hans had til dronningen; og en besynderlig skjebne vilde, at de fleste sammensværgelser mod hans kongelige slegtninge udklækkedes i hans palads. Han havde den skam at blive dragen ind i dem, og den ulykke, at de sammensvorne benyttede hans navn som merke.

III.

Politiske rivninger. — Ludvig og Marie Antoinette mister sin ældste søn. — Bastillens fald. — Kongen besøger Paris.

Straks efter at rigsforsamlingen var traadt sammen, fandt heftige brydninger sted. Trediestanden paa den ene, adelen og en del af geistligheden paa den anden side stod snart ligeoverfor hinanden i aaben kamp. Striden blev saameget bitrere ved de stigende fordringer fra det ene parti. ved den haardnakkede modstand fra det andet.

Stemningen inden folket blev mere og mere urolig, regjeringens holdning mere og mere vaklende. Hungersnød blev ved med at rase i landet.

Abbed Sièyes, repræsentant for Paris, havde ved sin bog: „Hvad er trediestanden?“ givet bevægelsen et mægtigt stød fremad. „Hvad er den tredie stand?“ havde han spurgt. Han havde svaret: „Intet“. Hvad bør den være?“ havde han videre spurgt. „Alt!“ havde svaret lydt.

Efter forslag af ham, efter ustanselige rivninger mellem de to partier, antog trediestanden navn af nationalforsamling; Bailly, en berømt astronom, der fra sit ensomme studereværelse var flyttet midt ind i folketummelen, blev valgt til præsident. Af egen magtfuldkommenhed og uden at afvente kongens bifald tilegnede den tredie stand sig saaledes adgang til at optræde for det hele folk.

Begivenhederne styrtede over hverandre. For at beherske dem havde man trængt en leder, der enten var i besiddelse af fremragende statsmandsdygtighed, eller som sad inde med arméens tillid og kjærlighed.

Den godmodige Ludvig eiede imidlertid hverken det ene eller det andet.

Dronningen, som han søgte raad hos i forvirringen, talte den ene dag for reformer, men trak sig næste dag heftig tilbage fra dem. Hoffet slog paa den ene side kreds om hende for at stanse hende; folkerepræsentanternes mistro og bitterhed stansede hende paa den anden. Men ikke destomindre gjorde man hende ansvarlig for alt.

Moderlige bekymringer bragte de voksende politiske ængstelser til taushed for nogle dage.

Marie Antoinette havde i ungdommen havt

alle en verdensdames feil; hun havde været letsindig, pyntesyg, egenkjærlig, ødsel og spottelysten. Men ved siden af sine mange og store feil havde hun idetmindste havt én egenskab, som forsonede med meget: hun havde været en god moder. Kjærligheden til hendes børn havde lagt eftertanke ind i hendes sind.

Nu, i mismodets onde dage, havde hun ønsket at kunne hente mod og styrke ved synet af sine børn. Men tronarvingen, det barn, hvis fødsel havde givet anledning til saa oprigtige glædesytringer fra folket, sygnede hen; og hans bitterhed og tungsind vanskeliggjorde hans pleie.

Gjennem aar havde hans tilstand været urovækkende. Lægerne havde søgt at indbilde moderen, at den frygtelige sygdom, der tærede paa hans kraft, vilde svinde med aarene. Han sendtes til Meudon. Men opholdet derude tilveiebragte ingen lindring; og Marie Antoinettes øine aabnedes tilsidst.

Vaaren 1789 kunde man ikke længer skjule det: kronprinsen var dødsdømt, selv følte han sig døende. Medens tronen rystedes, knustes moderens haab.

Prinsessen af Lamballe og grevinden af Lâge besøgte det syge barn i Meudon og vendte dybt bedrøvede tilbage.

„Det er hjerteskjærende at se hans lidelser, hans aandsklarhed, hans taalmodighed," skrev grevinden af Lâge. „Da vi kom, læste man høit for ham. Han havde havt det indfald at lade sig bære hen paa en billard; man havde lagt puder tilrette paa den. Prinsessens og mine blikke mødtes. Vi havde samme tanke: dette mindede om udstillingen af et lig.

Prinsesse Lamballe spurgte, hvad han læste.

„Jeg læser et meget interessant afsnit af vor historie, nemlig Karl den syvendes regjering," svarede han; „mange helte omtales deri."

Jeg tillod mig at spørge, om hans kongelige høihed læste historien i kronologisk orden, eller om han kun læste her og der og opsøgte de mest fremtrædende episoder.

„Jeg læser den i rækkefølge," svarede han. „Jeg har ikke kundskaber nok til selv at træffe mit valg; og altsammen interesserer mig."

Hans smukke, døende øine var fæstede paa mig, medens han sagde disse ord." — —

Opløsningen nærmede sig. Paris, der ugevis havde været ophidset af politik, blev et øieblik blød ved erindringen om dette barn, som det havde feiret for syv aar siden, — blød ved forskjellen mellem før og nu.

Aftenen inden hans død begav kongen sig fra Versailles til Meudon for at se til sønnen.

Hovmesteren sendte sin skriver, Léfèvre, ud for at lade majestæten anmode om ikke at træde ind.

Et øienvidne fortæller:

Kongen stansede øieblikkelig og udbrød under hulken:

„Ak, min søn er død!"

„Nei, Deres majestæt," svarede Léfèvre, „han er ikke død; men han er saa syg, som det vel er muligt at blive det."

Kongen sank ned i en lænestol ved døren. Næsten i samme øieblik styrtede dronningen ind og kastede sig ned mellem sin gemals knæer. Han raabte grædende til hende:

„Aa, min hustru! Vor kjære søn er død; thi man vil ikke, at jeg skal se ham."

Skriveren gjentog, at han ikke var død.

Dronningen blev ved at omklamre kongens knæ. Under en strøm af taarer sagde hun:

„Lad os fatte mod, min ven! Intet er umuligt for Gud. Lad os haabe, at Gud vil bevare vort høit elskede barn."

Morgenen efter — den fjerde juni — udaandede arvingen til Frankriges trone. Det var paa maanedsdagen for hin kirkelige procession, der havde indledet den store rigsforsamling.

Faa dage senere aabnede gravhvelvingen i Saint-Denis sig for kongesønnen, og folket

fæstede en stakket stund halvt aandsfraværende sin tanke paa den lille prins's kiste.

Men i slottet i Meudon laa moderen paa knæ med hovedet begravet i sine hænder. Hun var ikke at formaa til at forlade den seng, der nu stod tom; uafladelig tænkte hun paa det barn, der havde lidt saa meget, og paa de forhaabninger, som var slukte ud med ham. Hendes smerte males i et par ord, som hun sendte til prinsessen af Lamballe:

„Du er lykkelig, som ikke er moder!“

* * *

Sorgen over sønnens bortgang kunde ikke fritage forældrene fra de bekymringer, som de politiske forhold førte med. Det var en gjærende, forvirret, kjæmpende tid, gjennem hvilken der gik et lufttræk, som varslede store omveltninger.

Dagen efter kronprinsens død indfandt Bailly sig paa slottet for at udtrykke nationalforsamlingens deltagelse; samtidig havde han imidlertid det hverv at anmode om, at en del af repræsentanterne maatte blive modtagne af kongen for at tale med ham om de raadende tilstande, da man — som Bailly udtrykte sig — „ei kunde

godkjende nogen mellemmand mellem kongen og hans folk."

„Findes der da ikke fædre blandt tredie-standen?" spurgte Ludvig med usædvanlig bitterhed.

Bailly fastholdt imidlertid sit forlangende i en saa bydende tone og med saa indtrængende ord, at kongen maatte give efter og straks modtage de deputerede.

Det vilde føre for langt at gaa nærmere ind paa de begivenheder, som fulgte, og som verdenshistorien har fortalt. Mange var aarsagerne til misstemning:

I en høitidelig forsamling havde kongen tilbagekaldt de beslutninger, som den tredie stand havde fattet og bekræftet med ed.

Necker, den mand i hvem alle maadeholdne frihedsvenner saa sit haab, havde indgivet sin afskedsansøgning. Paa kongens og dronningens anmodning havde han dog atter overtaget finansministerens portefølje; men det var en offentlig hemmelighed, at hans modstandere uafladelig arbeidede paa at styrte ham. Og flere regimenter droges sammen i nærheden af Versailles for at understøtte regjeringen i det beleilige øieblik.

Den ellevte juli om aftenen fik Necker afsked. Han blev samtidig forvist fra Frankrige; og ledelsen af det nye ministerium betroedes til

dronningens yndling, baron Breteuil, der var en heftig modstander af folkepartiet.

„Jeg kan ikke gaa tilsengs uden at meddele dig, at Necker er reist,“ skrev Marie Antoinette samme aften til hertuginden af Polignac. „Give Gud at vi endelig kan gjøre det gode, som ene og alene beskjæftiger os. Øieblikket er frygteligt, men jeg har mod.“ — — —

Ministerens afskedigelse ophidsede mængden til det yderste. Man saa en forhaanelse mod det franske folk i den unaade, hvori folkets yndling var falden; og man frygtede, at tropperne vilde angribe Paris.

Neckers og hertugen af Orleans' buster tilhylledes med sørgeflor; man bar dem rundt blandt de tause masser, som ærbødig blottede sine hoveder.

Man skreg paa forræderi og statsbankerot, fortalte, at kongen havde til hensigt at lade Necker kaste i Bastillen, og at hertugen af Orleans vilde blive halshugget. Det hed, at en Bartholomæus-nats rædsler ventede folkets repræsentanter, at hovedstaden vilde blive angreben af leiede tropper, og at dronningen, hjulpen af familien Polignac, personlig vilde opflamme soldaternes grusomhed og vildhed.

Den forbitrede befolkning besvarede disse løgnagtige og farlige rygter med forfærdelige forberedelser. Man opbrød stenene i gaderne, stansede hoffets budbærere, stjal brevhemmelighederne, plyndrede fredelige reisende, brændte, skjændte, skreg og truede med at styrte mod Versailles.

Nationalforsamlingen var ikke mindre ophidset og utaalmodig end hovedstadens beboere. Mirabeau tordnede mod hoffet med hele sin mægtige veltalenhed. Mørke spaadomme, forbandelser kastedes ud mod Marie Antoinette, som man betragtede som ophavet til Neckers fald. Abbed Gregorius sammenlignede „østerrigerinden“ med bibelens Jesabel. „Franskmændenes tillid til sine konger,“ skreg Mirabeau, „er mindre en dyd end en svaghed.“

Under anførsel af baron Besenval stod kongelige tropper samlede udenfor Paris. Men soldaterne, der var bearbeidede af pressen, vaklede mellem sin sympati for folket og den troskabsed, som de havde svoret herskeren. Langt fra at holde masserne inden skranker bidrog de tvertimod til at ophidse dem mere endnu.

I østkanten af Paris laa Bastillen, en gammel fæstning, som under tidligere konger havde

vundet en sørgelig navnkundighed. De tjenester, som den havde ydet kongedømmets og dets ministeres despotisme, havde gjort den mere berømt end dens fasthed; thi i Liguens og Frondens tid var den bleven erobret og gjenerobret fem—seks gange.

Det var en hadet og forbandet bygning, som gjemte lutter pinlige minder, der levede paa alles læber. Utallige offere for herskernes og deres yndlinges vilkaarlighed havde sukket bag dens mure. Folkets sind var fyldt med rædsel for dette sted, der havde rummet saa mange tankens martyrer.

Ganske naturligt vendte vreden sig mod denne bestandige trusel for byen, mod dette gamle symbol paa kongernes enevælde.

Der fandtes i Frankrige neppe noget godmodigere menneske end Ludvig den sekstende. Han havde ladet tilintetgjøre de lave og mørke huller i fængselet Châtelet; og han havde ladet „la Force“ indrette til gjældsfanger, for at adskille dem fra tyve og andre forbrydere. Men Bastillen var et redskab for hans konge-herredømme; han holdt af den gamle borg og vilde nødig berøve den dens anseelse. Medens andre fængsler formildedes, var dette fængsel bleven ved at være lige strengt.

I aaret 1789 var Bastillen alligevel kun skyggen af en fæstning; den bevogtedes af to og otti invalider og af seks og tretti schweizere. Men dens kanoner beherskede en del af Paris; og rygterne, som var i omløb, vakte frygten for, at man agtede at beskyde hovedstaden derfra.

Morgenen den fjortende juli trængte folkeskarer ind i invalidehotellet, hvor de bemægtigede sig vaaben. Under raabene: „Vi vil have Bastillen!“ begav de sig derefter i stormskridt til fæstningen.

Garnisonen opfordrede de fremtrængende til at trække sig tilbage; men ingen hørte derpaa.

Skarerne voksede. Fra alle sider væltede mennesker frem; der saaes endog præster og kvinder blandt hoben.

Kampen brød løs og varede fra middagstid til klokken fem om eftermiddagen. Et af Besenvals kavalleriregimenter rykkede ud, men maatte trække sig tilbage og overlade hovedstaden i folkemassernes hænder. Endelig troede komandanten, de Launay, ikke længer at kunne holde stand. Folket trængte ind i fæstningen; de Launay blev myrdet, og hans hoved blev stukket op paa et spyd.

Overrasket over seiren ilede Paris's befolkning

til de rygende ruiner. Man følte det som en velgjerning at se dette skræmmebillede magtesløst, at se den gamle bygning ødelagt, jevnet med jorden.

En hvidskjægget olding, som havde siddet indespærret i et af fangehullerne, blev i triumf ført gjennem hovedstadens gader. Poesien, videnskaberne, kunsten ilede med at feire Bastillens ødelæggelse. Man dansede rundt ruinerne og brændte glædesbaal. Man udpegede for hinanden og hilsede dem, der havde været med at indtage fæstningen.

Den franske revolution, der længe havde ulmet, brød ud den dag, da Bastillen faldt. Medens hovedstaden feirede sin seir, skyndte man sig at forberede sit forsvar. Man smedede lanser og barrikaderede sig mod de ventede kongelige tropper. Mænd, der var sorte af krudtrøg og tilsølede af blod, erklærede sig for byens forsvarere; halvdrukne furier ophidsede dem.

Under den almindelige forvirring var de valgmænd traadte sammen, som havde kaaret repræsentanter til rigsforsamlingen i Versailles. De overtog midlertidig hovedstadens anliggender. Der oprettedes en borgergarde — den senere saa navnkundige nationalgarde — hvoraf der

lidt efter lidt stiftedes afdelinger rundt om i det hele land.

Ved underretningen om begivenhederne i hovedstaden begav den øverste kammerherre, hertugen af Liancourt, sig i skynding til monarken.

„Det er jo oprør,“ udbrød Ludvig, da Liancourt havde talt ud.

„Sire,“ svarede hofmanden, „sig heller: det er revolution.“

Kongen havde hidtil betragtet de alvorlige forvarsler med sindsligevegt; han havde nogenlunde fundet sig i trusler og trods. Men hans tillidsfulde ro brødes sønder ved det uventede angreb. Bastillens ødelæggelse virkede paa ham, som havde man tilføiet ham et saar i hjertet.

„Dette er for meget,“ gjentog han gang paa gang.

Fæstningens fald virkede ikke alene paa kongen. Den sikrede revolutionens fremgang ved den skræk, som den indgjød regjeringens embedsmænd.

Man havde ikke troet paa folkets kraft, man havde spottet mængdens anstrengelser. Hofpartiet grebes af rædsel, da det saa, at de forhaabninger, der havde været knyttede til arméen, viste sig grundløse.

Pariserne var forbausede over sin magt, hoffet var forfærdet over sin afmagt. Ubestemthed, frygt kjæmpede inden ministeriet mod enkeltes beslutsomhed. Kongens raadgivere begyndte endelig at forstaa, at revolutionen var vokset frem for deres øine og truede tronens autoritet.

I løbet af de foregaaende dage havde rigsforsamlingen forgjeves sendt deputationer til kongen for at formaa ham til at trække tropperne bort fra hovedstadens omegn.

Nu ilede Ludvig disse ønsker imøde.

Morgenen efter Bastillens ødelæggelse gik han og hans brødre tilfods og uden eskorte til forsamlingen.

Netop i dette øieblik fremtordnede Mirabeau, at „raadgiverne i slottet, af hvor høi rang de end var, alle var medansvarlige i fædrelandets ulykke."

„Sig til kongen," skreg folketaleren til den deputation, som man for sidste gang stod i begreb med at sende afsted, „lad ham vel vide det, at de fremmede horder, som vi er omgivne af, igaar har modtaget besøg af prinser, prinsesser og kongelige veninder, at de er blevne kjærtegnede og opmuntrede og har faaet gaver af dem. Sig ham, at disse fremmede leiesvende,

stoppede fulde af guld og vin, hele natten igjennem har besunget Frankriges nedsynken i trældom, at de, brølende ryggesløse viser, har udbragt skaaler for rigsforsamlingens fald. Sig ham, at hoffolkene i hans eget palads har danset til lyden af denne barbariske musik, og at netop saadan var forspillet til Bartholomæus-natten."

Da hans tale var endt, fik man vide, at Ludvig var paa vei til forsamlingen.

Man modtog ham kjøligt; men hans godmodige og tillidsfulde udtryk vakte sympatien for ham tillive paanyt.

„Jeg er ét med folket," begyndte han; „jeg stoler paa eder."

Da han havde ophørt at tale, brød de deputerede ud i bifald. Uden hensyn til anskuelser og stand stimlede de om ham; de vilde alle følge ham til slottet.

Han vendte tilbage mere tillidsfuld, end han var kommen. Folkemasser sluttede sig til de deputerede og beredte ovationer paa hans vei.

Dronningen ventede ham paa balkonen. Hendes datter stod ved hendes side; i sine arme holdt hun sin søn, den lille Karl, der efter broderens død var kronprins.

Alle blikke vendte sig mod hende. Marie Antoinette græd. Hendes holdning var saa

rørende, at intet hjerte forblev lukket for hende i dette øieblik; de mørke ansigter opklaredes, de hidtil tause mængder brød ud i jubelraab.

Ved sin gang til forsamlingen — dette forsoningens skridt — havde kongen sagt fra sig en del af sin magt. Hans beslutning om at fornegte sig selv synes ikke at have fremkaldt savn i hans hjerte. Stillet mellem sin godmodighed og sin værdighed opgav han den sidste i haab om at saa fred.

Rigsforsamlingen havde opfordret ham til at kalde Necker tilbage, til at fjerne tropperne og til at godkjende alt, hvad der var skeet i Paris. Han samtykkede. Han tilgav oprør og mord og opgav en kamp, der var begyndt uden klogskab, og som var fortsat uden fasthed.

Ministeriet blev afskediget. Necker blev budsendt. Kongen lod bekjendtgjøre, at han var kommen til enighed med rigsforsamlingen, og at han snart vilde aflægge et besøg i hovedstaden.

Bailly blev udnævnt til borgermester i Paris. General Lafayette blev kaldet til anfører for nationalgarden, som skulde komme til at spille en saa fremtrædende rolle i revolutionens historie; han tilhørte en høitanseet adelsfamilie, men hyldede frisindede anskuelser og var bleven be-

dækket med hæder under den amerikanske frihedskrig.

Efterretningen naaede ind fra Versailles om, at en forsoning havde fundet sted mellem rigsforsamlingen og kongen; men paa gaderne i Paris raabte man endnu: „Hævn over aristokraterne! Hævn over hofpartiet!“

Da Ludvig, den syttende juli, begav sig derind, var han opfyldt af bange anelser. Han hørte en messe og skriftede, før han drog afsted; i hemmelighed overgav han greven af Provence en udnævnelse til øverstbefalende for det tilfælde, at herskerens liv eller frihed skulde blive truet i Paris.

Marie Antoinette havde fraraadet Ludvigs imødekommenhed; hun nærede ingen tro paa den fred, der var kjøbt med tabet af den kongelige værdighed. Paa knæ og grædende havde hun bønfaldt sin egtefælle om at opgive reisen til den oprørske hovedstad.

Dagen, medens han var borte, syntes hende endeløs lang. I spændt nerveophidselse drev hun først urolig om fra sal til sal. Saa stængte hun sig inde i sit arbeidsværelse, hvor hun hændervridende gik op og ned. Med rystende haand nedskrev hun et udkast til en tale, som hun vilde holde i rigsforsamlingen, hvis oprørerne,

af hvem man kunde vente alt, stillede sig iveien for kongens tilbagekomst. Med feberagtig utaalmodighed gjentog hun uafladelig:

„De lader ham ikke komme tilbage!“

Dagen gik dog bedre, end hun havde vovet at tro.

Ludvig modtog byens nøgler af Bailly's hænder.

„Sire,“ sagde borgermesteren, „jeg overgiver Deres majestæt nøglerne til den gode stad Paris; det er de samme nøgler, der i sin tid blev overrakte kong Henrik den fjerde. Han havde gjenerobret sit folk; nu er det folket, som har gjenerobret sin konge.“

Kvinder overrakte ham vaaben, der var omvundne med blomster.

„Deres majestæts nærværelse afvæbner os,“ sagde de.

Paa hatte, huer, endog paa Ludvig den femtendes statue saa man den røde og blaa kokarde — Paris's farver — der var traadt istedetfor Bourbonernes hvide liljer. Musiken spillede: „Où peut-on être mieux qu'au sein de sa famille.“

Klokken seks om eftermiddagen forkyndte en pages tilbagekomst til Versailles, at Ludvigs besøg i hovedstaden var forløbet heldigt. Klokken

ni ankom han selv, nedbrudt af træthed, men lykkelig over, at intet uheld havde merket denne udflugt, som han havde foretaget under saa megen angst. Marie Antoinette ilede ned ad trappen for at møde ham. Han omfavnede sin hustru, sin søster, sine børn, og alle græd af glæde.

Paris havde i venlighed hilst paa sin konge; men hans eftergivenhed havde til det yderste ophidset befolkningens selvtillid og forfængelighed og ingenlunde stemt den til fred. Dronningen havde vist sig mere klartskuende end de øvrige; hun havde spaaet, at folket vilde blive mere seirsdrukken over kongens frygtagtighed end rørt over hans mildhed og naade.

IV.

Greven af Artois og familien Polignac forlader Frankrige. — Emigrationens begyndelse. — Officerernes festlighed. — Kvindernes tog til Versailles.

For prinserne af det kongelige hus vilde leilighederne til at vise mod og beslutsomhed have været hyppige og rige, om de havde forstaaet at benytte dem paa denne tid; men den støtte, som kongen havde haabet at kunne regne paa inden sin familie, udeblev ganske og aldeles.

Greven af Artois havde før farens tid ved hver anledning brammende stillet sig frem, som forsvarer af kongemagten. Uden forstaaelse for den storm, der gik over Frankrige, og som varslede nye tider og bøiede alt paa sin vei, havde han været den mest høirøstede til at dadle sin broders svaghed.

Hans letfærdige liv og folkefiendtlige holdning havde længe været betragtet med forbitrelse.

Før revolutionens begyndelse var han almindelig forhadt. Gjentagne gange var han bleven forfulgt og haanet i Paris, og i selve Versailles havde man mere end en gang fornærmet ham.

Mere ængstelig for sin egen sikkerhed end urolig for sin broder, hvis færd han tidligere havde bekymret sig saa meget om, flygtede han ud af landet med hustru og børn, saasnart han begyndte at ane, at fare trude ham i Frankrige. Han mente at sige farvel for en maanedstid til det land, som han ikke skulde faa lov til at gjense, før fem og tyve aar var forløbne.

Samtidig med greven af Artois og hans familie reiste hertugen af Enghien og Bourbon, prinserne af Condé og Conti, hertugen af Vauguyon, abbed Vermond, baron Breteuil samt flere andre af de afskedigede ministere. Disse mænd — greven af Artois fremfor alle — gav saaledes stødet til hin udvandring, der ikke blot var et feilgreb, men som blev en fare, idet den fjernede tronens naturlige forsvarere, aabnede veien for modstandernes seir og gav revolutionen et af dens mægtigste vaaben i hænde.

Mistanken mod Marie Antoinette holdt imidlertid vedblivende vagt overalt. Man troede, at hun delte greven af Artois' politiske anskuelser. Den offentlige mening gjorde hende ansvarlig

for hofpartiets skumle planer. Og allerede paa dette tidspunkt opkom der rygter om, at hun og svogeren drev hemmelige underhandlinger med fremmede magters regenter.

Rygterne var grundløse. Hendes tillid til greven af Artois var længst bleven afløst af mistro. Og hendes politiske stilling i hine dage karakteriseres bedst ved følgende ytring af hendes broder, keiser Josef:

„Hun har taget det eneste parti, der sømmer sig for hende: Hun lever i høi grad tilbagetrukket, udelukkende beskjæftiget med sine børn."

Men hadet mod hende havde længe været saa mægtigt, at det ikke længer kunde bringes til taushed.

Store omveltninger vilde uden tvivl indtræffe; en ukjendt strøm af begivenheder vilde snart knuse hjerter og forandre menneskeskjebner. Endnu vovede man vel ikke ligefrem at angribe dronningens person; men hendes venner var ikke længer sikre paa at beholde livet.

Raabene paa, at familien Polignac skulde ofres — snigmyrdes eller dræbes paa offentlig gade — hørtes og gjentoges uden sky. Ytringer herom trængte lige til tronens fod. Dronningens kammerfrue, fru Campan, fortæller, at hun en

dag hørte en forklædt mandsperson sige til en tilsløret dame:

„Hertuginden er endnu i Versailles. Hun er lig muldvarpen, som arbeider i det skjulte. Men vi skal nok faa fat paa hende.“

Marie Antoinette havde længe vidst, med hvilke blikke man betragtede fru Polignac. Truslerne kunde under tidens forhold snart blive til blodig virkelighed. Hun glemte sin egen fare for kun at tænke paa sine venners og greb selv initiativet til at faa familien Polignac bragt i ly for folkets raseri.

Den sekstende juli om aftenen, efter Bastillens fald, lod hun hertuginden kalde til sig. Hun talte med hende alene, aabenbarede al sin ængstelse for hende og bad hende om at reise samme nat.

„Idet man angriber dig, er det mig, som man efterstræber“, sagde hun til hende. „Jeg frygter det værste. Reis. Vent ikke, indtil man forlanger af mig, at du skal fjernes.“

Der udfordredes intet mindre end en revolution for paanyt at opildne fru Polignacs venskab. Marie Antoinette stod ved afgrundens rand. Maaske tænkte veninden, at hun selv ikke havde saa ringe skyld i de farer og ulykker, som truede dronningen. Et er ialfald sikkert: hun

forstod, at tiden var kommen til at elske hende mere end før.

Hun tilbageviste heftig det forlangende, som stilledes. Hun ønskede ikke at forlade sin velgjørerinde nu, da ulykkerne styrtede over hende; i sin beslutning om at blive støttedes hun desuden af sin mand.

Marie Antoinette tryglede, besvor, græd og befalede; men egteparret vilde ikke til sin aarelange utaknemmelighed end ydermere føie feighed.

Endelig vidste dronningen ikke længer. hvilke midler hun skulde gribe til for at faa sine venner bort. Hun skjalv for hvert minut, der sinkede deres afreise, og kaldte omsider kongen til hjælp. Først da Ludvig sluttede sig til sin hustru, da han talte om greven af Artois' flugt, da han sluttelig befalede dem at reise, samtykkede Polignacs i at forlade Frankrige.

Man har ikke elsket og troet sig elsket saa mange aar, uden at hjertet bløder, naar man maa skilles. I fjorten lange aar havde Marie Antoinette næsten daglig seet sin veninde, udvekslet tanker og meninger med hende, delt hendes glæder og sorger. Nu, da hun maatte sende hende bort, følte hun først ret, hvor fast de havde været sammenbundne.

Hvor berettiget den bitterhed end havde været, der i løbet af den senere tid var opkommen hos hende mod fru Polignac, hun kunde ikke med ro se den veninde forlade hende, til hvem erindringen om hendes lykkeligste dage var knyttet, og som hun havde elsket høit over alle andre.

I skilsmissens øieblik var det, som om noget af fortiden fødtes paanyt i begge veninders hjerter.

Fra begge sider blussede de gamle følelser op med gammel styrke. Men i denne kappestrid af ømhed var det dog atter den kronede veninde, som skjænkede mest. Dronningen, der ved saa mangen en leilighed skulde vise sig sterk, var svagere, end hun havde forudseet, i afskedens time.

„Farvel. du mit hjertes ømmeste veninde,“ skrev hun til hende samme nat. „Hvor dette ord er forfærdeligt. Farvel! Jeg har endnu kun kraft til at omfavne dig.“

En time efter satte fru Polignac sig forklædt og skjælvende ved siden af en leiekusk; hendes mand og datter samt en præst, som reiste sammen med dem, havde taget plads i vognens indre. Den svenske grev Fersen og den vene-

tianske gesandt Pisani havde hjulpet til med flugtforberedelserne.

I Sens, hvor de skiftede heste, fandt de byen i oprør. Folk spurgte de reisende, om familien Polignac fremdeles var i dronningens nærhed.

„Nei,“ svarede præsten, „heldigvis er Versailles nu bleven fri for disse mennesker.“

Da kusken forlod dem ved næste skifte, hviskede han til hertuginden:

„Der findes brave folk overalt i denne verden. Jeg kjendte eder alle, dengang jeg kjørte eder fra Sens.“

Polignacs naaede en sildig aften til Rom. I anledning af deres ankomst lod paven ringe med byens største kirkeklokke; og han paalagde befolkningen at opsende Ave Maria'er for Frankriges frelse.

Inden dronningens yndling havde naaet dette midlertidige asyl, havde tilfældet paa hendes flugt ført hende sammen med en af hendes værste fiender; hun havde i Basel stødt paa minister Necker, der triumferende var paa vei til Versailles, kaldt tilbage af det samme folk, der jog hende og hendes familie i landflygtighed.

*   *   *

Jubel og begeistring hilste førsteministeren paa hans vei.

Faa dage efter hans tilbagekomst foreslog grev Noailles i rigsforsamlingen, at man skulde afskaffe bøndernes hoveripligt. Hans forslag vandt almindelig tilslutning. Natten mellem den fjerde og femte august afgik det gamle lehnsvæsen ved døden. Man tilintetgjorde i løbet af faa timer hundrede-aarige traditioner i Frankrige.

Forsamlingens borgerlige elementer fulgte det af adelen givne eksempel; de ophævede laugsvæsenet og gav afkald paa privilegier. Offervilligheden smittede alle medlemmer og stænder, og et Te-Deum blev afsunget i slotskirken for at forherlige den minderige nat.

Men medens uegennyttens berusning bemægtigede sig folkets kaarne, lod befolkningen selv sig rive hen af tøilesløshedens rus. Bønderne ophørte at betale sine afgifter. De rottede sig sammen i vilde skarer, dræbte sine godsherrer og ødelagde deres huse.

Man overbevistes snart om, at ingen Necker var istand til at gjenoprette ordenen i landet. Oprørsluen i Paris forplantede sig til provinserne. Mord hørte til dagens orden og udbredte rædsel. Nationalgarden manglede styrke.

arméen manglede disciplin. Regimenterne manglede officerer, domstolene embedsmænd. Kornforsendelser stansedes, klostre blev plyndrede, slotte brændte, eierne hængte, pryglede eller lemlæstede. En deputeret, der havde givet alt sit sølvtøi og sine kostbarheder til de fattige, modtog folkets tak i form af stenkast, hvormed man forfulgte ham.

Grev Aksel Fersen, der, som officer i fransk tjeneste, dengang opholdt sig i Valenciennes, har efterladt breve til sin fader, der giver et begreb om tilstandene. Han fortæller, at mellem tolv og tretten tusinde soldater paa mindre end en maaneds tid løb bort fra sine regimenter.

„Der er i kongedømmet hverken lov eller orden eller retfærdighed eller disciplin eller religion,“ udbryder han i et af sine breve; „alle baand er brustne, — og hvordan vil man igjen kunne faa knyttet dem?“ — — —

„Kongen har mistet al myndighed,“ skriver han en anden dag. „Nationalforsamlingen skjælver for Paris, og Paris skjælver for firti-femti tusinde landstrygere, folk uden hus og hjem, der har slaaet sig ned i Montmartre og Palais Royal, som man ikke kan jage bort, og som ikke ophører at vække bevægelse.

I provinserne er folk berusede af tanken paa, at alle mennesker er ligeberettigede, en tanke, der fra lang tid tilbage er bleven udbredt gjennem filosofferernes skrifter. Og ophævelsen af lehnsrettighederne og af de øvrige rettigheder, der i løbet af tre timer — og efter et aftenselskab — saa flot blev besluttet af nationalforsamlingen, har forlenet dem overbevisningen om, at de ikke længer behøver at betale nogetsomhelst. Adelen er i fortvivlelse; præsteskabet synes grebet af vanvid, og trediestanden er fuldstændig misfornøiet ..... Mange regimenter har gjort oprør; der findes endog regimenter, hvor soldaterne har lagt haand paa sine officerer.“ — — —

Kongen, som havde haabet at finde støtte i rigsforsamlingen, og som endnu troede paa, at offervilje vilde bringe fred, saa sine mest maadeholdne forestillinger tilbageviste med ringagt.

Hungersnøden voksede. Man hørte rygter om en nærforestaaende krig, vedblivende rygter om dronningens hemmelige rænker. Fra folketribunerne fandt revolutionsaanden vei til de usleste vertshuse. Elendigheden fra de enkelte hjem væltede frem og forgiftede sindene. Hvert haanende ord, der før var talt af adelsmanden

til hans ringe undergivne, besvaredes nu af folkets vilde skrig. Der behøvedes kun en anledning, og alt vilde staa i flammer.

Uheldigvis var kongen og dronningen uforsigtige nok til selv at antænde den lunte, der af befolkningens raseri blev benyttet til at sprænge dem bort fra deres gamle slot.

Som følge af soldaternes uophørlige bortløben fra regimenterne eiede Versailles kun en utilstrækkelig militærstyrke, der var ude af stand til med held at bekjæmpe endog den ubetydeligste bevægelse fra folkets side.

Grev Saint-Priest, den eneste mand inden ministeriet, der lagde beslutsomhed for dagen, beordrede regimentet „Flandern“ til Versailles, — et af de faa regimenter, paa hvis troskab man trygt kunde stole.

Men denne forholdsregel blev en fare; thi soldaternes ankomst vakte misfornøielse blandt borgerne.

Kongens garde indbød sine nye kamerater til en fest, som foranstaltedes i slottets theatersal.

Gjestebudet var talrig besøgt. Alt hvad hoffet endnu eiede af rang blandt mænd og straalende skjønhed blandt kvinder tog plads i logerne; og hede vine flød i strømme.

Aftenen var gunstig til at vise det forfulgte kongepar, at der endnu fandtes røster, som ønskede at hilse dem med begeistring, at der endnu fandtes sterke arme og modige hjerter, der var beredte til at forsvare dem.

Ønsket om at se majestæterne som festens midtpunkt blev mere og mere levende, eftersom aftenen skred frem. Hofdamerne bragte beretning derom til dronningen, som i begyndelsen nølede, skjønt hun havde lyst til at indfinde sig. Kongen vendte tilbage fra en jagttur, medens man bad Marie Antoinette om at vise sig; skjønt Ludvig længtede mere efter hvile end efter ovationer, trængte man nu ogsaa ind paa ham. Uden at overtale ham holdt hans gemalinde ham heller ikke tilbage. Hoffolkene bad ham indtrængende om at bringe sine venner dette offer; og snart efter begav den kongelige familie sig afsted.

Kongens og dronningens tilsynekomst elektriserede de tilstedeværende. Glemmende al tilbageholdenhed flokkede officerer og soldater sig rundt om dem.

Marie Antoinette, der holdt kronprinsen ved haanden, smilte under taarer. Alle blikke søgte hende; blomster og kranse faldt ned for hendes fod. Officererne drog sine sværd. Orkestret

spillede, og alle tilstedeværende faldt ind med sangen:

„O, Richard! ô, mon Roi!
L'univers t'abandonne,"

denne sang, der kan betragtes som det hensygnende kongedømmes svanesang.

Damerne sprettede hvide silkebaand af sine dragter. Man rev de røde og blaa kokarder af uniformerne og satte de hvide kokarder, Bourbonernes symbol, istedetfor.

Kongen syntes mere overrasket end henrykt over denne hyldning, som han i senere tid saa lidet var vant til; men han havde ikke fasthed nok til at tilbagevise de farlige hengivenhedserklæringer. Dronningen berusedes af begeistringen; hun indlullede sig i troen paa, at den lovede hende trofast forsvar i disse bevægede tider.

Da de kongelige forlod festsalen, ledsagedes de af alle tilstedeværende. For hvert skridt, de tog, fornyedes med voksende støi og iver udtrykket for regimenternes hengivenhed.

Festen fortsattes til langt udover natten. Den begeistrede glæde endte med at forvandles til uorden. Sangene, skaaltalerne antog et

truende præg. Processioner, dans, vild jubel fortsattes i marmorgaarden til den lyse morgen.

Festdeltagernes opvaagnen var mindre behagelig.

Natten mellem den tredie og fjerde oktober havde gjestebudet fundet sted.

Den fjerde oktober fortalte man i Paris om festmaaltidet. Der berettedes, at hoffet og kongeparret ved denne leilighed havde afkastet sin maske. Man havde ved de bugnende borde haanet landets almindelige nød; man havde fattet en plan om, at folkets venner skulde hænges, og at rigsforsamlingen skulde sprænges. Man gjentog endelig fra mund til mund, at dronningen kun tænkte paa at hævne begivenhederne den fjortende juli.

Folket havde ønsket en anledning til vrede; og det havde fundet den nu. Man havde ventet paa, at der fra hoffets side skulde gjøres skridt, der kunde udlægges som feiltrin; og man greb begjærlig dette festmaaltid som paaskud til ny urolighed.

Morgenen den femte oktober brød oprøret ud. Det var denne gang kvinderne, som skred til handling. De erklærede, at øieblikket var kommet til at gaa ud til Versailles og hilse paa

Mirabeau samt til at sige et advarende ord til „tykke papa Veto."

„Ludvig er en snil mand," sagde de; „han vil ikke negte os det brød, som vi hungrer efter. Hvorfor skjuler han sig i Versailles, naar vi ønsker at se ham i Paris? Hvorfor sidder han omgiven af livgardister og fremmede regimenter, naar folket tilbyder at beskytte ham?"

Nogle foreslog at begive sig til ham for at rive ham bort fra de omgivelser, der skilte ham fra folket. Andre var mere krigerske og vel oplagte til at udgyde blod.

En ung pige bemægtigede sig en tromme, som tilhørte et af gardekorpserne. Hun løb gjennem gaderne og slog alarm, idet hun af og til udstødte høie raab: „Brød! brød!"

Hallernes sælgekoner var de første, som satte sig i bevægelse. Fra den anden side kom kvinderne fra forstaden Saint-Antoine. De slæbte med sig alle de, som de mødte, idet de truede med at klippe haaret af dem, som ikke fulgte frivilligt med.

Der fandtes dengang hele skarer af kvinder i Paris, som ikke havde spist paa flere dage, som var sløve af hunger og nød. Den sterkeste følelse i disse ulykkelige væseners sjæle

var hadet til de bedre stillede, som de misundte, fordi disse kunde mætte sig.

Men det var langtfra alle, som sulten førte ud til det kongelige slot. Det betydelige antal sælgekoner fra Hallerne var, eksempelvis, ret vel stillede. De var kongeligsindede; derfor ønskede de dobbelt ivrigt, at kongen skulde bo i deres stad. De kjendte desuden nøden, skjønt ei af egen erfaring. Siddende dag ud og dag ind paa de offentlige pladse saa de den bedre end mangen anden; og de følte medlidenhed med den.

Andre dreves med af den almindelige bevægelse, af sit hjerte og af sit mod. Kræmmersker, skuespillerinder, portnerkoner, glædespiger sluttede sig i meget stort antal til toget.

Den ridende nationalgarde stod med dragne sabler midt i byen; men kvinderne lod sig ikke skræmme. De kastede stene saavel paa rytteriet som paa fodfolket, der ikke kunde bekvemme sig til at skyde paa det andet kjøn. Mange af kvinderne var meget godt klædte og havde taget hvide kjoler paa i dagens anledning. Andre var vilde og udhungrede og skreg paa brød og vaaben. Atter andre, der var blevne tvungne til at være med, var syge af

skræk. Der blandede sig endelig en stor del mandlige lediggjængere med toget, samt mange mænd, der havde forklædt sig som kvinder.

Vildheden voksede med antallet af dem, som samledes. Snart talte man om at fængsle kongen og om at sætte hertugen af Orleans paa tronen i hans sted.

Under anførsel af Maillard, der havde været med til at storme Bastillen, begav man sig ud mod Versailles. Et halvt snes trommeslagere gik i spidsen; og man slæbte adskillige kanoner med sig.

De, som ikke havde kunnet skaffe sig geværer, spyd eller lanser, bandt knive og tunge nøgleknipper for enden af sine stokke.

„Her er vaaben, der er skikkede til at gjøre det af med østerrigerinden,“ raabtes der; „hun er skyld i alle vore lidelser.“

„Hun har tidligere danset til egen fornøielse; nu skal hun faa lov til at danse efter vor pibe,“ skreg nogle.

„Antoinette! Vi vil lave baand af din hud; vi vil fylde vore blækhuse med dit blod; vi vil vælte dine indvolde ud i vore forklæder!“ hylede atter andre.

Toget, der fra begyndelsen tællede syv-otte

tusinde mennesker, øgedes stadig ved nye grupper, som kom efter og sluttede sig til det.

Regnen havde opblødt alle veie. Dagen var overskyet og kold.

„Se," sagde flere af kvinderne, der var gjennemvaade og tilsmudsede af søle, „se, hvordan vi ser ud! Antoinette skal betale os dette. Vi forlader ikke slottet, før vort arbeide er gjort."

„Jeg for min del," udtalte en velnæret slagter, „har ingen lyst til at tage livet af tykke Veto; men hvad Antoinette angaar, saa vil det være mig en stor fornøielse at skille hovedet fra hendes krop."

De mest vidtgaaende ytrede, at man ikke burde skaane andre end greven af Provence, hertugen af Orleans og den lille kronprins.

Stormklokkens lyd forkyndte Versailles, at folket nærmede sig. Man ventede i feber paa at høre de første kanonskud drøne.

Marie Antoinette havde efter sædvane tidlig paa eftermiddagen begivet sig til Trianon, fulgt af en eneste tjener.

Hun havde betragtet sine yndlingsplanter og givet dem vand; og hun havde givet gartneren ordrer for den kommende vinter.

Nu havde hun et øieblik søgt hvile paa det

bløde mos i en grotte. Hun var alene og saa ud over haven. En kjølig høstvind gjennemisnede hende fra fod og til hoved. Luften var klam og fugtig; blæsten rev i hendes haar.

Hun mindedes, medens hun sad der, sin barndoms ubestemte drømme og de forestillinger, som hun havde dannet sig om sit liv i det nye land. Hun tænkte paa de sidste offentlige begivenheder og paa den svage, ubestemte konge, som hun var forenet med.

Hun tænkte paa den søn, hun havde mistet, og paa den veninde, der havde forladt hende, og som hun havde havt altfor kjær! Hun sukkede. De fleste af dem, hun havde kaldt sine venner, havde bedraget hende eller var paa flugt for at redde sit liv. Selv var hun truet; hun saaredes hver dag i sin værdighed som kvinde og dronning. Hun spurgte sig, hvilken skjebne der var forbeholdt hende og især hvilken skjebne, der var forbeboldt den søn, hun endnu eiede og som var hendes hjertes kjæreste barn.

Skyerne trak sammen; nogle regndraaber faldt ned paa hendes hoved.

Marie Antoinette reiste sig. Gjennem aabningen i grotten saa hun en page, som nærmede sig. Hun gik ham imøde og greb et brev, som han holdt i haanden.

Hun læste: „Folket i Paris har væbnet sig og er paa vei til Versailles. Byen er i forvirring. Man ser allerede de første bevæbnede paa veien, der fører til det kongelige slot. Inden en time vil man søge at storme paladsets gitterporte.“

Dronningen stod et øieblik tankefuld; saa brød hun op til Versailles.

V.

Den femte og sjete oktober 1789. — Kongefamilien forlader Versailles.

Rigsforsamlingens møde havde den dag været stormende. Kongen havde længe betænkt sig paa at stadfæste alt det, der var vedtaget natten den fjerde august. Han havde endelig ladet overbringe forsamlingen den tilkjendegivelse, at man ei kunde bedømme saa vigtige love uden i deres helhed, men at han dog vilde tiltræde dem i betragtning af de truende forhold og paa betingelse af, at den udøvende magt fik sin gamle indflydelse igjen.

„Hvis vi gaar ind paa kongens forslag,“ havde Robespierre i den anledning erklæret, „da er der ikke længer nogen forfatning og ingen ret til at have nogen.“

Flere andre deputerede havde udtalt sig i samme aand.

Kvindetoget var neppe ankommen til Versailles, før en deputation med Maillard i spidsen styrtede ind i rigsforsamlingens sal.

Kvinderne og deres anfører optraadte i begyndelsen med maadehold. „Naar vi vil aflægge besøg hos kongen og hos nationalforsamlingen“ — havde Maillard sagt — „naar vi vil røre og formilde, da maa vi ikke indfinde os i krigersk optog.“ Han havde ladet kanonerne føre hen til enden af toget, saa de forblev skjulte; og ved ankomsten til Versailles havde han bedt kvinderne om at istemme Henrik den fjerdes sang.

„Vi kommer,“ udtalte han i forsamlingen, „for at forlange brød, samt for at fordre, at de gardister, som har haanet kokarden, maa blive straffede. Vi er god fædrelandsvenner.“

Nogle medlemmer af rigsforsamlingen forsøgte venlige ord, andre trusler. En geistlig rakte en af kvinderne sin haand til kys; men hun stødte den foragtelig bort, idet hun sagde:

„Jeg er ikke skabt til at kysse en hunds pote.“

En rigsdagsmand foreslog, at man skulde gaa til kongen og skildre for ham de sørgelige tilstande i Paris. Forslaget vandt bifald; og

snart befandt en ny deputation sig paa vei til det kongelige slot.

Derinde var alt i den største forvirring. Kongen, der havde været paa jagt, men som var bleven kaldt tilbage til slottet, gik raadvild op og ned. De mest modstridende befalinger blev givne, modtagne og tagne tilbage igjen. Snart tilraadede man flugt; snart vilde man blive i Versailles; snart vilde man reise til Paris.

Dronningen var den eneste, som bevarede sin ro og sin fatning.

„Jeg ved, at man er kommen for at forlange mit hoved," sagde hun. „Jeg har lært af min moder ikke at frygte døden; jeg vil vente paa den med mod."

Ministeren Saint-Priest tilraadede dronningen at flygte, men ønskede, at kongen skulde blive, at han skulde sætte sig til modværge og kjæmpe, om det gjordes behov.

Marie Antoinette samtykkede i at reise. Men hun vilde ikke drage bort uden kongen; hun turde ikke overlade en saa raadvild mand til sig selv.

„Da maa man flygte straks," sagde Saint-Priest; „i spidsen for tropperne vil kongen slippe frem."

Dronningen søgte at overtale kongen; og der

blev givet befaling til at holde vognene færdige. Men Ludvig formaade ikke at fatte nogen beslutning; med lange skridt løb han rundt i værelset og raabte:

„En flygtende konge! En flygtende konge!“

Vognene var imidlertid kjørte frem til gitterportene.

Man søgte at overtale Maria Antoinette til at reise alene; men hun afslog det bestemt.

„Her er fare paafærde,“ sagde hun rolig; „altsaa er min plads ved kongens side.“

Kvindernes deputation havde imidlertid søgt foretræde hos kongen. En smuk ung kone ved navn Louison Chabry var valgt til ordfører.

Da hun saa Ludvig, blev hun saa rørt, at hun kun kunde fremstamme ordet: „Brød“, hvorpaa hun besvimede.

Kongen skaffede hende hjælp; og da hun ved afskeden vilde kysse hans haand, omfavnede han hende som en fader. Han medgav hende en skriftlig befaling til at skaffe korn og til at fjerne hindringer for Paris's forsyning med levnetsmidler.

Sulten og hadet blev imidlertid ved med at summe rundt slottet. Pladserne og veiene var overfyldte af bevæbnede mænd og pjaltede kvinder, der skreg efter brød, men syntes at tørste efter

blod. Fra tid til anden blev en soldat af den kongelige garde gjenkjendt; man stænkede søle paa ham og pryglede ham.

En del af mængden havde indstalleret sig i gardens kaserne, en anden slog sig ned i nationalforsamlingens sal: Mænd med mørke ansigter og truende miner trængte sig frem mellem masserne og meddelte dem forholdsregler. Alle vidste, at dronningens liv var i fare; hviskende samtaler inden grupperne dreiede sig om dette emne.

Regnen strømmede. Aftenen og mørket faldt paa. Nogle lygter oplyste nødtørftig gaderne, hvor alle butiker var stængte, og hvor folk fra Paris hamrede paa portene for at faa mad.

Ved midnat ankom Lafayette i spidsen for hovedstadens nationalgardister. Inden han rykkede ind i Versailles, havde han ladet sine folk fornye troskabseden mod loven og mod kongen.

Han begav sig øieblikkelig alene ind i det kongelige slot.

Paa hans ansigt søgte man at læse, om han kom som ven eller fiende.

„Der kommer Cromwell,“ sagde en hofmand.

„Min herre,“ svarede Lafayette med værdighed, „Cromwell vilde ikke være kommen hid alene.“

Han erklærede for kongen, at han med sine tyve tusinde mænd saa sig istand til at opretholde ordenen.

Klokken var imidlertid bleven tre om natten. Maillard og en stor skare kvinder, hvoriblandt Louison Chabry, var dragne til Paris snart efter generalens ankomst.

Kongen gik tilsengs. Dronningen trak sig ligeledes tilbage for at søge hvile.

I byen syntes alting for øieblikket roligt. Nationalgardisterne var gjennemblødte og udmattede; de trængte til mad og til at blive tørre. Med besvær skaffede Lafayette dem nattekvarter; selv begav han sig til ro i sin slegtning grev de Noailles hus.

Stilheden var dog kun tilsyneladende. Rundt om i gaderne saa man endnu en talløs pøbelskare, laset og smudsig af søle og regn. Mellem de mørke buske i parken krydsedes planer om blodsudgydelser og hævn med hemmelig ærgjerrigheds ønsker. Lænet op mod slottets gitterverk sov en del af de ankomne, hvis vilde ansigtsudtryk tydede paa drømme om kamp og had; og tæt ved dem larmede halvdrukne kvinder.

Tidlig om morgenen hylede man udenfor slottet:

„Vi vil skjære dronningens hjerte ud af hendes bryst; vi vil tage hendes indvolde for at lave kokarder.“

Klokken mellem fem og seks vækkedes Marie Antoinette af sin korte søvn. Støi hørtes under hendes vinduer; det var folkesværmene, som var trængte ind i slotsgaarden. Man skreg:

„Østerrigerinden skal dø! Hvor er dette offentlige fruentimmer, som vi vil skjære halsen over paa?“

Nedenunder spurgte en officer efter en vei, ad hvilken man kunde naa Marie Antoinette's soverum. En soldat, der kjendte indgangene til slottet, stillede sig i spidsen for skaren.

„Hvad er igjen paafærde?“ spurgte dronningen, forskrækket over larmen.

En kammerfrue trak gardinerne til side og saa ud.

„Det er kvinderne fra Paris,“ svarede hun, „som ikke har fundet soveplads for natten, og som spadserer dernede, medens de venter paa dagens frembrud.“

Marie Antoinette tog svaret for godt og sagde intet videre.

Nogle minutter gik hen. Da hørtes pludselig i retning af marmorsalen en forvirret uro af stemmer, pistolskud og skrig.

Trappegangene og de tilstødende værelser fyldtes af fremstormende rasende. Man kastede sig over de kongelige livgardister. To unge mænd søgte forgjeves at stille sig op mod de fremadilende.

Før han faldt, badet i blod, havde den ene — Miomandre var hans navn — aandsnærværelse nok til at aabne døren til dronningens forværelse og raabe:

„Frels hendes majestæt! Man vil dræbe hende!“

En af kammerfruerne hørte raabet og barrikaderede døren.

„Forlad sengen,“ raabte hun til dronningen; „klæd Dem ikke paa. Frels Dem hos kongen!“

Marie Antoinette sprang ud af sengen. Man trak strømperne i hast paa hende. To kammerfruer kastede et underskjørt over hende uden at knytte baandene og lagde et tørklæde om hendes skuldre.

Halvnøgen styrtede hun afsted til kongens værelser.

„Luk op, luk op!“ raabte hun fortvivlet.

Skrigene og larmen nærmede sig. Miomandre laa som lig ved siden af sin kamerat Repaire. Forgjeves fordoblede dronningens damer under

dødsrædsel sin banken paa døren. I løbet af fem minutter hørtes der intet svar.

„Luk op! I himlens navn, luk op!“ bønfaldt Marie Antoinette atter.

Endelig aabnede en tjener.

Kongen, der ligeledes var bleven vækket af larmen, havde seet mængden paa slotspladsen; han havde opdaget, at de stimlede sammen ved den dør, der førte ind til dronningens værelser.

Gjennem den hemmelige trappe, der forbandt hans sovekammer med hendes, var han ilet ned til hende, medens hun var paa vei til ham. Han vendte hurtig om ved efterretningen om, at hun havde skyndt sig til hans værelse, og han kom did faa minutter efter hende.

Næsten i samme øieblik kom prinsesse Elisabeth og kongebørnene. Dronningen kastede sig over dem, bedækkede dem med kys, badede dem med sine taarer, kvalte dem næsten med kjærtegn. Kronprinsen græd og klamrede sig til hendes kjole; prinsesse Marie Thérèse trykkede sig hulkende ind til moderen.

Under vilde raab blev mængden ved med at stuve sig sammen udenfor slottet og i marmorsalen. Flere livgardister blev dræbte. De to dørvogteres hoveder huggedes af og førtes i triumf rundt pladsen.

Greven af Provence og hans gemalinde, kongens tanter, tjenerskab og hofstat samledes efterhaanden.

Ludvig holdt ministerraad. Dronningen stod for sig selv, i en vindusfordybning. Med øine, der var røde af graad, med et forunderlig spøgelseagtigt ansigt stirrede hun frem for sig. Mængden saa hende ikke; men hun hørte deres trusler og skrig.

Lafayette havde endelig faaet høre allarmen. Han samlede sine folk, som lovede at ofre liv og blod for kongen; og ved hjælp af dem jagede han folket ud af slottet.

Hoffet, som saa sig frelst ved ham, overøste ham med taksigelser ved hans tilsynekomst.

Greven af Provence rakte begge sine hænder ud mod ham.

„De har frelst os allesammen!" raabte prinsesse Adelaïde, idet hun kyssede ham.

Kun Marie Antoinette takkede ham ikke. Hun vendte sig mod fru Necker og sagde under hede taarer:

„Man vil tvinge kongen og mig til at begive os til Paris; og man vil bære vore livgardisters hoveder paa spyd i spidsen for det tog, som fører os til hovedstaden."

Masserne, der var jagede ud af slottet, forsamlede sig under vinduerne.

„Til Paris!“ raabtes der. „Vi vil have dem med os ind til Paris. Vi drager ikke afsted uden dem.“

„Vi vil se kongen,“ raabte andre; „han skal vise sig!“

Ludvig traadte frem paa altanen ledsaget af Lafayette.

„Han vil vort vel, og vi liker ham igrunden,“ sagde nogle grupper, idet de betragtede ham. „Men det er hans hustru, som behersker ham; det er hende, som er skyld i vore ulykker.“

Nye skrig fra gaardsrummet og slotspladsen lød op i værelserne.

„Dronningen!“ brølede folket. „Vi vil se hende!“

Marie Antoinette gjorde som sin moder hin mindeværdige dag i Pressburg: hun tog kronprinsen i sine arme, sin datter ved haanden og viste sig.

Men modtagelsen stod i grel modsætning til den hyldning, som var bleven keiserinde Maria Theresia til del af Ungarns mænd. Intet: „Vi vil dø for vor dronning,“ hørtes af det franske folk.

„Ingen børn!“ skreg man op til hende. Man

slyngede fornærmelser ud mod hende og mod familien Polignac. Nogle enkelte bifaldsraab overdøvedes af raabene:

„Folket leve! Leve hertugen af Orleans!“

Marie Antoinette trak sig skyndsomt tilbage med sine børn.

Men atter lød det op til hende:

„Vi vil have dronningen ud paa altanen, — dronningen alene!“

„Madame,“ sagde Lafayette, „folket forlanger at se Dem.“

„Hr. general,“ svarede hun, „kan De virkelig forlange, at jeg skal gaa derud alene? Ser De da ikke de truende tegn, der gjøres op til mig? Hører De ikke truslerne mod mig?“

Generalen fastholdt sit forlangende.

„Nuvel,“ sagde dronningen, „jeg gaar derud, selv om det er døden.“

Hun holdt sine børn tilbage. Alene, med hænderne foldede over brystet, gik hun ud paa balkonen og blev staaende der.

Hun var klædt i en tarvelig morgendragt; hendes haar var i uorden. Med sammenpressede læber, løftet pande lærte hun at se døden i øinene i denne stund.

Hundreder af geværer var vendte mod hende. En mand lagde geværet til kinden, sigtede, men

vovede ikke at skyde. To minutter blev hun staaende; de syntes hende lange, som havde de været aar.

Lafayette, som stod sammen med hende paa balkonen, kyssede hendes haand.

Der opstod bevægelse. Dronningens mod fremkaldte et omslag i stemningen. Vreden forvandledes til beundring for hendes dødsforagt.

„Leve generalen! Leve dronningen!“ raabte man.

Men Marie Antoinette kunde ikke længer tro paa folkets gunst. Det var i denne angstfulde morgenstund, at hendes lyse haar blev hvidt. Under et billede, som hun lod male til prinsessen af Lamballe, skrev hun i erindringen om hin skrækkelige time:

„Ulykkerne har bleget mit haar.“ *)

---

*) Madame Campan paastaar i sine erindringer, at dronningens haar blev hvidt under tilbagereisen fra Varennes. Montjoye beretter derimod i sin „Marie Antoinette's historie“, at det skeede oktoberdagene 1789. Dette sidste synes troligst; thi Montjoye skrev sin historie paa en tid, der laa begivenhederne nærmere, end da madame Campan nedskrev sine memoirer. Dernæst er det i høi grad betegnende, at grev Aksel Fersen, da han i februar 1792 gjensaa den kongelige familie, ikke har nævnt denne forandring i sin dagbog. Dersom han tidligere ei havde seet dronningens

Nye skrig hørtes udefra: „Vi vil føre kongen til Paris.“

Ludvig vaklede. Han raadspurgte sine ministere; han raadførte sig med Lafayette.

Generalen henvendte sig til dronningen for at høre hendes mening.

„Jeg ved den skjebne, som venter mig,“ sagde hun; „men min pligt er at dø ved kongens fødder og i mine børns arme.“

Man bestemte sig til at reise; skrevne sedler kastedes ud blandt mængden for at berolige den med efterretningen om, at kongen samtykkede i at følge med.

Den kongelige familie drog til Paris, ført didhen af folket.

Det var et underligt følge: Kvinder, der sad paa kanoner, aabnede toget under latter og sang.

„Vi bringer bageren, bagerkonen og den lille bagersvend med os!“ raabte de.

De havde taget de kongelige gardisters hatte paa hovederne, kastet deres akselbaand om skuldrene. Paa lanser, som de holdt i haanden, havde de stukket brød.

---

haar hvidt, maatte farveskiftningen have paafaldt ham; og han vilde da sikkert have omtalt denne kjendsgjerning.

Til stor opmuntring traf man en betydelig sending mel paa veien, — en herlig ting for en udhungret by.

Soldater med grønne grene i haanden fulgte efter vognene med mel.

Derefter kom hofvognene med ministere, damer, deputerede, og endelig den kongelige familie selv.

Mængden, der begav sig til Paris, bølgede dels foran, dels bagefter kongen.

Veiene var fulde af halvdrukne, bevæbnede mennesker. Mænd og kvinder kom afsted, som de kunde bedst: tilfods, tilhest, i leievogne, i kjærrer, som man mødte.

Stratenrøvere og hylende kvinder omgav den kongelige vogn. Afvæbnede gardister, der var sløve af træthed og udmattede af sult, gik bagefter og blandede sig med mængden.

Man talte lidet sammen i vognen. Marie Antoinette sad ubevægelig og taus. Men naar hun hørte geværskuddene, som affyredes i luften, skjalv hun, som frygtede hun for, at de skulde ramme hendes børn. Og da kronprinsen klagede over hunger, brast hun i taarer.

Man kjørte i skridt i seks lange timer. Folkene rundt vognen tilraabte hende fornærmelser eller triumferende ord.

Hun talte til dem med venlighed.

„Kongen har aldrig villet andet end sit folks lykke," sagde hun. „Man har fortalt eder meget ondt om os. Det har hine gjort, som vil skade eder. Vi elsker franskmændene."

Mange faldt i forbauselse over hendes mod.

„Vi kjendte Dem ikke tidligere," sagde nogle.

En eneste gang lænede Marie Antoinette sig ud af vognen for at se, hvor langt man var naaet ad veien, der denne dag syntes hende endeløs.

Hun saa tilbage mod Versailles, stedet for hendes lykke og smerte. Hun saa frem mod Paris. Hendes tanke gik længer; skrækindjagende billeder manedes frem for hendes sjæl. Og dog havde fremtiden forbeholdt hende langt større lidelser, end hun i hin stund vistnok anede.

VI.

I Tuilerierne. — Prinsesse Lamballe vender tilbage til hoffet. — Marie Antoinette's breve til prinsesse Lamballe og til hertuginden af Polignac. — Hadet mod dronningen vedbliver.

Ankomsten til Paris fandt sted om aftenen. Istedetfor at finde den hvile, der trængtes efter en saa oprivende dag, maatte kongefamilien kjøre gjennem hovedgaderne, og passere betydelige folkemasser, der tvang kongevognen hen til raadhuset, hvor fraser fulgte efter forhaanelserne.

Bailly kastede nogle rhetoriske blomster paa denne smertensvei; han talte om parisernes glæde over at se kongefamilien inden sine mure.

Dronningen beherskede sig og fremtvang forbindtlige smil under sin udmattelse og bleghed. Kongen svarede Bailly, at han altid med glæde og tillid saa sine gode parisere igjen.

Borgermesteren gjentog for de tilstedevæ-

rende, at kongen stedse med glæde gjensaa Paris.

„Og med tillid,“ tilføiede Marie Antoinette, der betragtede dette ord som hovedsagen.

„Det er mere lykkevarslende, at Deres majestæt siger det,“ svarede Bailly henvendt til dronningen, „end om det havde været mig, som havde udtalt ordet.“

Klokken ti om aftenen naaede man endelig Tuilerierne. Slottet, der havde staaet ubeboet 125 aar, laa mørkt og taust som et gravsted.

Dørene sluttede ikke. Malningen var afslidt paa gulvene; tapeterne hang sønderrevne langs væggene.

Nogle arbeidere var beskjæftigede med i hast at gjøre de uundgaaligste udbedringer.

Den lille kronprins maatte tilbringe den første nat i et rum, der var aabent paa alle sider.

„Alt er saa stygt her, mama,“ sagde han, da han kom ind.

„Min søn,“ svarede Marie Antoinette, „Ludvig den fjortende boede her og befandt sig vel her. Vi tør ikke være mere fordringsfulde, end han var.“

Neppe ankommen til Paris opdagede dronningen, at hun havde glemt at medbringe linned

for sig og sine børn. Man maatte udbede sig nationalforsamlingens samtykke til at lade hente ind fra Versailles saavel gangklæder som sengelinned samt hvad andet, man havde efterladt i afreisens skynding. Ogsaa møbler maatte føres ind; flere dage igjennem saa man flyttevogne uafbrudt bevæge sig mellem den gamle residens og Tuilerierne.

Diplomatiet med damer indfandt sig den syvende oktober for at beklage kongeparrets ulykke og lykønske dronningen til hendes mod.

Marie Antoinettes stolte sjæl led ved at se disse vidner til hendes ydmygelse. Med majestætisk værdighed i blik og holdning, men i en tone, der skar i hjerterne, undskyldte hun uordenen, nøgenheden i sit slot.

„De ved,“ sagde hun, „vi ventede ikke at skulle komme hid.“

Hendes stemme svigtede af bevægelse.

„Os gik det ligedan,“ siger madame de Staël, der beretter denne scene; „det var umuligt for os at svare hende et ord.“ —

„Lad enhver indstallere sig, som han har lyst til,“ havde kongen grættent sagt, da han traadte ind i Tuilerierne; „jeg finder vel plads til mig.“

Men efter at det første udbrud af slet lune

var over, besaa han slottet i følge med dronningen. De udsøgte i forening de værelser, som de ønskede at benytte, og gav ordrer med hensyn til de forbedringer, som de fandt nødvendige.

Ludvig valgte for sig en række værelser i anden etage, samt et par mindre værelser nedenunder. Han tog til soveværelse det samme rum, som Ludvig den fjortende i sin tid havde benyttet, og som senere benyttedes af Napoleon den store og af Ludvig den sekstendes brødre.

I første etage, lige ved haven, havde Marie Antoinette sit soveværelse, sit paaklædningsværelse og sin salon. Hendes børn beboede værelserne ved siden af kongen i etagen ovenover.

Tanterne, der havde fulgt med til Paris, beboede Marsans pavillon, hvor kongebørnenes guvernante i gamle dage havde havt bolig. Halvparten af Flora-pavillonen blev indrettet for prinsesse Elisabeth; den anden halvpart toges snart efter i besiddelse af prinsessen af Lamballe. Greven og grevinden af Provence opslog sin bolig i Luxembourg-slottet.

De kongelige vænnede sig lidt efter lidt til sit nye opholdsted; og i den første begyndelse

af deres tilstedeværen i hovedstaden, syntes der at falde nogen ro over gemytterne.

Ugen, der fulgte paa deres ankomst til Paris, modtog Ludvig og Marie Antoinette visitter af de fleste af hovedstadens fremragende borgere. Deputationerne, der afløste hinanden, modtoges navnlig med venlighed af kongen, der hurtig syntes at have glemt urolighederne i Versailles.

Den del af adelen, som ikke vandrede ud, ansaa det nu atter som sin pligt at vise sig oftest muligt ved hoffet. Damerne kom med umaadelige lilje-buketter i haanden, og de bar sløifer af hvide silkebaand.

Etiketten forblev den samme, som den havde været i Versailles, kun med den forskjel, at man spiste offentlig saavel hver torsdag som hver søndag for at tilfredsstille hovedstadsbeboernes nysgjerrighed. Men adelsmændene opfyldte sine pligter med vemod. De var langt fra at dele kongens fortrøstning; nationalgarden — revolutionens soldater — der holdt vagt rundt om slottet, indgjød dem uro og mistillid.

De samme kvinder, som i Versailles havde sat sig op paa kanonerne, og som havde omringet de kongelige under forhaanelser og trusler, kom i Paris for at hylde sin dron-

ning; og Marie Antoinette maatte gaa ud paa balkonen og hilse paa dem. Hendes hat overskyggede en del af hendes ansigt. Kvinderne bad hende om at tage den af, for at de bedre kunde se hende; og hun føiede dem.

Dage igjennem holdt mængden ikke op med at beleire slottet. Paatrængenheden gik saa vidt, at adskillige kvinder klavrede op i vinduskarmene og hoppede ind i prinsesse Elisabeths værelser.

Tuileriernes have var i den første tid bestandig overfyldt. Dronningen maatte hvert øieblik træde frem; hun maatte beherske sig, smile med hjertet fuldt af angst.

Naar kvinderne kaldte hende hen til vinduet, indledede de samtaler med hende.

„De bør jage hoffolkene bort; thi de bidrager til at styrte kongen," tilraadede de. „De bør elske de gode borgere i Paris."

„Jeg elskede eder, da jeg var i Versailles," svarede Marie Antoinette; „jeg vil elske eder ligesaa høit nu, da jeg er her."

„Igaar," bemerkede en kvinde, „sagde man, at De vilde flygte til grænsen."

„I tror alt, hvad man fortæller eder," sagde dronningen; „det er det, som skaber vor ulykke."

„Vi forlader eder ikke mere,“ skreg nogle.

„Vi ønsker ikke bedre end at blive hos eder,“ svarede hun. „Gid hadet maa slukkes, gid det blod, som er vor rædsel, maa ophøre at flyde. Sig det til alle, som ikke kan høre mig.“

Før kvinderne gik bort, pleiede de at forlange en erindring; og Marie Antoinette uddelte blomster til dem.

„Det er umuligt,“ skrev prinsesse Elisabeth, „at lægge mere ynde og mod for dagen, end dronningen har gjort i denne tid.“

Kongedømmet var ikke længer andet end et legetøi; man morede sig med det, før man brød det sønder.

Paris's borgerraad bad dronningen om at vise sig i theatret, hvor folket tørstede efter at se hende.

„Jeg formaar ikke saa hurtig i forlystelser at udslette erindringen om vort indtog i Paris,“ svarede hun.

Mellem den Marie Antoinette, der graableg og stille gik om i Tuileriernes slot, og den Marie Antoinette, der havde spillet komedie i Trianon, laa der en verden. En dump fortvivlelse var kommen over hende efter hin rædselsfulde morgen i Versailles. Erindringen om de tragiske scener før kongefamiliens bortførelse

forgiftede hver time af hendes liv og afblegede hendes skjønhed synlig.

„Le Châtelet“ — en domstol, udrustet med overordentlig retsmyndighed — optog forhør i anledning af urolighederne den femte og sjete oktober. Indkaldte vidner berettede om de fornærmelser, der var blevne udtalte mod kongehuset og især mod dronningen. Man bad Marie Antoinette om at virke med til de skyldiges afstraffelse ved at fortælle, hvad hun havde hørt og erindrede.

„Jeg har seet alt; jeg har vidst alt og glemt alt,“ svarede hun.

Komitéen trængte sterkere ind paa hende. Hun tilføiede:

„Aldrig vil jeg optræde som anklager mod kongens undersaatter.“

Modstridende rygter var i omløb vedrørende de uhyggelige dage i Versailles.

Mistanken for delagtighed i oprøret hvilede — skjønt med urette — saavel paa hertugen af Orleans som paa Mirabeau.

Hertuginden af Orleans, der var bleven skilt fra sin mand, var fortvivlet, da hun hørte, at hans navn var blandet ind i sagen.

Hun ilede til dronningen, aabnede sit hjerte

for hende og bad hende om ikke at negte hende sin vedblivende bevaagenhed.

Hertuginden havde ingen del i de forfølgelser, hvormed hertugen pinte sine kongelige slegtninge; og venskabet mellem hende og Marie Antoinette blev ikke rokket.

* * *

Dronningen kunde ikke undvære venskab. I samme forhold, som vanskelighederne voksede omkring hende, og som hun saa sig forladt, øgedes hendes trang til fortrolige samtaler og til støtte.

Den spottelystne herskerinde havde i ungdommeligt letsind smilende og rolig seet prinsessen af Lamballe forlade hoffet. Men selv medens fru Polignac's stjerne stod høiest, havde hun leilighedsvis atter vist hende tegn paa sympati; der forefindes saaledes et brev fra prinsesse Lamballe, af 25de november 1781, hvori det heder:

„Jeg ser, at du endnu holder af mig, min kjære Lamballe; at se din kjære haandskrift bereder mig en glæde, som jeg ikke ved, hvordan jeg skal gjengjælde dig ....“

Kongen havde ingensinde afbrudt sine op-

merksomheder mod prinsessen, der var den af hans gemalindes veninder, som han tog allermest hensyn til.

I otti-aarene sendte han hende til hendes navnedag en bønnebog, som han havde faaet af sin moder. Han ledsagede gaven med følgende ord:

„Madame! Min kusine!

Det er idag Deres navnedag. Jeg beder Dem modtage denne bog, der er kommen fra min moder, og hvori jeg har lært at bede til Gud. Jeg beder til Ham for Dem. Han velsigne Deres dyder!“

Ved foden af dette brev har dronningen tilføiet:

„Mit kjære hjerte!

Ogsaa jeg vil benytte leiligheden til at tale om hele mit venskab. Jeg følger efter kongen; men jeg indtager samme rang som han i venskabet for dig. Ogsaa mine børn elsker dig. Vi beder Gud paa vore knæ for din lykke. Børnene ved godt, min kjære Lamballe, at du finder glæde i at betragte dem som dine; og du er indesluttet i deres bønner som i deres hjerter.“

Nederst paa siden har prinsesse Marie Thérèse skrevet:

„Madame! Jeg vil aldrig glemme Dem.
Deres kusine
Marie Thérèse.“

Navnlig efter hertugen af Normandiets fødsel synes Marie Antoinette's halvtudslukte venskab atter kraftig at være blusset op.

„Tro aldrig,“ skrev hun dengang til prinsessen, „at det vilde være muligt for mig at lade være at elske dig. Det er en vane, som mit hjerte trænger.“

„Kom og besøg mig,“ skrev hun til hende. efter at hendes yngste datter var død. „Vi vil græde sammen over min stakkels lille engels bortgang. Mit hjerte trænger al den trøst, som din kjærlighed kan skjænke.“ — —

Medens rædselsbegivenhederne havde fundet sted i Versailles, havde prinsessen af Lamballe sammen med hertuginden af Orleans tilbragt nogle rolige og hyggelige dage paa slottet Eu hos hertugen af Penthièvre.

Den syvende oktober, klokken ni om aftenen, ankom en kurér bedækket med støv og ridende en hest, der var nær ved at styrte. Han bragte

den første efterretning om, at den kongelige familie befandt sig i Tuilerierne, tilligemed nogle enkeltheder om, hvad der de foregaaende dage var skeet i Versailles.

Venskabet, der havde været brudt fra dronningens side, havde fra prinsesse Lamballe's side stedse været lige friskt og varmt. Hun var neppe kommen sig efter den første bestyrtelse over at se de mørke varsler om revolution forvandlede til virkelighed, før hun fattede sin beslutning. De farer, som Marie Antoinette havde gjennemlevet, drev veninden uopholdelig tilbage til det hof, hvor det fra nu af blev farligt at være. I lykken havde hun maattet trække sig tilbage. Hun havde ønsket at faa lov til at være den næstførste i dronningens venskab; men man havde negtet hende denne plads. Saasnart stormen begyndte, ilede hun til farens og hengivenhedens post; hun blev Marie Antoinette's ulykkers kamerat, de frygtelige timers veninde.

I mørkeste nat, ved midnatstid forlod hun sin svigerfaders rolige hjem for at reise til Paris, hvorhen hun ankom aftenen den ottende oktober. Tjenerskabet saa en tilsløret dame stige ud af vognen. To kvindeskikkelser omslyngede hin-

anden. Man hørte krampagtig hulken og stille graad; det var prinsessen af Lamballe, som var kommen igjen til hoffet.

Først efter stor møie opnaaede hun kongens tilladelse til at indtræde i sin gamle stilling som øverste intendantinde. Ludvigs oprigtige hengivenhed for hende bød ham at tilraade hende at fjerne sig.

Marie Antoinette var altfor glad over at se hende igjen, altfor ængstelig for at miste hende paanyt, til i den første tid at give udtryk for slige betænkeligheder. I sin forladthed trængte hun til at fæste sig ved en kjærlig sjæl. Og da prinsessen en kort tid atter vendte tilbage til sin svigerfader, skrev hun breve fulde af længsel og ømme bebreidelser til prinsessen, fordi denne ikke tog tilstrækkeligt hensyn til sin helbred.

„Du vil ikke pleie dig, det gjør mig saa ondt,“ skrev hun, den syvende november 1789, til hende. „Hør, min kjære Lamballe, jeg bliver alligevel vred paa dig. — Min helbred er temmelig god og mine børns helbred er udmerket; de er næsten altid om mig og beskjæftiger mig meget. Kronprinsen er bleven lettere at behandle, han er ikke mere saa heftig. Min datter er meget kjærlig; den stakkels lille læng-

ter efter at se dig igjen ..... Jeg er meget bedrøvet over begivenhederne, skjønt de synes at tage en vending til det bedre. Men man tør ikke smigre sig med noget; selv hos mine venner opdager jeg intet uden karakterer, som mangler fasthed, og som ikke forstaar at holde stand ligeoverfor de mindste voldsomheder fra de ildesindedes side. — —“

„Kronprinsen har spurgt flere gange efter dig for at plante i hans have,“ skrev hun en anden dag. „Hans karakter har forbedret sig meget og giver haab om, at hans udbrud af heftighed vil rette sig. Han tilbeder mig, og jeg elsker ham til galskab.“ — —

Havde dronningen end forudseet noget af det, som var hændt, saa havde hun dog ikke troet det muligt at skulle opleve alt, hvad der var skeet.

Altfor mange begivenheder var styrtede ind over hende, til at ikke hendes spændkraft en tid maatte slappes, til at modløsheden ikke en stund maatte overvælde hendes sjæl. Paa slottet gik man taus og nedslagen omkring; der kom neppe et øiebliks lyse udsigter for at fordrive bekymringens skyer.

Fru Lamballe var den eneste, som formaaede at bortjage Marie Antoinettes forsagthed. Dron-

ningens angstfyldte sind kunde kun lulles til ro ved at se ind i disse trofaste blaa øine, der var saa fulde af mildhed og alvor.

I prinsessens træk og holdning fandtes der ligesom en hentydning til hendes senere skjebne. Der laa over hendes hele personlighed et skjær af taalmodig lidelse og sorg.

Og dog havde hun endnu styrke nok til at smile. Endnu kunde hun gjøre vold paa sin egen frygt for at jage venindens paa flugt, for med sit fortryllende væsen at oplive dette hjem for savn og smerte. „Let som en fugl“ — siger Lescure — „kom hun for at drage dronningen bort fra de tyngende tanker.“

Men fordi om det gamle venskab knyttedes paanyt med al sin gamle styrke, glemte ikke Marie Antoinette den yndling, som hun havde sendt bort.

Hun fulgte med angst den flygtende fru Polignac og var paa det høieste bekymret for hende. Hun blev ikke træt af at skrive til hende, af at overøse hende med kjærlige ord, som sad hun endnu ved hendes side. Ofte skrev hun til hende hver anden dag; en enkelt gang skrev hun endog til hende to gange paa én dag.

Intet, af hvad der vedrører den bortdragende,

er glemt af dronningen. Man finder i alle breve til veninden den samme omsorg for hende, det samme inderlige sprog. Hun tager del i alle hendes sorger og interesser, og hun smigrer sig endnu i dette øieblik med, at hendes følelse er gjengjældt. Hun sætter sig til skrivebordet uden at vide, hvad hun vil skrive, og kan tidt næsten ikke skrive for taarer; det synes, som har fru Polignac taget med sig en del af hendes hjerte, i saa høi grad lever dronningen med hende endnu.

„Kun et ord, mit kjære hjerte," skrev hun i juli maaned 1789 til fru Polignac. „Jeg kan ikke modstaa lysten til at omfavne dig endnu en gang. Jeg skrev til dig for tre dage siden gjennem hr. de M., som lader mig læse alle dine breve, og med hvem jeg ikke ophører at tale om dig. Dersom du vidste, med hvilken angst vi har fulgt dig, og hvilken glæde vi har følt ved at vide dig i sikkerhed; denne gang har jeg dog ikke bragt dig i ulykke. Her har det været roligt, siden jeg skrev til dig sidst; men i virkeligheden ser alt meget mørkt ud. Jeg trøster mig ved at omfavne mine børn og ved at tænke paa dig, mit kjære hjerte!"

Den 29de juli skrev hun:

„Jeg kan ikke, mit kjære hjerte, lade den

sikre leilighed, der byder sig, gaa hen uden at skrive til dig endnu en gang idag. Det er en saa stor fornøielse for mig, at jeg har takket min mand hundrede gange, fordi han har sendt mig sit brev. Du ved, at jeg elsker dig og at jeg savner dig, især under de nuværende omstændigheder. Sagerne synes ikke at tage en bedre vending. Du er uden tvivl kommen til kundskab om begivenhederne den fjortende juli; jeg kan endnu ikke komme mig af rædselen over det udgydte blod. Give Gud, at kongen maa blive istand til at udføre det gode, af hvilket han ene og alene er besjælet. Den tale, som han holdt i nationalforsamlingen, har gjort megen virkning. De redelige folk støtter os. Men begivenhederne udvikler sig hurtig og fører — man ved ikke hvorhen. Du kan ikke gjøre dig nogen forestilling om det rænkespil, som spindes rundt om os; jeg gjør hver dag besynderlige opdagelser i mit eget hus. O, min veninde! Hvor jeg er bedrøvet og nedtrykt! Hr. N. (Necker) er nylig kommen. Han har seet dig og talt med dig. Hans tilbagekomst har været en sand triumf. Maatte han kunne hjælpe os til at forebygge de blodige scener, der udpiner dette smukke kongerige. Farvel,

farvel, mit kjære hjerte! Jeg omfavner dig af hele min sjæl, dig og dine."

Paa tredie side af et af dronningens breve til fru Polignac findes følgende linjer, skrevne af en barnehaand:

„Madame!

Jeg var meget bedrøvet, da jeg fik vide, at De var reist; men vær vis paa, at jeg aldrig vil glemme Dem."

Marie Antoinette har taget pennen ud af sin datters hænder og tilføiet:

„Det er den fuldstændigste naturlighed, som har dikteret disse tre linjer. Den lille stakkel traadte ind, medens jeg skrev. Jeg foreslog hende at skrive og lod hende være ganske alene. Det er aldeles ikke ordnet, det er hendes egen tanke; og jeg har likt bedst at sende dig det saa."

Noget senere skrev dronningen til sin veninde:

„Du taler om mit mod. Der trænges mindre mod til at udholde de skrækkelige øieblikke, hvori jeg har befundet mig, end til hver dag at taale vor stilling, vore egne, vore venners og alle deres sorger, som omgiver os. Det er en

meget tung byrde at bære; og dersom mit hjerte ikke med saa sterke baand var bundet til min egtefælle, til mine børn og mine venner, vilde jeg ønske at bukke under. I holder mig oppe; det er eders venskab, som jeg kan takke for denne følelse. Men jeg bringer eder alle ulykke; og eders bekymringer er for mig og ved mig."

Den tolvte august heder det:

„Min helbred er temmelig god, skjønt selvfølgelig noget svækket af de stød, som jeg modtager uafbrudt. Vi er omgivne af sorger, ulykker og ulykkelige, — for ikke at medtage de fraværende. Alverden flygter: og jeg er kun altfor glad ved at vide, at alle de, som interesserer mig, er fjernede fra mig. Jeg ser ingen; jeg er hele dagen alene i mine værelser. Mine børn er min eneste tilflugt."

Den 31te august skrev hun atter til veninden:

„Jeg ser, at du endnu stedse holder af mig. Jeg trænger i høi grad dertil; thi jeg er meget nedbøiet og fortvivlet. I de sidste dage synes begivenhederne at tage en heldigere vending. Men man tør ikke smigre sig med noget. De slette mennesker er i besiddelse af saa store fordele; de har alle midler til at fordreie og forhindre de retfærdigste forslag.

De ildesindedes antal er alligevel bleven mindre; thi de gode af alle klasser og af alle stænder forener sig. Det er det bedste, som kunde hænde. Jeg meddeler dig ikke andre nyheder; thi, i sandhed, naar man er naaet til det punkt, hvor vi staar, og navnlig naar den ene er saa langt borte fra den anden, da kan det mindste ord forurolige eller berolige for meget. Men husk altid, at modgangen ikke har formindsket hverken min kraft eller mit mod."

Den 14de september lyder en skrivelse fra Marie Antoinette til hertuginden af Polignac:

„Jeg græd af bevægelse, mit kjære hjerte, da jeg læste dit brev. O, tro kun ikke, at jeg glemmer dig! Med uudslettelige træk er dit venskab skrevet ind i mit hjerte; det er min trøst, — det og mine børn, som jeg ikke forlader. Jeg har mere end nogensinde brug for erindringernes støtte og for alt mit mod; men for min søns skyld vil jeg holde mig opreist, og jeg vil føre min møisommelige bane til ende. Det er især i ulykken, at man føler, hvad man er. Det blod, som ruller i mine aarer, kan ikke lyve. Jeg beskjæftiger mig med dig og dine, min dyrebare veninde, det er midlet til at glemme forræderierne, som jeg er omgiven af.

Vi lider snarere skibbrud paa grund af vore venners svaghed og feil end paa grund af de andres sammenrottelser. Vore venner er indbyrdes uenige og blotstiller sig ligeoverfor de ildesindede; og paa den anden side hører man ikke paa revolutionens ledere, naar disse vil tale om orden og maadehold. Beklag mig, mit kjære hjerte, men elsk mig fremforalt; jeg vil elske dig og dine til mit sidste aandedræt. Jeg omfavner dig af hele min sjæl."

„Hvor jeg er lykkelig," skrev dronningen atter en anden gang til fru Polignac, „ved at vide dig i sikkerhed. Her har jeg døden i udsigt, fornærmelser, trusler, de mest afskylige raaheder hvert øieblik paa dagen. Elsk mig . . ."

Den syvende januar 1790 skrev hun:

„Jeg kan ikke modstaa lysten til at omfavne dig, mit kjære hjerte, men det bliver i hast; thi den leilighed, som tilbyder sig, er pludselig, men den er sikker. Den vil bringe disse linjer i posten i en stor pakke, der er bestemt for dig. Man vaager over os, som over forbrydere, og denne tvang er isandhed forfærdelig at udholde. Stadig at svæve i angst for sine, ikke at kunne nærme sig et vindu uden at blive overøst med fornærmelser, ikke at kunne ledsage de stakkels børn ud i fri luft uden at ud-

sætte disse kjære uskyldige for skraal og skrigen, — hvilken stilling, mit kjære hjerte! Om man blot havde sine egne sorger at bære! Men at leve i angst for kongen, for alt, hvad der er én kjærest i verden, for de herværende venner, for de fraværende venner, det er en byrde for tung at bære! Men jeg har allerede sagt dig det: I holder mig oppe. Farvel, mit kjære hjerte, lad os haabe paa Gud, der kjender vor samvittighed, og som ved, om vi ikke er opfyldte af den oprigtigste kjærlighed til dette land. Jeg omfavner dig!

Marie-Antoinette."

„Kongen kommer ind og vil tilføie et ord."

Ludvig har skrevet ved foden af brevet:

„Jeg vil kun sige Dem, fru hertuginde, at De ingenlunde er glemt her, at man beklager at modtage saa faa breve fra Dem, og at nær eller fjern er De elsket — De og Deres.

Ludvig."

Ovenstaaende brev er det næstsidste, som fandt vei til fru Polignac fra hendes kronede veninde. Omgivet af spioner maatte den ulykkelige Marie Antoinette snart efter give afkald paa en brevveksling, der havde været hende til saa stor en trøst.

* * *

De første uger, kongefamilien tilbragte i Paris, havde været lig en kortvarig vaabenstilstand.

Kongen stod tidlig op og anvendte en timestid til bøn og læsning. Saa gik han nedenunder for at sige godmorgen til dronningen og sine børn. Han spiste frokost alene og opvartedes kun af en eneste, fortrolig tjener. Medens han spiste, kom dronningen undertiden op til ham en stund for at tale med ham om forretninger.

Formiddagen tilbragte kongen med studier. Han studerede indtil de mindste enkeltheder af Karl den første af Englands historie i haab om herigjennem at lære at undgaa de feilgreb, som denne monark havde gjort sig skyldig i.

Jagtture, der i tidligere dage havde udgjort hans største fornøielse, opgav han nu. Men han gjorde lange rideture sammen med Lafayette og andre officerer; og den første tid i Paris pleiede han regelmæssig at spadsere i Tuileriernes have.

Ogsaa Marie Antoinette gjenoptog sine daglige vaner. Hun benyttede morgentimerne til at overvære sine børns undervisning. En del af dagen tilbragte hun med at skrive breve samt med at forfærdige store haandarbeider.

To gange ugentlig pleiede hun at modtage hoffet, inden hun og kongen begav sig til messen. Og i den første begyndelse af sit ophold i Paris gjorde hun nogle aftenselskaber, hvor hun saa hos sig resterne af den gamle adel, samt en del af de nye embedsmænd, der begyndte at træde istedetfor det gamle, forsvindende aristokrati.

Faren formindskedes ingenlunde derved, at kongefamilien var flyttet ind til Paris. Befolkningen ophidsedes af den vedblivende nød og de voldsomme debatter i nationalforsamlingen.

Hadet og foragten samlede sig vedholdende om dronningens person. Man havde altid likt den tykke, godmodige Ludvig, hvis ydre bar præg af faderlig velvilje og tilfredshed. Og dersom Marie Antoinette ikke var fulgt med til Paris, men havde kunnet beslutte sig til at flygte alene til udlandet, er det ikke absolut usandsynligt, at hovedstadsbeboernes hengivenhed for kongen vilde være vaagnet paanyt.

Selv blandt de kongeligsindede ønskede mange, at dronningen maatte blive dræbt. Man søgte at forgive hende. Hendes bedste venner fraraadede hende at røre ved de retter, der blev baarne frem paa hendes bord.

„Man tager feil,“ sagde Marie Antoinette i

den anledning til fru Campan, „der vil ikke blive spildt saameget som en eneste draabe gift paa mig. Giftmorderne tilhører ikke dette aarhundrede. Nu har man bagvaskelsen; det er et meget sikrere vaaben. Jeg føler, at det er som offer for dette, at jeg vil dø."

Man foreslog skilsmisse mellem det kongelige egtepar. I en samtale med Marie Antoinette udtalte Lafayette med kynisk aabenhed, at han og andre meget ønskede at se hende skilt fra hendes gemal.

„For at opnaa vort ønskes opfyldelse," sagde han, „kunde vi anklage Dem for egteskabsbrud."

Dronningen stillede sig med kraft og værdighed op mod dette forslag.

Hun hørte fra den dag aldrig generalens navn nævne uden at gribes af nervøs ophidselse.

Lafayette blev ved med at tilbyde hende sine raad; men gang paa gang stødte hun dem foragtelig tilbage uden at prøve dem. Og da han en dag trakterede hende med hertugen af Orleans' sandsynlige plan om at bemægtige sig kronen, spurgte hun koldt og med tydelig hentydning til ham selv:

Je ne peu resister au plaisir de vous
embrasser, mon cher cœur, mais ce sera
en courant, car l'occasion qui se presente
est subite, mais elle est sure et elle
jettera ce mot a la porte dans un gros
paquet qui est pour vous; nous sommes
surveilliés comme des criminels, et
en verité cette contrainte est horrible
a supporter, avoir sans cesse a craindre
pour les siens, ne pas s'approcher
d'une fenetre sans etre abreuvée
d'insultes, ne pouvoir conduire a
l'air de pauvres enfants sans expos-
er ces chers innocentes aux vociferations,
qu'elle position mon cher cœur. encore
si l'on avoit que ses propres peines,
mais trembler pour le roi, pour tout
ce qu'on a de plus cher au monde, pour
les amies presents, pour les amis
absentes, c'est un poid trop fort a

endurer, mais, je vous l'ai deja dit vous
autres me soutenez, adieu mon cher
coeur, esperons en dieu qui voit nos
consciences et qui sait si nous ne sommes
pas animé de l'amour le plus vrai
pour ce pays, je vous embrasse

Marie Antoinette

le 7 janvier

le roi entre et veut vous ajouter un mot

je veux seulement vous dire, Madame la
duchesse, que vous n'êtes point ici oubliée,
que l'on y regrette d'avoir si peu de vos
lettres et que de près ou de loin vous
et les vôtres vous êtes aimés

Louis

„Er det nødvendigt at være prins for at tragte efter den?“

Hun glemte aldrig den fornærmelse, som Lafayette havde slynget hende i ansigtet; den var visselig en af grundene til den uvilje og mistillid, som hun til sine sidste øieblikke nærede mod ham.

VII.

Udvandringen. — Kongen besøger rigsforsamlingen. — Favras' henrettelse. — Keiser Josef's død.

Udvandringen, der havde begyndt de sidste maaneder i Versailles, tiltog efter at kongefamilien var bleven slæbt ind til Paris, hvor Tuilerierne allerede da kun var en formildet form for fængsel. Rækkerne tyndedes rundt kongeparret. I ustanselige skarer drog adelen ud af landet. Ludvig, der til sin personlige tjeneste havde havt hundreder af mennesker, eiede snart kun et lidet antal tjenere, deriblandt den ædle Clery, som fulgte ham i Temple-taarnet.

Emigrationen skabte tomme rum overalt. Man havde begyndt paa tronens trin og i kongeparrets umiddelbare nærhed. Man fulgte efter blandt land-adelen og geistligheden. Officererne, der alle var adelige, udvandrede i mængdevis. Siden de store folkevandringer i oltiden, da man

flygtede for de indbrydende romere, havde man aldrig seet og oplevet noget lignende.

I september maaned 1789 havde Necker allerede klaget over, at der i løbet af mindre end to uger var bleven udleveret seks tusinde pas til Frankriges rigeste indvaanere.

Mod slutningen af samme aar var der i Schweiz saa overfyldt af franske flygtninge, at leien af husene paa sine steder steg høiere end den tidligere kjøbesum. England og Italien ydede ligeledes husly til bærerne af Frankriges største og berømteste navne.

Det blev en modesag at emigrere. Officererne roste sig af at forlade valpladsen, adelen af at forlade sin konge. Unge, fyrige hoveder traf sammen i Koblenz; man iklædte sig blaa frakke, rød vest, gule benklæder og bar knapper med tre liljer, — emigranthærens merke.

Man mødtes som ved et patriotisk stevnemøde i den tyske by. Kongens broder vidste bedre end nogen anden, hvad der sømmede sig for kongens tilhængere, sagde man. Naar greven af Artois havde troet at burde begive sig til udlandet, da var ogsaa der den trofaste adelsskares rette plads.

Ludvig, der aldrig vidste, hverken hvad han vilde eller hvad han burde, vidste selvfølgelig

heller ikke i dette tilfælde, om han burde misbillige eller godkjende, at man drog bort. Emigrationen indgjød ham vekselvis frygt og haab. Officielt dadlede han den; men paa bunden af sit hjerte haabede han at kunne drage nytte af den. Han havde blandt de udvandrede ikke blot slegtninge og tjenere, men hemmelige agenter. Skjønt han det ene øieblik kunde tale nedsættende om dem, ønskede han i næste øieblik, at han befandt sig midt iblandt dem.

Det kan vanskelig benegtes, at udvandringen var en stor feil. Man kan forstaa, at et trofast aristokrati følger sin konge i landflygtighed. Men Frankriges adel og geistlighed lod i dette tilfælde sin konge staa alene, omgiven af de største farer, medens de selv vankede fra hof til hof istedetfor at forblive paa sin post.

Paa den anden side kan man imidlertid ikke fragaa, at de adelige var ulykkelig stillede under revolutionen. De, som udvandrede, mistede sine godser og var fordømte til en landflygtighed, der, efter hvad man sagde i Frankrige, skulde vare bestandig. De, som blev i landet, mistænkeliggjordes, forfulgtes og blev tilsidst guillotinerede. De, som søgte tilflugt under fanerne,

fandt heller ikke der et fristed, om de end udførte vidundere af heltemod.

Aaret 1790 brød frem, alvorligere, mere faretruende end slutningen af det gamle aar havde været.

Rov og ildsvaader herjede vedblivende i provinserne; overfald og mord hørte til dagsordenen i Frankriges hovedstad.

Urolighederne samt feilgreb fra hoffets side gav anledning til saa mange ubeføiede beskyldninger, at ministrene med Necker i spidsen tilraadede kongen at gjøre et offentligt skridt, der kunde vise, at han havde forsonet sig med de nye tilstande.

Den fjerde februar (1790) underrettedes rigsforsamlingens præsident om, at Ludvig agtede at indfinde sig i forsamlingen og ønskede at modtages uden ceremonier.

Et rødt fløielsteppe, broderet med hvide liljer, kastedes i hast over præsidentens stol, medens denne blev staaende opreist ved siden af samme.

Klokken et traadte kongen ind. Han var klædt uden pragt og kom uden følge. Forsamlingen reiste sig og hilste ham.

Masser af tilhørere styrtede ind og fyldte gallerierne; de ventede i spænding paa, hvad Ludvig vilde sige.

Øieblikket var vigtigt. Monarken følte, at denne gang maatte han seire, denne gang vilde et nederlag gjælde dobbelt.

I en tale, der var redigeret af Necker, erindrede han om de uroligheder, der havde hjemsøgt hans rige. Han ønskede, sagde han, at træde i nærmere forbindelse med folkets repræsentanter netop nu, da man havde forelagt ham beslutninger, der vilde lede til landets omorganisation. Han vilde af al magt virke hen til at bringe denne nye organisation til et heldigt udfald. Hvert forsøg i modsat retning vilde han betragte som strafbart; og han vilde bekjæmpe det med alle de midler, der stod til hans raadighed.

Ludvig erindrede endelig om de ofre, som han havde bragt, og opfordrede alle, der havde lidt tab, til at efterligne hans resignation og til at trøste sig ved forventningen om de goder, som en ny regjeringsform lovede landet.

„I enighed med dronningen, som deler mine følelser," vedblev han, „vil jeg tidlig uddanne min søns aand og hjerte for de nye forhold, som omstændighederne har kaldt frem. — — — I, som ved saa mange midler kan virke paa folket, som man vildleder, oplys det med hensyn til dets sande interesser, — dette folk, som

er mig saa kjært, og om hvis hengivenhed man give mig forsikring, naar man vil trøste mig i mine bekymringer."

Talen modtoges med jubel og bevægelse. Forsamlingen takkede kongen med en strøm af gode ønsker. Umaadelige menneskemasser ledsagede ham tilbage til slottet. Man besluttede at udstede en takadresse til ham og til dronningen. Atter var Paris i en glædesrus.

Kongen havde ved denne handling forpligtet sig til at opretholde den nye grundlov. Rigsforsamlingen vilde ikke staa tilbage for ham: Hver enkelt af de deputerede stod frem og svor at ville opretholde den af forsamlingen besluttede og af kongen stadfæstede konstitution.

Ogsaa dronningen hyldedes. Hun skrev til prinsessen af Lamballe:

„Min veninde!

Beklag, at du ikke var i Paris igaar. Ikke en eneste gang i løbet af det sidste aar har vi havt en saa herlig dag. — — — Det er saa sødt at haabe, og jeg vil hengive mig til dette haab. Skulde det end ikke være andet end en illusion, det er dog mit hjerte kjært, fordi det beroliger mig med hensyn til mine børns fremtidsskjebne. Kom dog tilbage saa hurtigt, som

det er dig muligt, min veninde, for at se, at jeg er lykkelig. Det varer maaske saa kort, at man bør benytte leiligheden." —

Stemningerne vippede op og ned i bølgegang. Og illusionerne om fred og forsoning slukkedes hurtig som illuminationernes lys.

I hendes livs lykkeligste dage var ulykkevarslende fremtidsbilleder dukkede op i Marie Antoinette's sind. Dronningens anelser skulde nu snart blive til frygtelig virkelighed.

Dersom man havde villet føre folket tilbage til en roligere betragtning, dersom man havde villet vække, om end kun en skygge, af den gamle kjærlighed til det kongelige hus, havde herskerparret og hoffet indtil de mindste enkeltheder maattet begynde en anden optræden. Men hverken kongen eller dronningen forstod dette krav.

De feil, som kongeparret gjorde, forværredes ved deres omgivelsers hovmod og uforstandighed. Medens begeistringen over kongens udtalelser endnu fyldte hjerterne, stødte man borgerstanden for hovedet ved at modtage dens repræsentanter paa en ganske anden maade end adelen, en maade, der øiensynlig vidnede om, at man ikke

anerkjendte de borgerlige repræsentanter for at være af samme stof som de adelige.

Efter et øiebliks vaabenstilstand begyndte befolkningen igjen sin vildhed og sine forfølgelser mod kongen, dronningen og deres venner.

Næsten daglig samledes i vinterens løb truende skarer under Tuileriernes vinduer for at skrige forhaanelser ud mod Marie Antoinette. Midt om natten affyredes skud mod kongeboligen. Et virkeligt fængsel rummede vistnok mindre jammer end dette slot, hvor en række af kongefamilier havde havt sit hjem.

Dronningen kunde ikke afholde sig fra at sige med bitterhed:

„Hvor min moder vilde have været forbauset, om hun havde seet mig i slige omgivelser, — mig, som er datter af en keiser, som er en konges gemalinde, som er kongemoder eller ialfald moder til et barn, der er bestemt til at blive konge!"

— — — — — — — — — — — — — —

En fransk adelsmand ved navn Favras, der havde bereist hele Europa, og som var gift med en udenlandsk fyrstinde, havde — saa meldte rygterne — planlagt en sammensværgelse mod rigsforsamlingen.

Det hed, at han havde til hensigt at lade

Lafayette og Bailly myrde, at han holdt 1,200 heste rede i Versailles for at hjælpe kongen til at flygte, og at en hvervet armée, der tællede talrige schweizere og piemontesere, stod beredt til at slutte sig til kongen og rykke mod Paris.

Favras anklagedes uden at opnaa at stilles ansigt til ansigt med sine anklagere.

Vidner traadte frem og angav nøiagtig hans plan. Men beviser manglede; man fandt intet tegn, hverken til de 1,200 hestes tilstedeværen eller til den hvervede hær.

Tiltrods for de manglende beviser var dommen over ham forud bestemt. „Man syntes formelig at føle en trang“, skrev prinsesse Elisabeth til fru de Bombelles, „til at forfærde dem, som havde isinde at tjene kongen; der krævedes blod til folket — blodet af en mand, som bar det i folkets øine forhadte stempel: aristokrat.“

Favras blev dømt til at hænges. Befolkningen, der fandt fornøielse i at se en dødsdom bragt i udførelse over en marquis, strømmede ud til pladsen, hvor han skulde dø, og fulgte ham med spot.

Den dødsdømte satte et foragteligt smil op mod fornærmerne; han negtede haardnakket at meddele sin hemmelighed.

„Jeg beklager de mennesker, som mod sin

samvittighed anklager mig,“ sagde han; „men dersom der udfordres et offer, er jeg glad over, at valget er faldt paa mig.“

„Borgere,“ vedblev han, „jeg dør uskyldig! Bed til Gud for mig!“

Idet han vendte sig mod bøddelen, sagde han: „Nuvel, min ven, gjør din pligt.“

To dage efter Favras' død havde en af hans venner den uheldige indskydelse at føre hans sørgeklædte enke og børn frem for kongeparret ved den offentlige middag i Tuilerierne.

Marie Antoinette forblev tilsyneladende ufølsom og kold, skjønt hun i dybet af sit hjerte nærede den varmeste deltagelse for den afdøde og hans familie.

Da middagen var endt, ilede hun saa hurtig, som det lod sig gjøre, ind i sine private værelser. Hun kastede sig udmattet i en lænestol og udbrød:

„Vi maa gaa tilgrunde, naar vi angribes af folk, som forener alle talenter med alle forbrydelser, og naar vi forsvares af visselig meget agtværdige mennesker, men som ikke har nogen klar forstaaelse af vor stilling. Man har bragt mig i forlegenhed ligeoverfor to partier ved at forestille Favras' enke og søn for mig. Var jeg fri med hensyn til mine handlinger, maatte jeg

tage den mands barn, som netop har ofret sig for os, og give ham plads ved bordet mellem kongen og mig. Men omgiven af bødler, som har ført hans fader ind i døden, vovede jeg ikke at kaste mine øine paa ham. De kongeligsindede vil dadle mig, fordi jeg ikke beskjæftigede mig med det stakkels barn; revolutionens venner vil føle sig fornærmede ved tanken paa, at man har troet at behage mig ved at føre ham til mig."

Den 27de februar bragte et brev fra broderen Leopold underretning om, at Marie Antoinette's ældste broder, Josef, var død i Wien.

De politiske forlegenheder, hvori den unge keiser havde indviklet sig, vilde sandsynligvis, om han havde levet, have forhindret ham fra at optræde kraftig til støtte for sin søster; men hun mistede i ham en broder, som elskede hende høit, en sand raadgiver og ven.

Nogle dage før sin død havde han skrevet et ømt og rørende brev til hende, hvori han havde udtalt den mest levende bedrøvelse over at maatte lade hende tilbage i en saa grufuld stilling, og sin sorg over ikke at kunne give hende virksomme beviser paa den hengivenhed, som han altid havde bevaret for hende.

I et af de sidste breve til sin broder og efterfølger havde han kort iforveien skrevet:

„Jeg er, ligesom du, dybt bedrøvet over alle de afskyligheder, som man udspreder om dronningen af Frankrige; — men hvad kan man udrette ligeoverfor uforskammede og gale? Disse mennesker kommer heller ikke bort fra den tanke, at min søster hemmelig skal have sendt millioner til mig, medens jeg ikke ved, hvorledes eller hvorfor jeg skulde have kunnet gjøre fordring paa dem, eller hvorledes hun skulde have kunnet lade mig faa dem. Jeg har aldrig modtaget et myntstykke fra Frankrige."

„Det tab, jeg netop har lidt," skrev Marie Antoinette ved broderens død til fru Polignac, „har gjort mig meget ulykkelig. Men den styrke og det mod, som han, jeg begræder, bevarede til sine sidste øieblikke, tvinger ialfald hele verden til at vise ham retfærdighed og til at beundre ham. Jeg vover at sige, at han er død som min værdige broder."

VIII.

Marie Antoinette som moder. — Træk af Ludvig den syttendes karakter.

Dage og maaneder i Tuilerierne forløb i ophidselse og angst.

Natten til den trettende april ventede Lafayette et angreb paa Tuilerierne. Han meddelte kongen sin frygt.

Ludvig stod op og gik ned i dronningens værelse.

Hun var borte. Urolig ilede han til børnenes soverum.

Der fandt han sin hustru. Hun holdt sønnen i sine arme.

„Jeg søgte dig; du har sat mig i den største angst!“ raabte kongen aandeløs.

„Jeg var paa min vagtpost,“ svarede Marie Antoinette og trykkede kronprinsen til sit hjerte.

De spadsereture, som Marie Antoinette foretog for sine børns skyld og i deres selskab, udsatte hende hyppig for fiendtlige udtalelser og truende blikke. „Dronningen og de kongelige børn saa ulykkelige ud,“ fortæller fru Elliot, „og isandhed, de havde alle grund til at være det. Faa mennesker viste dronningen de aller svageste tegn paa respekt. De, som maaneder iforveien vilde have lagt sig i støvet for hendes fødder, gik nu forbi hende og oversprøitede hende med søle fra fodsaalen og til hovedet.“

Jo ulykkeligere Marie Antoinette følte sig, desto inderligere klyngede hun sig til sine børn. Moderkjærligheden var hendes glæde og paa samme tid hendes bekymring. Naar hun betragtede kronprinsen, fyldtes hendes øine med taarer. Vilde dette barn, som en saa skjøn fremtid syntes at have været lovet, blive en hersker eller en martyr?

Medens hun trak sig tilbage fra verden, skjænkede hun sin søn og sin datter sin tid.

Hun huskede, hvordan hendes moder i Wien havde ført keiserbørnene rundt til de forladte og syge. Nu gjorde hun det samme med sine egne børn. Hun tog dem med til hospitalerne

og lærte dem at uddele gaver med gode og trøstende ord.

Efter hertuginden af Polignacs flugt var fru de Tourzel bleven de kongelige børns guvernante. Følgende brev fra dronningen til denne dame viser bedre end mange ord Marie Antoinette's omsorg for sin søn og datter:

Den 24de Juli 1789.

„Min søn er fire aar og fire maaneder paa to dage nær. Jeg vil ikke tale hverken om hans legemsform eller om hans ydre fortrin; De vil faa ham at se. Hans helbred har stedse været god; men allerede i vuggen merkede man, at hans nerver var meget svage, og at den mindste usædvanlige larm gjorde indtryk paa ham. Han fik sent sine første tænder; men de kom uden sygdom eller besværlighed. Først da en af de sidste — jeg tror, det var den sjete — kom, fik han i Fontainebleau et krampe-anfald. Siden har han havt to, det ene vinteren 87—88, det andet, da han blev vaksineret; men det sidste anfald var meget let. Hans svage nerver fører det med sig, at støi, som han ikke er vant til, bestandig gjør ham ængstelig. Han er, for eksempel, bange for hunde, fordi han har hørt dem gjø tæt ved sig.

Jeg har aldrig tvunget ham til at se paa dem, fordi jeg tror, at i samme forhold, som hans forstand tiltager, vil hans ængstelighed aftage.

„Han er meget fremfusende og meget heftig i sine vredesudbrud; men han er et godt barn, blød endog kjærlig, naar hans ubesindighed ikke river ham med. Han har en uforholdsmæssig selvkjærlighed, der, hvis man leder ham forstandig, kan ledes til hans fordel. Indtil han er kommen paa god fod med én, forstaar han at beherske sig, ja, endog at overvinde sin utaalmodighed og sine vredesudbrud, for at synes sagtmodig og elskværdig. Han er overordentlig trofast, naar han har lovet en ting, men han er meget aabenmundet og gjentager let, hvad han har hørt fortælle; uden at ville lyve tilføier han ofte det, som hans fantasi har bragt ham til at se. Det er hans største feil, som man maa stræbe at rette.

„Iøvrigt — jeg gjentager det — er han et godt barn; med venlighed og fasthed vil man — uden at være altfor streng — kunne gjøre ham til, hvad man ønsker. Men strenghed oprører ham; thi han er meget karakterfast for sin alder. For at give et eksempel: ordet „om forladelse“ („pardon“) har fra hans aller tidligste barndom bestandig mishaget ham. Man kan

faa ham til at sige, omtrent hvad man vil, naar han har uret; men udtrykket „om forladelse“ vil han ikke faa over sine læber uden under taarer og uendeligt besvær. — — —

„Min søn kan ikke læse og lærer meget vanskeligt; han er altfor ubesindig til at gjøre sig flid. Han har ikke nogen tanke om storhed i sit hoved, og jeg ønsker meget, at dette maa vare ved. Vore børn lærer tidsnok, hvad de er. Han elsker sin søster høit og af fuldt hjerte. Hver gang en ting fornøier ham, det være at han skal gaa et eller andet sted hen, eller at man giver ham noget, saa er hans første indskydelse stedse at bede om det samme for sin søster. Af naturen er han munter. For sin helbreds skyld trænger han til at være meget i frisk luft, og jeg tror, at det er bedre for hans helbred, at lade ham lege og arbeide paa terasserne, end at føre ham længere bort. Den bevægelse, som de smaa børn faar, naar de under leg løber om i det frie, er sundere, end naar man tvinger dem til at spadsere, hvilket ofte trætter nyrerne.

„Jeg vil nu tale om hans omgivelser. Der er tre under-guvernanter: damerne Soucy, svigermoder og svigerdatter, og madame de Villefort. Fru de Soucy, moderen, er en særdeles

elskværdig dame, meget kundskabsrig, nøiagtig, men med daarlige manerer. Svigerdatteren har samme manerer; ingen aand. I de senere aar har hun ikke været hos min datter; men ligeoverfor den lille gut er der ingen ulemper derved. Forøvrigt er hun meget trofast og endog lidt streng mod ham. Fru de Villefort er aldeles det modsatte; hun forkjæler ham. Hun har mindst ligesaa slette, endog slettere manerer. Indbyrdes er de i god forstaaelse.

„De to første-fruer er begge barnet meget hengivne. Men fru Lemoine er en utaalelig sladrerske, som fortæller alt, hvad hun hører, i barnets nærværelse eller ikke, — det er hende ligegyldigt. Fru Neuville har et behageligt ydre, aand, retsindighed, men man siger, at at hun beherskes af sin moder, der er meget rænkefuld.

„Brunier, lægen, har min fulde tillid hver gang børnene er syge; men udenfor disse tilfælde maa man holde ham paa sin plads; han er ligefrem, munter og støiende.

„Abbed d'Avreux kan være god nok til at lære min søn bogstaverne, men forøvrigt har han hverken manerer eller andet, der udfordres for at være i mine børns nærhed. Det er netop dette, som har bestemt mig til at und-

drage ham min datter; og man maa give nøie agt paa, at han ikke udenfor læretimerne slaar sig ned hos min søn. Dette var en af de ting, som foraarsagede fru Polignac mest besvær. Og dog naaede hun ikke altid sit maal; thi han hører til under-guvernanternes selskab. For ti dage siden blev der forebragt mig ytringer af utaknemmelighed af denne abbed, som har mishaget mig meget.

„Min søn har otte kammerfruer. De tjener ham med iver, men jeg kan ikke regne meget paa dem. I den sidste tid er der faldt mange uheldige udtalelser i dette værelse; men jeg kan ikke med bestemthed sige ved hvem. Der er imidlertid blandt dem en fru Belliard, som ikke skjuler sine følelser. Uden at mistænke nogen gjælder det om at være paa sin post.

„Hele hans mandlige tjenerskab er tro, hengivne og rolige.

„Min datter har to første-fruer og syv kammerfruer. Fru Brunier, lægens hustru, har været hos hende siden hendes fødsel og tjener hende med troskab. Skjønt jeg ikke har noget at bebreide hende, vilde jeg dog aldrig tage hende i min egen tjeneste. Hun ligner sin mand af karakter. Desuden er hun gjerrig og begjærlig

efter de smaa fordele, som der er anledning til at opnaa i hendes stilling.

„Hendes datter, fru Tremindille, er en dame af virkelig fortjeneste; skjønt hun kun er syvogtyve aar gammel, har hun alle en moden alders gode egenskaber. Hun har været hos min datter fra hendes fødsel, og jeg har ikke tabt hende af syne. Jeg har stiftet hendes egteskab, og den tid, som hun ikke tilbringer hos min datter, beskjæftiger hun sig udelukkende med sine tre smaapigers opdragelse. Hun har en blid og omgjængelig karakter, er meget kundskabsrig, og det er hende, som jeg ønsker at betro det hverv at fortsætte undervisningen istedetfor abbed d'Avreux. Hun er meget vel istand dertil; og fordi jeg er saa lykkelig at være sikker herpaa, finder jeg, at det er at foretrække for alt. Forøvrigt holder min datter meget af hende, og hun har tillid til hende.

„De syv andre damer er gode undersaatter; og dette værelse er langt mere roligt end det andet.

„De mandlige tjenere har været hos hende siden hendes fødsel. Det er aldeles ubetydelige væsener; men da de intet andet har at udrette end sin tjeneste, og da de ikke forbliver i væ-

relset udenfor samme, er dette mig temmelig ligegyldigt.

Marie-Antoinette."

— — —

Den lille kronprins var et deiligt barn med sine blaa øine, sit lange, krøllede haar, sine friske røde kinder, og med det muntre smil, som ulykken skulde forvandle til et for tidligt alvor.

Ingen kjendte ham bedre end hans moder. Ingen havde studeret hans feil med strengere opmerksomhed; men ingen saa heller hans tiltrækkende egenskaber bedre, end hun gjorde. Aarvaagen, som hun var, ligeoverfor hans smaa svagheder, undlod hun ikke at lægge merke til noget, der kunde styrke og forme hans karakter. Udrustet med en medfødt tilbøielighed til det gode, der paakaldte overbærenhed, havde han i sin heftighed og i sin tilbøielighed til ulydighed, svagheder, der fordrede at behandles med strenghed. Moderen maatte ofte sætte sig til modværge mod hans kjærtegn, der havde saa let for at afvæbne hende, sætte sig til modværge mod hans smaa kneb for at undgaa straf.

En dag hørte hun, at han fløitede midt i

undervisningstimen. Hun gik ind for at skjænde paa ham.

„Mama-dronning,“ raabte den lille uden at afvente hendes udbrud af vrede, „jeg peb ad mig selv!“

Han nærede stor ulyst til at lære; men hans sønlige kjærlighed beseirede den.

Moderen bebreidede ham en dag, at han ikke kunde læse, skjønt han var fire og et halvt aar gammel.

Han svarede:

„Som nytaarsgave til dig, mama-dronning, vil jeg lære at læse.“

I slutningen af november — fortæller fru de Tourzel — sagde han til sin lærer:

„Jeg maa vide, hvor lang tid der er igjen til nytaarsdag; thi jeg har lovet mama at kunne læse til den tid.“

Da han hørte, at der kun var en maaned igjen, sagde han ganske roligt:

„Giv mig herefter to timer hver dag, min gode abbed, saa skal jeg nok alligevel lære det.“

Han holdt ord. Den fastsatte dag traadte han triumferende ind til dronningen, holdende en bog i haanden.

Han kastede sig om hendes hals.

„Se, her er din nytaarsgave,“ sagde det elskværdige barn. „Jeg har holdt mit løfte; nu kan jeg læse.“

I nærheden af Tuilerierne, tæt ved Seineflodens bred, laa en liden have, der stødte op mod den pavillon, som beboedes af kronprinsens lærer. Fru de Tourzel udvirkede, at man gav kongesønnen dette lille jordstykke, som han med begjærlighed bemægtige sig. Den samme lille have skjænkede keiser Napoleon senere til kongen af Rom; Karl den tiende gav den til hertugen af Bordeaux; Ludvig Philip gav den til greven af Paris. „Hvor mange formaninger“ — siger Beauchesne — „er ikke blevne saaede paa denne lille lap jord, der saa hurtig er bleven forladt af sine unge eiere! Den ene døde i fængsel i tiaars-alderen. Den anden (hertugen af Reichstadt) blev i vuggen feiet bort af uveiret og levede kun for at lære sin faders navn at kjende og for døende at betragte sit sværd. Den tredie forsvandt som de andre i revolutionens storm, og den fjerde har indtil fornylig trukket sin landflygtigheds kaabe langs veiene i Østerrige og England.“

I den lille have opdrættede kronprinsen ka-

niner og ænder; her dyrkede han sine blomster. Her legede han, her arbeidede han utvungent og frit.

Medens lidenskaberne rasede i nationalforsamlingen og i Paris's gader, fulgte han med levende opmerksomhed sine blomster; han udsøgte de smukkeste for at sætte dem sammen i buketter til sin moder.

Hver morgen tidlig gik han ind til hende og lagde blomster paa hendes seng. Han skjulte sig bag sengomhænget. Naar Marie Antoinette vaagnede og saa buketten, pleiede hun at sige:

„Min lille gut er nok ikke langt borte."

Hofdamerne forsøgte at indprente Karl Ludvig, at man i slottet havde gartnere nok, og at dronningen havde nok af blomster.

„Alle blomster bereder hende ikke samme glæde, som de, jeg plukker til hende," svarede barnet.

Altid bestræbte han sig for at gjøre sin moder glæde. Han var lykkelig ved hendes smil; han led med hende uden at forstaa hendes taarer.

En dag hørte han en af hofdamerne sige om en veninde:

„Hun er lykkelig som en dronning."

„Du taler nok ikke om min moder nu,“ ytrede Karl Ludvig; „thi min moder græder bestandig.“

Naar han havde været flittig i læretimerne, fulgte Marie Antoinette ham hen til hans legetøi eller til hans lille have. Hun morede sig med at se ham løbe foran sig gjennem parkens alléer, og hun ordnede de blomster, som han plukkede.

„Det var umuligt“ — siger fru de Tourzel — „at se et barn, der var mere indtagende, mere intelligent, eller som udtrykte sig med mere ynde.“

Han greb anledningerne til at sige behagelige ting til sine omgivelser. En dag, da hans læretimer nogle uger havde været afbrudte, sad Marie Antoinette inde, medens abbeden underviste ham.

„Dersom jeg ikke husker feil,“ sagde hans lærer, „talte jeg i sidste undervisningstime om positiv, comparativ og superlativ. — Det har De naturligvis glemt!“

„De tager feil,“ svarede prinsen, „jeg husker det altsammen. Det er positiv, naar jeg siger: min lærer, abbeden, er en god lærer. Det er comparativ, naar jeg siger: min lærer, abbeden, er bedre end andre lærere. Superlativ,“ vedblev

han, idet han saa hen paa dronningen, „det er, naar jeg siger: min moder er den bedste af alle mødre!“

Hundreder af elskværdige smaatræk er opbevarede om dette barn. Baronesse Oberkirch fortæller følgende:

En dag havde Karl Ludvig havt lyst til at kjøbe et legetøi; men man havde negtet ham det paa grund af dets høie pris.

„Naar jeg beder min aftenbøn,“ sagde han, „da vil jeg tilføie et lidet ord til Vorherre, om han ikke vil være saa inderlig snil at skjænke mig rigdom.“

Den gamle tjener, som klædte ham af, fandt det paa sin plads at give ham en tilrettevisning.

„Det er ikke rigdom, som Deres kongelige høihed maa bede Gud om, men visdom,“ sagde han.

„Min kjære Josef,“ svarede prinsen, „naar jeg alligevel er ifærd med at bede til Gud, kan jeg godt bede ham om begge dele.“

Da Bailly en dag traadte ind i hofsalen, løb han hen til ham og spurgte:

„Hr. Bailly! Hvad er det, man vil gjøre mod papa og mama? Alle græder hos os.“

En anden dag var Bertrand de Molleville

hos dronningen. Kronprinsen hoppede rundt i værelset, syngende og legende med en træsabel. Man kom for at hente ham til aftensmaaltidet. I to sprang var han ude af døren.

Dronningen kaldte ham tilbage.

„Min søn," sagde hun, „du gaar uden at bukke for hr. Bertrand."

„Mama," svarede kronprinsen, der vedblev at hoppe, „det er fordi jeg godt ved, at hr. Bertrand er en af vore venner. Godaften, hr. Bertrand!"

„Ikke sandt, det er et elskværdigt barn," sagde Marie Antoinette. „Han er lykkelig ved endnu at være saa ung. Han føler ikke, hvad vi lider; og hans munterhed bereder os glæde."

Kammertjeneren Hue var engang vidne til, hvordan kronprinsen kastede sig ind mellem nogle buske; han forestillede ham, at han uden nytte udsatte sig for at sønderflænge sit ansigt.

Barnet svarede med stolt mine:

„Det er de tornefulde veie, som fører til berømmelsen."

Den slags heltemod tiltalte ikke dronningen, som var i nærheden; hun fremholdt for ham,

at det var alt andet end fortjenstfuldt at stikke sine øine ud for at sprænge et buskads, og at han gjorde vel i at vente med at afhandle berømmelsen, indtil han lærte, hvad det kostede at vinde den.

Kronprinsen rødmede, styrtede hen til sin moder og kyssede hendes haand.

Han var ogsaa kongen meget hengiven; men den ærefrygt, som faderen indgjød ham, havde til følge, at han følte sig mindre vel i hans selskab, end naar han var sammen med sin moder, for hvem han stedse havde kjærlige og elskværdige ord.

Et af de steder, der syntes at tiltrække kronprinsen mest, var asylet for forladte, forældreløse børn. Dronningen tog ham ofte med derhen, og hittebørnene viste ham sin glæde og sin taknemmelighed for besøgene.

En dag overraskede kongen sin søn, medens han var beskjæftiget med at ordne guldstykker i en liden kuffert, som hans tante Elisabeth havde foræret ham.

„Hvorledes, Karl,“ sagde faderen misfornøiet, „skraber du penge sammen som de gjerrige?“

Kronprinsen rødmede, men svarede hurtig:

„Ja, fader! Jeg skraber penge sammen; men

det er til de fattige børn. Dersom du saa dem, vilde ogsaa du faa medlidenhed med dem."

Kongen omfavnede ham.

„Hvis det er tilfældet, mit barn, at du sparer for de fattige, da vil jeg hjælpe dig at fylde din kuffert," sagde han.

IX.

Sommeren 1790. — Festen paa Marsmarken. — Dronningen og Mirabeau.

Vaaren brød frem uden at sprede kongeparrets kummer, uden at lægge en dæmper paa folkets forfølgelseslyst.

Dronningen længtede efter den friske landluft. Hun havde i tidligere, lykkeligere dage elsket Saint Cloud. Nu ønskede hun atter at reise did; for nogle korte sommermaaneder haabede hun derude at unddrage sig folkets skraalen og haan.

Ledsaget af Lafayette og hans adjudanter drog man afsted. Marie Antoinette var lykkelig over igjen at kunne sidde i græsset med sine børn, over at kunne spadsere i havens gange og hvile under de skyggefulde træer uden hvert øieblik at skrækkes op af larm og vredeshyl. Hun kunde desuden der mere utvungent end

i Paris give sig hen til den glæde, som brevvekslingen med venner og slegtninge beredte hende.

Opholdet varede sommeren over. Hver søndag samt ved festlige anledninger kjørte man til Paris; thi pariserne vilde se sin konge og dronning.

Skjønt Marie Antoinette altid var ivrig for at vende tilbage til Saint-Cloud saa hurtig som muligt, ansaa hun det for passende at rette sig efter folkets ønske og vise sig hyppig i den fiendtligsindede hovedstad.

„Man bør vel ikke give efter for skrigene," udtalte hun i et brev til grev Mercy-Argenteau; „men det er godt at vise, at man ikke er længere fjernet, end at man kan komme til hovedstaden, naar der er noget at udrette."

Rigsforsamlingen havde besluttet, at aarsdagen for Bastillens fald skulde feires ved en stor høitidelighed.

Marsmarken blev valgt til festplads; repræsentanter for alle Frankriges provinser og for alle kongerigets tropper skulde give møde.

„Jeg tænker ikke uden skjælven paa den forestaaende begivenhed," skrev Marie Antoinette til grev Mercy; „for os vil den indeslutte alt,

hvad der er mest grusomt og mest smerteligt. Tiltrods herfor maa vi være tilstede . . ."

Flere uger iforveien begyndte man at forberede sig med paafaldende endrægtighed og iver. Mænd, kvinder, oldinge, alle aldre og kjøn, alle stænder og partier skjænkede sit arbeide til festen.

Deputerede fra de øvrige landsdele blev modtagne i Tuilerierne og feirede i Paris før den egentlige høitidsdag.

Den fjortende juli brød frem mørk og regnfuld. Folkemasserne trængte sig gjennem gaderne, stimlede sammen ved broerne, tog alle vindusfordybninger i besiddelse.

En forhøining var opbygget for kongen, gesandterne og de deputerede.

Ludvig havde udtalt ønsket om, at man skulde give hans familie plads ved hans side; men nationalforsamlingen negtede det. Faa dage før festen besluttede den, at kongen skulde vise sig alene, med forsamlingens præsident ved sin venstre side.

Det var et nyt bevis paa mistro mod den kongelige familie, mod Marie Antoinette især, som man planmæssig skilte fra sin mand og fra folkets repræsentanter.

„Du ved," skrev prinsesse Elisabeth i den

anledning spøgefuldt til fru de Bombelles, „at jeg har den lykke fra fordums dage at kjende et af medlemmerne af denne ophøiede familie. — Nuvel! Jeg vil da underrette dig om, at dette er hende høist ligegyldigt. Hun er kun bedrøvet for dronningens skyld, for hvem det er et haardt slag og saa meget mere velrettet, som det længe har været forberedt, og som man indtil sidste øieblik havde sagt til kongen, at det modsatte vilde finde sted."

Da Marie Antoinette ikke fik tilladelse til at vise sig sammen med kongen, besluttede man, at hun og den øvrige del af den kongelige familie skulde betragte festen fra den nærliggende militærskoles vinduer. Ogsaa kongen begav sig derhen og forblev i sin families midte, indtil den endelige opstilling havde fundet sted.

Da de deputerede havde samlet sig, tog Ludvig plads mellem dem. Erkebispen velsignede bannerne og istemte et „Te Deum".

Gudstjenesten var endt, og Lafayette steg op til alteret. I arméens navn svor han folket, loven og kongen troskab.

Raabet: „Jeg sværger!" gjentoges i næste øieblik fra de tre hundrede tusinde mennesker, der var forsamlede ved denne fest.

Kanoner tordnede, faner vajede, hatte og soldaterhuer kastedes i luften.

Kongen reiste sig og strakte haanden ud mod Frelserens billede.

„Jeg, franskmændenes konge," raabte han med høi stemme, „sværger: at anvende den magt, som den konstitutionelle statslov har overdraget mig, til at opretholde den grundlov, som nationalforsamlingen har besluttet, og som jeg har vedtaget."

Dronningen opildnedes af begeistringen paa pladsen. Hun løftede tronarvingen paa sine arme og bøiede sig ud over mængden. Fra vinduet raabte hun:

„Her er min søn! Han, saavelsom jeg, nærer de samme følelser!"

Denne uventede, umiddelbare tilslutning lønnedes med tusinders begeistring. Fanerne sænkedes, kirkeklokkerne ringede i byen; sange og jubel steg op. Det var som et langt udbrud af kjærlighed og glæde.

Festerne varede flere dage. Regnen vedblev at strømme, men afkjølede ikke de høitstemte følelser. Flertallet af de deputerede fra provinserne var henrykte over at se den kongelige familie paa saa nært et hold, henrykte over kongens godhed og over dronningens elegante

værdighed. Tidlig om morgenerne strømmede de allerede til Tuileriernes have. Den lille kronprins maatte uafladelig vise sig paa balkonen; han kastede blomster og grønne grene ned til dem, og livlige tilraab hilste ham.

„Ak!“ siger Thiers, „i disse øieblikke tabte hadet sin braad, hoffærdigheden traadte tilside, alle følte sig lykkelige ved den fælles lykke og stolte af, at de alle var værdige dertil. Hvorledes kan det dog gaa til, at slige hjertegribende samdrægtighedsglæder saa hastig synker ned i forglemmelse?“ —

Endelig forlod de deputerede Paris, og den kongelige familie vendte tilbage til Saint Cloud. „Vi reiser meget tilfredse herfra,“ skrev dronningen, „forsaavidt som man kan være tilfreds paa grund af raaben.“

Disse fester var den sidste anledning, som skjebnen bød kongen til at gjenerobre sin tabte magt. Paris var paa den tid ingenlunde tilfreds med nationalforsamlingen, der ikke hurtig nok skjænkede hin frie forfatning, som den havde lovet folket.

De deputerede fra provinserne, som gammel vane drog mod gjenstanden for fædrenes ærefrygt, var blevne vel modtagne af det konge-

lige hus. Og Necker, der havde mistet folkets tillid og kjærlighed, fik afsked for sidste gang.

Men ulykkeligvis var ingen begivenhed istand til at forlene Ludvig den sekstende med viljekraft. Forsoningens fester forberedte kun nye ophidselser; den gav paaskud til en ny anklage mod kongen: anklagen for paa hin høitidsdag at have aflagt falsk ed.

„Ak, mit kjære hjerte," skrev dronningen til prinsessen af Lamballe, „man maa bede Gud om at se ned til os i naade. Den tigerslegt, som oversvømmer kongeriget, vilde føle en grusom glæde, om den vidste, hvad vi lider."

— — — — — — — — — — — — — —

Hoffet havde imidlertid begyndt at nærme sig til Mirabeau.

Grev de la Marck, en søn af fyrsten af Aremberg og langt ude beslegtet med det keiserlige østerrigske hus, var kommen til Frankrige i anledning af Marie Antoinette's giftermaal. Han havde staaet høit i Maria Theresias gunst, var bleven vel modtaget i Frankrige; og han havde kjæmpet i Amerika under Frankriges banner.

I lykkens tid havde han vist Marie Antoinette en respektfuld hengivenhed. Han blev hende en tro raadgiver i ulykkens dage.

La Marck havde ved et tilfælde gjort grev Mirabeau's personlige bekjendtskab, og han nærede den mest levende beundring for hans begavelse. Han gjættede, at den mægtige folkeleder endnu likte at føle sig som adelsmand, og at revolutionen ikke havde kvalt det blaa blod i hans aarer. Adskillige gange støttede han Mirabeau ved sine pengemidler; han haabede, at dennes uophørlige pekuniære forlegenheder skulde hjælpe hoffet til i ham at finde et nyttigt redskab.

Ivrig og udholdende søgte adelsmanden fra Brabant at bringe sin ven i forbindelse med kongen og dronningen.

I begyndelsen fandt han et lidet agtpaagivende øre.

„Vi vil," sagde Marie Antoinette, „forhaabentlig aldrig synke saa dybt, at vi bliver nødsagede til at søge hjælp hos Mirabeau."

Omkring midten af april maaned 1790 havde Mirabeau imidlertid et hemmeligt møde med Marie Antoinette's mangeaarige ven, grev Mercy. Dagen derefter blev la Marck kaldt op til dronningen. Hun meddelte ham, at hun, under samraad med kongen, alligevel havde fattet den beslutning at ville træde i underhandling med den frygtede folkeleder.

Lidt efter spurgte hun la Marck med en noget forlegen mine, om han ikke troede, at Mirabeau havde havt del i rædselsscenerne i Versailles den femte og sjete oktober.

Vennen skyndte sig med at berolige hende paa dette punkt: Mirabeau havde tilbragt en stor del af begge disse dage i selskab med ham; de havde spist middag sammen, dengang man meldte folketogets ankomst til Versailles.

„Det glæder mig," sagde dronningen; „jeg følte stor trang til at bringes ud af denne vildfarelse."

Mirabeaus eminente begavelse som taler og statsmand havde gjort ham til revolutionens fører. Men han var ikke blind for den afgrund, hvori revolutionen kunde kaste Frankrige; hans fornuft holdt ham tilbage fra at styrte kongedømmet helt.

Han sendte hoffet sine første diplomatiske bemerkninger. Dronningen lod ham gjennem la Marck forsikre om, at kongen var tilfreds med dem.

Hun spurgte la Marck, hvad der vel kunde gjøres for at knytte Mirabeau nærmere til dem og for at tilfredsstille ham.

La Marck bragte spørgsmaalet videre. Mirabeau lod svare, at han ønskede, at hans gjæld

maatte blive betalt, samt at han desforuden udbad sig en maanedlig understøttelse.

Dagen derpaa indfandt la Marck sig atter hos Marie Antoinette.

„Medens vi venter paa kongen,“ sagde hun, „vil jeg ikke undlade at meddele Dem, at han har besluttet at betale grev Mirabeau's gjæld.“

Overensstemmende med det kongelige løfte blev betydelige summer snart efter afsendte til denne.

La Marck havde for Mirabeau ingenlunde skjult Marie Antoinette's ugunstige mening om ham. Ikke destomindre ønskede revolutionens fører paa det ivrigste at træde i personlig forbindelse med hendes majestæt.

Han skrev, bad, holdt fast ved at ville se hende; og endelig besluttede Marie Antoinette sig til at give ham en audiens.

Den tredie juli 1790 skulde mødet finde sted i Saint Cloud. Saavel Mirabeau som Marie Antoinette havde taget de mest omfattende forsigtighedsregler for at samtalen mellem dem kunde forblive en hemmelighed.

For at skjule dette skridt havde Mirabeau tilbragt den foregaaende dag udenfor Paris, i Autreuil, hos sin niece madame d'Aragon. Tidlig om morgenen kjørte hans nevø ham derfra.

Man slog ind paa en sidevei, der førte op mod Saint Cloud. Mirabeau steg af ved en bagport ved enden af parken. En hofmand stod ventende for at føre ham ind. Dronningen var i nærheden.

Paa en ensom plads i hendes private have fandtes en runddel, halvt skjult af buske. Her mødtes dronningen af fødsel og kongen af geniets naade.

Marie Antoinette havde hidtil betragtet revolutionens anfører som en gjenstand for rædsel, som en af kongedømmets — følgelig ogsaa af hendes — mest forbitrede modstandere. Man havde afmalet ham for hende, som den, der havde været midt i folkesværmen de skrækkelige oktoberdage, som den, der havde opildnet hine skarer, der allerede forud var ophedede af had, af hunger og vin.

Nu stod hun ligeoverfor den koparrede mand med de lysende øine, med det kraftfulde hoved, som var næsten unaturlig stort under den umaadelige haarfylde, der mindede om en løves manke.

Han behagede hende trods alt, hvad hun havde hørt om ham. „Det hører,“ siger Carlyle, „til de udmerkede træk hos denne høie, ulykkelige kvinde, at ingen aand af nogen begavelse, ingen Mirabeau eller Barnave, nogen-

sinde kom ansigt til ansigt med hende, uden at hun, tiltrods for alle fordomme, blev tvungen til at anerkjende den, til at nærme sig den med tillid."

Mild, velvillig talte hun til ham. Ved at se hende saa ædel, saa modig, saa ligefrem betoges folkets forgudede leder af respekt.

„Ligeoverfor en sædvanlig modstander," sagde dronningen, „ligeoverfor en mand, der havde svoret kongedømmets fordærvelse uden at have øie for den nytte, kongedømmet byder et stort folk, vilde det skridt, jeg gjør, være lidet passende. Men ligeoverfor en Mirabeau — —."

„Dette: „ligeoverfor en Mirabeau" syntes at smigre ham overordentlig," sagde Marie Antoinette, da hun efter mødets slutning traadte ind til sin tro kammerfrue, madame Campan.

Mirabeau anklagede sig selv, tilbød sin hjælp, lovede oprigtighed. I malende træk fremstillede han kongedømmets stilling.

Marie Antoinette begyndte at fatte haab. Denne mand, der havde vist sig saa mægtig til at nedbryde, maatte ogsaa kunne gjenopreise det, der var brudt ned.

„Endelig hører jeg virkelig politik," sagde hun til ham. „Vistnok kan jeg ikke tilegne mig

alle Deres tanker og anskuelser; men saa meget ved jeg nu: De er en egte statsmand."

Samtalen mellem dem varede tre kvarter.

Da Mirabeau trak sig tilbage, sagde han:

„Naar keiserinden, Deres ophøiede moder, viste en af sine undersaatter æren af sin nærværelse, afskedigede hun ham ikke uden at række ham sin haand til kys."

Dronningen tog sin handske af og gav ham haanden. Revolutionsmanden kyssede den og udbrød:

„Dette kys redder kongedømmet."

Da han atter kom ud til sin nevø, som ventede paa ham, sagde han til ham:

„Hun er en meget stor, meget ædel og meget ulykkelig kvinde, Victor. Men jeg skal frelse hende!"

Han tog feil. Det var en for sildig omvendelse, en tom illusion. Han kunde ikke mere stanse revolutionens gang. For at beherske og lede saa heftige lidenskaber, som de, der nu var løsslupne, var selv en Mirabeau's kraft ikke tilstrækkelig stor.

Han forelagde skriftlig for dronningen flere planer til forsoning mellem folkepartiet og det kongelige hus. Ifølge enkelte beretninger modtog dronningen ham ogsaa et par gange senere

i prinsesse Lamballes værelser i Tuilerierne, hvor han skal have sneget sig ind, forklædt som munk*). Alle beretninger er enige om hans uskrømtede beundring for Marie Antoinette.

„Kongen,“ sagde han til grev la Marck, „har kun en eneste mand i sin nærhed; og det er dronningen.“

„De kjender ikke dronningen,“ sagde han en anden gang i fortrolighed; „hendes aandskraft er vidunderlig; hun er en mand med hensyn til mod.“

„Jeg liker at tro,“ skrev han (september 1790), „at hun ikke bryder sig om livet uden kronen. Det, som jeg er sikker paa, er, at hun ikke beholder livet, hvis hun ikke beholder kronen.“

Revolutionen udviklede sig imidlertid ustanselig. Mirabeau's stemme var vel endnu lige kraftig; men man lyttede ikke til den med den gamle begeistring. Den ene dag forsvarede han monarkiet i nationalforsamlingen. Den næste dag angreb han kongen og hans tilhængere for at svække den mistro mod ham, der begyndte at fæste rod.

Hans stilling var svævende. Kongen troede

---

*) „Mémoires relatives à la famille royale de France.“

ham kun halvt. Det konstitutionelle parti begyndte at nære mistillid til ham. Demokraterne kastede sit had paa ham.

Han fordoblede sine breve til dronningen; han beklagede sig til grev la Marck over Ludvigs apati og over Marie Antoinette's vankelmodighed. Han sprang fra alvorlige forestillinger til bidende vittigheder, fra bebreidelser til forfærdelse over kongeparrets vaklen og uforstand.

„Man lytter til mig med mere godhed end tillid," udtalte han; „man er ivrigere for at høre mine raad end for at følge dem."

Han vendte sig til Marie Antoinette's selvkjærlighed, til hendes indbildningskraft; han bad hende om at følge hans fingerpeg og skride til handling. Men hans taler i nationalforsamlingen afkjølede tilsidst ogsaa dronningen og bragte hende atter til at tvivle paa hans oprigtighed.

Folkegreven blev skaanet for at se de planer strande, som han havde udkastet til redning for det ulykkelige kongepar.

I længere tid havde hans helbred været svækket. Da han den 27de marts 1791 gik til nationalforsamlingen, maatte han paa veien søge hvile hos sin ven la Marck. Der laa han en time, halvt besvimet.

Alligevel begav han sig til mødet. Han talte

ivrigt fem forskjellige gange; saa forlod han tribunen for sidste gang.

Den 2den april følte han, at døden nærmede sig.

Uoverskuelige menneskeskarer trængte sig om hans bopæl. Hoffet sendte bud paa bud.

„Hold mit hoved opreist,“ sagde han til sin tjener; „det er det sterkeste hoved i Frankrige.“

„Ak,“ sagde han i sit livs sidste time, „jeg bærer i mit hjerte det franske monarkis dødssang; dets døde rester vil nu blive partiernes bytte.“

I Paris bevirkede Mirabeau's død en hel folkebevægelse. Daglig holdtes der sørgefester til minde om ham. Konstitutionens venner vedtog at bære sorg.

Ingen efterladte papirer giver oplysninger om Marie Antoinette's følelser ved folkeførerens bortgang. Men sikkert har klokkerne, der ringede ham til graven, lydt vemodsfuldt ind i hendes værelser i det kongelige slot.

Forudanende havde hun sagt nogle maaneder tidligere:

„Jeg er sikker paa, at jeg ikke vil gaa under før efter Mirabeau.“

Mirabeau

X.

De gamle prinsessers afrejse til Rom. — Prinsesse Elisabeth. — Kong Ludvig og de kirkelige tilstande. — Man negter kongefamilien at drage til Saint-Cloud.

Stillingen blev hver dag mere og mere kritisk. Opstand i gaderne hørte til dagens Orden.

Nationalforsamlingen var ikke mere uafhængig end den kongelige familie. Saasnart en forholdsregel mishagede befolkningens bærme, forefaldt ufravigelig uroligheder og plyndringer.

Midt i saa megen angst og uro kunde det ikke feile, at den kongelige familie gjentagne gange modtog tilbud om hjælp til flugt.

Som allerede omtalt, havde man længe og fra mange sider raadet dronningen til at reise bort. Kongen, prinsesse Elisabeth, prinsessen af Lamballe havde opfordret hende dertil; endog børnene havde foldet sine smaa hænder for at formaa hende til at gjøre det.

Saavel i revolutionens første tid som senere, bødes der hende mere end en anledning, til at slippe ubemerket ud af landet. Men heller end at forlade egtefælle og børn bar hun de frygtelige maaneder og aar i Frankrige. Hvilke hendes følelser i tidligere dage end havde været for kongen, i ulykkens dage sluttede hun sig fast til ham.

„Jeg vil intet for mig selv,“ pleiede hun at sige. „det er i kongens arme. i mine børns midte, at jeg vil leve og dø.“

Pave Pius den sjete var den eneste blandt Europas potentater, som tilbød den franske kongefamilie gjestfrihed. Han søgte at overtale alle dens medlemmer til at ryste støvet af sine fødder, til at søge beskyttelse i hans kirkestat.

Alene kongens tanter fulgte indbydelsen.

Saalænge revolutionen havde varet, var Adelaïde's og Victoria's bestræbelser gaaede ud paa at skjule sig og at bringe sig i forglemmelse*); — den ængstelige Sophie var allerede død.

Opholdet i Frankrige blev dem uudholdeligt. Deres hjerner husede tilsidst kun en eneste tanke: at fjerne sig fra fædrelandets oprørske

*) Se: „Marie Antoinettes ungdom“. (Kjøbenhavn 1894.)

jord, at drage til Rom for at knæle i Sanct Peters kirke.

Kongen troede ikke at burde modsætte sig sine tanters ønsker. Deres pas blev udskrevet; en meddelelse om deres snarlige ankomst blev oversendt kardinal Bernis, Frankriges gesandt i Rom.

Prinsesserne stod i begreb med at drage afsted, da en anonym meddelelse derom blev oversendt Jakobiner-klubben (den tredie februar 1791).

Man brød sig i virkeligheden meget lidet om de gamle prinsesser, som ingen rolle spillede i det politiske Liv. Men man frygtede for, at deres afreise kunde være forbudet paa, at kongen og dronningen agtede at følge efter.

Deres beslutning ledede desuden den offentlige opmerksomhed hen paa udvandringens brændende spørgsmaal.

Det var derfor let at oparbeide en forbitrelse mod deres plan. En deputation af borgerraadets medlemmer begav sig til nationalforsamlingen og til Tuilerierne for at fremføre en klage over samme.

Furier, der hver aften pleiede at samle sig i Palais Royal's have, kom overens om at ile

til slottet „Bellevue“ for at modsætte sig, at Adelaïde og Victoria reiste bort.

Prinsesserne fik underretning om, at de truende horder var paa veien. Uden at give sig tid til at fuldende sine reiseforberedelser skyndte de sig afsted, skjulte i en vogn, der tilhørte en dame, som var kommen for at besøge dem.

Da kvinderne fandt slottet tomt, kjendte deres raseri ingen grænser. De var overbeviste om, at prinsesserne førte rigdomme bort fra Frankrige; de slog sig ned i paladset og besluttede at hævne sig ved idetmindste at hindre, at tjenerskabet sendte reisegodset bort.

General Berthier atholdt dem derfra. Men han tillod dem at trænge ind i slottets sale, at tømme prinsessernes vinkjældere og at vælte sig i deres senge.

Efter tilbagekomsten til Paris løb kvinderne til slottet Luxembourg; de mistænkte nemlig greven af Provence for ligeledes at ville flygte. De raabte paa ham; og han maatte komme frem paa sin balkon, underholde sig med dem og love at forblive i landet.

De revolutionære blade skrev om prinsessernes afreise med en blanding af vrede og foragt.

„De to gamle damer reiser til Italien for at forsøge sine taarers og sin yndes magt ligeoverfor fyrsterne i dette land,“ hed det i et af bladene. „Maltheser-ordenens stormester har ladet prinsesse Adelaïde melde, at han agter at skjænke hende sit hjerte og sin haand, saasnart som de er komne udenfor Frankrige, og at de kan regne paa hjælp af ni og firti gamle og unge riddere. Vor hellige fader paatager sig at egte Victoria, og han lover at foranledige en modrevolution ved hjælp af sin armée paa tre hundrede mand.“

Reisen var meget pinlig. I en af byerne vilde man stanse prinsesserne. Man skreg: „Til lygtepælen med de flygtende!“ Ved nogle officerers mellemkomst lykkedes det dem dog at komme videre.

I en anden by blev de tagne til fange. Borgerraadet bestemte, at de skulde forblive i fængsel, indtil rigsforsamlingen havde sendt beslutning om, hvorvidt de fik tilladelse til at forlade landet eller ikke.

Efter Mirabeau's tilskyndelse tilstod man dem i Paris frihed til at fortsætte reisen. Men den lille by havde ikke lyst til at godkjende rigsforsamlingernes bestemmelse, og et helt oprør brød løs.

De to prinsesser holdtes fremdeles indestængte; først efter i tolv dage at have siddet under laas og lukke i et elendigt hotelværelse, kunde de omsider drage videre under smaabyborgernes hujen.

Inden kongefamilien havde man ønsket, at prinsesse Elisabeth vilde have fulgt sine tanter udenlands. Men hun mente, at hendes rette plads var i kongens nærhed. Han trængte hende; hun kunde ikke beslutte sig til at forlade ham.

Elisabeth af Frankrige var født den tredie marts 1764; hun var bleven fader- og moderløs ved tre-aarsalderen.

Den kjærlighed, der ellers vilde være bleven forældrene til del, havde hun under de nærværende omstændigheder med ødsel haand kastet ud over sine brødre, især over sin ældste broder, som hun saa op til og betragtede som et mønster paa en mand og paa en konge.

Den hæderlige, flegmatiske Ludvig elskede ogsaa hende meget høit, langt høiere end nogen af sine øvrige søskende. Kjærligheden mellem disse to nære slægtninge var ikke lidenskabelig, sværmerisk, som kjærligheden mellem elskende; den var forenlig med daarligt lune, med mangel paa elskværdighed fra kongens side. Men i

udholdenhed og selvforglemmende troskab stod Elisabeths kjærlighed langt over Marie Antoinette's følelser for kongen.

Prinsesse Elisabeth var ikke smuk. Hun var liden og manglede al majestæt. Hun havde uregelmæssige træk og en stor, uskjøn, overvættes bourbonsk næse.

Men hun straalede af ungdom. Hendes hud var frisk; og i hendes klare, blaa øine læste man, at hun var god og trofast.

Hun havde afslaaet glimrende egteskabstilbud. „Jeg kan ikke egte nogen anden end en kongesøn," sagde hun; „og en konges søn maa regjere i sin faders stater. Jeg vilde altsaa ikke længer være fransk, og jeg ønsker ikke at ophøre at være det. Bedre at blive her, ved foden af min broders trone, end at stige op paa en fremmed trone."

Da man foreslog hende at undgaa farerne i Frankrige ved at følge sine tanter i udlændighed, sagde hun: „At reise bort vilde være en grusomhed og samtidig en flauhed." Hun var fra ungdommen og til sit livs sidste stund en usammensat natur, der aldrig veg fra den vei, som hun ansaa for den rette.

I sin religionsdyrkelse som i sine øvrige forhold var hun fast og klar. Hun oppebiede ikke

modgangens time for at forberede sig paa kristelig resignation. Allerede 1786 skrev hun til sin veninde, fru de Causans:

„Vi maa nedlægge vor frygt saavelsom vore forhaabninger ved korsets fod. Korset kan alene lære os at bære de prøvelser, som himlen bestemmer for os; det kan alene trøste og opløfte den nedbøiede sjæl. Gud var uskyldig; og Han led mere, end vi saavel sjælelig som legemlig kan lide. — — — Vi maa gjennemleve grufulde øieblikke i livet; men det er for at opnaa et meget kosteligt gode. Jeg vil, o, min Gud! erkjende din ophøiede magt, og især tro, at hvad der maatte møde mig, vil Du aldrig forlade mig!"

Prinsessen indtog ingen plads ved hoffet før 1778, da hendes guvernante, fru de Guéménée, førte hende til det unge kongepar.

Prinsessen var from uden strenghed, forstandig og kundskabsrig, munter og slagfærdig i samtaler.

Marie Antoinette, som længe ikke havde seet andet end et barn i sin svigerinde, overraskedes af de tiltrækkende egenskaber, som hun opdagede hos hende. Elisabeths livlige aand og overordentlige følsomhed rørte dronningen. „Jeg frygter," skrev hun (1778) til sin moder, „at

jeg vil komme til at knytte mig altfor fast til hende."

„Dronningen er aldeles indtaget i prinsesse Elisabeth," skrev fru de Bombelles det følgende aar; „hun fortæller alverden, at der ikke findes hendes mage i elskværdighed, at hun tidligere ikke kjendte hende, men at hun nu har gjort hende til sin veninde, og at dette venskab vil vare hele livet."

Paa alle maader søgte Marie Antoinette at drage sin unge svigerinde til sig. Hun vilde, at prinsessen skulde have sin egen hofholdning; og hun raadede kongen til at kjøbe et hus til hende, som tidligere havde været beboet af fyrst Guéménée. Uden iforveien at sige et ord derom til Elisabeth, førte hun hende derhen.

„Nu er du hjemme hos dig selv," sagde hun; „dette skal være dit Trianon. Kongen, der gjør sig en glæde af at forære dig det, har overladt mig den glæde at bringe dig meddelelsen derom."

Den tiltrækning, som den elskværdige unge pige havde udøvet, forvandledes, eftersom agtelsen for svigerindens alvorlige egenskaber voksede, til en dyb og bevidst hengivenhed fra Marie Antoinettes side.

Men hendes følelser fandt ikke gjengjæld. Smag, karakter, alt var forskjelligt hos dronningen paa fire og tyve aar og prinsessen paa seksten; og hvor dronningen helt gav sig hen, var prinssessen tilbageholdende og en smule mistroisk.

Elisabeth elskede himlen og længtede mod den. Marie Antoinette elskede livet og søgte kun himlen som trøst i nøden. Elisabeth var fast af karakter. Marie Antoinettes sind stod aabent for alle vinde; at stræbe vedholdende mod et og samme maal var ikke hendes sag. Vekslende og hurtige planer blev — navnlig før revolutionens udbrud — fattede og opgivne lige let; hun lyttede til forskjellige raad og lod sig paaavirke af forskjellige strømninger.

Kongens tanter sørgede for at puste op Elisabeths mistillid til dronningen; de og andre var ondskabsfulde nok til at fortælle hende om folkets tro paa et skamløst forhold mellem fru Polinac og Marie Antoinette.

Dronningen blev gjennem aarene ved med at søge sin svigerinde; Elisabeth blev ved med at mistro og sky Marie Antoinette.

I aaret 1784 skrev hun:

„Vore meninger er saa forskjellige. Hun er

østerrigerinde. Hvad mig angaar, jeg er Bourbon!"

De modstridende anskuelser førte til talrige kjævlerier mellem dem, der strakte sig lige ind i kongedømmets sidste dage.

Elisabeth, der havde skyet Marie Antoinette's venskab i Trianon, blev egentlig først hendes trofaste og hengivne kamerat i Temple. Da saa hun dronningen i hendes sande lys. Hun erkjendte hendes værd og bebreidede sig at have miskjendt hende saa længe.

* * *

Før revolutionen havde Ludvig den sekstende været elsket paa grund af sin mildhed. Men de beskjæmmelser uden tal, med hvilke man havde overvældet dronningen, den kongelige familie, ham selv og hans tilhængere, forbitrede ham i saa høi en grad, at de forvandlede hans nedladende væsen til en barskhed, der oprindelig var ham fremmed.

Han manglede ingenlunde mod, naar ikke andre end han var udsatte for de farer, som truede; men saasnart hans familie var indfiltret deri, blev han ængstelig og udygtig til at befale.

For megen mistillid til egne evner foraarsagede hans og tronens fald. Han lyttede til de forskjelligste røster, søgte at gribe de tilbudte, raadende og hjælpende hænder, men kastede dem fra sig igjen; han tog dem atter op og ønskede at benytte dem, naar leiligheden til at gjøre det længst var flygtet.

Kun i ét forhold viste han sig sterk og fast: i sit forhold til kirken.

De kirkelige tilstande øgede uroen over det hele land.

Rigsforsamlingen havde 1789 drevet det igjennem, at kirkegodsernes bestyrelse skulde fratages den franske geistlighed. Snart efter foreslog en komité, at man skulde give den franske kirke en ny forfatning. Antallet af bispedømmerne skulde indskrænkes, klostere og ordener skulde ophæves, og flere andre forandringer skulde foretages.

I modsætning til Paris's og de større byers befolkning holdt landbefolkningen med iver fast ved sin gamle kristentro. Den nye ordning af de kirkelige forhold vakte derfor stor forbitrelse; og den foruroligede i høi grad kongens samvittighed. Han vaklede, udsatte at sanktionere de nye love. Og da han endelig (den 26de december 1790) blev tvungen til at underskrive,

gjorde han det med skjælvende haand og under udbruddet:

„Heller være konge i Metz end i Frankrige paa slige vilkaar. — Men dette skal snart faa en ende!“

Han var misfornøiet med sig selv. Hans tabte lykke og hans tabte herskermagt syntes ham smaating mod dette skridt, hvortil han nu var bleven tvungen.

Paven misbilligede lydelig, hvad kongen havde gjort.

„Det er for os,“ skrev Pius den sjete med haardhed, „ikke en tilvekst i vore bekymringer, men overmaalet af lidelse at se en dydig fyrste ligge under for magtens anstrengelser og undertegne aktstykker, der er fiendtlige mod den katholske religions grundvold.“

Sørgelige virkninger af den nye kirkeforfatning viste sig snart. Omtrent en trediedel af præsteskabet negtede at bringe den til udførelse; og præsteskabets modstand fremkaldte ubeskrivelig forvirring i det hele land.

Det lykkedes kun ufuldkomment at faa de mange ledige embeder besatte. Man søgte at tvinge hovedstadens geistlige til fra prædikestolen at sværge ed til den nye ordning; men mange gjorde haardnakket modstand derimod.

Omgiven af femti præster nedkaldte biskoppen til Saint-Sulpice kirkens straf over dem, som angreb kirkens love. Sognepræsten til Saint-Marguerite negtede fra prædikestolen at bøie sig for de nye tilstande, idet han tilføiede:

„Hvad vil man berøve mig? — Mit embede. Det er eder, man plyndrer, eftersom alt, hvad jeg har, tilhører eder! Mit liv? — Jeg er to og otti aar gammel, og den korte tid, som jeg har tilbage, er ikke saa meget værd, at jeg for dets skyld vilde ofre mine principper.“

Mange af de geistlige, som ikke vilde aflægge eden, holdt sig skjulte i kristeligsindede huse; og fra saadanne steder rettedes voldangreb mod dem, der aflagde den. Alvorlige kristne betragtede de præster, der havde aflagt ed, som frafaldne syndere. Disse sidste fandt sine sognebørn urolige og fiendtligsindede. Det hørte ikke til sjeldenhederne, at præster steg op paa prædikestolen og beklagede sig over sin biskop eller over forfølgelser, som de led for frihedens sag.

Gudstjenesten respekteredes ikke længer. Selv i slotskirken afbrødes messen hyppig. Man forlangte, at organisten skulde gjentage sine

musiknummere, naar de behagede øret. Man rev kirkestolene omkuld. End ikke kongens nærværelse holdt spektaklerne i tømme.

De medlemmer af det franske præsteskab, som havde aflagt ed, modtog den 13de april 1791 en skrivelse fra paven, hvori han befalede dem at tilbagekalde samme inden firti dages forløb. De, der vægrede sig, blev af den hellige fader i Rom suspenderede fra deres værdigheder og erklærede for forbrydere.

Skjønt kong Ludvig — som allerede nævnt — først efter lange overveielser og kun for at spare kirken for end større offre, havde sanktioneret de nye love, angrede han nu bittert, hvad han havde gjort. Han, der saa gudhengiven havde baaret sine egne ulykker, var forfærdet over kirkens tab. Og det bidrog ingenlunde til at berolige hans skrupler, at han daglig stod ansigt til ansigt med sin søsters gudfrygtighed og alvorlige kristelige raad.

Naar Ludvig og Marie Antoinette begav sig til kirken, negtede Elisabeth at følge dem. Saaret i sin kjærlighed til de gamle former, paa det dybeste krænket som kristen og katholik, negtede hun haardnakket at bøie sig for de nye vedtægter; og hun bekymrede sig ikke i fjer-

neste maade om de fornærmelser, som man i den anledning slængte ud mod hende udenfor hendes egen dør.

Fra nu af havde hun kun et raad at give, fra nu af var der kun én handlemaade, som hun kunde forstaa: man burde hurtigst muligt se til at komme bort fra Frankrige.

Paasken nærmede sig. Marie Antoinette anstrengte sig forgjeves for at drage sin mand ud af hans tungsind.

Ludvig ønskede som balsom for sine saar paa høitidsdagen at nyde den hellige nadvere.

Skjønt han havde undertegnet den nye kirkeforfatning, nærede han en sand modbydelighed for at betjene sig af de præster, som havde aflagt ed til den. Han besluttede derfor at tilbringe den stille uge i Saint-Cloud; der haabede han lettere end i Paris at kunne opfylde sine religiøse pligter.

Den attende april agtede kongeparret sig did.

Forberedelserne blev trufne midt paa dagen. Men rygtesmede spredte ud, at kongefamilien ingenlunde vilde reise til Saint-Cloud, men til fæstningen Metz. Og kirkens modstandere, der for hver dag løftede sit hoved høiere og høiere,

mente, at selv om han agtede sig til Saint-Cloud for derude at skrifte og nyde nadveren, saa var dette et uværdigt skridt for den monark, som med egen haand havde underskrevet den nye kirkeordning.

Vognene blev forspændte og ventede i gaarden. Kongen, dronningen og børnene, prinsesse Elisabeth og fru de Tourzel gik ned og tog plads.

Men folket havde opgjort sin mening og ønskede ikke, at kongefamilien drog bort.

Urostiftere havde samlet sig; de tjenestgjørende nationalgardister gjorde fælles sag med dem. Man havde neppe sat sig tilrette, før vognene omsluttedes af folkemasser.

„Først konstitutionen," skreg man, „senere Saint-Cloud! — Ned med de flygtende! Ned med dem, som sælger os til de fremmede magter!"

Man kastede sig mod hjulene, skar tømmerne over.

General Lafayette, som indsaa, at slige scener omsider maatte gjøre det indlysende ogsaa for udlandet, at kongen var fange, ilede til. Han søgte at aabne en vei og at tale sine tropper tilrette.

Men man hørte neppe paa ham og adlød

ham ikke. Skrigene: „De elendige aristokrater! Dette tykke svin!" susede rundt om Ludvig og Marie Antoinette.

„Han skal ikke reise," gjentog mængden.

„Vi betaler ham fem og tyve millioner," brølede enkelte; „det mindste, vi kan forlange, er, at han gjør, hvad vi vil."

Dronningen søgte at bringe folkehoben til ro ved at tale til den fra vognen.

„Det er et underligt dyr, som her vil give os befalinger," skreg man til svar.

Forbitret over den beskjæmmende og latterlige scene vilde Lafayette anvende magt for at skaffe loven agtelse. Men Ludvig vidste intet andet svar at give ham end sit sædvanlige:

„Jeg vil ikke, at man udøser blod for mig."

I to samfulde timer blev den kongelige familie siddende i vognen, udsat for mængdens fornærmelser og uden at kunne komme et eneste skridt frem.

Kongens tjenere blev mishandlede. Man slog kronprinsens hovmester, saa den lille begyndte at græde. De overordnedes trusler og befalinger nyttede ligesaa lidt som deres bønner.

For at undgaa en endnu værre medfart maatte man opgive turen.

Triumferende over sin seir begyndte natio-

Prinsesse Elisabeth.

nalgardisterne nu pludselig at forsikre kongeparret om sin hengivenhed.

„Vær rolig, vi skal nok forsvare Dem,“ sagde de gardister, som stod dronningen nærmest.

„Vi stoler paa det,“ svarede Marie Antoinette ironisk; „nu maa I dog omsider tilstaa, at I holder os fangne.“

Hun tog sin søn paa sine arme og traadte med stolt mine tilbage i slottet.

XI.

Forberedelser til flugt. — Grev Fersen. — Afreisen fra Paris.

Oktoberdagene 1789 havde leveret fuldgyldige beviser for, at de farer, som ventede kongefamilien, ei blot maatte søges hos rigsforsamlingen, men maaske end mere hos de overspændte folkemasser i Paris. Begivenhederne den 18de april 1791 efterlod ingen tvivl om, at kongen og dronningen var fanger i Tuilerierne.

Mirabeau havde udkastet den første plan til flugt. Vi ved imidlertid, at kongen viste altfor liden tilbøielighed til at følge den grevelige folkeleders raad, og at han overhovedet mere end én gang havde vist afsky for bortreise, under hvilken form den end var bleven fremstillet for ham.

Anderledes var det med dronningen. Mirabeau var død; men hans plan blev ved at leve

i hendes hjerne. Hun betragtede hemmelig afreise som en sidste redningsplanke i det skibbrud, hvor saa mange af hendes stolte drømme var gaaede under.

Ivrig søgte hun at overtale kongen til flugt. Og fra høsten 1790 synes tanken paa at undvige virkelig at være trængt ind i hans bevidsthed.

Dog formaaede han hverken at hengive sig til den uden bekymring eller at forberede sig paa den med fasthed og mod.

Den ene dag gav han efter og lovede at reise; den anden dag tog han løftet tilbage. Og neppe viste der sig et beroligende symptom eller nogle svage tegn paa tilbagevendende respekt fra folkets side, forinden han atter faldt tilbage i sin vanlige, tillidsfulde sløvhed.

Ludvig havde rolig kunnet se sin kongemagt falde i stumper. Han havde kunnet tilgive personlige fornærmelser. Som kristen kunde han imidlertid ikke taale, at man hindrede ham fra at forrette sine andagtsøvelser, fra at tilbringe den stille uge i fred ude i Saint-Cloud. Det var folkeopløbet den 18de april, som bragte ham til beslutning med hensyn til flugten.

Men det, som havde været let at udføre 1789, og som endnu vilde have været muligt 1790, frembød utallige vanskeligheder i aaret 1791.

Mængdens opførsel havde vist, at dersom man vilde drage bort, maatte det ske i dybeste hemmelighed.

Tidligere paa vinteren havde man gjort nogle forberedende skridt til en mulig afreise. General, marquis de Bouillé — Lafayettes fætter, men ikke hans ven — havde tilbudt kongeparret sin tjeneste.

Bouillé komanderede tropperne i Lothringen, Elsass, Franche-Compté og Champagne. Han var en modig soldat, en energisk anfører, og han manglede ikke ærgjerrighed.

Han hørte ingenlunde til hine uforanderlige kongevenner, der hadede revolutionen; med fuld oprigtighed havde han sluttet sig til de nye tilstande, saa længe disse syntes ham forenlige med hans troskab mod det kongelige hus. Det konstitutionelle kongedømme var hans yndlingstanke; og hans hengivenhed for Ludvig den sekstende var snarere en frugt af hans politiske anskuelser end af hans ridderlige aand.

Midt under urolighederne i Frankrige havde han forstaaet at bevare anseelse blandt sine tropper; han var den eneste franske hærfører, som i den tid ikke havde at kjæmpe mod oprør blandt sine undergivne. Sommeren 1790 havde en troppe-afdeling i Nancy reist sig mod sit overhoved; men ved et tryk, der havde været

ligesaa kraftigt som hurtigt, havde han ført den tilbage til pligtens vei. Nationalforsamlingen i Paris havde i den anledning ydet ham sin tak og anerkjendelse.

Da generalen indsaa, at kongen var fangen, havde han straks tænkt paa at byde ham midler til frelse.

De første dage af november 1790 havde han allerede stillet sig i forbindelse med ham. Gjennem baron Goguelat havde han sendt ham et langt chiffer-brev, hvori han havde tilraadet ham uden tøven at trække sig tilbage til en by ved grænsen.

Bouillé lovede at dække flugten og at stille sine tropper til kongens raadighed; under forudsætning af, at disse forblev monarken tro, var Bouillé's hær sterk nok til at sikre den kongelige families redning.

Vi har seet, at Ludvig aldeles ikke greb opfordringen med iver. Han glemte foreløbig Bouillé's raad, skjønt generalen blev ved at trænge ind paa ham og forkyndte, at den almindelige demoralisation nu ogsaa begyndte at smitte hans tropper, og at han snart ikke kunde indestaa for mere end for nogle faa regimenters trofasthed.

Først da den mislykkede udflugt til Saint-

Cloud havde stanset Ludvigs vaklen, sendte han baron Goguelat tilbage til Bouillé med underretning om, at han, overensstemmende med dennes ønske, havde besluttet sig til at forlade Paris.

To dage efter de i forrige kapitel fortalte scener skrev Marie Antoinette til sin broder, keiser Leopold:

„Henved to timer blev vi siddende uden at kunne komme hverken frem eller tilbage. Hvad man i løbet af denne tid sagde os af grovheder og fornærmelser, er utænkeligt. Trætte af kampen nødsagedes vi til at vende tilbage til slottet. Børnene var meget forstandige under dette voldsomme optrin; men de blev syge bagefter. Kongen og jeg mødtes i samme tanke: en saadan tingenes tilstand maa bringes til ende; man maa gribe til den forholdsregel, som vi allerede har talt sammen om.

Vær derfor fattet paa en pludselig afreise. Alt vil blive forberedt, og jeg vil hver dag sende dig underretning om begivenhederne, forsaavidt som anledningen tillader dette. Planen er fuld af afskrækkende vanskeligheder; men vor stilling er saa uudholdelig, at alt er bedre end at finde sig i den. Mine børn græder endnu i dette øieblik, fordi de ikke kan komme ud og trække frisk luft.“ — —

Kongen meddelte Bouillé, at han agtede at forlade Paris den femtende mai, at han vilde søge tilflugt i Montmédy, blandt generalens tropper, ikke langt fra rigets grænse.

Ved efterretningen herom skred Bouillé til sit forberedelsesverk.

Han indsaa nødvendigheden af at retfærdiggjøre troppernes fremadskriden ved et skin af fare, og raadede derfor kongen til at formaa keiser Leopold til at lade østerrigske soldater gjøre en bevægelse, der kunde synes at true grænsen ved Montmédy; dette kunde tjene Bouillé som paaskud til at trække sine soldater sammen i nærheden af denne by. Endvidere opfordrede han Ludvig til paa flugten at medtage en paalidelig mand, som kunde være ham til raad og støtte i uforudseede tilfælde; som særlig skikket hertil betegnede han marquis d'Agoult.

Den fastsatte dag syntes visselig noget langt borte; men østerrigerne kunde ikke være færdige før. Inden afreisen ønskede kongen desuden at hæve de to millioner francs, der blev ham udbetalte af statskassen den femtende i hver maaned.

Bouillé havde paataget sig de forberedelser, der var nødvendige mellem Châlons og Montmédy. Marie Antoinette og hendes fortrolige

ven, grev Fersen, besørgede forberedelserne til reisen fra Paris til Châlons.

Under den voksende uro havde Fersen ikke forladt landet. Medens de fleste af dronningens franske venner feigt var flygtede fra hende, var denne fremmede adelsmand bleven i hendes nærhed besjælet af et eneste ønske: at kunne tjene hende i ulykkens tid.

Han havde bevaret for Marie Antoinette et af hine sjeldne, uinteresserede og varme venskaber, der ligger paa grænsen mellem kjærlighed og tilbedelse. Medens forfølgelserne ældede dronningen og røvede hendes skjønhed, glemte han ingenlunde, at han havde været den unge, lykkestraalende Marie Antoinettes begunstigede hofmand og ridder.

I sin forladte stilling rørtes hun dybt over hans uforanderlige hengivenhed. Og da han nu bød hende sin arm og sit mod med den samme finfølelse, med hvilken han tidligere havde skjult sin beundring og kjærlighed, da betænkte hun sig kun faa øieblikke paa at gribe hans hjælpende haand.

Kongen og dronningen, der var fanger, var bundne til uvirksomhed. De overlod alt til grev Fersen, og han forberedte flugten for dem.

Den tids fyrstelige personer forstod ikke at reise med hurtighed.

Bouillé havde foreslaaet, at man skulde betjene sig af lette, engelske vogne, der var meget bekvemme og som i den tid hyppig benyttedes af reisende. Kongen, hans søster og datter havde kunnet tage plads i en vogn, dronningen og kronprinsen havde kunnet kjøre i en anden.

Marie Antoinette vilde imidlertid ikke paa nogen maade høre tale om andet end at kjøre i samme vogn som kongen.

„Man ønsker at redde os; nuvel, man redde os alle eller ingen,“ sagde hun.

Tiltrods for den iver med hvilken Fersen ønskede at tjene det kongelige par — og skjønt flugten i det store og hele taget var planlagt med megen dygtighed — begik man enkelte feilgreb.

Det største af disse var, at man anskaffede en reisevogn, som var egnet til at vække opmerksomhed ved sin usædvanlige størrelse.

En englænderinde ved navn fru Sullivan tilbød at besørge den ønskede vogn. Hun gik til en vognfabrikant og bestilte under navnet baronesse Korff en ekvipage, der skulde være stor nok, til at ni personer magelig kunde faa plads

i den; seks maatte kunne sidde inde i vognen og tre paa forsædet.

Det var ingen liden sag at forfærdige et sligt befordringsmiddel. Den saakaldte baronesse fra Rusland indfandt sig uafladelig hos fabrikanten for at forsikre sig om, at arbeidet skred fremad.

Vognen stod da ogsaa færdig til rette tid. Dagen derpaa overrakte man den fremmede dame en regning paa 5,944 francs, — en stor sum i aaret 1791!

Flugten var bleven udsat fra mai til juni.

De første dage af junimaaned kjørte man vognen til grev Fersens hotel. Han fandt det klogt at undersøge denne tunge maskines brugbarhed og lod seks sterke heste spænde for den. I flyvende fart kjørte han den ud ad veien til Vincennes.

Skjebnen vilde, at han skulde møde hertugen af Orleans, som var ude at spadsere med sin elskerinde, fru Buffon. Idet vognen susede forbi, gjenkjendte hertugen grev Fersen i kusken, som piskede paa sine heste.

„Er De gal, greve?“ raabte han til ham. „De spiller et høit spil; — De udsætter Dem for at brække halsen.“

„Jeg kjører selv, fordi jeg ikke vil, at min

vogn skal brækkes istykker," svarede greven og stansede.

„Hvorfor er vognen saa stor? Agter De at bortføre et helt ballet-personale?"

„Nei, Deres høihed, det overlader jeg til Dem. Farvel."

„Farvel, behagelig reise!"

Dette møde burde have gjort Fersen betænkelig. Han vidste, hvor fiendtlig hertugen var stemt mod sin kongelige fætter. Ved første underretning om kongens flugt var det sandsynligt, at hertugen uvilkaarlig vilde komme til at tænke paa hin umaadelige vogn; og det laa nær at tro, at han vilde omtale den for kongens forfølgere.

Men Fersen tænkte ikke derpaa. Vognen stod over otte dage i hans gaardsrum, synlig for alle.

Afreisen blev atter udsat, denne gang fra femtende til tyvende juni.

For at planen ikke skulde krydses i sin begyndelse, var det nødvendigt at søge midler til at føre de ivrige spioner bag lyset.

Ludvig den sekstende fik for første gang anledning til at nyttiggjøre sin dygtighed som haandverker. Hjulpen af et par tro tjenere forfærdigede han i prinsesse Elisabeths værelse en

dør, som det var meget vanskeligt at opdage, naar man ikke undersøgte væggen nøie.

Udgangen var saaledes sikret. Vognen stod færdig. Nu gjaldt det om at skaffe et pas.

Atter var fru Sullivan til tjeneste. Den foregivne baronesse Korff forlangte et pas for sig, sine to børn, deres guvernante og en kammertjener.

Da hun ikke vovede at forblive i Paris efter at have støttet kongens flugtbestræbelse, foregav hun faa dage efter modtagelsen, at det ved et uheldigt tilfælde var bleven opbrændt. Man udfærdigede et nyt: og ved hjælp af dette forlod hun Paris to dage før den kongelige familie.

Alle forberedelser blev trufne i største hemmelighed. „Man ved intet i byen," skrev Fersen i sin dagbog.

Han havde fundet midler til at narre vagtens aarvaagenhed og havde et stort antal møder med kongen og dronningen. Torsdagen den sekstende juni om aftenen var han endnu i Tuilerierne for at bringe Marie Antoinette dragter, egnede til forklædning for hende, svigerinden og børnene.

I sidste øieblik blev flugten endnu en gang udsat i fireogtyve timer af frygt for en kammerjomfru, som dronningen nærede mistanke til.

Bouillé modtog samtidig et sidste brev, hvori kongen underrettede ham om, at marquis d'Agoult ikke kunde følge med af mangel paa plads, da kongebørnenes guvernante fastholdt sin lovmæssige ret til ikke at forlade dem.

Endelig oprandt dagen.

Tuilerierne bevarede sit sædvanlige præg. Om aftenen blev børnene bragte tilsengs, som de pleiede.

Ogsaa kongen og dronningen gik til ro. Men neppe var tjenerne sendte bort, før de stod op.

Kongen trak paa sig tarvelige klæder. Marie Antoinette og prinsesse Elisabeth iførte sig de kjoler, som Fersen havde bragt; og de gik ind for at vække børnene.

Marie Thérèse kom hurtig ud af sin seng. Kronprinsen, som var bleven vækket af sin første søvn, var mere fortumlet. Han forstod ikke, hvad der foregik. Man iførte ham en pigekjole, og han spurgte søvndrukken:

„Skal vi spille komedie?"

Klokken halv elleve om aftenen var paaklædningen tilendebragt. Elisabeth, Marie Thérèse, kronprinsen og fru Tourzel gik ned i salonen, hvor to kammerfruer ventede. Straks efter kom kongen og dronningen. Marie Antoinette aabnede døren. Førende sine børn ved haanden

gik hun ned ad trappen i spidsen for kvinderne.

For ikke at vække opmerksomhed havde man besluttet at gaa over gaardspladsen i forskjellige grupper.

Guvernanten gik foran med de to børn. De naaede vognen uden vanskelighed. Grev Fersen, der sad paa forsædet forklædt som kusk, sprang ned og lukkede dem ind i den.

Klokken var nu et kvarter over elleve. Lafayette gik i dette øieblik gjennem slotsgaarden; men han opdagede ingen.

En halv time efter kom prinsesse Elisabeth. Kongen fulgte hende i hælene.

Kun dronningen kom ikke.

Næsten en time gik hen. Lænede tilbage i hjørnerne vovede man i vognen neppe at aande eller at se paa hverandre af angst.

Alle de, hun elskede høiest, havde hun seet forlade Tuilerierne; selv havde hun været den sidste, der gik bort.

Hun havde mødt Lafayette og forfærdet kastet sig ind mellem de mørke bygninger. Trange gader gjennemskar kvartalet. Nærsynet, som hun var, havde hun taget feil af veien.

Febrilsk, forpustet af det hurtige løb, uden tanke om, hvor hun var, ilede hun fremad.

Tæt under hende larmede Seine-floden. Gjennem halvmørket skimtede hun lygterne paa broen. Hun forstod omsider, at hun havde taget feil af veien, at hun maatte vende om og gaa tilbage for at naa over til den anden side.

Endelig henvendte hun sig til en soldat. Uden at kjende hende viste han hende veien til Caroussel-pladsen.

Hun ilede videre, gjennem hvelvingerne langs Seinen. En vogn kom imod hende. Atter var det Lafayette; han kjørte hjem efter at have gjort sin natlige runde. Han var sikker paa, at slottet var vel bevogtet, og at den kongelige familie sov trygt.

Dronningen havde saavidt tid til at skjule sig i skyggen af muren for ikke at blive overkjørt eller kjendt.

Hun skyndte sig videre, løb over pladsen. Udmattet, aandeløs troede hun, at alt var tabt.

Da opdagede hun Fersens vogn. Hun kastede sig ind i den. Hun kunde ikke tale og traadte i hasten paa kronprinsens fod. Barnet, der havde sovet under fru Tourzels kjole, havde sindsstyrke nok til ikke at skrige.

Det var bleven midnat. Grev Fersen sprang op paa kuskesædet og piskede paa hestene.

Tuilerierne laa bag dem. Man kjørte over

boulevarderne, naaede Clichy-broen, hvor den store reisevogn stod rede. Den svenske greve kjørte sin egen vogn tæt op mod denne; de flygtende behøvede ikke at berøre jorden for at komme over fra den ene i den anden.

Fersen vendte et øieblik tilbage til sin egen vogn, greb sine heste ved bidselet og kastede dem tilside: en af dem snublede, og vognen væltede. At man lod et kjøretøi blive igjen ved veikanten, syntes saaledes at skyldes et tilfælde.

Han tog plads paa reisevognens forsæde; medens han tilraabte sin kusk: „kjør hurtig!“ smældede han uafladelig med en lang pisk for at drive hestene afsted.

Megen tid var gaaet tabt ved at vente paa dronningen; den frembrydende dag vilde øge faren. Paa mindre end en halv time naaede man Bondy, det første skiftested.

Seks heste var bestilte og stod færdige Fersens kusk steg ned. Den nye kusk lod pisken knalde. Reisevognen satte sig i bevægelse.

„Farvel, fru baronesse Korff!“ raabte Fersen efter de bortdragende.

Han saa vognen kjøre afsted. Hans tause, brændende bønner fulgte den kongelige familie, dronningen især, som han elskede saa høit.

Men hans tillid var ikke sterk.

„Min kjære fader!“ skrev han den 22de om morgenen fra Mons, hvor han stansede paa sin ilsomme reise til udlandet, „jeg er i dette øieblik kommen hid. Kongen og hele hans familie har heldig forladt Paris den 20de ved midnat. Jeg fulgte dem til første station. Gud give, at resten af deres reise vilde forløbe ligesaa heldigt . . . . Jeg vil nu fortsætte min vei langs grænsen for at møde kongen i Montmédy, dersom han er saa heldig at naa derhen.“

XII.

Ankomsten til Varennes. — Kongefamilien gjenkjendes og tages til fange.

Vognen rullede upaaænset videre. Naturen tilsmilede de reisende. Det var fuld sommer, og den straalede i al sin pragt. Himlen var klar; overalt var der grønt og blomster.

Straaler af den gryende dag trængte ind i vognen. Kongen bøiede hovedet ud for i fulde drag at indaande den duftfyldte luft. Befolkningen, egnen, alt syntes venlig og fredelig stemt.

Ankomne til Claye — det næstførste skiftested — fandt dronningen sine to kammerfruer, der var kjørte iforveien; de to vogne kjørte fra nu af efter hinanden.

I kongevognen var rollerne fordelte paa følgende maade:

Fru de Tourzel reiste under navn af baro-

nesse Korff; Marie Thérèse og Karl Ludvig forestillede hendes døtre og bar for anledningen navnene Amalie og Aglaja. Marie Antoinette forestillede børnenes guvernante og benævntes madame Rochet. Prinsesse Elisabeth reiste som selskabsdame under navnet Rosalie. Ludvig den sekstende forestillede en kammertjener og bar navnet Durand.

Dronningen bar en brun, tunikaformet kjole. Paa hovedet havde hun en sort hat; den var garneret med en bred knipling, som skjulte hendes overansigt.

Tre mænd af den kongelige livgarde fulgte kongefamilien: Maldent, der var forklædt som tjener og som i passet var betegnet med navnet Saint-Jean, sad snart paa sædet bag vognen, snart fulgte han efter den tilhest. Moustier, der ligeledes var forklædte som tjener, bar navnet Melchior; han sad paa forsædet sammen med Valory, der var forklædt som kurér, og som bar navnet Frans.

Landsbyerne syntes at vaagne til liv. Skuet blev mere og mere afvekslende. Kongen strakte atter hovedet ud af vognen. Glad over at se andet end lanser og sværd fulgte han med blikket markarbeiderne, der gik til dagverket.

Børnene, som havde sovet hele natten, vaag-

nede ud paa formiddagen og glædede sig over de smaa maaltider, som man beredte dem.

Dronningen hvilede efter sine sindsbevægelser. Tilbagelænet i vognen lod hun de sidste skrækkelige aar drage sig forbi.

„Det synes mig," sagde hun, „at dersom vi skulde blive fastholdte, vilde vi allerede være blevne det."

Hun følte sig ingenlunde nedstemt. Sjelden havde hun været mere fuld af livsmod end nu, da flugten syntes at skulle lykkes.

Man var kommen bort fra Paris, den frygtede by; — kongen spøgte paa sin grovkornede maade om, hvad man i dette øieblik monstro foretog sig i hans hovedstad.

Men livet behager sig i at skuffe vore forhaabninger saavelsom vor frygt, i at lade vor forudseenhed strande ved hver mindste anledning. Og sjelden kommer begivenhederne i den skikkelse, vi venter dem.

Man opmuntrede kuskenes iver ved store drikkepenge. Saa megen ødselhed havde vistnok til følge, at man kom hurtigere fremad; men den vakte nysgjerrighed, og nysgjerrigheden medførte fare.

I en landsby havde en vognmand gjenkjendt de reisende.

„Det er kongen," havde han sagt til en af de to livgardister, der sad paa bukken.

Gardisten havde negtet det.

„Jovist er det kongen og dronningen," paastod manden; „jeg har seet dem utallige gange i Versailles."

Denne ytring burde have advaret kongeparret om, at den største forsigtighed fremdeles var nødvendig.

Men tvertimod: Ludvig steg hvert øieblik ud. Op ad bakkerne fulgte han vognen tilfods. Han talte med bønderne. Medens man skiftede heste, blandede han sig gjentagne gange med folkene, der flokkede sig for at betragte det paafaldende og prægtige kjøretøi.

I Montmirail gik vognen istykker, og de reisende maatte vente paa, at den blev istandsat. Denne omstændighed, i forbindelse med kongens haardnakkede forlangende om at gaa stykkevis tilfods, førte med sig en forsinkelse af fire-fem timer.

Dagen skred langsomt fremad. Træt og stille sad man i vognen og kjørte.

Klokken slog fire om eftermiddagen, da man kom gjennem Châlons. Atter her fastholdt kongen at stige ud; og atter her blev han gjenkjendt.

Et af borgerraadets medlemmer stod i nærheden. Han tvivlede ikke paa, at det var de kongelige, som flygtede fra Paris.

Fuld af respekt for deres ulykke var han langt fra at tænke paa at forraade dem. Han søgte at bortlede de omstaaendes opmerksomhed, hjalp til med at spænde hestene for vognen og skyndte paa kusken.

En arbeider gik hen til ham og hviskede:

„Det er kongen. Jeg kjender ham.“

Raadmanden svarede nei; men den anden gjentog sin paastand høiere og bestemtere.

„Du har ret; det er kongen,“ vedgik han endelig. „Hvis du siger det, kan der opstaa store ulykker deraf. Ansvaret vil falde paa dig.“

Arbeideren fjernede sig uden at have røbet sin hemmelighed for mængden; og reisevognen forsvandt i en støvsky i retning af Pont de Sommevesle.

Den første troppe-afdeling, udsendt af general Bouillé, skulde, ifølge aftale, vente dem der. Kongen og dronningen betragtede denne by næsten som maalet for sin frelse.

Generalen havde ganske rigtig sendt halvhundrede husarer did under anførsel af hertugen

af Choiseul samt af baron Goguelat, som var fuldstændig indviet i flugtplanen.

Soldaterne var ankomne tidlig om morgenen.

Man ventede de reisende ved middagstid. Choiseul holdt vagt med blikket vendt ud mod landeveien. Klokken blev to—tre—fire —. Men ingen kurér var at se, kongevognen viste sig ikke.

Halvhundrede soldater vilde til enhver tid have vakt opmerksomhed paa et saa lidet sted. Særlige omstændigheder gjorde deres tilstedeværen endnu mere opsigtvækkende paa dette tidspunkt. Landsbyen havde nemlig negtet at betale en foreskreven skat. Myndighederne havde truet med at anvende magt for at tvinge dem dertil; og beboerne troede, at husarerne var udsendte i dette øiemed.

Borgerne samledes. Kirkeklokken ringede for at tilkalde nærliggende landsbyers hjælp. Nysgjerrigheden blandede sig med forskrækkelsen; man omsluttede den lille væbnede trop.

Anførernes stilling blev snart meget vanskelig. Det var forgjeves, at de paastod at være komne for at bevogte en værdifuld sendelse, der var underveis. Man troede dem ikke. Soldaterne, der afvekslende blev smigrede

og haanede af befolkningen, blev utaalmodige over den unyttige venten. Og Choiseul begyndte at frygte for, at hans tropper skulde slutte sig til folket og vanskeliggjøre kongens reise istedetfor at lette den.

Klokken var imidlertid bleven fem. Flugtplanen kunde være strandet. Choiseul tænkte, at et længere ophold vilde bringe større farer i sit følge. Goguelat delte hans anskuelse, og man blev enig om at trække sig tilbage fra det lille sted. Husarerne fjernede sig i retning af Clermont; de tog omveie for at undgaa Saint-Menehould, hvor befolkningen ligeledes var kommen i bevægelse paa grund af de gjennemilende tropper.

Saasnart man havde seet soldaterne trække sig tilbage, skiltes mængden, og Pont Sommevesle blev rolig igjen.

En time efter kjørte kongen ind i byen. Takket være sit pas kom han gjennem den uden vanskelighed. Men han havde været overbevist om her at finde trofaste og hengivne venner; det overraskede ham paa det ubehageligste, at han ikke mødte Choiseul, at han ikke saa spor af kongelige soldater.

Heller ikke i Saint-Menehould traf man den ventede bedækning. Tretti dragoner var visselig

ankomne under anførsel af d'Andois. Men man havde truffet befolkningen nervøs og ophidset. For at fjerne opmerksomheden fra reisevognen havde anføreren troet det klogt at lade sine soldater sprede sig i byen.

D'Andois nærmede sig. Ubemerket af de andre fandt han anledning til at hviske til fru de Tourzel:

„Forholdsreglerne viser sig uheldige. Jeg fjerner mig for ikke at vække mistanke."

Mistanken var imidlertid allerede vaagnet.

Drouet, søn af postmesteren i landsbyen, havde siddet og drukket med kamerater i et nærliggende vertshus, da han fra vinduet havde seet den kjæmpemæssige vogn komme kjørende.

Han forlod sine venner og tabte ikke et øieblik de reisende af syne.

Under skinnet af at tilse hestene, der blev forspændte, iagttog han damerne i vognen. Han havde aftjent sin værnepligt i Versailles, havde hyppig seet dronningen og troede at gjenkjende hende. Han sammenlignede den foregivne kammertjener med billedet af kongen paa et pengestykke, som han holdt i haanden; og han var snart ikke længer i tvivl.

Skyndsomst underrettede han et medlem af

borgerraadet om den opdagelse, som han havde gjort. Han fik det hverv at søge at indhente de reisende og at stanse dem, dersom han kunde naa dem.

Vognen havde paanyt sat sig i bevægelse. Det var postmesteren, som havde skaffet de nye heste; men sønnen havde anmodet sin faders kusk om at kjøre saa langsomt som muligt den hele vei.

D'Andois havde villet følge kongen og hans familie med sine dragoner. Nationalgardisterne i Saint-Menehould, der havde opfanget rygtet om de reisendes lighed med de kongelige personer, og som forud var i ophidset stemning, modsatte sig imidlertid afmarchen og fængslede dragonerne.

En eneste, der var kongedømmet tro, fandt leilighed til hemmelig at undslippe. Han hoppede over fængselsmuren og blandede sig med folkesværmen, hørte tale om postmestersønnens hastige ridt i retning af Varennes, fandt sin hest igjen og ilede efter.

Foran sig, i afstand saa han Drouet og en kamerat af denne. Han vidste ikke deres ærinde; men han frygtede, at de var kongens fiender.

Drouet, som flere gange vendte sig om, op-

dagede, at han blev forfulgt og paaskyndte end mere sit ridt.

Forfølgeren hævede sin pistol; men han sænkede den atter. Skjebnen havde bestemt, at kongens flugt skulde stanses. Den kongeligsindede rytter anede, at kongens forfølger red foran ham; men anelsen kunde bedrage, og han kunde udsætte sig for at dræbe sin konges ven.

Postmestersønnen kjendte alle stier og veie i egnen. Han foruroligedes af rytteren bag og søgte at unddrage sig ham. Ved en omdreining i skoven forsvandt han pludselig for den andens søgende blik. — —

Byen Varennes er delt i to kvarterer, der adskilles ved en flod.

Over floden er der bygget en bro. For enden af denne var dengang reist et taarn, som hvilede paa en mørk, skummel hvelving, hvorigjennem vogne maatte kjøre ganske langsomt, og som var saa smal, at hver hindring spærrede veien gjennem den.

Den unge Bouillé — generalens søn — var kommen til Varennes med en afdeling tropper; han havde slaaet sig ned paa den anden side af broen. Varennes var intet skiftested: han havde medbragt heste, der skulde befordre

kongefamilien videre, og sat disse ind i en stald ved udgangen af byen. Imidlertid havde han forsømt forud at underrette kongen derom.

Uheldet, der havde fulgt de flygtende i andre byer, gjentog sig i Varennes: Vognens forsinkelse bibragte den yngre Bouillé formodningen om, at kongen aldeles ikke var underveis.

Han lod derfor sine tropper søge nattekvarter. Nogle af soldaterne sov, andre drak i vertshusene; ogsaa han selv gik til hvile.

Reisevognen havde skiftet heste i Clermont. Natten faldt paa. Landskabet, som de kongelige kjørte igjennem, var øde og trist.

Ved midnatstid nærmede man sig Varennes; man stansede ved indkjørselen til landsbyen.

Alt var stille. Beboerne syntes at ligge i tryg søvn. Man fandt ingen heste og heller ingen soldater.

De reisende begyndte at blive urolige. Marie Antoinette steg ud. Hun bankede paa forskjellige døre, udspurgte de enkelte mennesker, som hun mødte paa sin vei; men ingen kunde give nogensomhelst oplysning.

Næsten en time vankede hun og kongen om i de folketomme gader. Hestene var trætte, kusken blev utaalmodig; han truede med at spænde fra og ride hjem.

Ved bønner og løfter fik man ham overtalt til at blive. Man besluttede at fortsætte veien i haab om at finde den efterlængtede Bouillé og hestene paa den anden side af broen.

Den tunge vogn bevægede sig gjennem gaderne, naaede hvelvingen, men stansedes pludselig af en kjærre, som man havde væltet foran indgangen for at spærre veien.

Skygger af mennesker bevægede sig i natten. Larm trængte ind i vognen til de flygtende.

Gjennem den dumpe mumlen skjelnede man en mandsrøst. Det var Drouet, som var kommen længe før den kongelige familie, som øieblikkelig havde begivet sig til byens borgermester, Sauce, og som havde faaet ham og andre med sig for at forhindre denne flugt.

Man greb hestene og raabte, at dersom der blev gjort et skridt fremad, vilde der blive affyret skud.

Gardisterne paa bukken ønskede at optage den ulige kamp; men kongen forbød det.

„Hvem er de?“ spurgte en stemme. „Hvor skal De hen?“

„Jeg er baronesse Korff,“ svarede dronningen, der overtog fru Tourzels rolle, „jeg reiser til Frankfurt med min familie.“

Sauce gik frem og forlangte de reisendes

pas. Kongen rakte ham det efter at have spurgt om hans navn og stilling. Han læste det ved skinnet af en haandlygte og fandt det i orden. Med hatten i haanden, særdeles høflig, forestillede han den saakaldte rusiske dame, at natten var mørk, at veiene var usikre og daarlige, og at hestene var altfor trætte til, at man burde vove sig videre.

Han tilføiede, at baronesse Korff maatte være udmattet, og at han vilde sætte pris paa at beholde hende og hendes følge som sine gjester indtil næste dag.

Dronningen svarede, at hun øieblikkelig ønskede at fortsætte reisen.

Men postmestersønnen Drouet vilde ikke slippe sit bytte. Klokkerne i taarnet havde begyndt at ringe. Der kom lys i vinduerne; menneskeklynger begyndte at samle sig.

Hvor nødig man vilde det, maatte man give efter og stige ud. Vognen blev trukken tilbage til den bydel, hvorfra den var kommen.

Man havde lidt skibbrud ved havnen; kongefamilien var bleven fangen neppe seksten mile fra flugtens maal.

Marie Antoinette krøllede nervøst sin kjole mellem sine fingre. Bleg af sindsbevægelse gik hun op ad trappen til Sauce's hus. Hvor brændende

havde hun ikke attraaet, at frihedens lykke maatte blive hende og hendes familie til del! Og nu var hendes forhaabninger kuldkastede i det øieblik, da hun troede sig friheden nær.

Hun blev ført ind i et lavt, tilrøget rum, hvis bohave bestod af et par tarvelige stole og et bord, belagt med papirer.

Med slappe hænder løste dronningen sine hattebaand, aandsfraværende søgte hendes blik rundt i det uhyggelige værelse. Hun kaldte sine børn hen til sig. De saa paa hende; alt smil var veget bort fra hendes ansigt, og stemmen havde faaet en anden klang, den var bleven saa underlig mat og farveløs.

Sauce havde forladt dem under paaskud af at ville berolige mængden. Han saa godmodig ud. Kongen haabede paa ham og troede at have opdaget, at folkegrupperne syntes mere forbausede endt fiendtligsindede. Selv om byens borgere modsatte sig hans reise — mente han desuden — saa vilde general Bouillé visselig snart indfinde sig og vide at drive den igjennem.

Efterretningen om at man havde stanset en vogn og ført dem, som sad i den, til Sauce's hus, kaldte i løbet af natten sværme af bevæbnede bønder fra omegnen ind til Varennes.

Klokkerne fra taarnet blev ved at lyde. Trommerne hvirvlede gjennem de ellers saa stille gader. Ophidsede mennesker ilede afsted og samlede sig foran borgermesterens dør.

Sauce traadte atter ind til kongeparret. Efter hvad folket paastod — sagde han til Ludvig — nød han den ære at se kongen og hans familie i sit hus; han tilføiede, at borgerraadet netop forhandlede om, hvorvidt man turde tillade deres videre flugt.

Efter nogle øieblikkes tøven erklærede Ludvig, at man tog feil i byen, at han var en simpel borger, og at han ønskede at fortsætte sin vei saa hurtigt som muligt.

Ophidset af mængden slog Sauce nu om i en anden tone. Han bebreidede kongen heftig, at han flygtede fra sit folk for at mødes med landets fiender.

Kongen stammede, blev ved med at fornegte sig selv og lod, som om han intet forstod af det hele.

Sauce blev hedere og hedere. Dronningen var i begyndelsen bleven staaende ubevægelig, uden at sige et ord. Men denne ordveksel mellem en landsby-borger og en konge, der ikke vilde vedkjende sig at være det, drev skamrødmen op i hendes kinder.

„Dersom De kjender kongen, saa vis ham agtelse,“ skreg hun heftig. Hendes stemme dirrede af kvalte taarer og bitterhed.

Sauce forstummede; Marie Antoinettes lynende blik havde pludselig stanset hans ordstrøm.

Flere mennesker trængte ind. Ludvig fattede sig og gjenfandt sin værdighed.

„Ja, jeg er eders konge,“ sagde han. „Der er dronningen og den kongelige familie. — Stillet midt i hovedstaden, midt mellem dolke og bajonetter, kommer jeg for at søge den frihed og fred, I alle nyder, her, i mine tro undersaatters skjød. Jeg og min familie kan ikke leve i Paris uden at dø der. Jeg kommer for at leve blandt eder. i mine børns midte, som jeg ikke vil forlade.“

Han fortalte om de bekymringer, forvildelser og uordener, som havde drevet ham afsted, om sit ønske om at naa Montmédy for langt fra hovedstadens tummel at fuldbyrde en forfatning, ved hvilken folkets interesser kunde mødes med kongehusets. Han tilføiede, at han vilde søge folkets sande vel, at han vilde styrke friheden istedetfor at nedbryde den.

Kongen var rørt; han have talt med en iver, der ellers var ham fremmed. Opløst i

smerte omfavnede han Sauce og bønfaldt ham om at frelse hans gemalinde og børnene.

Medlidenheden syntes et øieblik at skulle faa overhaand over de omstaaende.

Sauce's aldrende bedstemoder traadte ind og bad om tilladelse til at kysse kongebørnenes hænder. Graaden sad dronningen i halsen; den stansede næsten hendes aandedrag. Den gamle kone knælede, nedbad himlens velsignelse over hendes børn og vædede hendes hænder med sine taarer.

„De er moder, frue," sagde Marie Antoinette til Sauce's hustru. „Sæt Dem i mit sted. Et ord af Dem kan give os friheden tilbage."

„Deres majestæt," svarede konen med en haardhed, hvorunder hun søgte at skjule sin bevægelse, „vel elsker jeg min konge; men jeg elsker ogsaa min mand. Det er ham, som jeg først og fremst maa tænke paa; han er ansvarlig for det, som sker."

Time efter time slæbte sig hen af den uhyggelige, endeløse nat. Fuldt paaklædt havde man lagt kronprinsen paa en uopredt seng, hvor han sov trygt. Prinsesserne Elisabeth og Marie Thérèse samt fru de Tourzel havde søgt hvile paa nogle vareballer i et hjørne af værelset.

Kongen maalte gulvet med sine vaklende, ubestemte trin. Han rokkede fra dronningen hen til prinsesse Elisabeth og mumlede uafladelig, at han haabede, at Bouillé kom snart.

Dagen gryede; men hjælpen udeblev.

Folkebevægelsen voksede. Man forlangte at se kongen og dronningen.

Ludvig gik til vinduet. De fleste af landsbyboerne havde aldrig seet ham før. Hans klæder var i uorden. Trækkene var blege og slappe, øinene røde af mangel paa søvn.

Ogsaa dronningen reiste sig; hun gik frem og aabnede vinduet. Hendes ansigt udtrykte det dybeste tungsind.

Hos nogle af tilskuerne kjæmpede medlidenhedsfølelsen atter og var paa vei til at faa overhaand. Enkelte vilde græde, men de tog sig sammen; andre truede og forbandede dette flugtforsøg.

Nysgjerrigheden trættes hurtigere, end den stilles tilfreds. Nu havde man seet kongen og dronningen; nu skreg man paanyt og med fordoblet styrke:

„Vend tilbage til Paris!“

Ny bevægelse opstod paa gaden. Choiseul og Goguelat sprængte ind i byen med femti

husarer. D'Andois, der var sluppen bort fra Saint-Menehould, fulgte umiddelbart efter dem med to—tre af sine mænd.

Choiseul og Goguelat trængte ind til kongen. De forestillede ham vanskelighederne ved at reise videre i den store vogn, talte om folkets holdning og om troppernes ligegyldighed; men de fremholdt samtidig, at det ved hjælp af energi maaske endnu vilde være muligt at tvinge sig fremad.

De vendte sig til dronningen og foreslog hende at drage bort tilhest under bedækning af husarerne.

Marie Antoinettes øine lyste.

„Henvend Dem til kongen," sagde hun. „Det er kongen, som har at befale; min pligt er det at følge ham."

„Sire, vi venter paa Deres befalinger," sagde Choiseul til kongen.

Men at bede en saa ubestemt mand, som Ludvig den sekstende, om befalinger, var det samme, som at bringe ham til at vakle frem og tilbage mellem ønsker og tvivl.

„Hvem indestaar mig for, at ikke en kugle rammer dronningen, min søster eller mine børn?" spurgte han.

Man besluttede at vente. Borgerne havde imidlertid holdt raad. De kom tilbage og oplæste en meddelelse om, at de modsatte sig kongens reise. Endvidere underrettede de om, at de havde afsendt et bud til Paris for at indhente rigsforsamlingens ordrer.

Goguelat var den eneste, som bevarede sin koldblodighed i forvirringen. Faren voksede for hvert minut; modet alene kunde bære seiren hjem. Han bad dronningen om at opmuntre sin gemal til øieblikkelig at bestemme sig for afreise.

Men selv dronningen begyndte at miste modet.

„Jeg vil ikke tage noget ansvar paa mig," svarede hun atter. „Det er kongen, som har at bestemme sig til dette skridt."

Fortvivlet styrtede Goguelat ned paa gaden. Han henvendte sig til sine soldaters æresfølelse og foreslog dem at bryde en vei for kongen og hans familie.

„Leve folket!" var soldaternes svar.

Han fordoblede sine udtalelsers kraft og varme, talte til hver enkelt af sine folk, men fik kun ligegyldige svar. Han rammedes af et skudsaar i skulderen, faldt af hesten, slog ho-

vedet mod brostenene, reiste sig blødende, lod sig forbinde og vendte tilbage til den kongelige familie.

Dagen bragte ny angst og nye sorger til de fangne i landsby-kjøbmandens elendige rum.

„Til Paris! Til Paris!“ blev mængden ved med at huje under vinduet; „drager de ikke frivilligt, trækker vi dem afsted ved benene.“

Ved stormklokkens lyd havde den unge Bouillé forgjeves søgt at samle sine soldater; da det ikke var lykkedes for ham, havde han hastet til fæstningen Dun, der komanderedes af Deslon.

Denne stillede sig i spidsen for sit regimente, ilede til Varennes, men fandt byen barrikaderet; han alene fik tilladelse til at komme ind.

Han meddelte kongen, at Bouillé umuligt kunde være langt borte og udbad sig hans befalinger.

„Jeg er fange. Jeg kan ikke befale,“ svarede kongen træt.

Deslon vendte sig mod dronningen og sagde nogle ord til hende paa tysk.

„Tal ikke tysk,“ skreg man til ham.

Ny støi paa trappen forkyndte nye begivenheder. Man haabede at se general Bouillé træde ind. Men haabet blev skuffet: det var udsen-

dinge fra Paris, der kom for at føre kongefamilien tilbage.

Lafayette's adjudant Romeuf var overbringer af den skriftlige befaling. Han havde altid vist troskab mod det kongelige hus og var forfærdet over det hverv, som var bleven ham paalagt. I Clermont havde han truffet Bayon, officer i nationalgarden, der tre timer før ham havde modtaget en lignende ordre af borgermesteren Bailly. De var sendte afsted ad den samme vei og gjorde fra nu af reisen sammen.

Bayon traadte først alene ind i det værelse, hvor kongen befandt sig. Med haar og klæder i uorden og dybt bedrøvet ansigt styrtede han frem og udstødte forpustet og afbrudt:

„Sire, De ved — man dræber hverandre maaske i Paris — — vore hustruer, vore børn bliver maaske myrdede — —. De maa ikke reise videre. — — Sire, statens interesser! — — Ja, Sire, — — vore hustruer — — vore børn — —“

Ved disse hans ord tog dronningen ham ved haanden med en energisk bevægelse og viste ham kronprinsen, der fremdeles laa og sov paa den uredte seng.

„Er jeg maaske ikke ogsaa moder?“ spurgte hun

„Hvad vil De egentlig?“ spurgte kongen.

„Sire, en befaling fra rigsforsamlingen —“

„Hvor er den?“

„Min kamerat har den.“

Idet han sagde dette, aabnede han døren til næste værelse, der var i fuldstændig uorden. Romoeuf stod lænet til vinduet; taarer rullede ned ad hans kinder.

Han traadte frem med øinene fæstede paa jorden og holdende papiret i haanden. Dronningen gjenkjendte ham med overraskelse som en mand, til hvem hun havde næret tillid; hans tilsynekomst gav hendes forhaabninger et sidste stød.

„De her, Romoeuf,“ udbrød hun bittert. „Vælger De et saadant middel til at gjøre Deres navn bekjendt?“

Romoeuf tilkastede hende et smerteligt, bebreidende blik; hans haab havde været at komme for sildig.

„Der findes ikke længer nogen konge i Frankrige,“ sagde Ludvig efter at have gjennemlæst den ordre, som adjudanten havde rakt frem.

Marie Antoinette greb papiret og læste det.

„De uforskammede,“ raabte hun, idet hun

slap det. Det faldt ned paa sengen, hvor kongesønnen hvilede.

Modgangen havde endnu ikke lært denne faldne storhed selvbeherskelsens vanskelige kunst. Heftigheden brusede op i hende. Hun greb papiret atter og slængte det i vrede henover gulvet.

„Jeg vil ikke, at det skal tilsøle mit barns seng!“ skreg hun i raseri.

Choiseul skyndte sig at tage det op.

Romoeuf søgte at berolige hende. Hun besvarede hans henvendelser med heftige bebreidelser, fordi han havde paataget sig et saa afskyligt ærinde.

Blandt de tilstedeværende borgere opstod der misnøie over dronningens optræden. Deres utilfredsheds mumlen naaede gaden udenfor; snart hed det i den lille by, at dronningen havde haanet rigsforsamlingen og sønderrevet dens dekret.

Kongen tog Bayon tilside og søgte at vække hans medlidenhed. Men borgermesterens udsending vilde intet høre af kongen. Gjennemtrængt af sin rolles vigtighed paaskyndte han, at man spændte hestene for.

Drouet tillod heller ingen forlænget venten.

Selv Sauce var ivrig for at faa kongen afsted til Paris.

Romoeuf var den eneste, der vilde vente; men han formaaede intet mod de andre tre.

En af kammerfruerne anstillede sig syg; for at forhale afreisen kastede hun sig paa gulvet og foregav, at det var umuligt for hende at drage med.

Dronningen erklærede, at hun vilde blive og pleie hende, at hun ikke kunde bære det over sit hjerte at forlade et menneske, der havde udsat sig for alt for at følge hende. Marie Antoinette selv fik krampeanfald; hele hendes legeme skjalv. Hun fordoblede sine grunde til at blive.

Alt var forgjeves. Man vækkede børnene.

Den lille Aglaja, der atter var forvandlet til Karl Ludvig af Bourbon, var gjenstand for særlig opmerksomhed. Nogle var henrykte over hans skjønhed. Andre gjorde ham spørgsmaal med hensyn til afreisen fra Tuilerierne, som han ikke saa sig istand til at besvare. Han søgte uafladelig moderens blik for deri at læse, hvad der var foregaaet.

„Karl," sagde hans søster ganske sagte til ham; „du tog feil. Dette er ingen komedie."

„Det har jeg for længe siden indseet,“ svarede han ligesaa sagte.

Ophidset af Drouet, Bayon og nogle raadmænd skreg folket med større og større heftighed, at kongefamilien øieblikkelig skulde begive sig paa tilbageveien. Nogle af de mest rasende søgte at tiltvinge sig adgang til huset for at bortføre Ludvig og Marie Antoinette med magt.

Kongen viste sig atter ved vinduet; men hans tilsynekomst skaffede ingen ro.

Taarerne rullede ned ad dronningens kinder. Med børnene ved haanden, fulgt af Choiseul, gik hun ud af Sauce's dør. Atter indtog hun sin plads i vognen, der i brændende solhede tog veien til Paris. —

Neppe halvanden time senere forkyndte en støvsky, at general Bouillé's tropper sprængte mod Varennes.

Saasnart han var bleven underrettet om kongens fængsling, havde han samlet sine tropper og var brudt op i spidsen for dem.

Raabet: „Leve kongen!“ besvaredes af hans folk.

For at opildne iveren havde han ladet betydelige summer dele ud blandt dem. Han var rykket fremad i største hast og havde tilbagelagt ni mile i løbet af fire timer.

Han naaede Varennes kun for at erfare, at kongen var reist.

Hans første tanke var at storme barrikaderne, at sætte afsted gjennem byen, efter kongefamilien, at feie bort pøbelen, nedsable nationalgarden og bortføre Ludvig den sekstende.

Hans tropper vilde følge ham. Men hestene var overanstrengte af det hurtige ridt. Og for at trænge ind til byen maatte han overmande befolkningen.

Han fik underretning om, at garnisonerne fra Metz og Verdun havde begivet sig paa vei for at understøtte folket. Haabet svandt. Bouillé forstod, at kongen ikke mere havde brug for hans mod og hans handlekraft.

Taus førte han sine regimenter tilbage til Stenay's porte. Ledsaget af nogle faa officerer skyndte han sig derfra til Luxembourg og flygtede over grænsen.

Prinsesse Marie Thérèse og hendes Broder.

XIII.

Stemningen i hovedstaden. — Tilbagereisen.

I Paris havde man længe havt en forudanelse om, at kongen agtede at flygte bort.

Man elskede ikke længer Ludvig, og man ansaa hans nærværelse hverken for nyttig eller nødvendig. Men man vidste, at dersom han undslap til en grænseby eller til udlandet, da vilde han for Frankriges fiender og for revolutionens modstandere være en støtte; han vilde forlene dem med en iver, der kunde blive farlig for det hele folk.

Man kunde ikke vænne sig til tanken paa at se ham reise bort. Man skjalv for at høre, at han havde overlistet sine vogtere. Uroen steg, eftersom tiden skred frem; almindelige borgere tilbød frivillig at optræde som spioner eller vagtmænd.

Camille Desmoulins beretter en episode, der

hændte den nat, da kongefamilien kjørte bort. Han fortæller, at en parykmager havde hørt rygter om en af kongen paatænkt flugt. Denne løb først til sin nabo, en bager; begge løb derpaa rundt og vækkede de øvrige naboer, som snart kom paa benene, omtrent tretti i tallet.

I flok og følge begav de sig til Lafayette for at meddele ham, at Ludvig agtede at reise; de opfordrede ham til uopholdelig at tage forholdsregler for at modsætte sig flugten. Lafayette lo dem op i ansigtet og raadede dem til at vende hjem igjen.

Kronprinsens læge var den første, som morgenen den 21de juni betraadte de kongeliges værelser og opdagede, at den lille Karl Ludvig ikke var i sin seng.

Omtrent samtidig — klokken syv om morgenen — traadte kongens kammertjener som sædvanligt ind i sin herres sovekammer.

Da han ikke hørte nogen støi, trak han sengomhænget tilside og fandt, at Ludvig ei var der. Han søgte ham i de andre værelser uden at finde ham. Kammerfruerne skyndte sig til Marie Antoinette's værelser; de fandt hendes seng i uorden og dronningen borte. De ilede videre til prinsesse Elisabeth's og Marie Therèse's; men alle rum var tomme.

Kvindernes forbauselsesraab forplantede sig over det hele slot. Der var ingen tvivl mulig: den kongelige familie var flygtet.

Byraadet blev underrettet, og ifølge dets befaling affyredes der tre kanonskud.

Ved dette allarmsignal skyndte mængden sig til Tuilerierne. Man vilde vide, hvad der var paafærde.

General Lafayette ankom først, efter at en mistroisk folkesværm havde samlet sig, der syntes tilbøielig til at anklage ham for meddelagtighed i flugten.

Bestyrtelsen var i øieblikket stor. Man spurgte hverandre, paa hvilken maade Ludvig kunde have været istand til at komme bort. Urimelige rygter kom selvfølgelig straks i omløb.

„Han er flygtet gjennem en kanal, der munder ud paa den anden side af Flora-pavillonen,“ hed det. „Bouillé har ført ham til Metz.“

Da den første overraskelse havde lagt sig, vaagnede vreden hos nogle, frygten hos andre. Atter andre tog sagen fra den komiske side; de gik fra forbitrelse til spot over, at monarken var reist. En borger opslog følgende bekjendtgjørelse paa slottets mur:

„Man underrettes herved om, at et stort svin er flygtet fra Tuilerierne. De, som maatte

møde det. anmodes om at bringe det tilbage til dets stald; de vil i saa tilfælde modtage en ringe belønning."

Kongeligsindede glædede sig over Ludvigs formentlige befrielse. Frisindede politikere erklærede, at flugten, dersom den lykkedes, vilde være forbudet paa republik. I rigsforsamlingen herskede adskillig uro, skjønt man skjulte den under paatagen ligegyldighed; nogle var den første time meget forskrækkede, men lo i næste time over sin egen angst.

Gadebefolkningen trængte ind i den kongelige bolig.

Ved indgangen hang et billede af Ludvig den sekstende; under samme skrev man: „Her er hus tilleie."

Man forgreb sig paa kongemagtens sindbilleder; man følte en levende trang til at sønderbryde og rive ned.

Liljer, vaabenskjolde brækkedes itu. Glædespiger væltede sig i tronstolen. Man undersøgte dronningens møbler og kastede paa sig kjoler, som man fandt i hendes værelser.

En handlende satte sig op i hendes seng og solgte kirsebær. Man rev billederne af den kongelige familie fra boghandlerne, ødelagde og brændte dem.

Om reisevognen tortalte man, at den var en fuldstændig Noah's ark. Man berettede, at der fandtes soveværelse, toiletteværelse samt alle mulige andre bekvdmmeligheder i den, og at store forraad af mad og drikkevarer var opstablede i vognen.

Stormende jubel brød ud ved nyheden om, at kongen var fængslet og vilde blive ført tilbage.

Man imødesaa hans ankomst med lidenskabelig utaalmodighed. Man længtede formelig efter denne svage og skinhellige monark, der havde lovet at blive, og som dog alligevel feigt var flygtet; man længtede efter at le ham ud og efter at pine ham.

Den tunge vogn, der var rullet langsomt mod grænsen, bevægede sig endnu langsommere tilbage mod Paris. Kusken havde faaet forbud mod at kjøre forbi nationalgardens soldater, der eskorterede den.

Det var en sand korsgang for det nedbrudte kongepar. Heden var kvælende; inde i vognen kunde man næsten ikke faa luft, og folkets mistænksomhed tillod end ikke, at man trak gardinerne for vinduet.

Mænd, kvinder, børn, arbeidere, bønder, tiggere og lediggjængere bevæbnede med feie-

koste, høgafler og økser, gned sig ind mod vogndøren, puffede hverandre for at komme frem, hængte sig i vogntrinnet, forhaanede livgardisterne, der fremdeles sad paa forsædet, blandede sin stinkende aande med den kvalme luft og slængte tobaksrøg og uanstændige talemaader ind i vognen.

Marie Antoinette tog sin søn paa skjødet, bedækkede ham med kys, søgte at lulle ham isøvn, fandt endog styrke til at more ham med en af de smukke, smaa fortællinger, som han likte at høre.

Karl Ludvigs kjærtegn, Marie Thérèse's hengivenhedsytringer afledede dronningens opmerksomhed fra den raahed, der østes ud mod hende paa veiene. Børnene var forundrede over vildheden hos dette folk, som man havde indprentet dem at elske. Overanstrengt af sindsbevægelserne og af den kvælende varme fik kronprinsen feber og opkastelser.

En skrækkelig scene forefaldt mellem Saint-Menehould og Châlons.

Da man kjørte forbi et af de adelige slotte, ønskede en gammel greve at hilse paa det kongelige par.

Folket lod ham uhindret nærme sig. Men neppe havde han atter fjernet sig henved halv-

hundrede skridt fra vognen, før han blev skudt ned som en hund. Man greb hans lig, skar hovedet af og bar det triumferende henimod det kongelige kjøretøi.

„Hvad er der paafærde?“ spurgte dronningen, som blev urolig ved larmen.

„Intet,“ lød svaret. „Det er kun en gal mand, som man har dræbt.“ Morderen traadte hen til vognen; i sine blodige hænder holdt han det afhuggede hoved.

Henimod klokken elleve om aftenen foregik indkjørselen i Châlons.

Denne by var kongeligsindet; modtagelsen stod derfor i sterk modsætning til den modtagelse, der paa de andre steder var bleven Ludvig og Marie Antoinette til del.

Borgerraadet ventede dem ved byens port.

Gjennem en dobbelt række æresvagter førtes kongen og hans familie til raadhuset, som var festlig smykket for at modtage dem.

En og tyve aar tidligere havde Marie Antoinette tilbragt en nat i samme hus, da hun som kronprinsesse og vordende dronning holdt indtog i det nye land. Nu gik hun gjennem samme æreport, der var bygget op for hende dengang; overskriften over porten talte endnu om hin dag, der laa saa fjernt.

Adskillige, der havde været tilstede ved den første modtagelse, var ogsaa idag tilstede og græd.

I de fleste andre byer viste beboerne sig fiendtligsindede eller idetmindste ligegyldige.

I Epernay, hvorhen man ankom den følgende eftermiddag klokken fire, var modtagelsen høist uvenlig.

Borgermesteren holdt en tale fuld af bebreidelser mod kongen. Ludvig svarede med sorgtung røst. Han talte atter om de rædsler og forhaanelser, som han og hans familie havde været udsatte for i Paris og gjentog, at det ikke havde været hans hensigt at forlade Frankrige.

Da de kongelige steg ud, kunde Marie Antoinette neppe bane sig vei gjennem mængden; hendes kjole blev tilsmudset og revet istykker.

En ung mand ved navn Cazottes var ilet til byen i spidsen for en skare bønder. Dersom han ikke var kommen de høie reisende til hjælp, vilde deres liv have været i fare; man havde nemlig hørt en landstryger sige til en kamerat:

„Stil dig foran mig, saa at jeg kan skyde paà dronningen uden at nogen ser, hvorfra skuddet kommer.“

Haanende tilraab mødte atter Marie Antoinette.

Anføreren for nationalgardisterne tog kronprinsen paa sine arme.

„Foragt disse raab,“ hviskede han til dronningen; „Gud vaager over os alle.“

Medens kongen hørte paa taler og gjentog forklaringen om grundene til sin afreise, førtes hans gemalinde ind i et værelse, hvor hun kastede sig ned, krænket, udmattet, bedækket med støv.

En syerske blev kaldt ind for at bringe hendes kjole i orden.

Den unge pige var saa bevæget, at taarerne, der trillede ned ad hendes kinder, hindrede hende fra at sy; og Marie Antoinette forstod, at endnu ikke alle hjerter var lukkede for hende.

I nærheden af Dormans stansedes vognen. Pétion, Barnave og Latour-Maubourg — tre udsendinge fra rigsforsamlingen — kom henimod den.

Kommissærerne havde forladt Paris med forskjellige følelser.

Latour-Maubourg var forud vunden for kongens sag.

Barnave havde aldrig havt adgang til Tuilerierne. Han kjendte Ludvig kun gjennem hans modstand mod folkets krav; han nærede ingen

sympati for kongehuset, men heller ingen personlig forbitrelse mod det.

Pétion mødte derimod frem med en glødende republikaners kongehad, og han var ganske uden medlidenhed med kongefamiliens ulykkelige stilling.

Latour-Maubourg tog plads i et mindre kjøretøi sammen med fru de Tourzel. Naar han overlod ærespladsen i den store vogn til sine to kolleger, var det hovedsagelig, fordi han haabede, at samværet med de kongelige personer vilde stemme Pétion og Barnave til mildhed mod dem.

Kommissærernes indtrængen forøgede de reisendes plager; de følte dette nye naboskab som en ny ydmygelse. Marie Antoinette trak sit slør for ansigtet og lænede sig med kold foragt tilbage i et hjørne.

Barnave satte sig mellem kongen og dronningen. Pétion tog plads mellem prinsesserne Elisabeth og Marie Thérèse. Kronprinsen sad skiftevis paa skjødet af den ene eller af den anden.

Pétion strakte sig magelig i vognen uden at bekymre sig om, at han stødte til prinsesse Elisabeth; han tilsidesatte i mere end en henseende de simpleste høflighedsformer. Barnave

viste derimod den kongelige famlie de hensyn, som omstændighederne tillod.

Kongen var i begyndelsen taus, men gjenoptog senere samtalen med sin familie. Lidt efter lidt blandede han kommissærerne ind i den; han udspurgte dem om forholdene i Paris, og talte om de forfølgelser, der havde nødvendiggjort flugten.

„Dette er en meget sørgelig reise for mine børn," sagde han.

Kronprinsen, som hørte det, tog hans haand mellem begge sine smaa hænder og kyssede den.

„Efter at de første talemaader var vekslede," fortæller Pétion, „bemerkede jeg en ligefremhed og fortrolighed, som tiltalte mig. Her fandtes ikke spor af hoffets ceremonier; her herskede hjemlig hygge og godmodighed. Dronningen kaldte prinsesse Elisabeth: „min lille søster". Prinsesse Elisabeth svarede hende i samme tone; hun kaldte kongen: „min broder". Dronningen lod prinsen danse paa sit knæ. Skjønt den unge prinsesse var mere tilbageholdende legede hun ogsaa med sin broder. Kongen betragtede altsammen med et ret tilfreds, skjønt lidet deltagende udtryk."

Pétion havde vel hørt tale om Elisabeths

gudfrygtighed; tiltrods herfor henvendte han atter og atter letfærdig tale til hende.

Prinsessen lod i begyndelsen, som om hun ikke forstod hans ord. Men da han begyndte at spotte Gud, svarede hun ham med megen kraft; og en ordstrid udviklede sig mellem dem om religionen.

En karafel med vand og et glas var stillet ved siden af Elisabeth. Pétion var tørstig. Uden de former, der er brugelige, selv mellem jevnlige, forlangte han bydende glasset af prinsessen; han lod hende skjænke i for sig uden saameget som at sige hende tak.

Dronningen bød de to kommissærer fuglevildt, frugt og nogle andre forfriskninger, som man havde i vognen.

„Madame,“ sagde Barnave, „vi tør kun bebyrde Deres majestæt med vort politiske hverv, ingenlunde med vore legemlige fornødenheder.“

Pétion var mindre fintfølende; han spiste af alt, hvad dronningen bød ham, og kastede frugtskaller og fugleben saa ubehændig ud af vinduet, at de streifede kongens kind.

Kronprinsens livlighed plagede ham; han trak den lille i haaret, saa barnet begyndte at græde.

„Giv mig min søn,“ sagde Marie Antoinette; „han er ikke vant til en saadan behandling.“

Barnaves interesse for de kongelige personer voksede, efter hvert som han lærte dem at kjende; navnlig begyndte han at føle en varm respekt for Marie Antoinette.

En præst, som havde nærmet sig vognen, og hvis ansigt havde udtrykt ærbødighed for fangerne, blev greben af pøbelen, og vilde være bleven dræbt for deres øine, om ikke Barnave havde strakt sig ud af vognvinduet og havde raabt:

„Franskmænd! Tapre folk! Vil I gjøre eder til et folk af snigmordere?“

Af frygt for, at han skulde falde ud af vognen, holdt prinsesse Elisabeth ham fast i frakkeskjødet, medens han falte til mængden.

Hun, dronningen, ja endog kongen var opfyldte af taknemmelighed for hans handlemaade og nærede fra dette øieblik en hemmelig agtelse for ham. De havde hørt ham omtale som en ivrig modstander og fandt nu i ham en ærbødig beskytter. Marie Antoinette indlod sig i samtale med ham, hørte paa ham med opmerksomhed og lærte at skatte ham.

Et andet tilfælde bragte ham til at stige end høiere i hendes gunst.

De tre livgardister, som sad paa bukken, blev vedblivende forfulgte af pøbelen. Man spyttede dem i ansigtet, søgte at faa puffet dem ned fra deres sæder og forulempede dem paa mange maader.

Dronningen skjalv for deres liv; og atter lagde Barnave sig imellem for at beskytte dem.

Aftenen den 24de juni steg de reisende af hos erkebispen i Meaux.

Barnave fulgte dronningen ned i prælatens have. Her fortsatte de i fortrolighed den samtale, som de havde paabegyndt i vognen.

Byens gader laa tause. Natten var smuk, himlen bedækket med stjerner. Maanen svømmede fuld og stor gjennem det umaadelige verdensrum.

Det var under omstændigheder, meget forskjellige fra disse, at dronningen havde havt sit tidligere omtalte møde med Mirabeau.

Barnaves Raad skulde ikke blive hende til større nytte, end de, som den grevelige folkeleder havde ydet hende. Barnave var ikke saa sterk som Mirabeau. I den storm, som rasede, var han uskikket til at frelse fra skibbrud.

Han smigrede hende ikke, han advarede hende kun. Han talte med mildhed og over-

bevisning. Han bad hende om at kaste tvetungethed og bagtanker overbord, om at forene sig med de konstitutionelle, om at støtte friheden.

Dronningen lyttede til ham med opmerksomhed.

„Ak," sagde hun, „hvordan kan jeg vel gjenvinde folkets tillid og kjærlighed? — Alt har jo sammensvoret sig for at bringe mig til at tabe den."

„Madame," svarede Barnave, „jeg, en simpel borger fra en provinsby, har af ukjendthed kunnet vinde frem og blive folket kjær. Hvor vilde det ikke falde let for Dem at blive det!"

„Et er sikkert," sukkede Marie Antoinette, „man har bedraget os med hensyn til den offentlige mening i Frankrige."

Det haab om at redde hende, der havde opfyldt Mirabeau, blev fra hin aften ogsaa Barnave's ønske. Hendes fatning i ulykken beredte hende denne sildige og ærefulde erobring af en modstander.

Da Barnave skiltes fra hende, lovede han sig selv, at han vilde dø tro mod kongefamilien, skjønt han var frihedens ven.

„Jeg er fuldtud forvisset om," sagde han til Marie Antoinette, „at jeg med mit blod vil komme til at betale den medlidenhed, som jeg

føler for Deres majestæt, og de tjenester, som jeg ikke kan andet end vise Dem. Jeg forlanger kun til løn at maatte faa lov til at kysse Deres haand."

Dette aftenmøde i den lille by blev begyndelsen til en række møder mellem ham og dronningen i Tuilerierne; og det var et af Barnave's bedste minder ved skafottets fod. —

Om folkets holdning end ikke kunde blive synderlig fiendtligere, blev beviserne paa dets hadefulde sindelag dog talrigere og tydeligere, eftersom man kom henimod Paris.

Jo mere man nærmede sig hovedstaden, desto voldsommere blev skrigene.

Marie Antoinette var mørk og nedtrykt; hun holdt stadig kronprinsen paa sit skjød.

„Ned med skjøgen!" skreg man mod hende. „Hun har ikke nødig at vise os sit barn; vi ved meget vel, at det ikke er kongens." Ludvig hørte disse ord, men forblev rolig. Kronprinsen forfærdedes og skreg af rædsel. Dronningen græd og trykkede ham ind til sig.

Stimmelen paa veiene blev bestandig tættere og tættere.

I Paris havde man opslaaet plakater, hvorpaa der læstes:

„Den, som tilkjendegiver kongen sit bifald,

vil faa prygl. Den, som fornærmer ham, vil blive hængt."

Tropper var i rækker opstillede langs boulevarderne. Nationalgarden stod i forreste række. I spidsen for sin stab var Lafayette redet vognen imøde; nu red han foran den og vaagede over indtoget.

Medens han havde været fraværende, havde masserne oversvømmet Tuileriernes have og slottets terrasser.

De fleste tilstedeværende stod med hattene paa hovedet.

En eneste mand — en deputeret — bøiede sig med hatten i haanden, som tegn paa dyb respekt.

Han blev overøst med spot. Man skreg til ham, at han skulde sætte hatten paa hovedet igjen; men han kastede den ind blandt mængden og blev staaende med roligt ansigt og ubedækket.

En tyk støvsky, som hvirvledes op ved den mængde mennesker, der var paa benene, unddrog fra tid til anden de kongelige personer for de fiendtlige massers blik. Sveddraaber rullede ned ad kronprinsens kinder; han kunde næsten ikke længer puste i den kvalme, lukkede vogn.

Hans moder slap vinduet ned; søgende medfølelse blandt nationalgarden, sagde hun:

„Se, i hvilken tilstand mine stakkels børn befinder sig! De kvæles.“

Kongefamilien kjørte frem mod Tuilerierne. Skridt for skridt nærmede man sig slottets gaard. Kvinder, børn og soldater klamrede sig fast til vognen og gjorde spottende bemerkninger om den mislykkede flugt.

Folkevreden truede ogsaa i Paris i første række de tre livgardister, som havde fulgt den kongelige familie. Man overøste dem med skjældsord. Man talte høit om, hvorvidt man burde flaa dem levende eller binde dem fast til vognhjulene. Man gjorde mine til at lægge haand paa dem og rive dem ned af sædet.

I den tanke at deres sidste time var kommen, kastede de sig med ridderligt mod ned paa gaden for at skaane kongen og dronningen for at se dem blive sønderflængede for deres øine.

„Hr. Lafayette, frels livgardisterne!“ raabte Marie Antoinette ude af sig selv af rædsel; „de har kun adlydt os.“

Nogle deputerede traadte modig frem, tog dem under sin beskyttelse og frelste disse tre mænds liv.

Kammertjeneren Hue brød sig en vei gjennem mængden, naaede i tide hen til vognen og strakte armene ud mod kronprinsen for at bære ham ind i slottet.

Det kongelige barn opdagede den tro tjener, og hans øine fyldtes med taarer.

Tiltrods for Hue's anstrengelser for at tage ham, blev den lille greben af en officer af nationalgarden, som bar ham ind i slottet og satte ham op paa et bord i raadssalen.

Da kongen steg ud af vognen, herskede der dyb taushed. Men saasnart Marie Antoinette viste sig, hørtes forbitrede haansord.

En liberal deputeret, grev Noailles — en tidligere hofmand — gik hen til hende og bød hende armen. Overvunden, men ikke underkuet, stødte Maria Theresias datter den frembudte arm tilbage og greb en deputeret af høires arm.

Med løftet pande, men med fortvivlelse i hjertet traadte hun atter ind i det slot, fra hvilket hun fem dage tidligere var flygtet fuld af haab. Overvældet af træthed, ydmygelse, skuffelse, foragt og vrede gik hun gjennem forhallen.

Hun kom forbi et speil og kastede et blik derind. Hun saa deri stive og skarpe træk,

hvortil aldrig — saa tænkte hun — et smil mere vilde give glans.

Hendes kjole var itureven og graa af støv. Hver rynke i hendes ansigt fremhævedes af støv og smuds. Haaret, der var hvidt af sorger, havde faaet et lag støvpudder over sig.

Kun fem dage var forløbne siden udfarten; de syntes hende lange som aar.

Kongefamilien satte sig i et værelse, der laa udenfor Ludvig den sekstendes kabinet. Enhver, som vilde, kunde træde ind.

En deputeret fra provinsen Bretagne gik hen til kongen. Paa en halvt godmodig, halvt overlegen maade, som gjaldt det at give en skolegut en tilrettevisning, sagde han:

„Har De ikke gjort en dum streg? Dette er følgen af at være omgiven af slette raadgivere! De er en god mand; De er afholdt. Se, hvilket spektakel De har opført!“

Manden begyndte at græde.

En scene, som fulgte efter denne, var tilsyneladende mere respektfuld, men i virkeligheden ligesaa pinlig, idetmindste for dronningen, der ikke var i besiddelse af sin livsledsagers resignation.

General Lafayette traadte frem og sagde til kongen:

„Sire! De kjender min hengivenhed for Dem. Men jeg har ikke ladet Dem i uvidenhed om, at dersom De skilte Deres sag fra folkets, vilde jeg blive paa folkets side."

„Det er sandt," svarede Ludvig; „De har fulgt Deres principper. Det er en partisag. — Her er jeg altsaa igjen. Jeg vil aabent sige Dem, at jeg lige til den sidste tid har troet at befinde mig midt i en hob af mennesker, som delte Deres anskuelser, og som De omgav mig med; jeg troede ikke, at Frankriges mening var den samme. Paa denne reise har jeg imidlertid set, at jeg tog feil, og at den mening, De nærer, er den almindelige."

„Har Deres majestæt noget at befale mig?" spurgte Lafayette.

„Det synes mig," svarede kongen leende, „at jeg snarere er til Deres befaling end De til min."

Dronningen betragtede forholdene ikke paa samme maade som kongen. Hun saa i Lafayette en fangevogter; og hun vilde tvinge ham til at modtage nøglerne til en liden kasse med værdigjenstande, som de havde havt med i vognen.

Da han afslog det, kastede dronningen nøglerne hen paa hans hat.

„Deres majestæt maa gjøre sig den uleilighed at tage nøglerne tilbage,“ sagde generalen koldt. „Jeg vil ikke røre dem.“

„Nuvel,“ sagde Marie Antoinette, „jeg finder nok folk, som er mindre fintfølende.“

— — —

XIV.

Satirer mod kongen og dronningen. — Madame Roland. — Gustav den tredie af Sverige. — Keiser Leopold. — Stemningen i Koblenz. — Grev Fersens erfaringer.

Reisen til Varennes havde lært Frankrige, at man kunde undvære kongen; denne erfaring gjorde skridtet kortere til en republik.

Ludvig blev indtil videre suspenderet. Og en mængde skribenter begyndte at virke for kongedømmets endelige afskaffelse.

Paa dette tidspunkt var det, at en kvinde traadte i forgrunden, der skulde komme til at spille en stor rolle under den franske revolution, nemlig Manon Roland.

Opfyldt af foragt for de høiere klasser, fuld af tillid til sin egen overlegenhed, ærgjerrig, virksom, veltalende, lidenskabelig blev hun snart en af landets foregangskvinder.

Forholdene udviklede sig ikke hurtig nok for

hendes rasende had til Ludvig og Marie Antoinette.

„At gjenindsætte kongen paa tronen“ — skrev hun efter flugten — „vilde være en dumhed og urimelighed, for ikke at sige en vederstyggelighed. At erklære ham for utilregnelig vilde være at fremtvinge udnævnelse af en regent. At anlægge sag mod ham vilde uden modsigelse være den bedste og retfærdigste forholdsregel.“

Den 25de juni skrev hun:

„Det synes mig, at man burde stille den kongelige lededukke under opsigt, og at man burde sætte hans kone under offentlig tiltale.“

Den 1ste juli skrev hun:

„Kongen er sunket til den yderste grad af fornedrelse; han har blottet sig fuldstændig ved sin dumme streg. Han indgyder udelukkende foragt. Man har overalt udslettet hans navnetræk, hans billede, hans vaaben. Han betegnes ikke længer anderledes end som „Ludvig den falske“ og „den tykke gris“. Karrikaturer af alle slags fremstiller ham, ikke i de vederstyggeligste skikkelser, men i slige, der mest er egnede til at vække og øge ringagten for ham. Folket vender sig af egen drivt mod alt, hvad der kan udtrykke denne følelse. Det er umuligt, at man

nogensinde mere kan ønske at se et menneske paa tronen, for hvilket man nærer en saa fuldstændig foragt.“

Kongefamilien havde tidligere været behandlet som fanger; men bevogtningen blev ti gange strengere efter den mislykkede flugt.

Morgenen efter tilbagekomsten fra Varennes sagde den lille kronprins, da han vaagnede:

„Jeg drømte saa stygt inat. Jeg drømte, at jeg var omgiven af ulve, tigere, vilde dyr, som vilde sluge mig.“

Det var umuligt længere at hengive sig til illusioner. Ikke blot barnet, hele den kongelige familie var fuldstændig rystet efter det uheldsvangre forsøg paa at slippe bort.

Den første tid efter flugten morede pariserne sig med at le og sladre under Tuileriernes vinduer.

Man tegnede karrikaturer, hvor man saa kongen trækkes i ledebaand eller siddende i en barnevogn.

Dronningen afbildedes snart som en giftig slange, snart som en flaggermus, hvis vinger var fasthægtede til konstitutionen, snart som en panther eller som en heks. Man tegnede hende afvekslende i skikkelse af en kat, en ugle, en sphinx, en so eller en paafugl. Og man lavede æsker,

hvoraf en figur sprang frem, hvis ansigtstræk mindede om dronningen; paa æskernes laag stod der skrevet: „Af alle onder er dette det værste.“

Paa ét sted saa man hende i spidsen for en svinefamilie, som førtes tilbage til sin stald; paa andre steder fremviste man hendes billede med slanger i haaret, med afhugget hoved eller overstænket af folkets blod.

Landet oversvømmedes paanyt af smædeskrifter, der behandlede hendes liv og udlagde hendes uskyldigste handlinger paa en modbydelig maade.

Kongeligsindede, besindige venner bønfaldt hende om at trække sig tilbage til et kloster; atter opfordrede man kongen til at lade sig skille fra hende og til at sende hende tilbage til Østerrige.

En betydelig politistyrke blev opstillet i Tuileriernes gaard, der fik udseende af en feltleir. Inde i slottet stod vagter ved hver eneste trappe; ingen fik lov til at gaa ind eller ud uden skriftlig tilladelse fra Lafayette eller fra hovedstadens borgermester.

Ludvig vilde undersøge, om han virkelig var fange.

Han traadte ud af en dør. Skilvagten hævede sit vaaben.

„Kjender De mig?“ spurgte kongen.

„Ja, Sire!“ svarede soldaten.

Kongen saa sig tvungen til at vende om.

Det fortælles, at Lafayette sendte kaminfeiere til slottet for at faa dem til at undersøge, hvorvidt det var muligt at flygte gjennem skorstenspiberne.

Alle rum blev gjennemsøgte nøiagtig; ingen kvindelig blufærdighed blev skaanet.

Dronningens værelser omformedes til vagtstuer. To gardister opholdt sig stadig i hendes sovekammer; de havde befaling til ikke at tabe hende af syne et øieblik, hverken dag eller nat. — end ikke under de mest intime enkeltheder i hendes daglige liv.

Den første tid efter flugten var Marie Antoinette nødsaget til at staa ud af sengen, klæde sig paa og lægge sig igjen lige for sine plageaanders øine. Hun maatte føre lange underhandlinger for at opnaa, at de ikke sov inde hos hende, og hun kunde ikke forhindre, at de tilbragte nætterne siddende ved siden af hendes seng.

Det være, at Lafayette indsaa det upassende i sin fremgangsmaade, eller at Marie Antoinettes

vedholdende klager frugtede, nok er det: bevogtningen blev en smule mildere efter en tids forløb. Vagtmændene fik ordre til at trække sig tilbage, medens hun klædte sig paa; men de lod døren til soveværelset staa aaben, for at de kunde se, hvad der gik for sig derinde.

En nat tændte dronningen lys, og hun begyndte at læse.

Soldaten, som holdt vagt, gav selvfølgelig agt herpaa.

Han gik ind i soveværelset, løftede gardinet tilside og satte sig fortrolig paa kanten af hendes seng.

„Jeg ser, at De ikke kan sove,“ sagde han. „Lad os passiare sammen: det er bedre end at læse.“

Dronningen lod ham høflig forstaa, at hun foretrak at være uforstyrret.

De fleste royalister, der var igjen i landet, var dybt modløse og høist misfornøiede med kongen. Trofaste venner, der hidtil ikke havde villet slaa ind paa den vei, som greven af Artois havde vist ved overilet at forlade landet, var fornærmede over, at Ludvig ei havde skjænket dem sin frotrolighed. De havde ikke forladt ham: det var ham, som havde villet forlade dem. Kongens flugtforsøg løste det sidste

baand, der bandt dem til den jord, som husede saa mange farer. Og emigrationen, som tidligere havde været altfor almindelig blandt adel og præsteskab, bredte sig nu endog til borgerskabet.

Der oprettedes kontorer i Paris og i de større provinsbyer for at paaskynde den almindelige flugt. Ophidselsen drev skarer af mænd afsted, der lod sine hustruer, sine børn, sine eiendele i stikken.

Konstitutionens venner grebes af den samme modløshed, som havde bemægtiget sig monarkisterne. De kunde ikke skjule for sig selv, at Ludvig ved sin flugt havde brudt sin pagt med folket. Flere medlemmer af rigsforsamlingen indgav sine afskedsansøgninger. Og tre hundrede og femten deputerede erklærede, at de fra nu af vilde afholde sig fra at tage del i raadslagningerne, fraseet de, der omhandlede kongens person og den kongelige families interesser.

Marquisen af Bouillé, som ikke havde reddet andet end sit liv i det ulykkelige flugt-eventyr, sendte fra Luxembourg et brev til rigsforsamlingen, hvori han tog ansvaret for kongens bortreise paa sig alene og udslyngede trusler om at vende tilbage i spidsen for fremmede krigshære.

Forsamlingen modtog med lattersalver denne

skrivelse fra en feltherre, hvis planer var blevne kuldkastede af en postmestersøn i en liden by.

Grev Fersen havde lovet i udlandet at arbeide for kongeparrets sag, dersom flugten skulde mislykkes; og han havde ingenlunde glemt dette løfte.

Den mangeaarige østerrigske gesandt, grev Mercy-Argenteau, havde forladt Frankrige kort efter revolutionens udbrud; han havde nu i et par aar boet i Brüssel.

Fersen opsøgte ham øieblikkelig, men fandt ingen opmuntring hos Maria Theresia's gamle ven.

Mercy var en erfaren politiker. Han kjendte Europas fyrster og havde paa nært hold kunnet iagttage de udvandrede franskmænd; han troede ikke meget paa hjælp hverken fra den ene eller fra den anden side.

„Mercy ser alting sort,“ skrev grev Fersen i sin dagbog.

Marie Antoinette's svenske ridder lod sig imidlertid ikke afskrække; alt opfordrede ham til at virke for kongeparrets frelse.

„Den tillid, hvormed jeg er bleven hædret af kongen og dronningen af Frankrige,“ skrev han den tyvende august til sin fader, „gjør det til pligt for mig ikke at forlade dem, men at

vedblive at virke for dem saalænge, som det er mig muligt at være dem til nogen tjeneste. Hele verden vilde dadle mig, dersom jeg optraadte anderledes. Jeg var den eneste, som blev optagen i deres fortrolighed; jeg kan endnu være dem til nytte ved mit kjendskab til deres forhold, til deres hensigter og til tilstandene i Frankrige. Jeg maatte evig bebreide mig at have bidraget til at bringe dem i den ulykkelige stilling, hvori de nu befinder sig, om jeg ikke anvendte alle de midler, der staar til min raadighed, for at drage dem ud af den."

Naar man tænker paa Ludvigs og Marie Antoinettes forhold i Paris, synes det næsten utroligt, at de kunde vedligeholde forbindelser med sine venner udenfor landet. Den strenge opsigt, som de maatte taale, indskrænkede sig nemlig ikke til deres egne personer, den strakte sig til alle de mennesker, som gik ud eller ind i Tuilerierne.

Men fangen er næsten altid listigere end sin vogter. Inden hun skiltes fra Fersen, havde dronningen været saa forsigtig at enes med ham om et chiffer-sprog; faldt brevene mellem fienders hænder, vilde man altsaa umulig kunne forstaa deres indhold.

Man havde desuden andre hjælpekilder: Mel-

lem linjerne i et ligegyldigt brev kunde man skrive vigtigere ting med farveløst blæk. der blev synligt ved at holdes over ilden

Straks efter sin tilbagekomst til Tuilerierne havde dronningen i hast og hemmelighed skrevet til Fersen:

„Vær rolig med hensyn til os. Vi lever."

Faa dage senere skrev hun til ham:

„Rigsforsamlingens ledere synes at ville lægge mildhed i sin optræden. Tal til mine slegtninge om skridt udefra."

Næste dag sendte hun greven en ny skrivelse, varmere, mere rørende, end den forrige:

„Jeg lever . . . Hvor urolig jeg har været for Deres Skyld, og hvor jeg beklager Dem paa grund af alt, hvad De har maattet lide ved ikke at høre fra os. Himlen tillade, at dette brev naar frem til Dem. Skriv ikke til mig, det vilde være at udsætte Dem for fare; og vend fremforalt ikke tilbage hertil under nogetsomhelst paaskud. Man ved, at det er Dem, som har hjulpet os bort herfra. Alt vilde være tabt, dersom De viste Dem. Vi er bevogtede dag og nat . . . . det er mig ligegyldigt. . . . . Vær rolig, der vil intet ske. Forsamlingen vil behandle os med mildhed. Farvel. . . . . Jeg kan ikke skrive mere til Dem . . . ."

Dronningen tog feil, naar hun troede, at hun kunde afholde Fersen fra at skrive. Hun tog ligeledes feil, naar hun forestillede sig, at han, tiltrods for saa mange vanskeligheder og saa mange farer, ei vilde finde midler til at se hende igjen.

Gjerne vilde han have udgydt sin sidste blodsdraabe for hende. Han havde kun én tanke: at frelse Marie Antoinette.

Paa hendes første billet svarede han øieblikkelig:

„Jeg befinder mig vel. Jeg lever kun for at tjene Dem.“

Brevvekslingen mellem dem fortsattes uden afbrydelse til kongedømmets endelige fald. Maaden, hvorpaa man sendte brevene, var forskjellig. Snart skjulte man det i en æske sukkertøi, snart i en pakke the eller chokolade; et tredie brev puttedes ind under foret af et klædningstykke, et fjerde anbragte man under bindet af et revolutionært skrift.

De foregivne adressater bar somoftest fremmede, ukjendte navne. En del af Marie Antoinette's breve til Aksel Fersen adresseredes saaledes „poste restante“ til hr. abbed Beauverin. Det sikreste, mest benyttede bud mellem dronningen og den svenske greve var forøvrigt

baron Goguelat, der en tid sad fængslet som delagtig i flugten, men som efter konstitutionens vedtagelse fik sin frihed igjen.

Gustav den tredie af Sverige var den af Europas monarker, som varmest og ivrigst tog sig af den franske konges sag. Han havde forud været underrettet om Ludvigs flugtplan. Da den skulde bringes til udførelse, havde han begivet sig til Spaa for at være nærmere ved den politiske skueplads, nærmere de flygtende, naar de, som han haabede, havde vundet friheden igjen.

Grev Fersen traf ham her, nedslaaet over, at planen var strandet, men fremdeles fuld af iver for fangernes frelse. Han drømte om intet mindre end at stille sig i spidsen for et umaadeligt korstog mod Frankrige. I et brev at 30te juni forsikrede han Ludvig og Marie Antoinette om sine vedblivende sympatier og om den hjælp, som han agtede at yde dem. Han forsikrede dem om, at Europas konger var rede til at forene sig med ham i dette øiemed; og han opfordrede kongen til ikke at tillade, at hans værdighed fornedredes.

Stolt af den rolle, som han troede sig kaldet til at spille, havde han sine øine ufravendt rettede mod Frankrige.

Gustav raadede kong Ludvig til at sætte sig i Henrik den fjerdes eller Karl den syvendes sted, til ikke at beskjæftige sig med andet end at søge at erobre sit tabte kongedømme tilbage fra oprørernes hænder.

Den svenske konge heviste ved at give dette raad, at han bedre kjendte det franske folks karakter end Ludvig den sekstendes.

For at forhøie virkningen af sine breve til kongen havde han den gode indskydelse samtidig at henvende sig til dronningen.

„Deres stilling er forfærdelig," skrev han til hende; „man maa bruge voldsomme midler for at komme ud af den. Hvilken end den fare er, som De udsætter Dem for, saa vil den altid være mindre stor, end den: at overlade Deres skjebne til begivenhedernes gang og at overlade til andre fortjenesten af at frelse kongeriget. Men jeg glemmer, at det er overflødigt at tale om farer, overflødigt at ville formindske dem i den fyrstindes øine, som den sjete oktober viste sig saa uforfærdet ligeoverfor et rasende og forvildet folk, og som senere — for at bruge et saadant udtryk — er bleven ammet af farer."

Med mere iver end klogskab søgte Gustav at danne et fyrsteforbund, der skulde have til

formaal at rykke mod Frankrige og frelse kongen.

Den niende juli skrev han til Catharina den anden af Rusland, den sekstende juli til kongen af Spanien for at udvikle sine hensigter og bede om hjælp.

Ifølge hans plan skulde 30,000 østerrigske soldater rykke ind i Frankrige gjennem Flandern. 12,000 schweizere skulde bemægtige sig Franche-Compté, 20,000 spaniere skulde gaa over Pyrenæerne.

Han haabede endvidere, at man vilde faa hjælp fra Preussen og Hannover, samt at England vilde forholde sig neutralt.

Selv vilde kong Gustav stille sig i spidsen for 16,000 svensker; han opfordrede keiserinde Catharina til at sende 6—8000 russere til hans hjælp. Ruslands og Sveriges forenede flaader skulde føre dem til den franske kyst, og de vilde holde landstigning i Ostende. Emigranterne vilde selvfølgelig forene sig med de fremmede hære. Og saasnart de udvandrede fyrster atter indfandt sig paa Frankriges jord, da — mente kongen af Sverige — vilde landets bedste, mest høitstillede mænd samle sig om disse.

Gustav og Fersen blev enige om, at sidstnævnte skulde begive sig til Wien for at formaa

Marie Antoinettes broder til, i forening med den svenske konge, at optræde kraftig til fordel for sin søster og svoger.

Leopold modtog ham hjertelig og udgjød sig i lange forsikringer om sin deltagelse for den franske kongefamilie, om sin hengivenhed for sin ulykkelige søster. Men Fersen opdagede snart, at der bag keiserens smukke ord ikke laa synderlig tilbøielighed til handling.

Opfyldte Leopold end ikke alle de forhaabninger, som Marie Antoinette og hendes tilhængere havde gjort sig med hensyn til ham, saa byder retfærdigheden, trods alt, at erkjende, at han viste interesse for forholdene i Frankrige og et varmt ønske om at være nyttig for sin søster og svoger.

Den sjete juli udstedte han fra Padua en opfordring til et stort antal europæiske hoffer om at slutte sig sammen for at frelse Frankriges konge. Men han fralagde sig udtrykkelig tanken paa en mod-revolution. Leopold hyldede underhandlingernes politik; han ønskede en forstaaelse med de nye principper og var langtfra blind for emigrantpartiets letsind og uerfarenhed.

Efterretningen om, at kongen og hans familie var flygtet fra Paris, havde fremkaldt en vild glæde blandt en del af de udvandrede. Man

havde forberedt fester i paavente af, at et bud skulde melde, at Ludvig lykkelig og vel var sluppen over grænsen.

Det vilde imidlertid være en stor feiltagelse at mene, at alle de udvandrede ønskede, at lykkehjulet maatte vende sig til fordel for Ludvig og Marie Antoinette. De store begivenheder, som fuldbyrdedes, de voksende farer, som truede med de gamle tilstandes opløsning for stedse, førte ingenlunde til enhed i kampen for kongedømmets sag.

En større del af emigranterne havde længe været misfornøiede med kongen. „Udvandringen tiltager," skrev Marie Antoinette til sin broder Leopold; „den er en ulykke. Adelen styrter os i fordærvelse, den overlader alle farer til os. Vi er nødsagede til at frelse os uden den."

Det lille hof, hvor greven af Artois præsiderede, som var dannet i Turin, og som senere var flyttet til Koblenz, indesluttede i manges øine kongemagtens egentlige styrke.

Koblenz var for tiden Paris i Tyskland. Greven af Artois havde for de emigrerede allerede længe været kongedømmets repræsentant. Og blandt dem, som omgav ham, fandtes der adskillige, der ingenlunde lagde skjul paa, at de

— trods kongen i Paris — betragtede ham som sin fører.

Langtfra at kongeparrets fængsling mishagede disse, glædede de sig tvertimod over den, fordi den gav dem friere spillerum; og de viste endog den taktløshed lydelig at udtrykke sin glæde.

Greven af Provence havde med sin gemalinde forladt Paris den samme dag, som kongen og hans nærmeste flygtede ad en anden vei.

Han havde sat Koblenz som sit foreløbige maal, havde været heldigere end sin broder og havde sluttet sig til greven af Artois.

Han var mere tilfreds over sin egen undslippen end utilfreds over Ludvigs uheld.

Fersen forelagde ham planer til samvirken for kongens befrielse. Prinsen hørte rolig paa, hvad greven havde at sige; men han svarede ham undvigende og blotstillede ingenlunde sine egne ønsker eller planer.

„Vær sikker paa, at han i sit hjerte huser langt mere personlig ærgjerrighed end hengivenhed for sin broder og navnlig for mig,“ skrev Marie Antoinette i begyndelsen af julimaaned til prinsessen af Lamballe. „Hele hans liv har det været hans sorg ikke at være født til hersker; og denne hans iver efter at sætte sig op paa

den første plads er vokset under vor ulykke, som giver ham leilighed til at stille sig i forgrunden."

Greven af Artois modtog Fersen paa en opfarende og lidenskabelig maade. Han talte om med magt at tugte oprørerne og stillede sig heftig op mod forsøg paa underhandlinger.

Fersen tegner ham i følgende ord:

„Artois snakker uafladelig, hører aldrig paa, hvad andre siger, taler kun om magtanvendelse og slet ikke om underhandlinger, og synes i alle henseender at være sikker paa sin sag."

Marie Antoinettes ven saa i Koblenz beviser nok paa utroskab mod kongen og dronningen. I dette midtpunkt for emigranterne traf han ogsaa familien Polignac, der fra sit første tilflugtsted — Italien — havde begivet sig til Tyskland for at slutte sig til greven af Artois.

Fersen indigneredes over hertuginden af Polignacs ligegyldighed for sin kongelige venindes skjebne.

„Fru Polignac," heder det i hans dagbog, „bevarede end ikke skinnet af nogensomhelst taknemmelighed mod dronningen. Hun græd, da hun saa mig, men hendes bevægelse var af kort varighed. Hun talte mere om sig selv og om sine egne sager end om sin ulykkelige ven-

inde. Hun sagde tusinde ting og deriblandt mange ting, som ei var smigrende for den kongelige familie."

Bagtalelsen skaanede ikke den trofaste Fersen. Den svenske, den spanske gesandt og mange andre anklagede ham for ærgjerrighed.

„Man har ret, jeg var saa ærgjerrig at ville tjene Dem; og jeg vil hele mit liv være bedrøvet over ikke at have naaet mit maal," skrev han i den anledning til Marie Antoinette. „Jeg ønskede at betale en del af den gjæld, som det er mig saa kjært at staa i ligeoverfor Dem; og jeg vilde vise, at man kan være knyttet til mennesker som Dem uden egennyttige hensigter. Min optræden forøvrigt vilde have vist disse folk, at dette var min eneste ærgjerrighed, og at æren af at have kjendt Dem, Madame, var min kjæreste belønning."

XV.

Prinsesse Lamballe og hendes diplomatiske mission. — Breve fra dronningen og fra prinsessen.

Medens hertuginden af Polignac kun tænkte paa sin egen person og paa at bringe sine egne eiendele i sikkerhed, vedblev den ædle og milde prinsesse af Lamballe at ofre sig for sin dronning.

Hun var blandt de faa, som kongeparret forud havde underrettettet om den paatænkte flugt.

For ikke at give anledning til mistanke havde Marie Antoinette og prinsessen truffet den aftale, at den sidste skulde begive sig til Aumale, hvor helbredshensyn nogen tid havde holdt hendes svigerfader fangen. Naar overhofmesterinden var fraværende, vilde man vanskeligere tro, at en reiseplan skulde bringes til udførelse. Saasnart flugten havde fundet sted, vilde Marie

Antoinette desuden underrette sin veninde derom, for at ogsaa hun skyndsomst kunde forlade landet og paa fremmed grund træffe sammen med sin konge og dronning.

Prinsessen modtog det ventede budskab i Aumale den 21de juni om aftenen. Hun reiste straks til Boulogne og indskibede sig derfra til England.

Man lettede anker. I samme øieblik, som fartøiet styrede ud mod det aabne hav, meldte kanonskud, som affyredes i byen, at kongens flugt var bekjendt.

Uden uheld kom hun over kanalen; endnu vidste hun ikke, at man havde stanset kongefamilien i Varennes.

Da hun modtog den nedslaaende efterretning, var det hendes første tanke at vende tilbage til Frankrige. Breve fra hoffet opfordrede hende imidlertid til at blive, hvor hun var, idet man mente, at hun for øieblikket kunde være kongefamilien til større nytte i England.

Man haabede at bevæge dette lands mægtige minister, Pitt, til at støtte det vaklende franske monarki; og Marie Antoinette anmodede prinsessen af Lamballe om umiddelbart at virke paa det engelske kongehus i dette øiemed.

Hendes anstrengelser viste sig frugtesløse.

Følgende udtog af et brev fra Marie Antoinette til hendes søster Marie Christine bekræfter det:

„Der er øieblikke, hvor jeg fristes til at sende min kjære Lamballe til Leopold. Hun kunde i forbigaaende tale med dig, og du kunde fortælle hende, hvordan hun skulde gaa tilverks ved hoffet. — — I al hemmelighed og for at tjene mig har hun foretaget en besværlig reise til England. Dronningen og hendes døtre modtog hende meget gunstigt: men kongen er forblændet. Det er ministeren, som regjerer; han har uden omstændigheder og i temmelig tydelige ord udtalt for prinsessen, at vi selv har draget vore ulykker over os."

Fra Frankrige modtog fru Lamballe den ene nedslaaende efterretning efter den anden; i England lukkede der sig udsigt efter udsigt for hende. Ekkoet af urolighederne i Paris naaede til London og fortalte hende daglig paanyt om hendes elskede dronnings fare.

Hendes mission i det fremmede land var snart tilendebragt. I det ene brev efter det andet bad hun om tilladelse til at vende tilbage til Frankrige. Forgjeves bønfaldt Marie Antoinette hende om ikke atter at styrte sig i tigerens gab. Jo større faren var, med desto større

begeistring kastede hun sig ind i den for at trodse den.

Grunde efter grunde blev af de to veninder anvendte, fra den ene side for at faa tilladelse til at komme, fra den anden side for at formaa til at udeblive. „Det var“ — som Lescure kalder det — „en ædel og rørende kappestrid i hengivenhed mellem den, der tilbyder offeret, og den, der ikke vil modtage det.“

Marie Antoinettes breve til prinsessen i det andet halvaar af 1791 giver et interessant indblik i dronningens følelser; de viser hendes inderlige ønske om at se veninden hos sig, skjønt hun ikke vover at kalde hende hjem.

Et af brevene, der er dateret den 30te august, slutter med følgende ord:

„Hvor lykkelig, mit kjære hjerte, var ikke den tid, da vi læste sammen, da vi passiarede sammen, da vi spadserede sammen uden at høre folkets skrig.“

„Min kjære Lamballe,“ skrev dronningen i begyndelsen af den følgende maaned, „du kan ikke gjøre dig nogen forestilling om den sindstilstand, hvori jeg befinder mig efter din bortreise. Livets grundvold er ro; det er meget pinligt for mig at maatte søge den forgjeves. I disse sidste dage, hvor forfatningen gjør folket urolig,

ved man ikke, hvad man kan vente. Der sker uhyggelige begivenheder rundt omkring os ..... Vi har imidlertid gjort noget godt. O, om folket vidste det! Kom tilbage, mit kjære hjerte, jeg trænger til dit venskab. Elisabeth kommer ind og beder om at faa lov til at tilføie et ord. Farvel, farvel! Jeg omfavner dig af hele min sjæl.

Marie-Antoinette.“

Ved foden at dette brev har Ludvig den sekstendes søster skrevet:

„Dronningen giver mig tilladelse til at sige Dem, hvor høit jeg elsker Dem. Hun venter Dem ikke med mere længsel end jeg.

Elisabeth-Marie.“

Senere i samme maaned skrev Marie Antoinette:

„Kongen har sendt mig dette brev, mit kjære hjerte, for at jeg skal fortsætte det. Takket være hans sterke helbred er han nu igjen rask. Den ro, med hvilken han bærer begivenhederne, synes at komme fra forsynet, og den gode Elisabeth er rørt derover, som over en

himmelsk inspiration. Den upasselighed, hvorunder han har lidt, er neppe kommen til folkets kundskab. — — — — — — Jeg gjør mig ingen illusioner, min kjære Lamballe, jeg venter alt af Gud. Tro paa mit ømme venskab; og hvis du vil give mig et bevis paa dit venskab, mit kjære hjerte, saa plei din sundhed og vend ikke tilbage, før du fuldstændig har gjenvundet den.

Farvel! Jeg omfavner dig.

Marie-Antoinette."

Prinsesse Elisabeth har her tilføiet:

„Aldrig, Madame, vil De finde en sandere og mere kjærlig veninde end

Elisabeth-Marie."

„Kom ikke tilbage," heder det i et senere brev fra dronningen. „Som sagerne nu staar, maatte du græde for meget over os.

Hvor du er god, og hvilken sand veninde du er! Jeg føler det vel, det forsikrer jeg dig om; og ved hele mit venskab forbyder jeg dig at vende tilbage hertil.

Afvent virkningen af forfatningens vedtagelse. Farvel, min kjære Lamballe! Vær forvisset om,

at mit ømme venskab ikke ophører før med mit liv.“ —

Prinsessens hjerte talte høiere end dronningens forbud; hun kunde tilsidst ikke længer udholde i afstand at være vidne til, hvordan de farer, der omgav kongefamilien, for hver dag blev større og større. Trods sin venindes gjentagne advarsler vendte hun tilbage til Frankrige.

Hertugen af Penthièvre laa syg i Vernon; hun begav sig først didhen for at pleie ham. Skriftlig underrettede hun Marie Antoinette om sin tilbagekomst; og umiddelbart efter at hun havde betraadt Frankrige, modtog hun følgende brev:

„Nei, kjære Lamballe, nei, du maa ikke komme tilbage. I den tilstand, hvori den gode hr. de Penthièvre befinder sig, vil du savnes altfor meget i Vernon. Hvor du dog er en god og en sand veninde! Jeg forsikrer dig, at ingen kan være mere overbevist derom end jeg. Men man maa ogsaa tage hensyn til sig selv; og i kraft af hele mit venskab for dig forbyder jeg dig at vende tilbage hertil. Afvent den virkning, som forfatningens vedtagelse frembrin-

ger. Send mig ofte efterretninger fra dig, og fortæl hr. de Penthièvre, med hvilken deltagelse kongen og jeg venter paa underretning om hans befindende. Farvel, kjære Lamballe; vær overbevist om, at mit venskab for dig aldrig vil ophøre. Tusinde hilsener.

Marie-Antoinette."

Faa dage senere skrev hun:

„Nei, jeg gjentager det, min kjære Lamballe! Kom ikke tilbage i dette øieblik; mit venskab for dig sættes i altfor megen ængstelse. Begivenhederne synes ikke at tage en gunstigere vending tiltrods for forfatningens vedtagelse, som jeg regnede paa. Bliv hos den gode hr. de Penthièvre, der trænger din pleie saa meget. Dersom det ikke var for hans skyld, vilde det være mig umuligt at bringe et saadant offer; thi i mine ulykker føler jeg mit venskab for dig vokse fra dag til dag. Gud give, at tiden maatte føre hjerterne tilbage; men de ondskabsfulde mennesker udspreder saa mange græsselige bagvaskelser mod os, at jeg stoler mere paa mit mod end paa begivenhederne.

Farvel da, min kjære Lamballe, vid, at nær

som fjern elsker jeg dig, og jeg er sikker paa dit venskab.

Marie-Antoinette."

Den fjortende oktober var prinsessen kommen tilbage til Vernon; den attende i samme maaned begav hun sig til Paris.

„Min svigerdatters hengivenhed for dronningen er særdeles rosværdig," sagde den gamle hertug; „hun gjør en stor opofrelse, idet hun vender tilbage til hende nu. Jeg skjælver for, at hun vil falde som offer for sine følelser."

Heller ikke prinsessen følte sig rolig. Inden hun reiste afsted, gjorde hun sit testamente. Hun mindedes i testamentet sin dronning med følgende ord:

„Jeg beder dronningen som sidste naade at ville modtage mit vækker-ur, der vil gjenkalde for hende de timer, vi har tilbragt sammen. Jeg beder hende om at modtage det som et tegn paa taknemmelighed fra den, som hun har skjænket titelen af veninde, — en dyrebar titel, som har udgjort mit livs lykke, og som jeg aldrig har misbrugt uden for at give vidnesbyrd om min hengivenhed og beviser paa mine følelser for hende, som jeg altid har elsket, og som jeg inderlig elsker til mit sidste suk."

„Jeg er sikker paa, at Deres majestæt ønsker at have mig hos sig,“ sagde prinsessen, da hun atter traadte ind i Tuileriernes slot.

Dronningen resignerede med smertefyldt taknemmelighed. Dadlet, forladt og anklaget af næsten alle, som burde have beklaget, om ikke hjulpet hende, var det en stor trøst for hende i ulykken vedblivende at eie en sjæl, saa uegennyttig, saa hengiven og saa modig som denne veninde.

Fru Lamballe indstallerede sig atter i Florapavillonen. Hun støttede kongeparret med raad og daad og skrev, blandt andet, paa kongens opfordring, til talrige udvandrede adelsfamilier for at paavirke dem til at vende hjem.

Stormen rasede imidlertid videre i Frankrige. Prinsessens slegtninge og venner begyndte at forudse muligheden for den skrækkelige skjebne, der ventede hende. Kongen, dronningen, hertugen af Penthièvre, prinsesse Elisabeth, hertuginden af Orleans og mange andre raadede hende paa det alvorligste til at forlade den farlige hovedstad. Endog paven gjorde kraftige skridt for at faa hende til at reise til Rom.

Prinsessen svarede altid det samme:

„Jeg har intet at bebreide mig. Dersom min hellige pligt, dersom min urokkelige hen-

givenhed for mit herskerpar, som end ydermere er mine slegtninge og venner, dersom den kjærlighed, jeg føler for min svigerfader og for Frankrige, er forbrydelser, nuvel, da bekjender jeg mig skyldig for Gud og menneskene. Jeg vil prise mig lykkelig ved at dø for en saa skjøn sag."

Hertugen af Penthièvre, der svævede i største uro for sin svigerdatter, formaaede kongen af Sardinien — overhovedet for prinsessens familie — til at lægge sin indflydelse i vegtskaalen og befale hende at flygte fra de farer som omgav hende; han vilde, at hun skulde vende tilbage til Italien, hendes egentlige fædreland. Men ogsaa kongen talte forgjeves.

„Sire, min høie slegtning!" skrev hun som svar til ham. „Jeg erindrer ikke, at nogen af vore berømte forfædre af huset Savoyen nogensinde har vanæret sit navn eller fordunklet sin berømmelse ved en feig handling. Jeg vilde gjøre det — og jeg vilde være den første i slegten, som gjorde det — hvis jeg forlod Frankriges hof i dette frygtelige øieblik. Vil Deres majestæt tilgive mig, at jeg vover at afslaa Deres forslag? Blodets baand og statsklogskaben fordrer i lige høi grad, at vi forener vore anstrengelser for at forsvare kongen, dron-

ningen og alle medlemmer af den kongelige familie i Frankrige. Det er umuligt for mig at vige fra den beslutning, som jeg har taget: ikke at forlade dem, især ikke paa en tid, da de er forladte af alle sine gamle tjenere, mig undtagen. I lykkeligere dage vil Deres majestæt kunne regne paa min lydighed; men idag, hvor hoffet i Frankrige er overgivet til sine mest grusomme fienders forfølgelser, forlanger jeg ydmygt retten til ikke at lytte til andre end til mine egne indskydelser. I den mest glimrende epoke af Marie Antoinette's regjering nød jeg hendes kongelige gunst og hendes godhed. At forlade hende, naar hun er ulykkelig, Sire, det vilde være at sætte et stempel af troløshed og feighed paa mit rygte saavelsom paa min berømte slegts. Det er dette, jeg frygter; og jeg frygter det meget mere end alle optænkelige kvaler."

XVI.

Kongen stadfæster den nye forfatning. — Festligheder. — Dronningens sidste theaterbesøg. — Sidste mulighed for en forsoning mellem kongeparret og hertugen af Orleans.

Ludvig den sekstende var kun skyggen af sig selv. Han var ikke længer konge, han var end ikke længer en mand. Den vedholdende modgang syntes ganske at have udtømt hans kræfter. Med stive, udtryksløse øine stirrede han frem for sig fra morgen til aften. Legemlig brudt, aandelig nedbøiet henlevede han uger uden at sige et eneste ord.

Skamfuld og vred maatte Marie Antoinette se paa sin egtefælles uvirksomhed og ydmygelse. Han manglede kraft til at bringe nogensomhelst beslutning til udførelse; helt og holdent stillede han sig fra nu af under sin langt mere energiske gemalindes ledelse.

Det var længe siden, Marie Antoinette havde tænkt paa koketterier, dragter eller luksus.

Man gjenkjendte ikke mere i hende speilgalleriernes heltinde, den kronede hyrdinge fra Trianon, elegancens, fornøielsen, modens dronning.

Omgiven af tusinde faldgruber, ligesaa hadet af de udvandrede, som af jakobinerne i Paris, havde hun intet uden sorg og forfølgelse for øie. Skjebnen havde reist sig med slig vedholdende bitterhed mod hende, at hendes hjerte var træt næsten af alt, selv af at haabe.

Dog søgte hun at skjule sine taarer, dog søgte hun endnu midler til hjælp. Som ivrig vagtmand stod hun paa den farlige post, hvor hendes hengivenhed for egtefælle og børn holdt hende bunden.

Hyrdestaven blev ombyttet mod pennen; alvorlige politiske raadslagninger fulgte efter forpagtergaardens landlige glæder. Men den livlige stil, der havde kastet et skjær af ynde over hendes breve i de lykkelige dage, var mørk og tilsløret nu, da hun overalt stod ansigt til ansigt med farer.

Udrustet med Maria Theresias mod, uden at være i besiddelse af sin moders aand, og ved sin opdragelse fuldstændig uforberedt til at optage en diplomatisk kamp, tog hun feil af veie og midler. Hun holdt samtidig fast ved to

sager, der indbyrdes kjæmpede mod hinanden: ved kongedømmet, der var stedet i fare, og ved det truede land. Hun forstod ikke — tilstod det ialfald ikke for sig selv — at for at frelse det ene, maatte man ofre det andet.

Tilraadet af Barnave skrev hun (den 30te juli 1791) et brev til keiser Leopold, hvori hun fremholdt nødvendigheden af et repræsentativt monarki, erkjendte umuligheden af en tilbagevenden til det enevældige kongedømme, og hvori hun forestillede sin broder farerne og unytten ved en fiendtlig indblanden, der vilde saare det franske folks følelser og ikke føre andet end ulykke med.

Efter at have optaget Barnave i sin fortrolighed, mente Marie Antoinette at se en mulighed for, at partierne atter kunde nærme sig til hverandre.

Det ligger nær at tro, at det var kvinden mere end dronningen, som erobrede Barnave og drev ham til at ofre sin egen sikkerhed for at tjene hoffet. Men hvilke følelser, han end nærede, saa var han ærlig i sine raad, oprigtig i den støtte, han ydede Marie Antoinette.

Vigtige begivenheder fandt imidlertid sted. Den nye forfatning blev fuldført, og rigsforsamlingen forelagde den for kongen. For at give

Ludvig anledning til at undersøge den nøiagtig, tilstod man ham tilsyneladende en smule mere frihed end før.

Kongen og dronningen raadspurgte forskjellige mennesker med hensyn til forfatningsspørgsmaalet. Og kun ganske enkelte af disse synes helt og holdent at have fraraadet vedtagelsen.

Fyrst Kaunitz, der gjorde sig til tolk for keiser Leopolds følelser, raadede til at vedtage den. Andre raadede ligeledes til at stadfæste den, dog under henvisning til forfatningens mangler.

Grev la Marck lod Mirabeau's forhenværende sekretær udarbeide en betænkning, som han forelagde kongen, og som gik ud paa, at Ludvig burde søge at vinde folkets tillid ved at godkjende forfatningen, indtil dennes usselhed fremkaldte en ny revolution. Konstitutionens venner — Lafayette, Barnave, brødrene Lameth og andre — opfordrede selvfølgelig paa det varmeste til at vedtage den.

Det krænkede Ludvig's og Marie Antoinette's æresfølelse at underkaste sig en forfatning, som de ikke blot stod uforstaaende, men misbilligende ligeoverfor. At søge at genvinde folkets tillid var paa den anden side det eneste middel til at bevare tronen for sig og sine børn. For

at undgaa fortsat fangenskab besluttede de derfor at give efter for omstændighedernes magt.

„Det er for os et meget kritisk øieblik,“ skrev Marie Antoinette (den 12te september 1791) til grev Mercy; „imorgen“ er det, at kongen skal underskrive forfatningen. Jeg vilde gjerne have opsat mit brev to dage for at sende Dem hans skrivelse, og for samtidig at tilkjendegive Dem den virkning, som den vil komme til at frembringe. Men overbringeren af dette brev reiser onsdag.

„Kongens udtalelse er redigeret af de personer, der har skrevet til Dem gjennem Laborde*); de vil deri finde nogle træk af fasthed, men ingenlunde det sprog, som sømmer sig for en konge, der er sig bevidst, hvor meget han er bleven krænket.

„Loddet er altsaa kastet. Hvad det nu kommer an paa, er at indrette sin handlemaade og sin optræden efter omstændighederne. Jeg vilde ønske, at alle vilde rette sin optræden efter min; men selv inden vore egne vægge har

---

* „Disse personer er: herrerne Barnave, Dupont, Lameth, Lafayette. Jeg har udtalt mig om disse farlige demagogers begavelse, karakter og system og om, deres hensigter, der ikke kan være tvivlsomme.“ (Note af Mercy.)

vi mange vanskeligheder og megen kamp at bestaa.

„Beklag mig. Jeg forsikrer Dem om, at der udfordres langt mere mod til at udholde min stilling, end om man befandt sig midt paa en slagmark; dette saameget mere, som jeg ikke har taget synderlig feil ved ei at se andet end ulykke i den mangel paa energie, som viser sig hos nogle, og i den mangel paa god vilje, som viser sig hos andre. Min Gud! Er det muligt, at jeg, som er født med karakter, og som saa vel føler det blod, som ruller i mine aarer, skal være fordømt til at henleve mit liv i et saadant aarhundrede og sammen med saadanne mennesker! Men tro ikke derfor, at mit mod svigter mig. Ikke for mig, men for mit barn vil jeg holde mig opreist; og jeg vil til det sidste opfylde mit lange og pinlige hverv.

Jeg ser ikke mere, hvad jeg skriver; farvel!

P. S. Naar De har modtaget kongens tale, meddel mig da ved tegnsprog, hvad De synes om den.

Marie-Antoinette.“

Dagen efter, at dette var afsendt, sendte Ludvig til rigsforsamlingen hin ovennævnte skrivelse, hvori han godkjendte forfat-

ningen og tilsagde at ville stadfæste den. Endnu haabede han, at alt kunde gaa godt, dersom han viste taalmodighed og klogskab.

Den fjortende september begav han sig til rigsforsamlingens sal for at tilsværge den nye forfatning troskab.

Han traadte ind i spidsen for sine ministre, tog plads i en lænestol ved siden af præsidenten og fremsagde edsformularen med høi røst.

Men Paris 1791 var ikke længer det samme som i 1789. Ved Bastillens fald havde endnu den gamle tid staaet side om side med den nye. Det gamle franske aristokrati havde i revolutionens første aar endnu vist glans om end ikke magt; man havde i begyndelsen hverken afskaffet de gamle navne, vaaben eller titler.

Anderledes var det 1791. Aristokratiet og revolutionen levede ikke længer ansigt til ansigt. Der herskede ingen luksus mere og heller ingen rangforskjel. Alle vaabeskjold var brudte sønder eller overmalede. Titler og former var ophævede; og de gamle hofskikke var afskaffede.

Rigsforsamlingens præsident havde tilkjendegivet, at de deputerede ikke behøvede at reise sig, saafremt kongen ved denne leilighed satte sig ned.

Ludvig bemerkede denne mangel paa ærbødighed og blev forbitret over den. Marie Antoinette, som havde plads paa en tribune sammen med prinsesse Elisabeth og børnene, bemerkede den ligeledes, og blev ikke mindre forbitret. At forsamlingen sad med hattene paa hovedet, medens monarken aflagde eden, syntes topmaalet paa de forhaanelser, som kongen udsattes for i denne stund.

Bifaldsytringer, der lød, da kongen forlod forsamlingen, bragte ham ingenlunde til at glemme ydmygelsen.

Da han kom tilbage til slottet, kastede han sig i en stol.

„Ak, min gemalinde!" raabte han til dronningen, „du er kommen til Frankrige for at se — —"

Hans stemme kvaltes i taarer.

Marie Antoinette lagde sig paa knæ for ham; hun omfavnede ham og søgte at trøste ham.

Faa dage efter blev den nye forfatning høitideligt oplæst paa Mars-marken. Folket trængte sig sammen derude. De offentlige embedsmænd gav møde. Man omfavnede og lykønskede hverandre; man haabede fred og orden oprettet paanyt.

Forfatningens fuldbyrdelse var atter et glimt

af haab paa den truende himmel, — desværre et kortvarigt glimt.

Enkelte haabede, at revolutionen nu var endt. De klogere og mere klartskuende delte imidlertid ikke denne fortrøstning. I virkeligheden lagde ingen sine vaaben ned; og glædesdemonstrationerne skuffede ikke den opmerksomme jagttager.

Man illuminerede og gav fester; man sang og dansede. Klokkerne ringede. Mængden fyldte slotshavens alléer og feirede støiende rigets nye forfatning. Og kongefamilien blev indbuden til at tage del i byens fest.

Kongen og dronningen samtykkede i at komme. Ludvig, Marie Antoinette og kronprinsen kjørte gjennem Paris's gader, ledsagede af nationalgarden.

Boulevarderne, Louvre, Tuilerierne straalede i glimrende belysning. Guirlander var ophængte mellem træerne. Man legede folkelege, og der blev gratis uddelt spise og vin.

Masserne var saa tætte, at den kongelige vogn maatte kjøre i skridt.

Kongen og hans familie blev i det store og hele taget vel modtagen af sværmen.

Men en mand holdt sig stadig i nærheden
en. Hver gang man raabte: „Kongen

leve!" skreg han med høi røst ind i dronningens øre:

„Nei! Tro det ikke! — Folket leve!"

Klogskaben tilholdt Marie Antoinette at lade, som om hun overhørte raabet. Men det syntes hende, som haanede nu ogsaa de hende, der jublede bifald. Hun længtede efter, at der maatte blive ende paa festen.

Da hun var kommen tilbage til slottet, listede hun sig ind i sit soveværelse for, trods vagtmændenes speidende blikke, at faa grædt ud.

Efter septemberdagenes festlighed nød kongefamilien et øiebliks ro for mængdens forfølgelser. Men man mistroede kongen og dronningen ikke mindre end før.

Kafféerne lignede kamppladse. Aviserne fordoblede sine voldsomheder mod regjeringen.

Tjenesten paa slottet gik sin sædvanlige gang. Skilvagter stod som før ved alle udgange og udenfor kongens og dronningens værelser. Hvert sted, hvert ord, der veksledes, betragtedes fremdeles som mistænkeligt. Bevægelser, blikke mellem Ludvig og hans gemalinde, alt blev beluret og berettet videre.

Alligevel syntes det, som om folkestemningen mod slutningen af 1791 vilde begynde at vende

sig en smule til gunst for den forkjætrede Marie Antoinette.

I et skrift fra den tid, der er offentliggjort af Lescure*), heder det blandt andet:

„Kongen gjør anstrengelser for at gjenvinde folkets gunst. Han spadserer ofte i byen, især i forstæderne. Men det er let at se, at han aldrig bliver saa varmt hilset, som dronningen igaar blev hilset i operaen. Navnlig skreg kvinderne vist tusinde gange med iver: „Leve dronningen!“ derpaa; „leve folket!“ Meget faa raabte: „Kongen leve!“

Det begynder at trænge ud i offentligheden, at dronnningen, hvis beslutninger er faste, har bestemt sig til at forene sig med det forfatningstro parti, hvilket sikrer os keiserens neutralitet; kongen længes derimod, efter sigende, tilbage til de gamle tilstande.“ —

Jakobinerne frygtede for, at folket skulde lade sig røre. De opbød atter alle anstrengelser for at fremstille dronningens handlinger i det mest afskrækkende lys. Folkets gode følelser varede derfor heller ikke længe.

Marie Antoinette blev dog endnu en sidste gang

---

*) „Correspondance secrète sur la cour et la ville 1777 à 1791.“

hilset med bifald i theatret; det var den tyvende februar 1792 i den italienske opera.

Hin aften protesterede man imidlertid mod ovationerne. Der opstod kamp; og for at seire maatte den kongelige families tilhængere udfolde al sin iver.

Man spillede en komisk opera af Grétry, hvori den yndede sangerinde, madame Dugazon, vakte begeistring.

Hun var kongeligsindet af hele sin sjæl og vilde, at offentligheden skulde se det paa denne aften. Idet hun sang ordene: „O, hvor jeg elsker min herskerinde!“ neiede hun dybt for Marie Antoinette.

Straks raabte et snes stemmer fra parterret:

„Ingen herskerinde! Ingen hersker! — Frihed!“

Nogle mænd svarede fra logerne og balkonerne:

„Leve dronningen! Leve kongen! Leve kongen og dronningen for stedse!“

Man svarede fra den anden leir:

„Ingen hersker! Ingen dronning!“

Striden blev hedere og hedere. Ogsaa parterret delte sig i partier, og det kom til haandgribeligheder. Jakobinerne var de underlegne.

De var paa den tid de eneste, som havde aflagt den mode at pudre sit haar; og tuvse af deres sorte haar fløi rundt i salen.

En afdeling af garden ankom. I forstaden Saint-Antoine, hvor man havde faaet underretning om, hvad der gik for sig, taltes der allerede om at rykke mod theatret.

Dronningen bevarede hele tiden en ædel og rolig holdning. Gardens Officerer slog vagt om hende. Idet hun gik ud, hilsedes hun atter af øredøvende bifald.

Det var sidste gang i hendes liv, at hun besøgte theatret. I løbet af aftenen havde hun flere gange tørret taarer bort fra sine øine. Selv bifaldet havde gjort hende sørgmodig; kronprinsen, der sad paa hendes skjød, havde spurgt hende om grunden til hendes graad.

* * *

Hertugen af Orleans havde efter kongefamiliens flugt og under de derpaa følgende begivenheder vist en optræden, der syntes egnet til at bringe hans tidligere, fiendtlige handlinger i forglemmelse.

I det øieblik, da kongen flygtede bort, vilde intet have været lettere for ham, end at lade

sig opstille som prætendent til tronen. Men langtfra at gjøre det, havde han tvertimod udtalt:

„Saa længe, som kongen er i landet, er han den eneste hersker."

Den 26de juni havde han givet afkald paa de rettigheder til tronen, som Frankriges arvelov tilkjendte ham.

„Det er mig ikke længer tilladt at træde ud af den almindelige borgers klasse," skrev han dengang. „Jeg har ikke taget plads inden den uden med den faste beslutning at forblive der for stedse; ærgjerrighed vilde fra min side være en utilgivelig uoverensstemmelse med mine principper."

Henimod slutningen af samme aar var Ludvig den sekstende og hertugen af Orleans paa bedste vei til at forsones.

Med ønsket om at bane vei for et bedre forhold havde kongen, saasnart den nye forfatning var traadt i kraft, udnævnt sin fætter til admiral.

Hertugen begav sig til marineministeren, Bertrand de Molleville, for at takke for udnævnelsen. Han forsikrede ministeren i en aaben og ærlig tone, at han satte største pris paa den naade, som kongen havde vist ham, fordi den

skjænkede ham et middel til at lade hans majestæt vide, i hvilken høi grad han var bleven bagtalt.

„Jeg er meget ulykkelig og fortjener ikke at være det,“ sagde han. „Jeg er uskyldig i hundreder af de ting, som man har fortalt om mig. Man har troet mig skyldig ene og alene, fordi jeg har foragtet at retfærdiggjøre mig for forbrydelser, for hvilke jeg nærer afsky. De er den første af ministrene, til hvem jeg har udtalt mig saaledes, fordi De er den eneste, hvis karakter indgyder mig tillid.“

Molleville bad ham om at udtrykke sine følelser personlig for kongen.

„Det er netop mit ønske,“ svarede hertugen. „Dersom jeg turde smigre mig med, at kongen vilde modtage mig, vilde jeg gaa til ham imorgen.“

Samme aften talte ministeren til sin herre om hertugen af Orleans' visite. Ludvig besluttede at modtage ham. Dagen efter havde han en samtale med sin fætter, der varede over halvanden time, og som syntes at tilfredsstille kongen. Han sagde bagefter til Bertrand de Molleville:

„Jeg er af samme mening som Dem: hertugen vender i oprigtighed tilbage til os. Han

vil gjøre alt, hvad han kan, for at gjøre godt igjen det onde, som er skeet i hans navn, og som det er muligt, at han ikke har havt saa megen del i, som vi troede."

Forsoningen syntes at være fuldstændig. Men den paafølgende søndag fandt et optrin sted, der ødelagde al virkning af samme; og istedetfor at blive udfyldt viste kløften mellem de to kongelige slegtninge sig fra den dag dybere end før.

Nævnte søndag begav hertugen af Orleans efter aars fraværelse sig atter til kongens formiddags-modtagelse.

Ved hoffet vidste man intet om mødet mellem Ludvig og hans fætter; hertugens tilsynekomst vakte derfor almindelig forbauselse.

Hofmændene saa i besøget ikke et bevis paa underkastelse, men en pralende trusel. Hertugen var i deres øine den skyldigste af alle revolutionens skyldige. Alle uheldsvangre begivenheder, alle forbrydelser tillagde de hans indflydelse.

Hans pludselige opdukken fremkaldte et enstemmigt forbitrelsens skrig. Man trykkede sig ind paa ham, traadte ham paa fødderne, puffede ham mod døren.

Da man ikke gav ham anledning til at naa frem til kongens værelse, vendte han sig mod dronningens. Der stod bordet allerede dækket. Som for at insinuere, at hertugen vilde kaste gift i maden, skreg man:

„Lad ham ikke komme hen til fadene."

Vred mumlen og ironisk hvisken tvang ham til at trække sig tilbage uden at have seet nogen af den kongelige familie. Han naaede atter trappe-opgangen, for at gaa sin vei. Idet han gik ned ad trinene, spyttede man ovenfra paa hans hoved og paa hans klæder.

Bertrand de Molleville, der beskriver denne scene i sine memoirer, fortæller videre:

„Hertugen af Orleans skyndte sig ud af slottet; han gik med vrede og forbitrelse i hjertet, overbevist om, at kongen og dronningen havde været ophavsmænd til disse fornærmelser, som de ikke alene var fuldstændig uvidende om, men som de var meget vrede over, da man fortalte dem derom. Fra dette øieblik hengav hertugen sig helt og holdent til sit uforsonlige had, og han svor at hævne sig."

XVII.

Forholdet mellem Tuilerierne og Koblenz. — Marie Antoinette spiller dobbelt spil.

Efterretningen om, at Ludvig havde vedtaget den nye forfatning, vakte i udlandet særdeles blandede følelser.

Umiddelbart efter, at man var traadt ind i de nye forhold, havde kongen tilsendt sine brødre et rørende og forstandigt brev, hvori han havde anmodet dem om at vende tilbage til Frankrige, og hvori han indtrængende havde opfordret dem til ikke at forøge de vanskeligheder, som taarnede sig op om ham. Ængstelig for at dette brev ikke skulde naa frem, havde han faa dage senere skrevet et andet, fortroligt brev til dem, hvori han gjentog sine bønner.

Saalidt som de øvrige emigranter agtede hans brødre at følge den kongelige opfordring.

Prinserne protesterede høitidelig mod den nye forfatning. De erklærede, at kongen umulig af fri vilje kunde have vedtaget den. De fremhævede, at hans stadfæstelse af samme stod i strid med den ed, som han havde svoret ved tronbestigelsen. De tilføiede endelig, at ingen befaling fra hans side skulde tvinge dem til at forlade den bane, som deres samvittighed foreskrev. Yderst utilfredse med kongen og dronningen glædede de sig over at have fundet et paaskud, der tilsyneladende kunde retfærdiggjøre deres fiendtlige optræden.

Man udspredte i Koblenz usandfærdige beskyldninger mod Ludvig og Marie Antoinette. Ludvig betegnedes som: „den stakkels mand“, „det kraftløse menneske“ og „manden uden vilje“. Dronningen kaldtes: „demokraten“; man fortalte, at hun lod sig lede af revolutionens førere. Prinsernes blade var saa fulde af fornærmelige udtalelser om hende og hendes broder Leopold, at man nødsagedes til at beslaglægge dem.

Prinsesse Elisabeths veninde, fru de Bombelles, skrev (den tredie november 1791) til prinsessens anden veninde, fru de Raigecourt:

„Hvordan skulde dronningen nogensinde mere kunne fatte tillid til C. D. (greven af Artois),

da hun kjender de ærerørige udtalelser, som hans omgivelser fremkommer med om hende og om kongen? Gud ske lov har jeg ikke det at bebreide mig, at jeg har ladet hende vide alt, hvad jeg har hørt. Men jeg ved tilstrækkelig til at forstaa, at dersom hun er ligesaa vel underrettet, som jeg, da vil hun aldrig gjøre sin skjebne afhængig af folk, som skylder hende meget, men som er hendes dødeligste fiender. Jeg fritager greven af Artois med hensyn til det, jeg taler om. Han er ærlig og aaben, og jeg er overbevist om hans hensigters redelighed. Men svag, som størstedelen af fyrsterne af hans slegt, lader han sig blindthen lede af sine omgivelser."

I de udvandrede adelsmænds øine var Frankriges rigsforsamling kun at betragte som en flok oprørske undersaatter, der holdt sin retmæssige herre fængslet. Man talte i Koblenz høit om at indsætte et regnskab og om at kaare greven af Provence til regjeringens chef. Man betragtede den nye forfatning som et værdiløst blad papir, som et væv af forbryderske anslag og dumheder.

De, som antog, at kongen ærlig og i god tro havde vedtaget den, betragtede Ludvig som en latterlig monark, som en skyggekonge, der

arbeidede paa sin egen afsættelse. Ved et middagsselskab raabte en officer, idet han knuste sit glas: „Jeg er kongeligsindet, men jeg er ikke for Ludvig den sekstende."

De samme mænd, som i begyndelsen havde hyldet friheds-principperne, som havde bortkastet titler og rettigheder, bebreidede ham nu bittert de gamle tilstandes ødelæggelse. Ældre damer, fanatiske tilhængerinder af Jean Jacques Rousseau, vilde ikke finde sig i de mindste etiketteforandringer; en stor del af dronningens kvindelige hofstat og tjenerskab tog afsked af denne grund.

Misstemningen blev for hver dag mere og mere alvorlig mellem Tuilerierne og Koblenz. Den herskerret, som kongens brødre anmassede sig, hyllede sig visselig ind i skinnet af hengivenhed. Men den var i sin slags kanske ligesaa bitter for Ludvig og Marie Antoinette, som de krænkelser, folket og rigsforsamlingen daglig tilføiede dem.

Prinserne hinsides Rhinen arbeidede med iver paa at danne et europæisk forbund mod revolutionen. De gjorde den forhadte og mod Marie Antoinette fiendtligsindede Calonne til sin førsteminister. De bankede paa alle døre, henvendte sig til alle hovedstæder for at faa væb-

net hjælp. De udbasunerede, at inden udgangen af 1791 skulde det store felttog finde sted, der vilde gjenindføre de gamle tilstande i Frankrige.

Forud delte de statens værdigheder mellem sig. Med brask og bram udspredte de den løgn, at de havde millioner af soldater til sin raadighed.

Meget træffende bemerkede i den anledning den svenske gesandt: „Emigranterne taler uophørlig om en mod-revolution. Om en mod-revolution var mulig, maatte man aldrig tale derom, hvis man vilde bringe den til udførelse.“

Kongens brødre og kongens hustru ønskede hver paa sin side at lede bevægelsen ind i det spor, som de ansaa for det bedste. Prinserne vilde, som antydet, med sværdet i haanden ødelægge den nye forfatning. Dronningen skrækkede tilbage for prinsernes handlen; den vilde — saa tænkte hun med rette — ophidse de revolutionære, men ikke forskrække dem. Hun ønskede, at Europas fyrster skulde træde sammen til en kongres, der kunde være egnet til at gjøre oprørerne ængstelige.

En stor bebreidelse, som historien med rette udslynger mod Marie Antoinette paa dette tidspunkt, er den falskhed, som hun viste. Der herskede en

fuldstændig uoverensstemmelse mellem hendes virkelige følelser, og den rolle, som hun spillede. Hun havde ikke opmuntret kongen til at stadfæste den nye forfatning uden for at lulle det revolutionære Frankrige i søvn; og naar hun sluttede sig til den nye forfatnings venner, skeede det kun i den tanke at drage fordel af dem ved at splitte fienderne indbyrdes.

„Efter at kongen har vedtaget forfatningen, er vi da traadte ind i en ny periode," skrev hun til grev Fersen. „Det vilde have været ærligere at negte at vedtage den; men dette var umuligt under de forhold, hvori vi befinder os. Jeg skulde have ønsket, at vedtagelsen havde været enklere, mere kortfattet; dette er ulykken ved at være omgiven af niddinge. — — — Prinsernes og emigranternes galskaber har desuden hemmet vore skridt." —

Fersen modtog hendes brev den ottende oktober. To dage efter svarede han hende blandt andet:

„Jeg beklager, at De har været nødsaget til at antage forfatningen. Men jeg forstaar Deres stilling; den er forfærdelig, og der var intet andet at gjøre."

„Forstaar De mine forhold og den rolle,

som jeg maa spille den hele udslagne dag?" skrev Marie Antoinette noget senere til Fersen. „Jeg forstaar ikke mig selv. Undertiden er jeg nødsaget til at tænke efter, om det virkelig er mig, som taler. — Men hvad vil De, at jeg skal gjøre? Alt dette er nødvendigt, og — tro mig! — vi vilde være endnu værre stillede, end vi er, om jeg ikke straks havde taget dette parti; vi vinder tid, og det er alt, hvad der behøves.

Jeg bevarer min helbred bedre, end jeg turde vente paa grund af den forfærdelige aandelige træthed, som jeg bestandig lider under, samt fordi jeg kommer saa lidet i luften. Her er stadig personer, som jeg maa se, breve, som jeg maa skrive; og saa er det den tid, som jeg tilbringer sammen med mine børn. Denne sidste beskjæftigelse, som ikke er den mindste, udgjør min eneste glæde. Naar jeg er meget bedrøvet, tager jeg min lille søn paa mine arme, jeg omfavner ham af hele mit hjerte; og dette trøster mig et øieblik."

Til grev Mercy-Argenteau skrev hun omtrent samtidig:

„Maaske giver jeg tidt efter for omstændighederne; men hvilken vanskjebne, der end

maatte forfølge mig, saa vil jeg aldrig handle uværdigt. I ulykken føler man først ret, hvad man er. Mit blod flyder i min søns aarer; og jeg haaber, at han engang skal vise síg som en værdig dattersøn af Maria Theresia."

XVIII.

De fremmede magter. — Den nye rigsforsamling. — Deputationen fra San Domingo. — Familielivet i Tuilerierne. — De politiske forhold. — Marie Antoinette's breve til keiser Leopold og til Catharina den anden af Rusland.

Ligesom den kongelige familie var splittet i flere leire, saaledes iagttog ogsaa de fremmede magter, ifølge deres forskjellige interesser, et afvigende standpunkt ligeoverfor de nye tilstande i Frankrige.

Kongen af Spanien beordrede sin minister i Paris til at foretage en reise til Nizza.

Keiserinden af Rusland erklærede, at man maatte anse kongens stadfæstelse af rigsforfatningen, som om den ikke havde fundet sted; thi den var fremtvungen. Hun tilføiede, at dersom Ludvig og Marie Antoinette i oprigtighed havde vedtaget den, da var dette saameget værre for dem selv. I saa tilfælde — sagde hun —

maatte man betragte kongen af Frankrige som et nul.

Leopold af Østerrige udtrykte derimod sin tilfredshed med vedtagelsen. Han erklærede, at tanken paa at reise en modrevolution nu var unyttig og farlig. Opmuntret af sin søster saavelsom af fyrst Kaunitz skyndte han sig med at modtage den franske gesandt paa det venligste.

En ny rigsforsamling var imidlertid fulgt efter den første.

Forinden de deputerede skiltes ad, der havde udarbeidet den nye forfatning, havde de vedtaget, at intet medlem af den gamle forsamling maatte vælges paanyt. Da man saaledes ei kunde gjenvælge de gamle repræsentanter, nødsagedes de fleste byer og provinser til at vælge mænd, der savnede selvstændig opfatning af de politiske forhold, mænd, som for en stor del var gjennemsyrede af mistro mod kongen og tvivl om hans oprigtighed.

Den nye forsamling tilkjendegav fra første færd den aand, som vilde komme til at lede den.

Medlemmer af venstre foreslog, at kongen ei længer, som i gamle dage, skulde tiltales: „Deres majestæt“, og at han ei heller skulde sidde paa en trone, naar han viste sig i forsamlingen.

Forslaget blev vedtaget; men det mødte saa megen uvilje blandt hovedstadens borgere, at beslutningen maatte tages tilbage.

Nogle dage senere kom en deputation fra San Domingo for at paakalde kongens beskyttelse mod uordener, der var forefaldne paa øen, og som satte beboerne i fortvivlelse.

„Madame," sagde ordføreren, da han havde foretræde hos Marie Antoinette, „i vor store ulykke føler vi trang til at se Deres majestæt for hos Dem at finde trøst og et stort eksempel paa mod."

Kvalt af sindsbevægelse formaaede dronningen i øieblikket intet at svare. Men da hun senere kom tilbage fra slotskapellet, opsøgte hun deputationen.

„Mine herrer," sagde hun, „det var mig umuligt at svare eder; min taushed vil have sagt eder mere end ord."

Hvor redebon Marie Antoinette personlig var til at trodse alle farer, saa var det, som vi allerede har seet, umuligt for hende at faa sin egtefælle drevet frem til handling, at faa indblæst sin egen beslutsomhed i kongens vaklende sjæl.

Ved at kaste sig for hans fødder, ved at

vise ham deres børn søgte hun endelig at rive ham ud af hans sløvhed.

„Lad os samle os for at udkjæmpe denne lange strid," raabte hun. „Er vor undergang uundgaalig, saa kan vi ialfald vælge den holdning, med hvilken vi vil dø. Lad os dø som konger. Lad os ikke uden modstand vente paa, at man kommer for at kvæle os her i vore værelser!"

Ludvig forblev ufølsom for sin hustrus forestillinger.

Prinsesse Elisabeth vilde derimod med glæde være stegen tilhest og have vist sig i spidsen for et regiment soldater.

Hun var langt mere virkelysten end sin broder og ligesaa modig som Marie Antoinette. Men uheldigvis var de to svigerinders synsmaader absolut forskjellige.

Fra begyndelsen af sit ophold i Frankrige havde dronningen fundet sine værste fiender inden sin mands familie. Ulykkerne havde ikke afvæbnet dem. Vi har seet, at mere end et medlem af den kongelige familie blev ved med paa hendes bekostning at forfølge sine egne, egoistiske planer.

Heltemodig pligttroskab holdt prinsesse Elisabeth tilbage i Tuilerierne. Men hendes tanker og hendes hjerte var hos brødrene i Koblenz.

Alle hendes forhaabninger vendte sig mod dem; og de udvandredes holdning fremkaldte idelige stridigheder mellem hende og dronningen.

Ulykken, der gjorde Elisabeth til en mere brændende kristen, gjorde hende ikke til en mindre brændende royalist. Hun trak paa skulderen ad Marie Antoinettes indrømmelser, ad hendes forbindelser med tidens mænd. I modsætning til sin svigerinde betragtede hun hofadelen, vennerne fra den gamle tid, fremdeles som tronens fornemste støtter. Hun skrækkedes ikke tilbage for borgerkrig. Borgerkrigen — saa mente hun — var allerede i landet.

Man vilde have møie med at tro paa det daarlige forhold mellem den gudhengivne og rene Elisabeth og den stolte og modige Marie Antoinette, hvis dronningen i sine aabne udtalelser til grev Fersen ikke selv havde ladet sig henrive til at tale derom.

„Brevet fra Monsieur (greven af Provence) til baronen (Breteuil) har forbauset og indigneret os," skrev hun til ham; „men man maa have taalmodighed og ikke vise sin vrede for meget i dette øieblik. Jeg vil dog skrive det af, for at min søster (Elisabeth) kan se det. Jeg er nysgjerrig efter at vide, hvordan hun vil retfærdiggjøre dette midt i alt det, som foregaar. Vort

familieliv ligner et helvede. Der er ingen mulighed for at fremkomme med et ord her, om man end nærer de bedste hensigter af verden. Min søster er i den grad aabenmundet, omgivet af rænkesmede, og navnlig i den grad behersket af sine brødre udenfor, at der ikke er anledning til at tale sammen, med mindre man vil strides hele dagen.

„Jeg indser, at ærgjerrigheden hos de folk. som omgiver Monsieur, vil styrte ham helt og holdent og hindre ham fra at naa sit maal. I første øieblik troede han, at han var alt, og at han kunde gjøre, hvad han vilde; men han vil aldrig komme til at spille nogen rolle. Hans broder vil inden alle partier ved sin opførsels uforanderlighed besidde tillid og fortrin fremfor ham.

„Det er meget uheldigt, at Monsieur ikke straks vendte tilbage, da vi blev stansede. Han vilde da have vist den optræden, som han altid havde stillet i udsigt: ikke at forlade os. Og han vilde have sparet os for mange bekymringer og ulykker.

„Vi har i lang tid beklaget tallet af de udvandrede; vi føler, hvor skadelig emigrationen er, saavel for det indre kongedømme som for prinserne. Det, som er det forfærdelige, er den

maade, hvorpaa man har bedraget og endnu bedrager alle disse ærlige mennesker, for hvem der snart ikke vil være andet tilovers end kilden til anger og fortvivlelse. De, som har havt den tillid til os, at de har spurgt os om vor mening, er blevne holdte tilbage (fra at reise). Dersom de har troet det forenligt med sin ære at drage bort, har vi idetmindste sagt dem sandheden. Men hvad vil De, at man skal gøre? For at undgaa at opfylde vor vilje, er det bleven tone og mode at sige, at vi ikke er frie, hvilket er meget sandt." —

Intet ophidsede i høiere grad lidenskaberne i Paris, end de udvandredes holdning. Kongen kunde gjøre, hvad han vilde; hverken paa den ene eller paa den anden side troede man paa ham. Uden parti, uden forsvarere haabede han stadig, at gemytterne vilde blive roligere; men istedetfor at beroliges blev mængden mere og mere ophidset og forbitret dag for dag.

Et af pariserbladene offentliggjorde følgende truende linjer mod dronningen:

„Antoinette! Vi beder dig ikke om huslige dyder! du er ikke skabt til at have dem. Afhold dig kun fra at skade. Saalænge hyænen bliver i sin hule, gaar man ikke løs paa hende. Men fra det øieblik, da hun stiger ned paa

sletten for at myrde, venter borgerkronen hin menneskehedens helt, som med fare for sit eget liv befrier landet for dette uhyre."

Tre slags politik var i virksomhed for at modarbeide revolutionen: Det konstitutionelle parti, der ledes af Barnave, Duport og brødrene Lameth, ønskede at afvise al indblanding af de fremmede magter og af emigranterne, samt at forsøge den nye tingenes gang i Frankrige. Emigranterne ønskede, som vi allerede har seet, de fremmede magters indtrængen i Frankrige; de greb med begjærlighed og udtalte uden skrupler tanken paa at kjæmpe sammen med de udenlandske tropper mod sine egne landsmænd.

Som ligeledes allerede fremhævet ønskede endelig dronningen, at Europas fyrster skulde samles til en kongres, der kunde være egnet til at gjøre revolutionsmændene bange.

Ludvig den sekstende syntes snart at hælde til den ene politik, snart til den anden.

Tanken paa at paakalde fremmede stridskræfter var egentlig ikke efter hans sind; han frygtede en mellemkomst af Frankriges fiender. Men physisk ødelagt og viljeløs, som han var, tog han sluttelig det værste parti, der kunde tages: han forblev fuldstændig ørkesløs.

Andre virkede imidlertid for ham. Skjønt han ikke havde nogen vilje, havde han to ministerier. Det ene bestod af hans konstitutionelle ministere i Paris. Det andet tællede kun én mand: baron Breteuil, hans hemmelige agent i udlandet.

Breteuil, der tidligere havde været saavel gesandt som minister, var en personlighed, der var utilgjængelig for indrømmelser, og som talte magtens og strenghedens sprog.

Forsynet med kongens hemmelige og ubetingede fuldmagt til at underhandle med alle fremmede fyrster havde han forladt Frankrige i begyndelsen af aaret 1790.

Efter at have forlenet ham med berettigelsen til at handle i sit navn, kunde Ludvig ikke kalde ham tilbage uden at forraade dette skjulte diplomatis tilværelse.

Det stod saaledes i Breteuils magt at fortolke kongens hensigter efter eget forgodtbefindende. Han gjorde det ogsaa af overspændt iver for sin herres frelse og værdighed. Alle hans underhandlinger med Gustav den tredie af Sverige, med Catharina den anden af Rusland, med Preussens konge og med keiser Leopold af Østerrige gik ud paa at opflamme til kamp mod hans revolutionære fædreland.

Med feberglødende energie kastede Marie Antoinette sig samtidig ind paa andre baner.

Uden veiledning af kongen, bestandig udsat for smitte af hans svaghed, uden synderligt haab om fremgang arbeidede hun paa at knytte traade overalt. Time efter time igjennem læste hun beretninger. Hun sov næsten ikke mere om natten; hendes smukke øine var opsvulmede og røde. Tunge tanker, uafladelige ængstelser, vedholdende arbeide var nu hendes dag.

Til prinsessen af Lamballe skrev hun:

„Kongens brødre er desværre omgivne af ærgjerrigheder og brushoveder, som ikke kan andet end at føre os i fordærvelse efter at have ført sig selv i fordærvelse. — — — Jeg tilstaar for dig, at jeg, tiltrods for mit mod, vilde være lykkelig ved at dø, dersom jeg ikke havde mine stakkels børn og min mand, som midt i alt dette bevarer en uhørt sindsro. — — Jeg græder over min familie, over mine venner og over mig selv. I byen er der stadig uro. Den bedre del af befolkningen viser os alligevel retfærdighed; men den tier, bøier hovedet og forstaar ikke at sætte sig i betragtning. — — For os gaar det nu kun ud paa at lulle oprørerne i søvn for senere desto bedre at forebygge deres planer. — — Ak, dersom det gode folk forstod,

hvor høit vi elsker det, hvor vilde det rødme over alle de lidelser, som tilføies os! — · – — “

Dronningens hverv var samtidig at modarbeide emigranternes planer, at overvinde kongens ubestemthed, revolutionspartiets fiendtlighed, de kongeligsindedes mistillid, og at bønfalde om de udenlandske magters støtte i samme øieblik, som hun maatte holde dem tilbage fra at trænge frem.

Hun kunde ikke betræde den politiske bane uden at blive angreben fra utallige kanter. Hun kunde neppe udtale et ord, uden at det tydedes som trusel eller forræderi.

Midt under sit arbeide grebes hun pludselig af uimodstaalig angst. Hun knugedes til jorden, mindre under vegten af de store sorger, end af de daglige, ulidelige naalestik.

Men hun turde ikke lade sig slaa ned af modgang eller lulle isøvn af haabet om hjælp. Arbeide maatte hun, trods forudanelsen om, at al denne anspændthed, der ikke kjendte hvile, denne sum af energie, der var vaagnet for sent, gik op i en kamp, som ei kunde vindes.

Hun skrev breve til høire og venstre, hvori hun udviklede sine planer. Hvor urolig hun var, bestyrkes deraf, at hun i sine skrivelser atter og atter vender tilbage til det samme.

„Den eneste vei. der for os er at følge“ — gjentager hun uafladelig — „er at søge at vinde folkets tillid. Folkets tillid er nødvendig for os, ad hvilken vei vi end agter at gaa. Men selv om vi vinder folkets tillid, maa alle virke sammen for at redde os. Da magterne paa grund af den anstundende vinter ikke kan komme os til hjælp med store stridskræfter, betragter vi en kongres som den eneste virksomme hjælpemaade.“

Frelsen — erklærer Marie Antoinette videre — kan kun komme fra udlandet. Hun tilstaar, at der ingen støtte er at vente af rigsforsamlingen, der i hendes øine bestaar af „en hob skurke, dumrianer og galmænd“. I et brev til grev Fersen vedlægger hun et dokument fra kongen, der indeholder følgende: En bestemt og enslydende udtalelse fra alle Europas magter, vilde, navnlig hvis den var støttet til en sterk armée, have udsigt til at føre til et heldigt resultat. Først og fremst vilde den nedstemme emigranterne, hvis rolle derved vilde blive mere underordnet. Dernæst vilde revolutionsmændene blive forstyrrede i sine planer og bragte ud af fatning. Endelig vilde kongresen forlene monarkiets og ordenens venner med nyt mod.

Dronningen forelagde sin plan først for keiser

Leopold samt for grev Mercy; hun forelagde den senere for keiserinden af Rusland (den tredie december 1791), for dronningen af Spanien (den fjerde januar 1792) samt for dronningen af Portugal og andre. Fra alle sider modtog hun meget svævende svar.

Den fjerde oktober 1791 skrev hun til Leopold:

„Jeg har ikke anden trøst end at skrive til dig, min kjære broder. Jeg er omgiven af saa mange skjændigheder, at jeg føler trang til hele dit venskab for at hvile min aand. Et uventet held har skaffet mig anledning til at modtage grev de M.'s (Mercy's) fortrolige. Men jeg har ikke opnaaet at se ham mere end en gang. Han har gjort mig bekjendt med alle grevens anskuelser, der i mangt og meget mødes med dem, som jeg har næret de sidste dage.

„Efter konstitutionens vedtagelse synes folket at have gjengivet os noget af sin tillid; men denne begivenhed har ikke kvalt de onde planer i de ildesindedes hjerter. Hvis man kjendte vor virkelige tænkemaade, vilde det være umuligt andet, end at man atter vendte tilbage til os. Men tiltrods for øieblikkets tilsyneladende tryghed er jeg langt fra at hengive mig til tillid. Jeg tror, at de gode borgere og det gode folk

igrunden altid har været for os; men der er ingen enighed blandt dem, og man tør ikke vente enighed. Af instinkt og af interesse føler masserne trang til at knytte sig til en chef; men de har ikke kraft nok til at frigjøre sig fra alle de folketyranner, som underkuer dem; thi de er indbyrdes uenige og har at kjæmpe mod niddinge, som staar i fuldstændig enighed, og som fra time til time giver hverandre feltraabet i klubberne.

„Man bearbeider dem endvidere uafladelig ved at indblæse i dem mistanke mod kongens ærlighed; og man opnaar saaledes at reise uveirsstorme. Dersom tingene kommer, som jeg frygter — thi endnu engang: jeg lader mig ikke betage af øieblikkets berusning! — da vil ulykkerne blive endnu større. Det vil nemlig da blive endnu vanskeligere at gjenerobre den tabte tillid. Og folket, som vil tro sig bedraget, vil reise sig mod os.

„Dette er en grund mere til at fordoble iveren for at benytte øieblikket, dersom det er muligt. Man maa det, fordi den kongelige autoritet er flygtet bort, og fordi almenhedens tillid er det eneste, som man kan stille op mod den lovgivende forsamlings fiendtligheder.

„Men hvordan skal man kunne benytte øieblikkets tillid? — Deri ligger vanskeligheden!

„Jeg tænker, at et første, vigtigt skridt bestaar i at ordne emigranternes optræden. — — Hvis emigranterne vender tilbage med vaaben ihænde mod Frankrige, vil alt være tabt; og det vil da være umuligt at bevise, at vi ei er i forstaaelse med dem. En emigrant-armée's opstilling ved grænsen er endog tilstrækkelig til at vedligeholde ilden og til at forsyne med midler til anklage mod os.

„Det synes mig, som om en kongres vilde lette adgangen til at holde dem i tømme. Jeg har ladet denne min tanke udtrykke for hr. M. (Mercy), for at han skulde tale derom til dig, min kjære broder. Denne kongres-plan tilsmiler mig i høi grad og vilde støtte de anstrengelser, som vi gjør for at opretholde tilliden. Den vilde først og fremst — jeg gjentager det — holde de udvandrede i ave. Dernæst vilde den her gjøre et indtryk, af hvilket jeg venter mig god virkning.

„Jeg henstiller dette til din store indsigt. Mine omgivelser deler mine anskuelser; jeg behøver forøvrigt ikke at udbrede mig med hensyn til dette punkt, idet jeg har ladet altsammen forklare for hr. de M.

„Farvel, min kjære broder! Vi elsker dig; og min datter har givet mig det hverv særligt at omfavne hendes gode onkel.

Marie Antoinette.“

Til keiserinden af Rusland skrev dronningen:

„Madame! Min søster!

„Jeg benytter den første, sikre leilighed, som det er mig muligt at erholde, til at bevidne Deres majestæt de følelser af taknemmelighed, som min sjæl nærer for al den interesse, Deres majestæt vedbliver at vise vor skrækkelige stilling.

„Men, Madame, mit hjerte vilde ikke føle sig tilfredsstillet, dersom det ikke ganske og aldeles aabnede sig for Dem med den tillid, som Deres interesse, Deres ædle sjæl og Deres store karakter saa godt forstaar at indgyde.

„Fuldstændig overladte til os selv, og uden at have nogen, til hvem vi kan betro os, vil jeg forsøge at skildre vor stilling for Dem; og jeg udbeder mig iforveien Deres majestæts overbærelse. Jeg kjender hverken politiken eller dens sprog, det er alene mit hjertes interesse, som leder mig.

„Jeg vil begynde med en sag, som det er af vigtighed at kjende meget nøie, dersom Deres

majestæt skal kunne bedømme os. Kongen har antaget konstitutionen, ikke fordi han har anseet den for at være god, ja, ikke engang udførlig; men han har antaget den, for ei at give anledning til endnu større uroligheder og ulykker i riget, som partigjængerne ikke vilde have undladt at tilskrive hans vægring. Han har antaget den i det haab, at dens mangler bedre vil komme for dagen, naar han i oprigtighed synes at ville lade den træde i kraft; han haaber netop derved at bevise, at den ikke kan gjennemføres. Han har endelig antaget den som en følge af den fuldkomne uvidenhed, hvori han befandt sig med hensyn til de andre magters hensigter ligeoverfor ham.

„O, Madame, det tilkommer mig ikke at beklage mig; men de, der formedelst blodets, ærens og interessens baand baade kunde, ja, endog burde veilede og støtte os under de nuværende omstændigheder, har af unødig frygt, som jeg ene kan tilskrive deres omhu for vor personlige sikkerhed, ladet os være i den mest fuldkomne uvidenhed om de udenlandske magters hensigter.

„Hvad kan vi gjøre, overladte som vi er til os selv?

„Det var derfor nødvendigt at vedtage kon-

stitutionen for at forsøge paa at bringe den største del af folket til besindelse — de. der blot er forledede af en del partimænd og galninge — samt for at frelse livet og tilværelsen for de mange hæderlige mennesker, som endnu findes i Frankrige, og som tro mod sin konge og sin pligt, men — ligesom vi — altfor svage og forladte, vilde blive de første offere.

„Vi har saaledes ikke ladet os overvælde af nogen svaghedsfølelse; frygt for egen fare kunde ikke indvirke paa os. De ydmygelser. som vi uophørlig lider, de uanstændigheder, hvortil vi er vidner, uden at have nogen magt, noget middel til at stanse og undertrykke dem, det brødefulde hos alle dem, som omgiver os, den mistro, vi bestandig maa nære, endog til vor nærmeste kreds, — er ikke dette en moralsk og uafladelig død, tusinde gange værre end den physiske død, der befrier fra alle ulykker? Deres majestæt, der saa vel kjender ethvert slags mod, vil finde, at modet til at udholde saadanne lidelser er det største.

„Men jeg taler altfor meget om disse sørgelige ting; man maa tænke paa midler derimod.

„Det er til Deres ædelmodighed, til Deres store sjæl, at vi vender os med tillid og fortrøstning.

„Lige fra julimaaned har jeg opfordret, ja,

besvoret keiseren om at tage sig af vore anliggender. Allerede for længe siden har jeg meddelt min broder en plan til at samle en væbnet kongres, ved hvilken alle magter skulde komme sammen.“ — —

Efter ogsaa for Catharina at have udviklet denne plan, som hun længst har forelagt keiser Leopold, fortsætter Marie Antoinette:

„Den overordentlige klogskab, som vi bør iagttage med hensyn til alle vore planer og handlinger, gjør, at det har været os umuligt at underrette kongens brødre om den. Gud forbyde det, som man udspreder: at der skulde herske mistillid imellem os. Vi kjender deres hjerter gjennem vore egne; og vi ved, at de blot sysselsætter sig med os. Men det forholder sig ikke saaledes med alle dem, som omgiver dem. Nogles letsindighed, andres aabenmundethed, ja, endog ærgjerrighed, alt paabyder os den ubehagelige nødvendighed ei at tale til dem med den fulde fortrolighed, som de fortjener paa grund af sine personlige følelser. Det er derfor til Deres visdom, Madame, og til den magt, som De ved Deres godhed bør have over dem, at vi overgiver vore dyrebareste interesser.

„Hav den godhed at lede dem i en saadan aand, at den kan være os gavnlig, ved at over-

bevise dem om, at de blot vilde ødelægge sit allerede tilstrækkelig ulykkelige fædreland, dersom de handlede paa egen haand, og at det — selv om man skulde kunne foretage noget med en overlegen styrke — alligevel vilde være nødvendigt, at prinserne og alle franskmænd holdt sig tilbage.

„Ulykken begynder allerede at føles her; en smule standhaftighed og taalmodighed vil føre os til vort maal i de indre forhold. Men dertil udkræves en udenlandsk troppestyrke, der vækker agtelse, men som ei uden fare kan foreslaaes reist af andre end af den omtalte kongres, som paa den ene side vilde holde prinserne tilbage, og paa den anden side vilde indjage partigjængerne frygt samt skjænke de besindige paa alle sider en kraftig støtte og et foreningspunkt.

„Det er med hensyn hertil, at vi skriver til kongerne af Spanien og Sverige, paa hvis interesse vi regner fuldstændig formedelst den oprigtige og ædle handlemaade, som de har vist. Kongen vil ogsaa skrive til kongen af Preussen for at takke ham for den velvilje, som han har bevist ham, men uden at gaa ind paa enkelthederne i vore planer.

„Behag at virke for os ved dette hof samt

ved det danske; anmod ogsaa keiseren om endelig at vise sig som min broder.

„Deres majestæt ser, at jeg misbruger den tillid, som Deres majestæt indgyder mig; men det vilde være en saa stor tilfredsstillelse at have en suveræn, der ved sin karakters storhed allerede har erhvervet sig hele min hengivenhed og beundring, at takke for vor lykke. Det vil være mig en usigelig glæde at kunne føie taknemmelighedens dertil.

Paris, den 3die december 1791.

Marie Antoinette."

Efter at have afsluttet dette lange brev har dronningen endnu tilføiet:

„Tilgiv, Madame, at jeg ender uden ceremoni; men jeg kjender ikke etiketten. Kongen, som har tilladt mig at skrive til Deres majestæt, anmoder mig om at sige Deres majestæt, at alle vore følelser er fælles, og at han beder Deres majestæt, at dersom De har noget at meddele os, det da blot maa ske gjennem baron Breteuil, som er i besiddelse af vor fulde fortrolighed; det er af megen vigtighed for os, at ingen anden faar nogen del i hemmeligheden."

Catharina af Rusland sendte Marie Antoinette et lidet velvilligt svar paa hendes brev, der var saa fuldt af smiger og underdanighed.

Keiserinden yndede ikke Frankriges dronning. Denne sidste havde i sin lykkes dage overøst storfyrst Paul og hans gemalinde med venskabsbeviser; og sønnen Paul var Catharina forhadt. Idet omstændighederne drog Europas opmerksomhed hen paa Frankriges indre forhold, idet hun overlod dette land til dets skjebne, havde den mægtige keiserinde desuden frie hænder til at arbeide paa sin magtudvidelse i Orienten, til at omordne Finlands grænser og til at pønse paa Polens anden deling.

Catharina afslog vel ikke ligefrem at hjælpe det betrængte franske kongepar; — paa Gustav den tredies bønner og opfordringer gav hun et ubestemt tilsagn om muligens at indtræde i et forbund til støtte for det. Men hun sendte hverken tropper eller penge og nøiede sig med at beklage og dadle Ludvig og Marie Antoinette.

„Kongen er en meget brav mand,“ sagde hun; „jeg holder meget af ham. Men hvilken svaghed, han viser! Han stadfæster de største urimeligheder. — Hvordan kan man hjælpe en konge, som ikke vil hjælpes?“

XIX.

Fersens sidste besøg i Paris. — Keiser Leopolds og kong Gustav den tredies død. — Frankriges krigserklæring. — Grevinde de la Motte's smædeskrift. — Girondinerne som ministere. — Dumouriez.

Fersens tanker kredsede uophørlig om de ulykkelige beboere af Tuileriernes slot, om den beklagelsesværdige dronning.

En uimodstaalig magt drog ham mod Paris. Den 26de november 1791 skrev han til Marie Antoinettte:

„Svar mig med hensyn til muligheden af at træffe Dem ganske alene, uden tjenerskab, for det tilfælde at jeg modtager ordre fra kongen (Gustav den tredie); han har udtalt sig til mig om det ønske, som han nærer i saa henseende.“

Blandt alle de herskere, der interesserede sig for Ludvigs og Marie Antoinettes skjebne, var Gustav af Sverig vedblivende den virksomste, den mest beslutsomme og modige. Han befa-

lede Fersen hemmelig at begive sig til Paris. Den 22de december sendte han ham breve til den franske konge og dronning; og han gav ham det hverv personlig at overbringe disse.

Heri tilraadede han Ludvig og Marie Antoinette at gjøre et nyt forsøg paa at undvige. Han anbefalede dem forsigtighedsregler, som uheldet i Varennes havde vist at være nødvendige. Han troede det hensigtsmæssigt, at de enkelte medlemmer af kongefamilien flygtede hver for sig samt i omhyggelig forklædning. Om Ludvig lykkelig og vel kunde slippe over kongerigets grænse, vilde han — saa sagde Gustav med rette — kunne vente de fremmede magters støtte og mellemkomst.

Af frygt for at grev Fersen skulde blive gjenkjendt og forfulgt, fraraadede Marie Antoinette længe og paa det bestemteste hans reise til Frankrige.

Endelig opnaaede han dog kongens og dronningeas tilladelse til at opfylde Gustav den tredies mission. Han forlod Stockholm under et paataget navn og naaede uden større vanskeligheder Paris (den fjortende februar 1792). Kun faa mennesker anede hans nærværelse i den franske hovedstad.

Samme aften, som han ankom, begav han sig til Tuilerierne.

„Jeg har været hos dronningen,“ skrev han i sin dagbog; „har benyttet min sædvanlige vei. Jeg mødte faa nationalgardister; saa ikke kongen.“

Det første gjensyn mellem ham og Marie Antoinette havde kun varet nogle minutter; men disse havde været tilstrækkelige til at vise ham, at de otte maaneder, der laa mellem hans sidste afsked fra hende paa den lille poststation Bondy, med uudslettelige merker havde gravet sig ind i hendes ansigtstræk.

Dagen derpaa begav Fersen sig atter til Tuilerierne; denne gang traf han Ludvig og Marie Antoinette i fællesskab ventende paa ham. Man talte sammen om muligheden for en ny flugt, men enedes om, at det var altfor vanskeligt at bringe den til udførelse.

Fersen skrev i sin dagbog om dette møde:

„Seet kongen klokken seks iaftes. Han vil ikke reise; og han kan det heller ikke paa grund af den skarpe opsigt. Desforuden gjør han sig skrupler, fordi han saa ofte har lovet at blive; thi han er en brav mand . . . . Han indser, at der ikke findes noget andet hjælpemiddel end magtanvendelse; men som følge af

sin svaghed, betragter han det som umuligt at gjenvinde den gamle autoritet .... Tilsidst sagde han til mig: „Nuvel, vi er alene, og vi kan udtale os. Aldrig har nogen befundet sig i en saadan stilling, som jeg. Jeg ved, at jeg forsømte det rette øieblik; det var den 14de juli (1789). Dengang skulde man have reist sin vei, og jeg vilde det. Men hvad kunde jeg gjøre, naar endog min broder (greven af Provence) bad mig om ikke at reise, og marechallen af Broglie, som komanderede tropperne, svarede mig: „Ja, vi kan trække os tilbage til Metz; men hvad skal vi gjøre, naar vi engang er komne derhen?“ — Jeg benyttede ikke øieblikket; og siden den tid har jeg ikke gjenfundet det. Alverden har ladet mig i stikken“.“

Ludvig afslog altsaa at indlade sig paa et nyt flugtforsøg. Han opfordrede imidlertid Fersen til at tilkjendegive for de udenlandske magter, at de ikke maatte forundre sig over noget af det, som han muligvis kunde blive tvungen til at gjøre.

Samme dag talte Fersen længe med Marie Antoinette. Den 21de februar havde han endelig igjen et meget langt møde med baade kongen og dronningen, og dybt bevæget forlod han Tuilerierne.

Var det end ikke lykkedes for ham at overtale kongeparret til et nyt forsøg paa at undvige, saa vendte greven forsaavidt tilfreds tilbage fra sin reise, som han under de mundtlige samtaler bedre end gjennem brevvekslingen havde lært at kjende Ludvigs og Marie Antoinettes sande hensigter.

Han forstod, hvilket maal, de ønskede, at han skulde forfølge; og dette maal syntes ham ingenlunde særdeles fjernt.

Kongen samtykkede i at lade de fremmede herskere handle; og disse syntes endelig bestemte paa at skride ind. Kongerne af Preussen og af Spanien havde sluttet sig til den svenske konge. Republiken Schweiz allierede sig med monarkisterne. Keiserinden af Rusland syntes ligeledes tilbøielig til at bestemme sig for en fast optræden ligeoverfor det revolutionære Frankrige. Endog keiser Leopold — denne „falske Florentiner", som Fersen kaldte ham — hvis taushed og tilbageholdenhed havde bragt hans søster til fortvivlelse, syntes oplagt til at forlade frasernes vei.

„Mon hvad broderen vilde gjøre, dersom man myrdede søsteren?" spurgte grev d'Allonville en dag prinsen af Condé.

„Maaske han vilde vove at bære sorg for hende,“ svarede prinsen.

Spørgsmaalet saavelsom svaret viser, hvor liden tro man nærede paa Leopolds optræden til fordel for Marie Antoinette.

Keiseren af Østerrige var visselig nærmere end nogen anden til at beskjæftige sig med den franske konges og dronnings skjebne; og man kan ikke negte, at den kongelige families venner havde nogen grund til at bebreide ham, at han idelig havde skuffet dem, idet han havde givet dem haab om støtte, der, hvor den ikke fandtes, og haab om hjælp derfra, hvor den aldrig kom.

Omstændighederne blev imidlertid til slutning sterkere end den fredsommelige Leopold. Franskmændene blev trætte af den larm og de trusler, som de udvandrede opførte udenfor grænsen.

De følte trang til at bringe denne trættende larmen til taushed. Krigslysten vaagede hos dem. De begyndte at føre et truende sprog mod udlandet.

Leopold maatte give efter for den offentlige mening. Skjønt han bevarede et sidste haab om at undgaa forpligtelsen til at kaste sig ind

i en krig, underskrev han et forsvarsforbund med Preussen.

Et uforudseet slag skulde imidlertid — for en tid idetmindste — omstyrte den bygning, der var reist under saa megen anstrengelse. Den første marts 1792 bortkaldtes Leopold at Østerrige pludselig af en kortvarig, voldsom sygdom.

Trods den bitterhed, som Marie Antoinette havde næret mod broderen paa grund af den lunkenhed, hvormed han havde varetaget hendes interesser, blev hun dybt rystet over hans død. I det første udbrud af smerte raabte hun, at han var bleven forgivet af franske revolutionsmænd, — en antagelse, der løb rundt og fandt tiltro.

Men dronningen havde ikke tid til at græde. Hun maatte tænke paa sine egne anliggender og paa de forandringer, som dette dødsfald kunde medføre paa det politiske skakbrædt.

Leopolds efterfølger var en yngling paa fire og tyve aar, svag og sygelig.

Visselig erklærede han. at han nærede de samme hensigter som sin fader. Visselig skrev storkansleren, fyrsten af Rosenberg, til en dame ved det franske hof: „Jeg haaber, at den nye hersker vil forblive tro mod de forpligtelser, som er indgaaede under den afdøde keiser, og

at han vil gjenoprette tronen og den kongelige myndighed i Frankrige.“ Men den aldrende fyrst Kaunitz talte fremdeles fredens sag.

Marie Antoinette foruroligedes af den uvished, den tøven, som hun mødte paa alle kanter. Under et paataget navn sendte hun baron Goguelat til Wien for at udbede sig et bestemt svar fra sin nevø. „Der er ingen tid at tabe,“ udbrød hun i fortvivlelse; „thi man taber ingen tid ligeoverfor os.“

Ulykken klamrede sig vedblivende fast ved hendes spor, alle hendes planer syntes at skulle strande.

Fjorten dage efter Leopolds død rammedes Gustav den tredie paa et maskebal i Stockholm af en morders kugle.

„Dette er en kugle,“ sagde den døende konge, „der vil glæde jakobinerne i Paris.“

Jubelen blandt det revolutionære parti i Frankrige var stor, da man erfarede, at Gustav den 29de marts var bukket under for sit saar. Det triumfskrig, som lød fra jakobinernes leir, viste først ret i hvor høi grad man havde frygtet den svenske konge.

Ludvig og Marie Antoinette var som forstenede af skræk ved efterretningen om hans bortgang. Dagen før sin død havde Gustav

sendt dem det bud, at „idet han forlod livet, var det en af hans sorger at føle, at tabet af ham kunde skade deres interesser.“

Fru de Tourzel, som havde hørt sørgebudskabet i kronprinsens værelse, gik ned til dronningen med forfærdelse malet i sine træk.

„Jeg ser paa Deres ansigt, at de er vidende om den grufulde nyhed, som vi netop har modtaget,“ sagde dronningen. „Det er umuligt ikke at være gjennemtrængt af smerte. Men man maa samle sit mod; — hvem kan svare for, at vi ikke kommer til at dele hans skjebne?“

Der var visselig anledning til at tro, at den hengivne monarks død vilde veie tungt mod de andre herskeres beslutning om at støtte det betrængte kongepar. Men paa den anden side har man nogen grund til at formode, at de svenske soldater, paa hvilke man saa høilig stolede, ei vilde have været synderlig tilbøielige til at gaa i kamp mod et fremmed folk, der aldrig havde gjort dem mindste uret. Og den anskuelse er bleven udtalt, at saafremt Gustav ei var falden for Ankarstrøms haand, er det ikke umuligt, at den hær, som han samlede i Normandiet i det øiemed at rykke mod Paris, vilde have ladet oprørsfanen vaie og vilde have

aflivet den konge, som de engang havde beundret og elsket saa høit*).

Ludvig og Marie Antoinette troede ved Gustav den tredies død at have mistet sin sterkeste støtte. Hans tanke blev imidlertid bragt til udførelse uden hans medvirken. Den krig brød ud af sig selv, som han saa længe forgjeves havde søgt at antænde.

* * *

Kongeparrets stilling blev for hver dag mere frygtelig. Parisernes holdning ligeoverfor Ludvig og Marie Antoinette antog for hver dag et mere truende og modbydeligt præg.

I et aftenselskab hos Condorcet fremlagde man en plan, der gik ud paa atter at suspendere kongen samt at bemægtige sig kronprinsen og give ham en af revolutionens førere til opdrager. Der fremkom ved samme leilighed forskjellige forslag med hensyn til dronningens skjebne. Sièges foreslog, at man skulde sende hende tilbage til Østerrige. Andre mente, at man burde spærre hende ind i et kloster eller stille hende for en domstol.

---

*) Geffroy: „Gustav III et la cour de France."

Dronningen, som var vidende om disse forslag, talte derom til fru de Tourzel.

„Kongen vil aldrig tillade, at man udfører en saa afskylig plan,“ sagde guvernanten.

„Jeg vilde foretrække dette fremfor at udsætte ham for fare,“ svarede Marie Antoinette.

Hjulpen af fru Campan tilbragte hun flere nætter med at ordne sine papirer og brænde alle breve, der kunde blive farlige for hende eller hendes venner.

Ved hendes broders død tillod man hende ikke at vise sig sørgeklædt. En officer, som kom ud af slottet med sørgeflor om armen, blev forfulgt og mishandlet i Tuileriernes have. Og et hoved, der forestillede keiser Leopold, blev stukket op paa en lanse under slottets balkon.

„Keiserens død har gjort virkning,“ hed det i et fransk blad. „Samme aften, som efterretningen kom, skriftede Elisabeth. Og tiltrods for sit ry for karakterstyrke overfaldtes Marie Antoinette af et heftigt krampe-anfald. Leopold er død; men den frygteligste af vore fiender er i besiddelse af sin fulde livsfriskhed og bor midt iblandt os. Den bortgangne er vandret alene ind i døden; han efterlader os en søster.“

Kongen maatte endelig give efter for opi-

nionens tryk, for girondinernes deklamationer og for sine ministeres enstemmige opfordring: Den 20de april 1792 erklærede han krig mod kongen af Ungarn. Ludvig havde først i yderste øieblik været istand til at bestemme sig dertil; da han meddelte krigserklæringen i rigsforsamlingen, stod hans øine fulde af taarer.

Dronningen skrækkedes derimod ikke tilbage for krig; hun betragtede den som et sidste middel til frelse. Og hvo kan med rette forundre sig over, at hun søgte støtte udenfor landet, naar hendes eget, hendes egtefælles og hendes børns hoveder daglig var truede i Frankrige?

Krigen var altsaa erklæret; rigsforsamlingen havde i flere maaneder ønsket den. De fremmede magter vidste dette; thi dronningen havde underrettet grev Mercy derom i et brev af 26de marts.

Og dog var man hverken forberedt paa den ene eller paa den anden side.

Emigranterne havde berøvet Frankrige dets berømteste hærførere, og flere regimenter havde fulgt sine førere over grænsen. Den franske armée var ikke organiseret; oprørsaanden herskede blandt soldaterne. Ved det første møde med fienden tabte saavel officerer som soldater

sin besindelse. Alt kom i uorden. I vild flugt flygtede de franske tropper over grænsen; og flere generaler blev myrdede af sine undergivne.

Nederlaget fremkaldte et øiebliks rædsel i Paris. De revolutionære inden rigsforsamlingen og pressen greb de militære feilgreb som paaskud til forbitrelse mod kongen, til mistro mod ministrene, men især som paaskud til et forøget raseri mod dronningen.

Man gav Marie Antoinette skylden for arméens nederlag; man skrev og fortalte offentlig, at hun havde givet hemmelige ordrer, der havde foranlediget paniken.

Folket blev herved mere uroligt og ophidset, end det allerede iforveien var. Den første mai skrev en græker, der boede i Frankrige, og som med begeistring havde hilset revolutionens begyndelse:

„Bliv ikke forbauset, dersom jeg om nogle dage sender Dem et brev for at underrette Dem om, at den ulykkelige konge og hans gemalinde er myrdede."

To uger senere erklærede en af girondinernes venner, Carra, i sit blad, „Annales patriotiques," at der var stiftet en østerrigsk komité, der holdt møder i prinsessens af Lamballes leilighed, hvor dronningen var tilstede, og hvor man planlagde

en ny Bartholomæus-nat for at myrde fædrelandets venner. Carra skrev endvidere, at kongen agtede at tage flugten og at overgive fæstningerne og arméen til emigranterne.

Andre, ikke mindre usandfærdige rygter kom til og hidsede stemningen til det yderste.

Grevinde de la Motte, der i en tidligere periode af dronningens liv høilig havde skadet hendes rygte ved at vikle hendes navn ind i den berygtede halsbaandsproces*), havde i England skrevet et smædeskrift mod hende, som hun sendte til Frankrige netop paa denne tid.

Madame Campan fik underretning herom; hun fik samtidig vide, at manuskriptet sandsynligvis var tilfals for en sum af tusinde guldstykker.

Kammerfruen meddelte sin herskerinde, hvad hun havde hørt.

Marie Antoinette afslog at kjøbe manuskriptet, idet hun ytrede, at hun altid havde foragtet den slags skamskrifter.

Hun tilføiede, at dersom hun viste sig svag nok til at kjøbe skriftet, for at hindre, at det kom frem for offentligheden, saa vilde dette neppe undgaa jakobinernes spioneren, og det

*) Se: „Marie Antoinette's ungdom“.

vilde give dem et middel til nye anklager mod hende.

Dronningens opfatning af sagen var saa meget mere klog og rigtig, som der i forveien var et saa utroligt antal skamskrifter i omløb mod hende, at et mere eller mindre ikke havde stor betydning.

Ludvig den sekstende tog denne sag uheldigvis ikke fuldt saa roligt, som sin hustru. Han frygtede de ubehagelige erindringer, som navnet la Motte maatte opvække; og han lod hele oplaget af memoirerne indkjøbe, saasnart det forelaa trykt.

Istedetfor at tilintetgjøre oplaget paa stedet, stængte La Porte — den mand, der havde besørget indkjøbet for kongen — alle eksemplarer ind i et værelse i sit eget hus. Da han imidlertid kort tid efter blev angivet for rigsforsamlingen og begyndte at frygte for en husundersøgelse, besluttede han at skille sig af med bøgerne.

Midt paa dagen lod han dem paa en aaben vogn føre hen til Sèvres-fabrikens udsalg, hvor de blev opbrændte paa en stor ild, der var tændt udelukkende i dette øiemed.

To hundrede arbeidere stod og saa derpaa;

men man havde forbudt dem at nærme sig ilden.

Dette overmaal af forsigtighed, parret med uklogskab, vakte selvfølgelig nysgjerrigheden uden at tilfredsstille den. Arbeiderne anmeldte sagen for retten. Og tiltrods for de erklæringer. der blev afgivne af fabrikens direktør og af hr. la Porte, fastholdt man, at de brændte skamskrifter havde været dokumenter vedrørende den ovenomtalte, indbildte, østerrigske komité.

— — — —

Den 16de marts blev general Dumouriez udnævnt til minister for de udenlandske anliggender. Han vandt stor indflydelse over Ludvig, men opnaaede ikke at vinde Marie Antoinette's tillid.

Den 25de i samme maaned blev Roland og Clavière kaldede til kongens raad; en maaned senere udnævntes Servan til minister. Med de tre sidstnævnte tog girondinerne — det parti, der altid havde vist sig mest fiendtligsindet mod Marie Antoinette — den magt i besiddelse, som de saa længe havde stræbt efter at opnaa.

Væsentlig tilskyndet af ministeren Roland udstedte rigsforsamlingen den 26de mai en forordning om, at alle de præster, der vægrede

sig ved at aflægge ed til den nye kirkeforfatning, skulde landsforvises, dersom tyve borgere indgav forslag derom. Og kort tid efter foranledigede krigsministeren Servan den lovgivende forsamling til at beslutte tyve tusinde fødererede indkaldte til Paris fra alle dele af riget; de skulde samles den 14de juli ved mindefesten for Bastillens fald og danne en fast leir i hovedstadens nærhed.

Ovennævnte foranstaltninger haanede Ludvig den sekstendes værdighed og truede hans stilling paa samme tid, som forfølgelserne mod præsteskabet krænkede hans samvittighed. Han betænkte sig derfor meget længe paa at sanktionere dem.

Roland, Servan og Clavière havde efter sin indtræden i ministeriet næsten uafbrudt og offentlig spundet rænker mod monarken istedetfor at forsvare ham. Den tiende juni satte Roland kronen paa sine angreb mod kongen ved at forelægge ham et meget fornærmeligt brev; og han viste høidepunktet af taktløshed ved at forelæse det i ministerraadet, skjønt han havde svoret at ville holde det hemmeligt.

I denne skrivelse, der var inspireret af madame Roland, og hvori Ludvigs og Marie Antoinettes færd blev dadlet og kritiseret paa

den mest brutale maade, gik man saa vidt som til at kalde kongen en meneder.

Dette var for meget, endog for Ludvig den sekstendes taalmodighed. Den trettende juni afskedigede han de tre girondinske ministre, og han gav Dumouriez det hverv at danne et nyt ministerium. Rigsforsamlingen svarede ved at erklære, at de afskedigede ministere var i besiddelse af tillid blandt folkets repræsentanter.

Dumouriez, som nu skulde være førsteminister, forsikrede, at han ikke kunde være sin konge nyttig, uden hvis denne lod sig formaa til at sanktionere rigsforsamlingers to ovenomtalte beslutninger. Vel ansaa han dem i og for sig for skadelige; men han troede det i øieblikket klogest at give efter paa dette punkt.

Med hensyn til beslutningen af 8de juni var kongen ikke utilbøielig til at følge Dumouriez' raad, skjønt han indsaa, at en indrykken af tyve tusinde revolutionsmænd vilde støtte de fiendtligsindede politiske klubber og yde rigsforsamlingen et forsvar, som man nylig havde negtet ham selv ved at opløse den livvagt paa 1800 mand, som den nye forfatning indrømmede ham.

Med hensyn til udvisningsordren mod præ-

sterne stod Ludvig imidlertid urokkelig, tiltrods for Dumouriez' indtrængende forestillinger. Han betragtede de prøvelser, der i den senere tid var blevne paalagte ham, som en straf for, at han havde sanktioneret de første kirkelove; og han var fast bestemt paa ikke oftere at gjøre sig skyldig i en lignende synd.

Den femtende juni indgav ogsaa Dumouriez sin afskedsansøgning. Han besluttede at forlade Paris og at vende tilbage til arméen.

Før han drog bort (den 18de juni) gik han til Tuilerierne for at sige farvel til sin konge.

Afskeden var meget bevæget. Dumouriez gjorde et sidste forsøg paa at overtale Ludvig til at give efter for hans raad. Han talte om geistlighedens upopularitet, om den truede trone; han forudsagde, at kongen, dronningen og de kongelige børn vilde blive et bytte for folkets raseri.

„Jeg er forberedt paa døden,“ svarede kongen; „og jeg tilgiver alle forud.“

Benyttende sin ret som konstitutionel monark nedlagde kongen den nittende juni sit veto mod rigsforsamlingens to bestemmelser.

„Kom til mig,“ skrev han samme dag til sin skriftefader; „jeg har aldrig i høiere grad

end nu trængt til Deres trøst. Jeg er færdig med menneskene. Jeg vender mit blik mod himlen. Man meddeler mig, at der imorgen vil ske store ulykker. Man vil finde mig væbnet med mod.“

XX.

Den tyvende juni 1792.

Forstæderne i Paris havde længe forberedt oprør. De girondinske ministeres afskedigelse gav en anledning. Den tyvende juni blev bestemt til udførelsen.

Fra hoffets side blev der intet gjort for at afværge faren. Kongen stolede paa Pétion, der var bleven udnævnt til borgermester i Paris, og som havde lovet at opretholde ordenen; han stolede desuden paa tropperne, som omgav slottet. Og uden frygt saa han folkeskaren nærme sig.

Hans forfærdede tjenere, der kom flygtende fra alle sider, folkets hyl, der lød nærmere og nærmere, døre, der sprængtes, vakte endelig hans og hans families uro. Ludvig skyndte sig henimod den sal, hvorfra støien kom.

Døren til sideværelset knagede. Kongen

ilede derind. faren imøde. Stykker af dørkarmen faldt for hans fødder. Rasende skrig. eder og forbandelser mod ham hørtes udefra.

Med fast stemme befalede han to kammertjenere, at de skulde aabne.

„Hvad har jeg at frygte midt blandt mit folk?“ spurgte han, idet han gik de fremstormende imøde.

Den gjennem aarhundreder nedarvede ærbødighed for kongens persom stansede angriberne et mínut.

Ludvigs ledsagere benyttede dette til at trække ham hen i en vindusfordybning, til at slaa vagt om ham.

Monarkens første tanke var at holde sværmen borte fra det værelse, hvor dronningen var bleven tilbage. Han lod døren til stadsraadssalen lukke.

Idet han vendte sig. saa han sin søster Elisabeth. som strakte armene ud mod ham og vilde styrte hen til ham; hun havde med magt revet sig løs fra de andre damer.

„Der er „østerrigerinden“,“ skreg flere, der fik øie paa prinsessen.

De løb med løftede hænder frem mod hende og vilde slaa hende.

Men officererne sagde dem, hvem hun var;

og Elisabeths høitagtede navn afvæbnede deres vrede.

„Ak,“ sagde prinsessen, „lad dem tro, at jeg er dronningen. Ved at dø i hendes sted kunde jeg maaske redde hende.“

Nogle adelsmænd havde med dragne kaarder stillet sig mellem kongen og folket.

„Stød kaarden i skeden,“ sagde kongen rolig; „denne folkemasse er mere forvildet end skyldig.“

Hadefulde skraal fyldte vedblivende salen. Man svingede faner med frygtelige indskrifter, lasede bukser, smaa guillotiner for kongens øine og over hans hoved. Man tvang ham til at sætte en rød uldhue paa hovedet, — galeislavernes hovedbedækning, der nu var begyndt at betragtes som frihedens symbol. En soldat rakte ham en flaske, og han drak paa folkets velgaaende.

Samtidig havde uoverskuelige menneskemængder stuvet sig sammen i Tuileriernes have. De gav vittigheder tilbedste i anledning af den skjændsel, som overgik kongen.

Et øieblik gik der rygter om, at Ludvig var bleven myrdet. Man saa op mod vinduerne i forventning om, at hans lig vilde blive vist frem.

Men inde i slottet lød pludselig raabene: „Kongen leve!“ Hans uforfærdethed havde omvendt de oprørske hjerter.

„Sire, vær ikke bange,“ sagde en nationalgardist.

„Min ven,“ sagde kongen, idet han tog hans arm og førte den op til sit bryst, „læg din haand her og føl om mit hjerte slaar hurtigere end almindelig.“

Medens den ulykkelige konge stod næsten alene mod et oprørsk folk, led dronningen i en tilstødende sal de samme krænkelser.

Marie Antoinette var langt mere hadet end kongen; faren var derfor ogsaa større for hende.

Hun havde gjort forgjeves anstrengelser for at naa ind til sin mand. Man havde maattet holde hende tilbage næsten med magt.

„Lad mig komme frem! Min plads er ved kongens side!“ raabte hun.

„Nei,“ sagde en stemme i hendes nærhed; „Deres plads er ved siden af Deres børn.“

Marie Antoinette indsaa, at man havde ret; hun lod sig føre hen til kronprinsens værelse.

Men oprørerne brølede udenfor døren. Man trak hende gjennem en hemmelig gang ind i kongens værelse og derfra ind i raadssalen.

Hun tog plads, bleg, med skjælvende knæer; hendes børn og nogle hofdamer satte sig hos hende.

Foran denne gruppe af kvinder og børn stillede tjenere det store bord, der benyttedes ved statsraadsmøderne.

Folkesværmen trængte ind i salen; Santerre, som ledede den. var en af de første.

„Gjør plads," raabte han, „for at folket kan se dronningen!"

Gjennemgangen begyndte.

En mand bar et ris med indskriften: „Til Marie Antoinette." En anden bar en liden galge, hvori der dinglede en dukke; under samme læste man: „Til lygtepælen med Marie Antoinette." En tredie bar en guillotine, ved foden af hvilken der stod skrevet: „Folkets retfærdighed mod tyrannerne. Ned med Veto og hans kone."

Santerre holdt sig vedblivende i spidsen for de indtrængende; han dirigerede bevægelsen.

„Madame," sagde han til dronningen, „man har bedraget Dem. Folket vil Dem intet ondt. Dersom De ønskede det, vilde De kunne faa hver og en til at elske Dem ligesaa høit, som man elsker dette barn." Han pegede paa kronprinsen.

„Se her,“ vedblev han, idet han vendte sig mod folkehoben, „dette er dronningen! — Der staar kronprinsen!“

En mand styrtede frem mod Marie Antoinette.

„Dersom De elsker folket, saa sæt den røde hue paa Deres søns hoved!“ raabte han.

Dronningen tog den tunge hue og satte den paa kronprinsens hoved; sveden strømmede ned ad den lilles ansigt.

„Tag huen af ham,“ befalede Santerre; „De ser jo, at barnet kvæles.“

Mændene følte en smule medlidenhed; men kvinderne ophørte ikke med skjældsord. Smudsige talemaader, der var hentede fra usædelighedshulerne, lød under slottets hvelving og for de kongelige børns øren.

Dronningens blege kinder blev blodrøde, da hun hørte dem; men hendes krænkede blufærdighed kuede ikke hendes mandige mod.

En ung, velklædt pige med et tækkeligt ansigt udøste de afskyligste skjældsord over „østerrigerindens“ hoved.

„De er et uhyre!“ skreg hun. „Vi vil hænge Dem!“

Marie Antoinette forbausedes over modsæt-

ningen mellem den unge piges blide træk og hendes raseri.

„Hvorfor hader De mig?“ spurgte hun. „Har jeg nogensinde fornærmet Dem eller gjort Dem noget ondt?“

„Nei,“ svarede pigen, „De har ikke gjort mig noget ondt; men De har ført ulykke over folket.“

„Stakkels barn,“ sagde dronningen; „man har indbildt Dem dette. Jeg er den franske konges hustru. Jeg er tronfølgerens moder. Jeg er fransk, og jeg vil aldrig mere gjense mit fødeland. Jeg kan ikke være lykkelig eller ulykkelig uden i Frankrige. — Jeg var lykkelig, dengang I elskede mig.“

Mod sin vilje blev pigen rørt over dronningens mildhed og smerte.

„Tilgiv mig,“ sagde hun; „jeg ser, at De er god.“

„Pigen er drukken,“ sagde Santerre. Han puffede haardt til hende og tvang hende til at følge efter de andre.

Klokken var bleven halv ni om aftenen, inden sværmen forlod slottet. Den kongelige families kvaler havde varet fem timer.

Dronningen, som gjennem prinsesse Elisabeth

var bleven beroliget med hensyn til sin egtefælles skjebne, skyndte sig til ham.

Hun havde staaet ubevægelig ligeoverfor oprørerne; men hun tabte fatningen, da hun gjensaa kongen. Hun kastede sig ned for hans fødder og brast ud — ikke i graad, men i hjerteskjærende skrig!

Hendes udslagne haar, hendes ligblege ansigt og skjælvende læber, den elendige forfatning, hvori hun befandt sig, rørte de tilstedeværende.

Flere medlemmer af rigsforsamlingen havde efterhaanden indfundet sig.

En af dem sagde til dronningen:

„De var dygtig bange, Madame; tilstaa det kun.“

„Nei,“ svarede Marie Antoinette; „men jeg led meget ved at være skilt fra kongen. Dog havde jeg den trøst at være sammen med mine børn og at opfylde en af mine pligter.“

„Jeg vil ikke undskylde alt,“ vedblev den deputerede; „men De maa medgive, at folket har vist sig godmodigt.“

„Kongen og jeg er overbeviste om folkets naturlige godhed,“ svarede dronningen. „Folket er ikke ondt, men vildledet.“

„Hvor gammel er frøkenen?“ spurgte samme

mand, idet han pegede paa prinsesse Marie Thérèse.

„Min datter er i den alder, hvori man kun altfor meget føler det afskylige ved slige scener,“ sagde Marie Antoinette, idet hun vendte ham ryggen.

En glødende republikaner, Merlin de Thionville, som var nærværende, kunde ikke holde sine taarer tilbage.

„De græder,“ sagde dronningen, „De græder over at se kongen og hans familie saa grusomt behandlet af et folk, som han stedse har ønsket at gjøre lykkeligt.“

„Ja, jeg græder,“ svarede Merlin, „jeg græder over en smuk, hjertevarm familiemoders ulykke. Men tag ikke feil. Ikke en af mine taarer gjælder kongen og dronningen. Jeg hader konger og dronninger.“

Slutning paa første del.

183

MARIE ANTOINETTE

OG

REVOLUTIONEN

ANDEN DEL

1792—93

Marie Antoinette
(Sidste Billede.)

CLARA TSCHUDI

MARIE ANTOINETTE

OG

REVOLUTIONEN

ANDEN DEL

1792—93

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
FR. BAGGES BOGTRYKKERI
1896

ANDEN DEL

1792 – 93

INDHOLD

		Side
I.	Stemningen i Frankrige efter den tyvende juni 1792. — Føderationsfesten. — Lafayette. — Dronningens samtale med fru Campan	1
II.	Morgenen den tiende august 1792. — Den sidste revue	23
III.	Kongefamilien forlader Tuilerierne. — I journalisternes loge. — Schweizernes død. — Kongedømmets fald	37
IV.	Tre dage i feuillant-klosteret	53
V.	Livet i Temple	62
VI.	Prinsessen af Lamballe myrdes	75
VII.	Kongefamilien føres over i det store taarn. — Ludvig den sekstende stilles for konventets skranke	85
VIII.	Kongen dømmes til døden	95
IX.	Ludvig den sekstende tager afsked med sin familie. — Hans henrettelse	108
X.	Marie Antoinette som enke. — Udlandets holdning ved kongens død. — Nye flugtplaner. — Toulan og Jarjayes	125

Side

XI. Dumouriez vil gjenoprette monarkiet. — Undersøgelser i Temple. — Karl Ludvigs sygdom. — Madame Tison gribes af vanvid. — Baron Batz, Cortey og Michonis 141
XII. Karl Ludvig rives fra moderen. — Skomageren Simon 157
XIII. I Conciergeriet 168
XIV. De sidste forsøg paa at frelse dronningen. — Slutteren Bault 181
XV. Marie Antoinette for domstolen 189
XVI. Dronningens testamente. — Den dødsdømtes sidste dag 210
XVII. Grev Fersen og hertuginden af Polignac. — Prinsesse Elisabeths død. — Ludvig den syttendes sidste lidelser. — Er kongesønnen dod i Temple? — Prinsesse Marie Thérèses skjebne. — „Chapelle expiatoire.“ — Slutning 225

I.

Stemningen i Frankrige efter den tyvende juni 1792. — Føderationsfesten. — Lafayette. — Dronningens samtale med fru Campan.

Inden alle klasser af det franske samfund hævede der sig røster, som misbilligede folkets indtrængen i det kongelige slot den tyvende Juni 1792. Man beundrede kongens og hans families ro og mod. Fra provinserne sendtes der adresser, hvori man forlangte, at de skyldige skulde afstraffes.

Mange udmerkede mænd havde 1789 med begeistring kastet sig i revolutionens arme.

De havde bekjæmpet Ludvig den sekstende som enevældig hersker. Men de ønskede ikke at se ham som en forfulgt og ulykkelig mand; de vilde ikke tro, hvad man vedblivende spredte ud blandt befolkningen: at han hemmelig havde sammensvoret sig med rigets fiender.

Inde i slottet fulgte besøg paa besøg, som bar vidne om, at der ogsaa blandt adelen endnu var deltagelse og troskab at finde.

Den otti-aarige marechal af Mouchy havde den tyvende juni stillet sig foran kongen for at beskytte ham.

Da han indfandt sig dagen derpaa, ilede Marie Antoinette ham imøde og sagde til ham:

„Jeg har hørt om det mod, med hvilket De forsvarede kongen. Jeg deler hans taknemmelighed mod Dem."

„Madame," svarede oldingen med hentydning til medlemmer af hans slegt, som havde været med til at fremskynde revolutionen, „hvad jeg har udrettet er saare lidet i sammenligning med den skade, som jeg vilde ønske at kunne gjenoprette. Det er ikke mig, der har tilføiet den; men den berører mig paa saa nært hold."

Malesherbes fulgte efter marechallen af Mouchy. Den gamle statsmand havde mod sædvane hægtet sværdet til sin side.

„Det er længe siden, at De har baaret sværd," sagde en af hoffolkene til ham.

„De har ret," svarede den tidligere minister. „Men hvem vil ikke væbne sig, naar kongens liv er i fare."

Indbruddet i slottet havde lidet frugtet for

det revolutionære parti. Retsindige borgere misbilligede de forbryderske hensigter, der saa tydelig var blevne lagte for dagen ved denne leilighed. Selv flere af girondinerne begyndte at føle faren ved frit at give folkets bærme tøilerne i hænde.

„Jeg kan ikke sige Dem, hvor meget kongen har vundet i alles agtelse og hengivenhed efter den tyvende juni,“ heder det i et privatbrev fra Paris fra denne tid.

For en energisk hersker vilde det under disse omstændigheder maaske endnu have været muligt at vove et slag. Men den vaklende Ludvig eiede hverken handlekraft eller vilje; intet kunde bringe ham til at træde ud af den føielige langmodighed, som blev en hovedaarsag til hans ruin.

Endog Marie Antoinette begyndte at modsætte sig kraftige forholdsregler. Man meddelte hende, at der skulde optages forhør i anledning af begivenhederne. Hun vidste, at kammertjeneren Hue vilde blive indkaldt som vidne, og hun sagde til ham:

„Skaan de skyldige. Læg overbærenhed i Deres udsagn, forsaavidt som sandheden tillader dette.“

Samtidig, som hengivenhedsadresser strøm-

mede ind fra mange sider, opsloges der imidlertid ogsaa store plakater, hvor Ludvig betegnedes som „den falske konge, der er istand til at begaa alle forræderier, og som er uværdig til at beklæde tronen.“

Madame Roland og hendes nærmeste venner betragtede folkets indtrængen som en velfortjent ydmygelse for den hoffærdige dronning; de lyttede med utaalmodighed og vrede til rosen over kongefamiliens mod.

Paris's daværende borgermester, Pétion, som den tyvende juni forsigtig havde holdt sig borte fra slottet, og som havde overladt de kongelige til deres egen skjebne, indfandt sig i Tuilerierne den følgende dag.

„Sire,“ sagde han, „jeg har bragt i erfaring, at De var vidende om, at folkemængder nærmede sig slottet. Jeg kommer for at underrette Dem om, at opløbet bestod af vaabenløse borgere, som kom for at nedramme et maitræ. Jeg ved, Sire, at kommune-bestyrelsen er bleven bagtalt; men dens optræden skal ikke forblive ukjendt af Dem.“

„Den skal blive kjendt af hele Frankrige.“ svarede kongen tørt. „Jeg anklager ingen i særdeleshed; — jeg saa det hele.“

Pétion søgte at retfærdiggjøre sig selv saavel som opløbet.

„Uden de forholdsregler, som blev trufne af kommune-bestyrelsen, vilde der maaske være hændt meget værre ting; — ikke mod Deres person," tilføiede han, idet han kastede et skarpt sideblik hen paa dronningen, som stod i nærheden. „Deres person, Sire, vil altid blive behandlet med respekt."

Pétions mine var udfordrende. Kongen blev vred.

„Ti!" raabte han med høi stemme. „Respekterer man maaske min person ved at trænge ind til mig med vaaben i hænde, ved at slaa mine døre ind og bruge vold mod min garde?"

„Sire," indvendte borgermesteren, „jeg kjender rækkevidden af mine pligter og af mit ansvar."

„Gjør Deres pligt," svarede kongen utaalmodig. „De er ansvarlig for roligheden i Paris. Adieu."

Efter opløbet holdtes slotshaven en tidlang stængt. Paris's befolkning havde imidlertid vedblivende adgang til feuillanternes terrasse, der betragtedes som tilhørende rigsforsamlingens bygning.

Store plakater underrettede borgerne om, at det var forbudt at gaa ned i haven. Rasende herover kaldte de terrassen for „folkets jord“, haven derimod for „Koblenz“.

Indskrifter underrettede de forbigaaende om denne nye typografi. Paa træerne rundt om terrassen læste man:

„Borgere! Hav agtelse for eder selv. Skjænk denne svage skranke bajonetternes kraft. Borgere! Betræd ikke den fremmede jord, dette Koblenz, arnestedet for fordærvelsen!“

Opviglerne havde et saa stort herredømme over mængden, at ingen overtraadte forbudet, skjønt kongen efter en tids forløb atter lod gitterportene aabne, skjønt sommeren var trykkende hed og træerne i slotshaven bød kjølende skygge.

Vovede en enkelt at overskride den grænse, som revolutionsmændene havde stillet, kom han snart til at angre derpaa.

Uden at bemerke plakaterne gik en ung mand en dag fra terrassen ned i haven.

„Til lygtepælen med ham!“ raabte man fra alle kanter.

Raadsnar trak manden sine sko af fødderne; han tog sit lommetørklæde frem og borttørrede støvet af sine saaler.

Nu raabte man bravo, og han blev baaret i triumf.

Inden ret lang tid var forløben, tillod dog opviglerne atter den revolutionære befolkning at trænge ind i slotshaven; nu stemte det overens med deres planer, at masserne væltede sig rundt derinde under latter og skrig.

Mod slutningen af juli maaned nødsagedes dronningen til at give afkald paa den mindste spadseretur i haven. Naar hun viste sig, blev hun paa det groveste forfulgt. Usædelige og løgnagtige historier om hende og om hendes moder blev gang paa gang fortalte for hendes øren. End ikke alterets hellighed var istand til at beskytte hende; klammerierne fra gaden fortsattes i kirken.

Følelser og stemninger vekslede i den ulykkelige dronnings sjæl. Snart troede hun sig uigjenkaldelig fordømt af skjebnen; snart kunde hendes aand igjen oplives af glimt af haab. Aarevis havde hun allerede været gjenstand for folkets had og vidst, at hun var det; og dog kunde hun ikke vænne sig dertil. Hun forfærdede sine damer ved at udbryde, at hun agtede at gaa ned og tale til masserne.

„Ja," kunde hun skrige med dirrende stemme, medens hun maalte gulvet med lange skridt,

„jeg vil gaa ned og raabe til dem: Franskmænd! Man har været saa grusom at indbilde eder, at jeg ikke elsker Frankrige, jeg, som er kongens hustru, jeg, som er kronprinsens moder!“

Men efter saadanne øieblikkes ophidselse mistede hun atter hurtig illusionen om at være istand til at røre sine fornærmere.

Hver dag, hver time paa dagen var hendes liv en sjælelig kamp. Den korte tid af en maaned forandrede i paafaldende grad saavel hendes som prinsesse Elisabeths udseende. Navnlig var dronningen næsten ikke til at kjende igjen; junidagens rædsel havde gjort hende tyve aar ældre end før. Hun var slidt af træthed, angst og vaagne nætter.

Man havde givet løfter i mængdevis om at ville forsvare hende og hendes nærmeste. Men hvor var opfyldelsen af disse løfter at finde? Marie Antoinette, hendes børn og de faa, som vare forblevne tro i hendes tjeneste, var hvert øieblik udsatte for at miste sit liv. Dronningen selv gik kun tilsengs hver anden nat af frygt for snigmordere; og hun var nødsaget til at have en hund i sit soveværelse, for at den kunde gjø, dersom nogen sneg sig ind.

Kongen levede i en uafladelig, nervøs rædsel for de begivenheder, som kunde indtræffe.

De skamskrifter og skrækkelige karikaturer, som hver morgen fandtes opklæbede under vinduerne, de politiske begivenheder, den stadige omstyrten af planerne til hans redning, alt tilsammen havde gjort et saadant indtryk paa ham, at han næsten syntes at have mistet brugen af sine lemmer.

Han vovede ikke at klæde sig af om aftenerne. I angst for sine kjæres liv pleiede han tre—fire gange hver nat at liste sig hen til sin hustrus, sin søsters og børnenes døre.

„Er I derinde," hviskede han.

De svarede:

„Ja, vi er her endnu."

Dersom de af træthed endelig var faldne i søvn, vækkedes de af ny haan, af nye forfølgelser under vinduerne.

Kongefamilien imødesaa angstfuld føderations-festen, som skulde feires den fjortende juli, og ved hvilken anledning kongen skulde fornye forfatnings-eden ved fædrelandets alter.

Marie Antoinette og andre frygtede for, at han vilde blive myrdet paa denne dag; deputerede fra provinserne var ankomne til Paris

fyldte af oprørsaand og had mod kongehuset.

Efter sin gemalindes indtrængende opfordring havde Ludvig ladet forfærdige et brystharnisk, som bestod af flere lag tøi, der var tykt nok til at modstaa det første stød af en dolk. Madame Campan fortæller, at hun prøvede det paa ham i Marie Antoinettes soveværelse.

Dronningen laa tilsengs. Kongen tog kammerfruen tilside og sagde til hende:

„Jeg samtykker i at bære dette panser, fordi dronningen ønsker det. Men jeg kommer ikke til at blive snigmyrdet. Planen er forandret; man vil ombringe mig paa anden maade.“

Efter at hendes egtefælle havde forladt værelset, overtalte Marie Antoinette kammerfruen til at gjentage, hvad han havde sagt.

„Jeg tænkte det nok,“ udbrød hun, da madame Campan havde endt sin beretning. „Kongen har for længe siden udtalt, at det, som nu gaar for sig i Frankrige, er et sidestykke til revolutionen i England under Karl den første. Jeg begynder at frygte for, at man vil reise en retssag mod ham. Hvad mig angaar — jeg er

udlænding! Mig vil man dræbe. — Hvad vil der blive af mine stakkels børn?"

Hun brast i taarer ved tanken paa dem.

Madame Campan skyndte sig at række hende nogle beroligende draaber; men hun afslog at nyde dem.

„De lykkelige kvinder har nervøse anfald," sagde hun; „jeg lider ikke længer af saadanne anfald. Min sjæl holder mit legeme opreist."

For dronningen var der bleven forfærdiget et korset i samme smag som hendes mands panser. Hofdamerne bønfaldt hende om at benytte det.

„Det vilde være en lykke for mig, om oprørerne dræbte mig," sagde hun; „de vilde befri mig for denne sørgelige tilværelse." —

To aar forud havde man feiret føderationsfesten med umaadelig begeistring. Marsmarken havde den fjortende juli 1790 fra den tidligste morgen været overfyldt af glade skarer.

Hvor forandrede var ikke forholdene nu.

1792 stod festpladsen endnu tom op ad formiddagen. Folket havde nemlig først samlet sig paa den plet, hvor Bastillen tidligere havde ligget, og hvor man paa denne dag lagde den første sten til en søile, som skulde minde om dens fald.

Paa Marsmarken — den egentlige festplads — havde man opstillet fire trærammer; de var klædte med graamalet lærred, som forestillede en grav, et hædersmonument for dem, der var faldne eller døende ved grænsen.

Paa den ene side af samme læste man:

„Skjælv tyranner! Hævnen venter eder!“

Hundrede favne længer borte, lige ved Seinefloden, var der reist et høit træ; man havde kaldt det „Lehnsvæsenets træ“. Det ragede op fra en umaadelig brændestabel. Man havde hængt vaabenskjolde, ridderordener, hjelme, tiaraer, kardinalhatte, pavekroner, Sanct Peters nøgler og doktorhatte paa dets grene. Endelig havde man hængt en kongekrone paa træet ved siden af greven af Provence's, greven af Artois' og prinsen af Condé's vaaben.

Klokken elleve om formiddagen kjørte den kongelige familie til militærskolen, der laa ved festpladsen.

En afdeling soldater red foran; tre vogne fulgte efter. I den første sad hofkavallererne, i den anden sad dronningens damer. I den tredie havde kongeparret, børnene samt prinsesse Elisabeth og prinsessen af Lamballe taget sæde.

Marie Antoinette syntes mere majestætisk

end ellers paa denne dag. Ludvigs ansigt var velvilligt og roligt som sædvanligt.

Ætlingen af de mange mægtige herskere tog med sin familie plads paa militærskolens balkon og ventede paa folketoget, som kom fra Bastillens ruiner.

Det var i sandhed et besynderligt tog, der nærmede sig. Mænd og kvinder strømmede ind paa pladsen. Mange var halvdrukne, de fleste bevæbnede med lanser og dolke. Prostituerede kvinder, som var pyntede med blomster, sang „Ça ira" omkap med mændene.

Kongen havde to dage forud stadfæstet Pétions midlertidige afsættelse fra sit embede. Men rigsforsamlingen havde trodset kongen og dagen derpaa sat ham ind igjen i hans bestilling som Paris's øverste embedsmand. Han var dagens helt. Man kaldte ham: „Kong Pétion."

„Leve Pétion! — Pétion eller døden!" skreg man op til Ludvig.

Seks afdelinger nationalgardister gik mellem sansculotterne, der bar sine røde huer paa hovedet. Efter dem kom de fødererede arm i arm. De førte med sig en liden model af Bastillen samt en bogtrykker-presse; af og til

stansede de for at trykke og omdele revolutionære sange.

Midt i den megen larm og de mange revolutionsskrig tilkjendegav linjetropperne og nationalgardens grenaderer, at de endnu var sin konge tro. Et af regimenterne stansede under balkonen; og soldaterne sang med sterke, varme stemmer op til kongefamilien:

„Ou peut-on être mieux qu'au sein de sa famille!“

Ludvig den sekstende traadte ud af militærskolen og sluttede sig til rigsforsamlingens medlemmer for tilfods at begive sig til fædrelandets alter.

Kongen, de deputerede, soldaterne, mængden, alle berørte hverandre, alle puffede sig frem. Hvad kunde ikke Ludvig være udsat for mellem disse rasende sværmere, der skreg og hvinede som vilde dyr.

Fulde af angst spurgte hans venner sig selv, hvad der mon vilde ske, om han vilde blive truffen af et dolkestød eller af en kugle?

Der fandtes ikke en tom plads i vrimmelen.

Ludvig kunde kun langsomt og med vanskelighed arbeide sig fremad mod alteret, — en afbrudt søile, som var bleven staaende paa Marsmarken, efterglemt siden den forrige fest.

Dersom soldaterne ikke havde banet vei, vilde det have været umuligt for ham at naa videre.

„Man maatte“ — har madame de Staël udtalt — „være som Ludvig den sekstende; man maatte have en martyrs karakter for at bære en saadan stilling paa en saadan maade. Hans gang var noget eiendommelig. Ved andre leiligheder havde man kunnet ønske ham mere værdighed. Men i denne stund behøvede han kun at være, som han var, for at synes ophøiet. Jeg fulgte i afstand dette pudrede hoved, som saaes midt blandt alle de sorthaarede. Hans dragt, der var broderet med silke som i gamle dage, hævede sig ud fra folkets dragter. Idet han steg op ad alterets trin, lignede han et helligt offerdyr, som frivillig tilbyder at bringe offeret.“

Dronningen var forbleven paa balkonen, et bytte for den uudsigeligste angst. En hel time stod hun ubevægelig. Glemmende alt omkring sig, med lorgnetten stadig for øiet, fulgte hun kongens farefulde gang.

Sindsbevægelsen var paa vei til at kvæle hende; hun kunde næsten ikke puste.

Pludselig skreg hun:

„Han er gaaet to trin ned!“

Hendes skrig bragte alle omstaaende til at

vende sig og fare sammen. Hun skjalv over hele legemet. Hendes ansigt udtrykte saa megen sorg og lidelse, en saa mørk selvopgiven, at endog modstandere følte medlidenhed.

„Udtrykket i hendes ansigt vil aldrig udviskes af min erindring“, siger madame de Staël. „Hendes øine var opsvulmede af graad. Hendes prægtige dragt, hendes høihedsfulde holdning stod i den mest skjærende modsætning til de skarer, som omringede hende. Kun nogle nationalgardister skilte hende fra befolkningen; og de væbnede mænd, der var samlede paa Marsmarken, saa snarere ud, som havde de givet møde i anledning af et oprør end i anledning af en festlighed.“

En mængde mennesker af et mistænkeligt udseende havde bemægtiget sig trappen. Ludvig var ikke istand til at naa helt op til alteret.

Et medlem af den lovgivende forsamling havde den aandsnærværelse at raabe:

„Giv agt, grenaderer! Løft eders vaaben!“

Revolutionsmændene blev skræmte af dette raab og forholdt sig rolige.

Dronningens angst fordobledes istedetfor at svinde.

Kongen aflagde eden, medens fem og firti

kanoner, der var opstillede langs Seinen, drønnende sendte sin krudtrøg ud over byen.

Man forlangte, at han med egen haand skulde tænde ild paa det træ, som bar kongekronen samt geistlighedens og adelens vaaben og hæderstegn.

Monarken sparede sig for denne nedværdigelse.

„Der findes ikke længer noget lehnsvæsen i Frankrige,“ sagde han.

Han vendte tilbage til militærskolen ad samme vei, som han var kommen.

Marie Antoinette saa ham nærme sig. Hendes træk oplivedes. Hun reiste sig skyndsomt og ilede mod ham til foden af trappen.

Rolig som altid tog Ludvig sin hustrus haand og trykkede den ømt.

* * *

Den otte og tyvende juni — faa dage efter pøbelens indbryden i Tuilerierne — havde general Lafayette uventet vist sig i hovedstaden for i armeens navn at forlange, at oprørerne skulde afstraffes, at jakobinernes klub skulde opløses, og at man skulde gribe til kraftige forholdsregler for at støtte kongen.

Ved hans indtrædelse i rigsforsamlingen havde høirepartiet hilst ham med bifald; venstrepartiet havde derimod modtaget ham med en mørk taushed, der snart havde forvandlet sig til en lydelig mishagsmumlen.

Nogle maaneder havde været tilstrækkelige til at styrte ham fra hans piedestal som folkets afgud. I spidsen for en paalidelig troppestyrke vilde han maaske endnu have været uimodstaaelig. Han var imidlertid kommen alene, kun stolende paa sin personligheds magt; og de samme mennesker, der før havde ofret ham sin virak, havde nu ikke anden tanke end at kaste smuds paa ham.

Ogsaa ved hoffet var han bleven kjølig afvist; i blind tillid til udlandets hjælp ønskede Ludvig ligesaalidt som Marie Antoinette at reddes af generalen. Efter frugtesløse overveielser med sine venner inden nationalgardens officerskor var han den 30te juni mismodig vendt tilbage til sin leir.

Lafayette havde altid tørstet efter ære og popularitet; men igrunden elskede han kongen, og han vilde gjerne tjene ham. Han huskede, hvad han personlig skyldte Ludvig; han huskede maaske fremforalt det blod, som hans fædre

havde udgydt for at forsvare den trone, som nu styrtede ned.

Benyttende føderations-festen som paaskud havde han og den gamle marechal Luckner, der fuldtud var vunden for kongens sag, havt til hensigt at udbede sig tilladelse til at være tilstede ved samme. Hjulpne af disse to mænd kunde kongen og hans familie have forladt Paris ved høilys dag. Nationalgarden havde kunnet beskytte deres flugt til Compiègne; og her vilde femten eskadroner have været opstillede for at sikre dem friheden.

Forslaget var bleven forelagt ministrene til drøftelse, og det var enstemmig bleven godkjendt inden statsraadet.

Tiltrods for sin afsky for at overgive sig til de konstitutionelle, paa hvem han lagde ansvaret for sine skrækkelige forhold, havde Ludvig heller ikke været utilbøielig til at samtykke i denne plan. Det havde været Marie Antoinette, der modsatte sig samme; hun havde bestemt afslaaet at betro sin skjebne til Lafayette, som hun betragtede som sin onde genius.

Hun havde seet hans skikkelse reise sig mod hende lig et spøgelse hver skjebnesvanger time under den store revolution. Det var ham, som

havde ført hende som fange til Paris den sjete oktober 1789. Han havde været hendes fangevogter i Tuilerierne. Synet af ham havde fyldt hende med rædsel hin mindeværdige nat, da hun flygtede ud af slottet og forvildede sig paa Caroussel-pladsen. Det var hans adjudant, som var kommen efter kongefamilien til Varennes. Lafayette havde været tilstede ved den ydmygende tilbagekomst. Hans blotte navn bragte hende til at skjælve af had og rædsel.

Forgjeves havde prinsesse Elisabeth bønfaldt:

„Lad os glemme det forbigangne. Lad os kaste os i armene paa denne eneste mand, der er istand til at frelse kongen og os."

Marie Antoinette kunde ikke udholde den tanke at være generalens skyldner. Mirabeau havde i sine sidste, fortrolige raad lagt hende paa hjerte ikke at fæste tillid til ham. „Madame," havde han sagt, „mistro Lafayette! Dersom han nogensinde bliver arméens øverstbefalende, vil han holde kongen fangen i sit telt." —

Rygter om planer til kongefamiliens frelse var imidlertid alligevel trængte ud blandt Ludvig den sekstendes venner.

Under føderations-festen havde de blandet

sig med mængden; de ventede et tegn, som de troede vilde blive givet dem. To kompagnier schweizere havde eskorteret kongefamilien; man haabede ved hjælp af disse at kunne bane en vei midt i tummelen og føre kongens og hans familie bort fra Paris.

Men Ludvig sagde intet og gav intet tegn. Han lod de sidste udsigter til frelse glippe sig af hænde.

Udlandets hære rykkede samtidig nærmere mod Frankrige. Marie Antoinette haabede paa dem.

I en af de lyse juli-nætter, som gik forud for kongedømmets fald, betroede hun sit haab om frelse til sin kammerfrue, madame Campan.

Maanens straaler trængte ind gjennem de aabne vinduslemmer.

„Naar maanen skinner næste gang,“ sagde hun, „vil vi være befriede. Jeg kjender de allieredes felttogsplan. Den dag vil de indtræffe i Verdun, hin dag i Lille.“

Men hun var langtfra uden uro for, hvad der kunde ske inden den tid.

„Kongen er ikke feig, ytrede hun; „han er i besiddelse af et meget betydeligt passivt mod. Men han trykkes ned af en falsk undseelse, en mistillid til sig selv, der ligesaameget er en

følge af hans opdragelse som af hans karakter. Han er bange for at befale. Mere end noget andet frygter han for at tale til en forsamling af mænd. Lige indtil sit tyvende aar levede han ængstelig under Ludvig den femtendes øine. Denne tvang har forøget hans naturlige tilbageholdenhed. — I de forhold, hvori vi nu staar, vilde nogle velvalgte ord til Paris's befolkning gjøre vort parti hundrede gange sterkere; men kongen vil aldrig udtale disse ord."

Dronningen talte videre om, hvorfor hun ikke stillede sig selv i forgrunden.

„Jeg kunde handle," sagde hun; „jeg kunde stige tilhest, om det gjordes fornødent. Men derved vilde jeg give kongens fiender nye vaaben i hænde. Vredesraabet mod „østerrigerinden", mod en kvindes herredømme, vilde blive almindeligt over hele Frankrige. Hvis jeg traadte frem, vilde jeg desuden stille kongen i skyggen. En dronning, som ikke er regentinde, maa under vore nuværende omstændigheder forblive i uvirksomhed og forberede sig paa at dø."

II

Morgenen den 10de august 1792. — Den sidste revue.

Man skjændtes og sloges paa gader, i kafféer, i theatrene, i Palais Royal.

Længst havde man hørt de første forbud paa storm.

Faren steg uafladelig. Inden nationalgarden hørte fiendtligheder og slagsmaal til dagens orden.

En del af nationalgardisterne stod endnu paa hoffets side. Men en anden og større del stod i skarp opposition til kameraterne.

Den lovgivende forsamling havde erklæret fædrelandet for at være i fare. Overfeltherren over de allierede tropper — hertug Ferdinand af Brunsvig — havde udstedt et krigsmanifest, der var opfyldt af de frygteligste trusler mod det franske folk. Vilde rygter ophidsede fantasien. Det hed, at Tuileriernes slot var fyldt af vaaben og andet krigsforraad, og at de præster, som ikke var edfæstede, fandt tilhold i kongens hus.

„Hvordan skal jeg kunne bringe min familie i sikkerhed?“ raabte Ludvig gang paa gang.

Endnu i denne ellevte time fremsattes forskjellige forslag til kongens og hans families frelse. Narbonne, Bertrand de Molleville, hertugen af Liancourt, madame de Staël lagde flugtplaner for dem. Lægerne tilraadede et ophold i Compiègne. Men for at reise did, maatte man have den lovgivende forsamlings tilladelse; og Ludvig frygtede en gjentagelse af scenerne fra Varennes. Han øste penge ud til Danton og andre opviglere i haab om at sikre sig støtte hos dem.

Man var forberedt paa, at uveiret vilde bryde løs den tiende august. Den niende august havde været forholdsvis rolig; først ud paa aftenen forvandledes stillingen. Forstædernes beboere samlede sig i grupper udenfor sine huse. Hofdamer, der skulde til slottet, blev fornærmede af folket og tvungne til at vende om. Det var en deilig aften. Himlen var klar, oversaaet med stjerner. Paa grund af varmen havde man aabnet alle vinduer i Tuilerierne; i lang afstand saa man slottet oplyst som til fest.

Alt syntes roligt og fredeligt bag dets mure; dog rullede livet derinde med feberglød. For-

virrede tanker arbeidede i kongeparrets, i hoffolkenes og i tjenernes hjerner.

Ved midnatstid begyndte klokkerne at ringe over hele byen. Trommernes hvirvel blandede sig med stormklokkens lyd. Revolutionsmændene slog alarm. Ogsaa kongedømmets venner begyndte at samle sig.

Folket rykkede ud. Fra slottets balkon hørte dronningen og prinsesse Elisabeth, hvordan tummelen snart voksede, snart aftog i gaderne. Ludvig havde først opholdt sig i sit soveværelse, men gik derfra ind i sit arbeidskabinet, den saakaldte „raadssal". Den gudfrygtige monark havde ladet sin skriftefader kalde til sig. Indelukket med ham sendte han brændende bønner til himlen om at maatte forlenes med det mod, den resignation, som han trængte saa høilig.

Udfaldet af striden mellem kongen og befolkningen kunde endnu synes tvivlsomt. Ni hundrede schweizere var opstillede i slottet tilligemed en del nationalgardister, som var kongedømmet tro. Et hundrede mand af det ridende politi var samlede udenfor.

Schweizerne, der var rede til at dø til sidste mand, stod i slagorden i slotskapellet og ved kongeporten. Regimentets kaptein, baron de Salis, kommanderede vagtposterne paa trappen.

En reservetrop under ledelse af kaptein Durler stod paa post foran Marsan-pavillonen i den saakaldte „Schweizer-gaard.“

Adelsmænd kom endelig i sidste øieblik for at kjæmpe og dø for sin konge. Af denne en gang saa glimrende skare, hvis eneste offentlige pligt det havde været at beskytte og opvarte kongen, var der nu kun et par hundrede igjen; og de fleste af disse var skrøbelige oldinge.

De havde haabet at finde vaaben i slottet; men denne forsigtighedsregel var bleven glemt som saa mange andre. Faa af adelsmændene bar andet end sin kaarde og et par pistoler i bæltet. Klædte i silkedragter, med salonsværd i haanden, syntes de snarere at være komne til bal end til kamp.

Nogle civile embedsmænd og kongens tjenere sluttede sig til adelen og bevæbnede sig med ildtænger og stokke.

Ludvig var rørt over den hengivenhed, han mødte, og glemte at forsvarerne var saa faa i tal.

Marie Antoinette var alvorlig og rolig; taknemmelig henvendte hun nogle ord til hver især inden den lille skare. Hun talte paa sin hjerte-

lige, vindende maade; hun opildnede iveren, styrkede de forsamledes mod.

Nationalgardisterne, som stod ude i gaarden, forlangte med heftighed, at adelen skulde vises bort.

Dronningen stillede sig op mod deres krav.

„Mine herrer!“ raabte hun, idet hun pegede paa embedsmændene og adelen, „det er vore venner og eders venner! De er komne hid for at dele eders farer. De forlanger kun at kjæmpe ved eders side. Stil dem hvor I vil! De vil adlyde eder. De vil følge eders eksempel. De vil vise monarkiets forsvarere, hvordan man dør for sin konge.“ —

Den stille nat dannede en eiendommelig modsætning til folkets bevægelse paa gaderne og uroen og krigsforberedelserne i slottet.

Prinsesse Elisabeth stod endnu paa balkonen.

„Kom hid“, sagde hun til dronningen; „se, solen staar op.“

Marie Antoinette reiste sig sukkende. Det var en af de sidste morgener, hun skulde se solens opgang gjennem et vindu uden jernstænger.

Tro mod de gamle skikke fremholdt et par hoffolk, at det ikke var tilladt at sætte sig ned, naar kongen og dronningen var tilstede. Dog,

det var forgjeves: al etikette havde opløst sig i den voksende angst. Venner og forsvarere gik fra og til; de satte sig paa borde, stole, rundt om paa gulvet.

Dronningen og prinsesse Elisabeth satte sig paa simple taburetter. Prinsesse Lamballe tog plads ved Marie Antoinettes fødder og omslyngede hendes knæ. Fru og frøken Tourzel, fyrstinden af Tarente-La Tremouille og dronningens øvrige damer sad hist og her mellem de bevæbnede mænd.

Henimod klokken tre om morgenen hørte man, at folkemasserne nærmede sig. I sluttede rækker, trækkende kanoner og krigsforraad med sig, rykkede angriberne frem mod Caroussel-pladsen.

Et skud faldt i slotsgaarden.

„Ak! Det vil ikke blive det sidste skud,“ sagde Marie Antoinette.

Kronprinsen var den eneste i slottet, som var gaaet tilsengs. Dronningen lod ham vække og klæde paa.

„Mama,“ sagde den stakkels lille, „hvorfor gjør man papa fortræd? Han er saa god.“

Tanken paa at kjæmpe oplivede Marie Antoinette. Hun bønfaldt kongen om at vise sig

for sine forsvarere, om ved sin tilstedeværen at opflamme deres mod.

Ludvig gav efter for sin hustrus forestillinger. Han gik ud paa balkonen.

Hans øine var rødrandede, blikket var usikkert og mat. Om hans mund laa et velvilligt, men yderst intetsigende smil. Istedetfor at vise sig i uniform traadte han frem i en violet livkjole og med parykken siddende skjævt paa hovedet.

Leveraab modtog ham; de skyldtes deltagelse, men ikke tillid til hans person.

Han forlod balkonen for at gaa gjennem værelserne. Dronningen, hans søster, børnene og prinsessen af Lamballe fulgte ham. Ludvig fremstammede fra tid til anden nogle ord, der neppe var hørlige for de omstaaende.

Lamartine maler denne scene:

„Marie Antoinette“ — siger han — „gav sin egtefælles ord mere eftertryk ved sin holdnings adel, ved sit hoveds paa en gang stolte og vennehulde bevægelse og ved udtrykket i sit blik. Gjerne havde hun indblæst kongen hele sin sjæl. Man saa, at hun græd i sit indre, men at modet og vreden aftørrede hendes taarer, naar de trængte frem. Hendes af nattevaagen slappe og blege ansigt, hvis træk dog viljen spændte, hendes sjæls uforfærdethed gav ud-

trykket af begeistring. Hendes øine, som uophørlig talte ved lyn til alle de øine, der fæstede sig paa hende; hendes blik, som snart bønfaldt, rørte eller trodsede, eftersom hun mødte kolde, venlige eller fiendtlige ansigter; de endnu friske spor af hendes skjønhed, der begyndte at svinde for hendes aar, ligesom hendes glade sind for hendes ulykke; erindringen om den tilbedelse, som hun havde været gjenstand for i de samme sale, hvor hun nu anraabte om forsvar — alt prægede hendes person med en majestæt af mod, værdighed og kummer. Det var monarkiets Niobe; det var kongeværdighedens billedstøtte, nedstyrtet fra tronen, men uden at være besudlet eller nedværdiget ved sit fald."

Man var ikke sikker paa, at de soldater, som stod udenfor slottet, nærede kongevenlige følelser.

Ludvig vilde ikke udsætte sin familie for en kold, maaske fiendtlig modtagelse. Da han havde naaet foden af den store hovedtrappe, opfordrede han sin hustru, de øvrige damer og børnene til at vende tilbage.

Ganske alene holdt han den sidste revue.

Det var vistnok et feilgreb. Det, som hans bløde godmodighed ingenlunde formaaede, vilde Marie Antoinettes bestemte optræden, kronprin-

sens rørende skjønhed maaske have kunnet udrette.

Klokken var omtrent seks. Urolig og forlegen gik Ludvig ud paa gaardspladsen. Adskillige af hans ledsagere havde undslaaet sig for at følge ham videre; de var vendte om paa samme tid som dronningen.

Han følte sig trykket og urolig, men tvang sig til at synes ved godt mod.

Soldaterne omringede ham. Hærens overhoved fandt ikke et ord at sige til dem, og dog raabte de endnu:

„Kongen leve!“

Jo længere han fjernede sig fra slottet, desto kjøligere blev modtagelsen.

Ved den nordre terrasse skreg man:

„Folket leve! Ned med vetoet! Ned med det tykke svin! Ned med tyrannen!“

Man hagede sig formelig fast ved ham og gjentog idelig de fornærmelige raab.

Ved feuillanternes terrasse var modtagelsen endnu mere fiendtlig. Nogle tro tjenere maatte stille sig i dobbelt række for at beskytte hans person.

Ikke mange aar tidligere havde man betragtet Ludvig som den mægtigste, mest ophøiede

monark. I denne stund var han i alles øine den ynkeligste og svageste mand, der nogensinde havde baaret en krone. Den del af hans folk, som ikke saa paa ham med vrede eller foragt, havde nu kun medynk at skjænke ham.

Han fremstammede nogle ord. Men atter skreg man:

„Folket leve!“

„Ja,“ sagde kongen, „folket og jeg, vi er èt!“

Saa høi og uophørlig blev støien omkring ham, at det ikke var ham muligt at faa udtalt mere af det, som han havde paa læben. Hver gang han igjen forsøgte at fremkomme med nogle ord, brølede, larmede og skreg man. Fra alle kanter lyste det mod ham med had, eller man lo mod ham med haanspillende ansigter.

Dronningen, børnene og prinsesse Elisabeth havde søgt hvile i Ludvigs kabinet. Hans raadgivere havde ligeledes samlet sig derinde.

Raabene kaldte en af herrerne hen til vinduet. Ogsaa dronningen reiste sig.

Ministeren lukkede vinduet hurtig og vilde føre hende tilbage; men hun havde hørt truslerne mod kongen.

„Store Gud,“ raabte hun; „alt er tabt! Det er kongen, som man hyler ad. Denne revue har gjort mere ondt end godt.“

Fortvivlet sank hun om paa en stol.

Med sveddryppende pande og med kummer i hjertet traadte Ludvig ind til dem.

Det var tidligere paa natten bleven udtalt, at den kongelige familie burde søge tilflugt i den lovgivende forsamling. Marie Antoinette havde tilbagevist raadet; at forlade slottet, at give afkald paa kampen syntes hende det samme som at underskrive tronfrasigelsen.

En umaadelig menneskemasse omgav allerede slottet og opløftede et enstemmigt skrig, der lig en torden gjenlød i luften: „Afsættelse! Afsættelse eller døden!“

En officer slog døren op til raadssalen og stak hovedet ind.

„De hører, at folket forlanger kongens afsættelse,“ sagde han.

„Nuvel,“ svarede justitsministeren, „lad den lovgivende forsamling udtale det.“

„Men efter afsættelsen — hvad vil der da ske?“ spurgte dronningen.

Officeren taug.

„Deres sidste dag er kommen!“ raabte en anden officer. som traadte ind. „Madame, folket er sterkest. Hvilket blodbad der vil blive!“

„Min herre!“ skreg Marie Antoinette, „frels kongen, frels mine børn!“

Svømmende i taarer strakte hun sin haand ud mod sin egtefælle som for at beskytte ham.

I dette øieblik kom ogsaa generalprokurøren, Roederer, ind i salen.

„Deres majestæt,“ sagde han, „De har ikke fem minutter at tabe. Der er ikke sikkerhed for Dem at finde andre steder end i den lovgivende forsamling.“

„Spiger mig fast til disse vægge, før jeg samtykker i at forlade dem,“ raabte Marie Antoinette.

Roederer gjentog sin erklæring. Dronningen modsatte sig vedblivende og med harme en saa feig beslutning.

„Saa staar vi da ganske alene!“ sagde hun.

Roederer svarede:

„Ja, De staar ene. Forsvar er umuligt; hele Paris er paa benene. Vil De, Madame, paatage Dem ansvaret, dersom kongen, Deres børn og De selv bliver myrdede — for ikke at tale om de tro tjenere, som omgiver Dem?“

„Gud bevare mig derfra,“ udbrød Marie Antoinette. „Kunde blot jeg alene være offeret.“

Hun var saa heftig bevæget, at hendes ansigt og hals i et øieblik blev mørkerødt, me-

dens store sveddraaber trillede ned ad hendes kinder.

Alligevel vilde det endnu have været muligt at redde kongen og hans hus. Napoleon, der som ung officer i afstand var vidne til begivenhederne, har sagt, at han, dersom han havde havt to bataljoner schweizere og nogle ryttere til sin raadighed, vilde have paataget sig at give oprørerne en lærepenge, som de ikke skulde have glemt. Og Barbaroux, den rasende revolutionsmand, har udtalt: „De feil, som oprørerne havde gjort, angribernes mangelfulde forholdsregler, nogles skræk, andres samvittighedsløshed, slottets modstandskraft, alt vilde have tilsikret hoffet seiren, hvis kongen ikke havde forladt sin post. Dersom han havde vist sig, dersom han var stegen tilhest, vilde befolkningens store majoritet have udtalt sig til fordel for ham."

Dronningen bønfaldt sin mand om at stille sig i spidsen for forsvarerne. Men Ludvig vaklede og vilde det ikke.

„Lad os gaa," sagde han. Men dronningen negtede fremdeles at forlade Tuilerierne. Først da Ludvig med taarefyldte øine erklærede, at han ikke vilde gaa bort uden hende, sam-

tykkede hun i haabet om at redde hans og børnenes Liv.

Hun vendte sig atter mod Roederer.

„De indestaar for kongens person; De indestaar for min søn,“ sagde hun til ham.

„Madame,“ svarede Roederer, „jeg lover at dø ved Deres side. Det er det eneste, som jeg kan indestaa for.“

III.

Kongefamilien forlader Tuilerierne. — I journalisternes loge. — Schweizernes død. — Kongedømmets fald.

Slotsuret havde nylig forkyndt, at klokken var otte om morgenen.

Kongeparret gik gjennem de tilstedeværendes rækker.

„Vi kommer igjen,“ sagde monarken til sine venner og tjenere.

„Vi kommer igjen,“ gjentog dronningen; men hverken hun eller hendes egtefælle nærede haab.

Kongen nærmede sig døren; udenrigsministeren gik ved hans side.

Ludvig den sekstende havde længe været en skyggekonge; nu gik han i spidsen for sit eget sørgetog.

Marie Antoinette, som havde taget marineministerens arm, holdt sin søn ved haanden.

Prinsesse Elisabeth fulgte hende med prinsesse Marie Thérèse. Prinsesse Lamballe og fru Tourzel sluttede toget.

Dronningen græd.

En nationalgardist tog feil af grunden til hendes taarer og sagde til hende:

„Deres majestæt behøver intet at frygte. De er omgiven af retskafne borgere.“

„Jeg frygter intet for mig,“ svarede hun.

Prinsesse Elisabeth betragtede folkemængden.

„Alle disse mennesker er vildledte,“ ytrede hun. „Jeg ønsker, at de maa omvende sig; men jeg ønsker ikke, at de maa blive straffede.“

Marie Thérèse havde taarer i øinene.

Prinsessen af Lamballe sagde sørgmodig:

„Vi vender aldrig tilbage til Tuilerierne.“

Sommeren havde været tør og hed; løvet paa træerne var gulnet.

Medens man gik gjennem parken, morede kronprinsen sig med at puffe det tørre løv foran sig med fødderne.

„Løvet falder tidligt iaar,“ sagde kongen.

En af revolutionens førere havde ved sommerens frembrud forkyndt, at kongedømmet vilde falde samtidig med løvet.

De faa nationalgardister, der var kongedømmet

hengivne, søgte at bane vei gjennem folkemængden.

En borger gik hen til kongen.

„Tag min haand,“ sagde han; „det er en ærlig mands haand. Tiltrods for alle Deres feil vil jeg aabne en vei for Dem. Men hvad Deres hustru angaar, saa skal hun ikke komme ind i forsamlingen. Det er hende, som bærer skylden for franskmændenes ulykke.“

„Bort med kvinderne eller vi dræber dem alle tilhobe!“ raabte nogle.

Marie Antoinette hørte raabene, men hun fortsatte rolig sin gang.

Forinden den kongelige familie kunde faa adgang til den lovgivende forsamlings sal, havde man maattet meddele de deputerede, at Ludvig agtede sig derhen,

Fire og tyve medlemmer af forsamlíngen blev sendte ham imøde. De traf ham i den store allée ved foden af feuillanternes terrasse.

Den var fyldt af en rasende menneskehob. En mand, som holdt en lang knippel i haanden, skreg uafladelig:

„De er skyld i vore ulykker! De faar ikke lov til at træde ind i forsamlingen. Dette maa have en ende. — Ned med dem!“

Paa terrassens fjerde trin stod Roederer.

„Borgere!“ raabte han, „jeg beder om stilhed i lovens navn! I synes tilbøielige til at forhindre kongen og hans familie fra at betræde rigsforsamlingen. I har ingen ret til at hindre det. Ifølge grundloven har kongen sin plads i dens midte.“

De deputerede bekræftede hans ord; men mængden vilde desuagtet ikke aabne veien. Manden med knippelen skreg fremdeles som en besat: „Ned med dem! Ned med dem!“

Roederer sprang hen til ham, greb knippelen og kastede den ind i haven.

Folkemasserne stod saa tæt pakkede, at en lommetyv fandt leilighed til at stjæle dronningens pung.

En soldat greb den lille kronprins.

Marie Antoinette udstødte et frygteligt skrig; hun troede, at man vilde rive sønnen fra hende. Men gardisten løftede kronprinsen op over sit hoved og beroligede moder og barn.

En anden sagde til kongen:

„Sire, vi er brave folk; men vi vil ikke, at De skal forraade os længer. Vær en god borger; og glem ikke at jage bort Deres præster og Deres hustru.“

Prinsesse Marie Thérèse har fortalt:

„Vi maatte vente en halv time, inden vi

fik tilladelse til at slippe ind i salen. Flere deputerede modsatte sig vor indtræden. Der stod vi i den lille, trange gjennemgang, som var saa mørk, at vi ikke kunde se en haand for os, og hvor vi fremdeles fra alle sider hørte folkets vilde hyl. Jeg ved aldrig at have følt mig døden saa nær som i dette øieblik, saa fuldstændig var jeg forvisset om, at man havde til hensigt at myrde os.

Endelig fik vi tilladelse til at komme indenfor.

Saasnart han var traadt ind, sagde min fader med høi røst, at han med hele sin familie søgte beskyttelse hos den lovgivende forsamling for at forhindre det franske folk fra at begaa en forfærdelig forbrydelse.

Man anviste os plads ved skranken og begyndte derpaa at debattere om, hvorvidt det burde tillades min fader at være tilstede under forhandlingerne.

Der blev sagt, at man ikke kunde lade ham blive der uden at krænke det suveræne folk. Man holdt i den anledning flere frasesvulmende taler; og følgen var, at man førte os ind i en af journalisternes loger." —

Marie Antoinette reiste sig hurtig, gik op i logen og skjulte sig i en mørk krog; her kunde

hun idetmindste unddrage sig de hadefulde eller medlidende blikke, som fulgte hende i salen.

Kongen satte sig foran; prinsesse Elisabeth prinsesse Lamballe og børnene satte sig paa en straabænk i baggrunden. Nogle adelsmænd, som havde ledsaget dem, stillede sig op ved døren.

Larmen tog til paa gaden og vakte frygt for, at folket vilde styrte ind og dræbe kongen.

Vergniaud, som den dag var præsident, befalede, at man skulde bortrive jerngitteret, der skilte logen fra forsamlingen, for at Ludvig og hans familie kunde flygte ind mellem de deputerede i tilfælde af, at dette gjordes fornødent.

Da det ikke var muligt at faa fat paa haandverkere, maatte nogle deputerede samt adelsmændene foretage dette arbeide; kongen gav endog selv en haandsrækning dertil.

Logen var meget trang og saa lav, at man ikke kunde staa opreist derinde. Augustsolen ophedede det lille rum; sveden rullede ned ad alle ansigter.

Dronningens læber var tørre. Hendes stive blik tilkjendegav mere foragt end smerte. Det hovmodige træk, som man i magtens dage havde iagttaget hos hende, spillede endnu i dette øieblik om hendes mund.

Uden at bøie hovedet ventede hun de slag,

der forestod. Hendes datter saa paa hende; ved synet af moderens fatning undertrykte Marie Thérèse sine taarer.

Kronprinsen forstod ikke timens alvor; med barnlig nysgjerrighed rettede han tusinde spørgsmaal til sin fader. Kongen udpegede de mere fremragende deputerede og nævnte nogle af talernes navne for ham.

En soldat trængte ind og forlangte kongens afsættelse.

En anden, der kom bagefter, løftede truende sin blodbestænkte haand mod kongens plads og tilbød at befri landet for den tykke hr. Veto.

Da begyndte ogsaa Karl Ludvig at forstaa faren; han brast i graad og skjulte sit ansigt i moderens skjød.

* * *

Efter kongefamiliens bortgang var en stor del af nationalgarden vendt tilbage til sine hjem; en mindre del havde sluttet sig til oprørerne. Schweizerne havde rømmet gaarden og trukket sig tilbage til slottet.

Oprørerne trængte fremad. Gendarmerne, der ligeledes havde samlet sig i slottets indre,

tog parti for dem. Schweizerne, der havde ordre til ikke at angribe, men kun at forsvare sig, begyndte at indlede underhandlinger med folket.

Et pistolskud affyredes. Nu greb schweizerne til vaaben. Angriberne flygtede i hui og hast for den første salve og efterlod sine kanoner.

Schweizerne samlede sig til et nyt angreb. Dog saa de med uro det øieblik nærme sig, da deres krudtbeholdning vilde være sluppen op, da de vilde være udsatte for fiendens ild uden midler til at kunne besvare den.

Ogsaa stormløberne samlede sig atter; de skammede sig over saa hurtig at have ladet sig jage paa flugt. Fra begge sider blev man ved med at skyde paa hinanden; og under denne kamp kom husene paa Caroussel-pladsen i brand.

Kanonernes torden lød ind i rigsforsamlingens sal. De deputerede af venstre blegnede af frygt og vrede. De kastede urolige og forbitrede blikke hen paa den svage monark; de anklagede ham for at have givet befaling til slagteriet.

Marie Antoinette bedækkede sit ansigt; kanonernes drøn drev blodet op i hendes kinder.

Hendes øine straalede; ubestemte forhaabninger blussede op i hendes sind.

Men snart forsvandt haabet atter: det var hendes sidste forsvarere, som myrdedes.

Udefra hørtes forsterkede raab. Man forlangte, at schweizerne skulde nedlægge sine vaaben.

Uden sværd, uden hat havde adelsmanden d'Hervilly gjennem kugleregnen trængt sig frem til schweizerne i slottet.

De vilde vise ham de forholdsregler, som de havde truffet for at forsvare Tuilerierne.

„Det handler ikke herom," raabte han; „det handler om at naa rigsforsamlingen."

„Ja, kjække schweizere," sagde en anden adelsmand, „gaar til kongen. Eders forfædre har tidligere gjort dette mere end en gang."

Schweizerne adlød tiltrods for sin sorg over at skulle forlade kamppladsen.

Man opsøgte de trommeslagere, som ikke var faldne. Trodsende kuglerne, som regnede ned over dem fra alle sider, lykkedes det at faa opstillet soldaterne som paa en paradedag.

En uforudseet fare var forbeholdt dem paa veien mellem Tuilerierne og den lovgivende forsamling. Flere bataljoner nationalgardister havde forholdt sig ubevægelige under kampen; men

neppe viste schweizerne sig ved enden af den store allée, før de franske soldater skjulte sig bag træerne og fyrede paa dem fra dette baghold. Skarer af schweizere blev skudte ned.

Dreven af iver, med sværdet i haanden styrtede baron Salis ind i rigsforsamlingen.

„Schweizerne!“ skreg man fra alle sider. Flere deputerede søgte frelse ved at springe ud af vinduerne. En af dem henvendte sig til anføreren og befalede ham at tvinge sine tropper til at sænke sværdene.

Han negtede at gjøre det.

Man førte kaptein Durler hen til kongen.

„Sire,“ raabte denne med kvalt røst, „man vil, at jeg skal nedlægge mine vaaben.“

„Læg dem ned,“ sagde kongen. „Jeg vil ikke, at saa tapre mænd skal omkomme.“

Han skrev følgende ord paa en lap papir:

„Kongen befaler schweizerne at nedlægge sine vaaben og at trække sig tilbage til kasernerne.“

Billetten blev afsendt øieblikkelig. —

Kongefamiliens bortgang fra slottet havde været mere end en skuffelse; ærbødigheden havde alene tilbageholdt schweizergardens ytringer af uvilje og sorg. Befalingen om at ned-

lægge vaabnene, som de modtog nu, virkede som et tordenslag paa de tapre soldater.

Nogle græd af raseri, andre skreg, at de endnu kunde forsvare sig med sine bajonetter. Men selv i dette frygtelige øieblik vandt disciplinen overhaand. De bragte det sidste offer, som deres herre forlangte: de nedlagde sine vaaben.

Da de vilde vende tilbage fra den lovgivende forsamling, blev de fleste skudte ned af folket. Omtrent to hundrede schweizere blev fængslede og dræbtes senere. De, som var forblevne i Tuilerierne paa grund af sine saar, eller fordi de ikke havde hørt befalingen om at gaa bort, blev alle uden skaansel nedsablede.

For at spare nogle skyldiges blod havde Ludvig ladet udøse strømme af sine mest hengivne og trofaste tjeneres. Han skulde grusomt komme til at angre sin svaghed.

Ilden fra Caroussel-pladsen bredte sig i gaderne, hvor folket i begyndelsen hindrede de slukningsarbeider, som autoriteterne paabød. Pøbelen trængte ind i det slot, som paa kongens befaling var bleven forladt og overgivet til angriberne.

Lig en flok vilde dyr styrtede forstadsbefolkningen ind i Tuilerierne.

Den gamle borg blev skuepladsen for de mest modbydelige og skamløse scener. Døre sprængtes op med magt. Geværsalver lød. Hoffets tjenere blev, saavelsom schweizerne, huggede ned for fode. Man røvede alle kostbarheder, sønderflængede møbler og tepper og rasede navnlig mod alt, hvad der havde tilhørt Marie Antoinette. Man kastede ud af vinduet de store speile, hvori — saa sagde man — „Medicis-Antoinette havde studeret den skinhellige mine, som hun viste folket.“

Man brød kjælderne op, tog tappen af vintønderne. Blod og vin skyllede i strømme henad gulvene, der var bedækkede med død-drukne mennesker og lig.

Berusede mænd iførte sig kroningsdragten og satte sig op paa tronen. Prostituerede kvinder pyntede sig med dronningens klæder, væltede sig i hendes seng og bedrev de værste afskyligheder med ligene.

Hoffets damer blev skaanede midt i denne dyriske vildhed.

Kammerfruerne samt flere æresdamer vare forblevne i slottet. Blandt disse var prinsessen af Tarente-La Tremouille og den unge Pauline Tourzel, eneste datter af kongebørnenes

guvernante. De havde ved kampens begyndelse samlet sig i Marie Antoinettes værelse.

I afstand — under hvor megen sjæleangst ved kun Gud — fulgte de lyden af skuddene, af folkets hyl og de tunge fald af legemer, som fra balkonen kastedes ned paa gaden.

Endelig fandt ogsaa morderne veien til kvindernes dør. En skilvagt stod udenfor deres tilflugtssted. Han negtede hoben adgang og blev nedhugget.

Prinsessen af Tarente, som hørte ham falde, gik hen og aabnede døren for de indtrængende. Hun holdt Pauline Tourzel ved haanden.

„Dræb mig; men frels denne unge piges liv og ære," sagde hun. „Hun er betroet til min varetegt; jeg har lovet at give hende tilbage til hendes moder. Lad moderen beholde sin datter og tag mit blod."

„Man dræber ikke kvinder," sagde en høi, sværlemmet karl. Sværdene sænkedes, og kvinderne blev hjulpne til flugt over ligene, der laa spredte rundt i salene og paa trapperne.

Aftenen skred frem. Tuilerierne frembød vedblivende et rædselsfuldt syn. Man ødelagde og dræbte fremdeles. Nedsablingen fortsattes ude i gaderne, indtil ilden endelig antændte selve slottet, og hermed afsluttedes den grufulde dag.

Medens alt dette gik for sig, trængte deputationer ustanselig ind i rigsforsamlingen; med større og større heftighed forlangte de kongedømmets afskaffelse. Man talte om at bryde ind i de kongeliges loge, om at trække dem ud med magt og dræbe dem.

Mange kostbarheder, som var plyndrede i Tuilerierne, blev bragte ind i forsamlingen. Fra sine pladse saa Ludvig og Marie Antoinette, at røverne og morderne kom ind med blodige hænder, at de med haanende ord nedlagde det, som de havde stjaalet i slottet.

„Snart“ — fortæller Marie Thérèse i sin dagbog — „overøste man min fader og hele familien med de laveste beskyldninger; snart førte man adelsmænd ind, der var halvdøde af saar og lemlæstelser; snart lod man hoflakaier træde frem for at aflægge falske vidnesbyrd mod min fader. For at gjøre scenen end mere oprørende strøede man den hellige hostie, der var røvet fra kirkerne, ud over hele gulvet.“

Dronningen saa, at man bragte hendes bøger, hendes skrin, hendes smykker, og at man kastede altsammen mellem hinanden paa præsidentens bord.

Hun sendte kongen et opmuntrende smil, trykkede prinsesse Lamballes og prinsesse Elisa-

beths hænder og kyssede sine børn; endnu eiede hun skatte, langt mere værdifulde end de, som man havde røvet fra hende.

Heden blev mere og mere uudholdelig i det lille rum, hvor saa mange mennesker var samlede. Dronningen vilde tørre kronprinsens sveddryppende ansigt; men hendes lommetørklæde var gjennemvædet af taarer. Grev Rochefoucauld stod i nærheden; hun bad om at maatte laane hans. Men det var fuldt af hendes forsvareres blod.

Præsidenten foreslog, at man foreløbig skulde afsætte kongen. Folket ønskede mere vidtrækkende forholdsregler; og da Vergniauds forslag blev vedtaget, skeede det under galleriernes mishagsmumlen. Store plakater paa alle gadehjørner tilkjendegav snart efter, at monarken var styrtet, at hans civilliste var inddraget, og at ministrene var afskedigede.

Ludvig hørte, at man besluttede hans afsættelse.

Under de stormfulde forhandlinger havde han rolig betragtet de deputerede gjennem sin lorgnette og vekslet nogle bemerkninger med enkelte af dem; han havde for alles øine spist en kylling med appetit og tømt en flaske vin. Ingen mine fortrak sig i hans ansigt, da han

mistede sin krone. Han blev siddende ubevægelig, som kunde det have været en anden end ham selv, forhandlingerne dreiede sig om.

Marie Antoinette følte en kold styrke i sig. Det spændte, bitre udtryk mildnedes. Hun lukkede øinene et øieblik og syntes at samle sig i brændende bøn.

Saalænge, som der havde været adgang til at kjæmpe, havde hendes mod talt høiere end hendes resignation. Da der intet mere var hverken at udrette eller at haabe, opgav hun rolig det, som hun i tre sorgtunge aar haardnakket havde stridt for at beholde. Kronen, som saa længe havde brændt paa hendes pande, laa nu henslængt for folkets fod. Men afsættelsen kostede hende mindre end de tidligere ydmygelser; hendes smil og blik søgte i kjærlighed hen til hendes børn.

IV.

Tre dage i Feuillant-klosteret.

Den halve nat forløb, inden den lovgivende forsamling hævede sit møde.

Endelig blev det bestemt, at kongefamilien midlertidig skulde føres til det nærliggende Feuillantkloster og tilbringe resten af natten der.

Femten timer havde kongen, dronningen, deres børn og deres ledsagere været indespærrede i den trange loge, hvor de havde manglet lys og luft, og hvor de havde siddet som vidner til sin egen undergang. Gjennem en dobbelt række nationalgardister naaede de det nye asyl. Nysgjerrige skarer fulgte vognen og stirrede ind i den; de bar dolke og sværd, der var plettede af schweizernes blod.

Kronprinsen skjalv af angst, medens man søgte op ad den mørke trappe, som førte ind i det forladte kloster.

En adelsmand tog ham paa sine arme. Dronningen hviskede ham et par ord i øret, og pludselig blev barnet atter glad.

„Mama har lovet, at jeg skal faa lov at sove i hendes værelse, fordi jeg har været snil ligeoverfor de stygge mænd." sagde han til adelsmanden.

Et tarveligt aftensmaaltid blev sat frem; men kun børnene spiste nogle mundfulde.

Udenfor rasede mængden; man forlangte dronningens hoved.

„Hvad har hun da forbrudt mod dem?" spurgte kongen sørgmodig.

Der var i klosteret fire tomme celler, som alle vendte ud mod en lang gang, hvis døre blev strengt bevogtede. Kongen slog sig ned i den næstførste celle, dronningen og hendes datter i den tredie. Kronprinsen og hans guvernante tog den fjerde i besiddelse.

Den første celle benyttedes som forværelse; nogle tro venner vaagede her over den faldne konge og dronning.

Marie Antoinette gik et øieblik ind til sin mand; hun kunde endnu ikke trøste sig over at have forladt slottet uden at forsøge modstand.

„Maaske vilde alt være gaaet anderledes,

om vi i tide havde ladet oprørerne angribe,“ sagde hun.

„Ved hvem?“ spurgte kongen ærgerlig.

Dronningen sagde intet mere. Faa minutter efter vendte hun tilbage til sin celle.

Dørene kunde ikke stænges. Klosterets stengulv var istykkert. Tapeterne, som var iturevne og smudsige, blaffede frem og tilbage.

Der fandtes i klosteret kun straastole og haarde senge.

Nede i gaarden sang og dansede oprørsmændene.

Tunge tanker holdt dronningen vaagen. Først da klokken slog 6 om morgenen, kom søvnen og skjænkede hende et par timers fred.

Hovedstaden vaagnede tidlig. Folket var vildt begeistret. Kongens venner var fortvivlede.

Blodpøle, størknede af sommerheden, dynger af lig, som var afklædte og lemlæstede, bedækkede Tuileriernes have og Ludvig den femtendes plads. Menneskeflokke løb rundt uden maal, antastede fredelige forbigaaende, bankede paa gadedøre, peb og hujede udenfor Feuillantklosteret. Man ødelagde statuer, tilsølede alt, hvad der erindrede om kongevældet, og skjød gjennem trækhullerne paa dem, der holdt sig

skjulte i kjældere. Hele familier vandrede rundt mellem ligene og søgte sine kjære, som savnedes.

Solen, der lyste over saa mange ruiner, vækkede dronningen og blændede hendes øine.

Prinsesse Elisabeth var staaet tidlig op og havde klædt børnene paa. Kronprinsen tænkte især paa sin lille hund, som var bleven tilbage i Tuilerierne, og som var bleven dræbt.

„Der gives større sorger end denne,“ sagde Elisabeth til ham; „bed Gud om at spare dig for dem “

Hun førte Karl Ludvig og Marie Thérèse til dronningens seng.

„Stakkels børn,“ sukkede moderen, „hvor det er grusomt at have lovet eder en saa herlig arvelod og at maatte sige til eder: alt er forbi med os.“

Kammerfruerne, som var undslupne midt under slottets ødelæggelse, kom for at se til dronningen. De fandt hende siddende paa kanten af en feltseng, og de brast i graad. En kvinde af folket, som havde opsyn med det forladte kloster, redte hendes haar.

Marie Antoinette strakte armene ud mod sine tjenerinder. Hun vovede næsten ikke at se paa dem. Længe fandt hun for bevægelse ikke et ord at sige til dem.

„Kommer hid, ulykkelige kvinder!“ udbrød hun endelig; „ser en kvinde, som er ulykkeligere, end I er; thi det er hende, som er skyld i eders ulykke.“

Kammertjeneren Hue havde frelst sit liv ved at hoppe ud af et af slottets vinduer og kaste sig i Seinen. Den første dag havde han holdt sig skjult i byen; men dagen derpaa ilede han til Feuillant-klosteret.

Dronningen overøste ham med spørgsmaal om de personer, som var blevne tilbage i Tuilerierne. Hun havde overbærende ord for venner, som havde forladt hende, tak og erkjendtlighed for dem, som var forblevne tro.

„Hvad der trøster mig,“ sagde hun, „er, at de venner, som min ulykke har bragt mig til at miste, ei veier op mod dem, som ulykken har skjænket mig.“

Kongefamilien eiede ikke længer hverken penge eller klæder. En schweizisk officer, der havde omtrent samme legemsform som kongen, sendte klæder til brug for sin herre. Den engelske gesandts hustru, hertuginden af Sutherland, havde en søn paa Karl Ludvigs alder; og hun sendte linned til den lille prins.

Marie Antoinette var taknemmelig over at faa klædningsstykker til sig selv fra hertuginden

af Grammont. Saa fattig var keiserinde Maria Theresias datter bleven, at hun modtog femogtyve guldstykker, som en af hendes kammerfruer tilbød hende.

Ludvig og hans familie boede tre dage i Feuillant-klosteret. Hver morgen klokken ti førte man dem til den trange loge, som havde skjænket dem ly. da de forlod Tuilerierne. De maatte vedblivende overvære alle forhandlinger, og de hørte dødsdomme udtale over dem, som havde kjæmpet for dem den tiende august og som havde undgaaet folkets forfølgelser.

Hver aften førtes de kongelige tilbage til klosteret. En sterk vagt omgav dem; men den var neppe sterk nok til at beskytte dem. En ung, velklædt mand styrtede en dag frem mod dronningen og stak sin dolk lige op under hendes næse.

„Afskyværdige Antoinette!“ skreg han. „Du ønskede, at østerrigerne skulde bade i vort blod; det skal du betale med dit hoved.“

Marie Antoinette svarede ham med taus foragt.

Den lovgivende forsamling havde først besluttet, at kongen og hans familie skulde føres

til slottet Luxemburg. Kommunen fandt imidlertid ikke, at Maria af Medicis' gamle palads var egnet til at huse disse gjester; man mente, at de store kjældere under bygningen kunde frembyde adgang til flugt.

Efter nogen debat bestemte man endelig, at kongefamilien skulde føres til Temple.

Dronningen hørte det og skjalv; hun havde altid næret rædsel for dette sted.

„Man vil putte os ind i Temple," sagde hun; „man vil omskabe denne bygning til et fængsel. — Tusinde gange har jeg i tidligere aar anmodet greven af Artois om at lade Temple nedrive. Min angst for dette taarn har sikkert været en forudanelse om alt, hvad jeg vil komme til at lide bag dets mure."

Kommunen bestemte endvidere, at alle fremmede personer skulde fjernes fra kongefamilien. Prinsesse Lamballe samt fru de Tourzel og hendes datter var de eneste, som fik tilladelse til at følge med til Temple.

„Jeg er altsaa fange," sagde Ludvig den sekstende. „Karl den første var lykkeligere end jeg; man lod ham beholde sine venner, indtil han besteg skafottet."

Han vendte sig mod de faa, som var blevne

hos ham i klosteret, og befalede dem at trække sig tilbage.

„Mine herrer,“ sagde Marie Antoinette under hulken, „først i dette øieblik føler vi, hvor forfærdelig vor stilling er. I mildnede den ved eders nærværelse og ved eders hengivenhed.“

Inden de gik bort, lagde tjenerne, hvad de havde hos sig af penge og værdisager, i stilhed hen paa et bord.

Kongen saa det. Med en haandbevægelse tilbageviste han dette bevis paa troskab.

„Behold eders brevtasker,“ sagde han. „Jeg haaber, at I har længere tid at leve end jeg.“

„Den trettende august klokken ni om aftenen“ — fortæller prinsesse Marie Thérèse — „kom to mænd for at hente os i en vogn, der kunde rumme otte personer. De paabød os at stige ind i den og tog plads ved siden af os, idet de raabte: „Folket leve!“ Paa veien til Temple var vi udsatte for saa megen fare fra den ophidsede mængdes side, at vore ledsagere ikke turde lade vognen stanse et øieblik; alligevel varede det to hele timer, inden vi kom frem. Ikke et træk af medlidenhed mødte os paa veien. Man havde derimod den grusomhed at vise

os alt, hvad der kunde gjøre os ondt, og var navnlig ivrig for, at vi skulde se, at kongestatuerne var omstyrtede.“

Klokken var elleve, da man naaede Temple. Fangerne steg ud. Porten var saa lav, at kongen og dronningen maatte bøie hovederne for at komme gjennem den.

V.

Livet i Temple.

Temple bestod af to taarne, et større og et mindre.

Kongefamilien maatte i begyndelsen bo i det mindre taarn.

Marie Antoinette fik anvist et værelse i anden etage. Der blev stillet en seng til datteren ind i moderens rum.

Kronprinsen og guvernanten laa sammen i ét værelse. Prinsessen af Lamballe laa i et mørkt forværelse, der stødte op til dronningens. Prinsesse Elisabeth og Pauline Tourzel laa i et gammelt kjøkken.

Kongen beboede et værelse i tredie etage, som man i hast havde ladet indrette til ham.

Dronningens værelse var det største; man benyttede dette til samlingssted. Ogsaa Ludvig kom der ned hver morgen og tilbragte dagen

sammen med de øvrige. Men fangerne havde ikke den trøst at være alene; vagten, som skiftede hver time, sad stadig inde hos dem.

Marie Antoinette skulde kun en ugestid faa lov til at beholde den veninde, der havde elsket hende saa høit. Natten mellem den nittende og tyvende august trængte kommunens udsendinge ind for at bortføre de personer, som ikke hørte til den kongelige familie.

Dronningen forsøgte at holde prinsesse Lamballe tilbage. Hun omslyngede hende, græd og fremholdt, at hun var hendes slegtning; men alt var forgjeves. Man maatte skille dem med magt. Magistratspersoner slæbte den afmægtige fyrstinde ned ad trapperne, udenfor de mure, bag hvilke hun efterlod sin dronning og veninde.

„Drag omsorg for prinsessen," raabte Marie Antoinette under hulken til fru de Tourzel og hendes datter, som fulgte efter; „grib ordet for hende ved alle anledninger. Skaan hende saameget som muligt for at besvare listige og vanskelige spørgsmaal."

Efter at fru Lamballe var bleven ført bort, hensank Marie Antoinette i kummer. Savnet af veninden, frygten for at de elskede væsener, som hun endnu havde om sig, skulde blive

hende berøvede, gjorde hende en tidlang næsten maalløs af sorg.

Prinsesse Elisabeth søgte at opmuntre hende. „Tab ikke modet,“ sagde hun; „Gud sender os aldrig større prøvelser, end vi kan bære.“

En uforudseet opmuntring ventede de fangne snart. Kammertjeneren Hue skaffede sig adgang til sin herres fængsel.

„Hvor stor var ikke min glæde, da jeg traadte ind i Temple,“ siger den tro tjener i sine erindringer.

Den 26de august fik ogsaa kammertjeneren Clery lov til at betræde taarnet. Han og hans hustru havde betjent kongen og dronningen i Tuilerierne; han fulgte dem nu i fængselets ensomhed.

Clery's bevægelse var ikke mindre end Hue's, da han saa sin konge og dronning igjen.

Marie Antoinette udtrykte i varme ord sin tilfredshed over at skulle beholde ham i sin nærhed.

I sin forladthed følte hun sig rørt og paa det dybeste taknemmelig mod denne mand, som paa alle maader stræbte at glæde hendes børn og at mildne hendes egtefælles og hendes egen skjebne.

Ved indtrædelsen i Temple, ved indgangen

til dette nye afsnit af livet, var kong Ludvig otte og tretti aar gammel. Marie Antoinette var henved syv og tretti aar. Prinsesse Elisabeth var i sit niogtyvende aar. Karl Ludvig havde fyldt sit syvende aar den syvogtyvende marts; og prinsesse Marie Thérèse var nær fjorten aar gammel.

Efter at damerne Lamballe og Tourzel var blevne skilte fra kongefamilien, delte prinsesse Elisabeth værelse med sin niece, og kronprinsens seng blev flyttet ind til moderen.

Kongen stod op klokken 6 eller $6^1/_2$ om morgenen, klædte sig paa og forblev i bøn og betragtning til klokken ni.

Dronningen og kronprinsen stod endnu tidligere op.

Morgentimerne var de eneste, hvor Marie Antoinette følte en vis frihed; fangevogterne traadte nemlig ind til hende paa samme tid som kammertjeneren og forlod hende ikke før sent om aftenen.

Ogsaa dronningen tilbragte dagens første time i bøn. Hun formaaede ikke, som sin mand, gjennem dagens strid at gaa med blikket vendt mod himlen. Hun forstod ikke sin svigerinde, hvis sjæl syntes at leve i Gud. Som hustru og moder følte hun sig bunden til jorden;

hun følte endnu trang til at elske og trang til at virke. Og selv bag Temple's mure kunde hun ikke frigjøre sig fra en halvt angstfuld, halvt forhaabningsfuld lytten efter de fremmede magters hære, som trængte frem.

Men ulykken lutrede hendes sjæl. Faa ugers fangenskab lærte hende mere, end aar havde lært hende ved hoffet og i lykken. Og i morgenens stilhed søgte hun hen til Ham, som skjænker troner og atter tager dem. Vogterne overraskede hende ofte foran hendes seng, hvor hun laa paa knæ med foldede hænder og med en bønnebog, der var vædet af taarer. —

Klokken ni spiste Marie Antoinette, Elisabeth og børnene frokost sammen med kongen. Derefter underviste Ludvig sin søn. Han lærte ham at læse og skrive, gav ham undervisning i latin og geografi og lod ham fremsige vers af Corneille's og Racine's verker. Moderen beskjæftigede sig med sin datters uddannelse. Disse læretimer, der blev givne af en dronning uden krone og en konge, som var fange, fandt i regelen sted mellem klokken ti og tolv hver formiddag.

Naar veiret var godt, pleiede de kongelige klokken et at gaa ned i haven. Fire fange-

vogtere samt en kaptein ved nationalgarden ledsagede dem.

Soldater og arbeidere, der var beskjæftigede i Temple, samlede sig saa nær som muligt rundt dem, sang revolutionære sange eller utugtige viser. Skoggerlatter, plumpe og smudsige skjældsord kastedes efter dem. Murene bedækkedes med blyantstegninger: hist tegnede man en guillotine, her en galge for „Messalina og hendes ulvunger“; længere borte saaes fru Veto's dans, Antoinette og hendes svins henrettelse og saa videre i det uendelige.

For børnenes helbreds skyld blev man ved med at gaa ned trods alle forfølgelser. Og undertiden nød de kongelige ogsaa en smule opmuntring paa sin gang.

Fra de øverste etager af de huse, der laa rundt om Temple, kunde man se ned i haven. Nysgjerrige og medlidende ansigter saaes i vinduerne; og fra et par kvistværelser kastede man i hemmelighed blomster og papirstrimler med nogle venlige og medfølende ord.

Klokken to gik kongefamilien atter op i taarnet.

Som en sidste rest af gamle vaner blev dronningen i begyndelsen ved med at klæde sig om til middagen. Hun ombyttede en lys kjole,

som hun bar om morgenen, mod en brun, blomstret dragt, som hun først aflagde, da hun blev enke. Omklædningen foretog hun i prinsesse Elisabeths værelse.

En dag fulgte en af fangevogterne efter hende og forlangte, at hun skulde tage sin kjole af, medens han saa derpaa. Oprørt over et saa krænkende opsyn bestemte hun sig til herefter at beholde den samme kjole paa fra morgen til aften.

Efter middagen hvilede kongen, damerne læste, og den lille prins arbeidede paa sine opgaver.

Den smag for haandarbeider, der i hendes lykkes tid mangen gang havde hjulpet Marie Antoinette til lettere at bære etikettens aag, hjalp hende nu tidt og ofte over mørke tanker. Før havde hun været barnlig glad, naar hun havde fuldført et eller andet fint broderi. Nu tilbragte hun sine dage som en fattig sypige: hun stoppede kongens og børnenes linned og lappede sine egne, tyndslidte kjoler.

Forsendelsen af linned gav fængsels-komitéen et paaskud til nye forhaanelser mod fangerne.

Man havde broderet kroner paa dette linned. Men fyrstinderne fik befaling til at sprette kronerne af; og Elisabeth og Marie Antoinette gav

sig rolig ifærd med at fjerne sindbilledet paa en storhed, der havde bragt dem saamegen ulykke.

Kommunen havde givet en mand ved navn Tison portnerbestillingen i Temple.

Tison var grætten og gammel; hans raahed forvandlede hver haandsrækning til en fornærmelse.

Hans kone havde ifølge forlydende det hverv at gjøre det lettere arbeide i taarnet; men hendes virkelige hverv var at udspeide kongeparrets handlinger og ord.

Hun var yngre og mere følsom end sin egtefælle og vaklede mellem rørelse over kongefamiliens ulykker og frygten for, at hendes medlidenhed skulde blive regnet hende og hendes mand til last. At se dronningen af Frankrige afhængig af hendes naade forvirrede portnerkonens tankegang: hun sprang uafladelig fra velvilje til forræderi, fra taarer for Marie Antoinettes fødder til falske anklager mod hende.

Skomageren Simon, der senere blev sørgelig bekjendt som Ludvig den syttendes opdrager, havde overopsynet med de forbedringer, der skulde foretages i Temple.

Det morede ham at behandle den forhenværende konge som sin ligemand; han gav

ordre til, at man skulde beholde hattene paa hovedet, naar man sad inde hos kongefamilien.

Vagtmændenes opførsel blev for hver dag mere utaalelig. De brød fangernes brød istykker for at se, om der ikke laa breve deri. De skar frugten over, knækkede ferskenstene under paaskud af, at der kunde være indlistet meddelelser i dem.

Efter hvert maaltid tog de knive og gafler forsigtig bort; og de maalte damernes synaale under paaskud af, at de kunde anvendes til selvmord.

Det faldt kongen vanskeligt at lægge bort sit sædvanlige godmodige væsen; men hans ligefremme optræden rørte ikke vogterne, den vakte kun latter. Haan og bebreidelser rettedes stadig mod ham.

Man henvendte sig meget sjeldnere til dronningen; thi hendes rolige tilbageholdenhed holdt fornærmerne i afstand.

En morgen, da Ludvig stod op, kom to opsynsmænd for at gjennemsøge hans lommer. De satte sig ned, men tvang den tidligere konge til at blive staaende; og de fratog ham flere smaating, deriblandt en kniv af guld, hvormed han rensede sine tænder.

Den 24de august mellem klokken tolv og

et om natten styrtede atter to vogtere ind; de berøvede ham hans sværd. En anden gang overbragte man en avis og udpegede for kongen en meget interessant artikel. Han gjennemløb den: en artillerist forlangte tyrannens hoved til ladning for sin kanon.

Et ord sagt med lav stemme blev betragtet som en planlagt sammensværgelse. Man optog en lønlig taare som bevis for had til folket. En haandbevægelse betragtedes som trusel, et smil som opfordring til forræderi. Taushed kaldtes hovmod, høflighed kaldtes forsøg paa at besnære. Kongeparret maatte undertrykke hvert tegn paa glæde saavelsom paa sorg.

Ludvigs kristelige sind forlenede ham med styrke og taalmodighed.

Han, som havde været forlegen og ubestemt mellem hofmænd og smigrere, som havde vist sig svag, saalænge han havde været i besiddelse af magt, gjenfandt sin værdighed, da hans fiender indbildte sig at have tilintetgjort den.

Hans simple og støiende godmodighed, som havde virket saa stødende paa hans gemalinde, forvandledes i fængselet til hensynsfuld mildhed.

For den mægtige monark havde Marie Antoinette kun næret et kjøligt venskab; for den forfulgte egtefælle fandt hun inderlig kjærlighed.

Hun forbausedes over den fasthed, det taalmod, som hun saa udfolde sig hos ham; og hun bebreidede sig bittert, at hun, medens hun stod paa magtens tinde, af sin trang til adspredelser havde ladet sig forlede til at vise ham ligegyldighed.

Ludvig var ufølsom for savn, naar de kun rammede ham selv. Men han berørtes smertelig ved sammenligningen mellem den glans, hvori han tidligere havde seet sin hustru og sin søster, og den mangel og fattigdom, som omgav dem nu.

En dag betragtede han Elisabeth, medens hun var beskjæftiget med at lappe dronningens kjole; man havde taget hendes saks fra hende, og hun var nødsaget til at bide traaden over med tænderne.

„Søster,“ sagde han, „hvilken modsætning! I dit smukke hus i Montreuil manglede du intet.“

„Ak, min broder.“ svarede Elisabeth, „kan jeg savne noget, naar jeg deler ulykkerne med dig?“

En anden dag saa han, at dronningen feiede gulvet.

„Hvilken beskjæftigelse for en dronning af Frankrige!“ udbrød han. „Hvad vilde man sige,

dersom man saa dette i Wien? — Hvem skulde have anet, at jeg, ved at forene din skjebne med min, skulde bringe dig til at synke saa dybt."

„Regner du for intet den hæder at være den bedste og den mest forfulgte mands hustru?" spurgte Marie Antoinette. „Er ikke en ulykke som vor den mest majestætiske storhed?"

Kongen greb hendes haand; hans øine fyldtes med taarer.

Den kongelige familie tilbragte de lange aftener rundt et bord. Dronningen og prinsesse Elisabeth læste høit, eller man passiarede og syede.

Børnene legede ofte i forværelset. Clery holdt sig da i nærheden af kronprinsen; undertiden kom ogsaa Elisabeth en kort stund derud.

Prinsessen og kammertjeneren sad hver med sin bog i haanden. De benyttede larmen fra vagtmændenes stue til upaaagtet og med lav stemme at give hinanden nogle meddelelser.

Marie Antoinette bragte selv sin søn tilsengs hver aften. Naar hun havde klædt ham af, kyssede hun ham; ganske sagte, saa vogterne ikke kunde høre det, bad barnet sin aftenbøn.

Den var forfattet af dronningen og er bleven opbevaret og meddelt af hendes datter:

„Almægtige Gud! Du, som har skabt mig og gjenløst mig, jeg elsker dig! Bevar min faders og min families liv! Beskyt os mod vore fiender! Giv min moder, min tante og min søster den kraft, som de trænger for at bære sine lidelser!“

Ludvig XVII.

VI.

Prinsessen af Lamballe myrdes.

To dage efter kongedømmets fald havde den tyske krigshær overskredet grænsen. De franske tropper, som skulde have beskyttet den, havde ved fiendens ankomst taget flugten.

Den 20de august begyndte de udenlandske tropper at beleire grænsefæstningen Longwy, der kapitulerede tre dage efter; og den 2den september faldt Verdun i fiendernes hænder.

Underretningen herom fremkaldte den største forfærdelse. Vogterne i Temple troede, at de fremmede troppers indtrængen i Paris var nær.

En af dem ilede til kongen og raabte til ham:

„Dersom tyskerne kommer, dræber jeg dig!"

Ludvig betragtede ham med forundring, der var parret med medlidenhed.

Kronprinsen brast i graad og flygtede forfærdet. Hans søster løb efter ham; dronningen kaldte ham tilbage. Men han vilde intet høre.

„Jeg havde den største møie med at trøste ham," har hans søster fortalt; „i aanden saa han min fader allerede dræbt."

Efter saadanne scener talte Marie Antoinette til sine børn om den tilgivelse, som vi alle trænger; hun bad dem om at glemme fornærmelser og erindrede dem om, at de ikke maatte forveksle det franske folk med en hob rasende, der reves med af revolutionens virkninger.

Fiendens overmagt var i virkeligheden ikke saa stor, som man troede i Paris.

Den 29de september fandt kongen af Preussen sig beføiet til at trække sine tropper tilbage med uforrettet sag; de to fæstninger faldt atter i franskmændenes hænder.

Den femtende august havde Robespierre tvunget rigsforsamlingen til at lade nedsætte en overordentlig domstol, der skulde dømme alle forrædere. Og i anledning af Longwy's fald erklærede Danton den 28de i samme maaned, at under de forhaandværende, farefulde omstændigheder maatte alle mistænkte fængsles.

Forsamlingen gav sit bifald tilkjende. Paris

var herigjennem overgivet til rædselsherredømmets vilkaarlighed.

Den 29de august begyndte væbnede skarer at gjennemstreife byen. De afspærrede gaderne, hjemsøgte husene; mindst tre tusinde mennesker blev slæbte i fængsel. En del af fangerne blev visselig igjen løsladte; men en rædselsfuld død forberedtes for de øvrige.

Om eftermiddagen den 2den september begyndte menneskeslagtningen. De revolutionære myndigheder havde blandt befolkningens bærme hvervet to hundrede mordere, som i forskjellige afdelinger styrtede rundt i fængslerne og med dyrisk vildhed bragte de dødsdomme til udførelse, som folkedomstolen havde fældet.

Prinsessen af Lamballe samt fru og frøken Tourzel var fra Temple bleven førte hen til „La Force", hvor man holdt dem indespærrede. Paa dronningens hyppige og ivrige spørgsmaal havde man gjentagne gange forsikret, at hendes veninde ikke var udsat for noget ondt.

„Hvad skulde man kunne anklage hende for?" sagde dronningen for at berolige sig selv. „Hun har aldrig blandet sig i politik. Man kan ikke lægge hende andet til last end hendes hengivenhed for mig." Dog gjorde tanken paa prinsessen hende vedblivende bekymret.

Fru Lamballe havde undgaaet blodbadet den første dag. Hun havde tilbragt natten mellem den 2den og 3die september under krampeanfald og besvimelser. Fra det værelse øverst oppe. hvor hun var indesluttet, hørte hun de døendes jammer.

Skrigene udenfor gjorde hende halvt afmægtig af angst. Skjønt hun var beredt paa døden, var hun forfærdet over at føle den nærme sig. Hendes nerver bævede ved forestillingen om, at hun maaske levende vilde blive sønderflænget af den rasende pøbel.

Snart sprang hun ud af sengen, knælede nøgen paa det haarde gulv og skreg til Gud i sin dødsangst; snart søgte hun mod og styrke ved tanken paa dronningen, for hvis skyld hun havde ofret sin lykke og sin fred.

Under paaskud af at ville flytte hende til „Abbediet" kom fangevogterne ind for at føre hende for domstolen.

„Fængsel er fængsel," indvendte hun. „Jeg foretrækker at blive i „La Force"; her er ligesaa godt som andetsteds."

Man foreholdt hende, at det var nødvendigt at adlyde.

Hun trak en kjole paa; støttet til vogterens arm slæbte hun sig henimod trappen.

Dunsten af vin, blod og tobaksrøg, lyden af undertrykte klager og dødsrallen mødte hende nedefra. Hun formaaede neppe at holde sig opreist og syntes at tabe bevidstheden om. hvad der foregik.

Man bragte hende næsten døende frem for retten, hen til et bord, der var bedækket med sabler og pistoler, papirer, flasker og glas.

„Hvem er De?“ spurgte dommeren.

Først nu syntes hun at vaagne.

„Marie Thérèse Louise af Savoyen-Carignan, prinsesse af Lamballe,“ svarede hun.

„Hvilken stilling indehavde De ved hoffet? Kjender De noget til sammensværgelserne paa slottet?“

„Jeg har aldrig vidst om nogensomhelst sammensværgelse.“

„Sværg at De elsker friheden. Sværg at De hader kongen, dronningen og kongedømmet.“

„Den første ed vil jeg sværge. Den anden er det mig umuligt at sværge; thi der findes ikke had i min sjæl.“

„Sværg alligevel,“ sagde dommeren, som ønskede at frelse hende; „dersom De ikke sværger, maa De dø.“

Hun bøiede hovedet, pressede læberne sammen og taug.

„Saa gaa," sagde dommeren; „og naar De kommer ud herfra saa raab: folket leve!"

Hertugen af Penthièvre, der levede i fred paa sine godser, beskyttet af folkets kjærlighed, var ingenlunde uvidende om de farer, som truede hans svigerdatter. Han havde sendt sine mest betroede tjenere til Paris og forsynet dem med uhyre pengesummer, for hvilke han havde givet dem ordre til at kjøbe prinsessens frihed og liv.

Hans anstrengelser syntes at skulle lykkes. Forskjellige beretninger samstemmer i, at man ikke havde til hensigt at dræbe prinsessen. Saavel blandt bødlerne som dommerne fandtes der mere end en, som ønskede at se hende frelst. *)

To soldater tog hende under armene og førte hende ud af retssalen.

Da hun saa blodbadet og ligene udenfor, besvimede hun atter.

Mændene trak hende videre, over en hob af dræbte.

*) Fru de Tourzel og hendes datter undslap lykkelig samme dag.

Da stak en drukken mand i kaadhed sin lanse gjennem hendes haarpynt. Han rev kappen af hendes hoved med sit sværd; et brev fra dronningen, som prinsessen havde skjult i sit haar, faldt til jorden.

Manden havde saaret hendes pande; blodet rislede ned ad hendes kinder.

Endnu stod prinsessen halvt opreist; de to soldater, som øiensynlig ønskede at redde hende, slæbte hende ufortrødent videre.

Men mængden havde seet blod og kastede sig over hende. Man gjennemborede hende med sabler og spyd, greb hende ved haaret og skar hendes hoved af med en slagterkniv. Klæderne blev revne af liget, som man vanærede og lemlæstede.

Prinsessens hoved blev stukket op paa en lanse; det tjente til fane for en flok hujende børn, blodtørstige mænd og drukne kvinder, som førte det hen til et vertshus.

Man lagde det paa skjænkebordet, midt mellem halvtømte flasker, og man tvang de tilstedeværende til at tømme en skaal for døden.

Blodmenneskene vandrede saa videre med voksende folkemasser efter sig. Man stansede paa Bastille-pladsen. Her blev hovedet baaret

ind til en frisør, som pudrede og krøllede haaret.

„Hurra!“ skreg mængden, da hovedet igjen kom tilsyne; „nu vil Antoinette kjende sin veninde igjen!“

Man bar det hen til Temple's port for at forfærde dronningen. Mængden trængte ind i fængselsgaarden og stillede sig op under kongeparrets vinduer.

Mænd, kvinder og børn hylede revolutionens sange, raabte og skreg. Man skjelnede ordene: „Østerrigerinden! Lamballe,“ der stadig gjentoges og overdøvede alle andre udraab.

Arbeiderne i taarnet sluttede sig til folkemassen; alle ønskede at se kongefamiliens sorg.

„Dersom østerrigerinden ikke viser sig, gaar vi op til hende og tvinger hende til at kysse Lamballe's hoved,“ raabte nogle.

Prinsessens lange, lyse krøller flagrede rundt det døde, blodige ansigt. Manden, som bar hovedet, klatrede op paa muren for at bringe det saa tæt som muligt til Marie Antoinettes vindu.

Den dødes linned. der var sort af søle og blod, var stukket op paa en anden lanse. Man holdt hendes blodige hjerte paa en sabel. Den person, der bar dette sidste, gik hen til kokken

i Temple og opfordrede ham til at koge og stege det, men til først at gaa til Marie Antoinette og forlyste .sig ved det ansigt, som hun vilde sætte op ved synet deraf.

Kongefamilien havde nylig reist sig fra middagsbordet. Kammertjeneren Clery var gaaet til Tison's for efter sædvane at spise middag sammen med dem.

Pludselig udstødte madame Tison et skrig og besvimede; hun havde set det døde hoved fra den plads, hvor hun sad.

Clery reiste sig og skyndte sig ind til den kongelige familie; han saa aldeles forstyrret ud.

„Hvorfor gaar De ikke ned for at spise?" spurgte dronningen.

„Madame, jeg føler mig ikke vel," svarede han.

Flere magistratsembedsmænd styrtede ind i værelset; den tjenestgjørende opsynsmand lukkede døren. Idet han nærmede sig vinduet, trak han gardinerne for samme.

„Hvad betyder denne frygtelige larm?" spurgte kongen.

En nationalgardist svarede brutalt:

„Siden De ønsker at vide det: det er Lamballe's hoved, som mængden vil, at De skal se.

Jeg raader Dem til at vise Dem, hvis De ikke ønsker, at folket skal trænge herind."

Marie Antoinette segnede afmægtig om paa gulvet. Hendes datter har fortalt, at dette var den eneste gang i dronningens fængselstid, hvor hendes fasthed forlod hende.

Da hun vaagnede af sin besvimelse, kastede hun sig paa knæ. Hun bad til Gud og jamrede hele natten.

VII.

Kongefamilien føres over i det store taarn. — Ludvig den sekstende stilles for konventets skranke.

Den 21de september 1792 proklameredes republiken i Frankrige.

Fangerne modtog efterretningen derom med fuldstændig sindsro.

„Jeg ønsker," sagde Ludvig, „at franskmændene under denne nye regjeringsform maa finde den lykke, som jeg havde haabet at skulle berede dem."

Seks magistratsembedsmænd indfandt sig faa dage efter med megen larm. De oplæste en befaling om, at Ludvig skulde skilles fra sin familie og flyttes over i det store taarn.

Dronningen, prinsesse Elisabeth, hans datter og sønnen omslyngede ham. De bedækkede hans hænder med kys og taarer; forgjeves bønfaldt de om tilladelse til at lide sammen med ham.

Embedsmændene blev rørte; men de vovede ikke at afvige fra den strenge befaling.

Kongen blev ført til det store taarn; en seng, et bord og et par simple stole var det eneste bohave, som fandtes der.

Næste morgen bad Ludvig en af opsynsmændene om at bringe ham efterretninger fra hans hustru og børnene. Denne, der var mildere stemt end de øvrige, raadførte sig med sine embedsbrødre og overtalte dem til at gaa med ham til dronningen.

Marie Antoinette havde tilbragt natten under jammer. Hendes blege læber, hendes forgrædte øine, den haardnakkethed, hvormed hun havde negtet at røre sin frokost, idet hun svor, at hun vilde dø af sult, dersom man holdt fast ved at skille hende fra kongen, alt dette rørte og forvirrede opsynsmændene.

„Nuvel," sagde en af dem tilsidst, „lad dem spise sammen idag. Imorgen maa kommunen fastsætte de nærmere forholdsregler."

Dronningens fortvivlelse forvandledes til den heftigste glæde; hun omfavnede sine børn og opfordrede dem til at vise opsynsmændene sin erkjendtlighed og til at takke Gud, fordi det skulde blive dem forundt at gjense faderen.

Selv Simon, der var tilstede, blev bevæget.

„Disse kvinder faar mig næsten til at græde,“ brummede han.

Men et øieblik efter henvendte han sig barsk til dronningen.

„De græd ikke den tiende august,“ sagde han.

„Folket tager i høi grad feil af vore følelser,“ svarede Marie Antoinette.

Middagsmaaltidet blev en fest. Ludvig blev ikke træt af at trykke sine kjæres hænder. Damerne fik tilladelse til at gaa over i det store taarn for at bese kongens værelse og de rum, der sattes istand for senere ogsaa at huse dem. Og det var ikke langt fra, at dagen, som var begyndt i fortvivlelse, endte i glæde og fryd.

Tre uger efter kunde Marie Antoinette, prinsesserne og Karl Ludvig ligeledes tage ophold i det større taarn.

De havde glædet sig til overflytningen, fordi den skulde føre dem sammen med kongen; men de tog feil, naar de troede paa medlidenhed fra kommunens side. Hadet mod Marie Antoinette var ikke blevet mindre under kampen mod hendes fædreland.

Den pleie, som hun ydede sin søn, den taknemmelighed, som han viste hende til gjengjæld, de kjærlighedsbeviser, som han overøste hende med, var hendes trøst i ulykkerne; man misundte hende denne sidste glæde. Karl Ludvig blev uden varsel taget bort fra moderen og ført til faderen.

Først haabede dronningen, at skilsmissen kun var en trusel, og at barnet vilde blive bragt tilbage til hende, naar omflytningen havde fundet sted. Da vogterne førte hende op i tredie etage og tvang sønnen til at forblive i etagen nedenunder, forstod hun endelig, at det var alvor.

Det store taarn var et mørkere og strengere fængsel, end det lille havde været.

For enden af trappen fandtes to dobbelte døre, den ene af egetræ, den anden af jern. Et forværelse, hvor vagtmændene tilbragte sine dage og nætter, stødte op til trappegangen.

Forandringen af opholdssted forandrede iøvrigt lidet i det daglige liv. Man spiste hos kongen; og skjønt sønnen boede hos faderen, beholdt dronningen og prinsesserne frihed til at være sammen med ham saavel ved maaltiderne, som naar man spadserede i gaarden.

De fornærmelser, som fangerne havde været

udsatte for i det lille taarn, stansedes ikke, fordi om man havde flyttet dem over i det store. Alt afhang af vogternes luner.

Opsynsmændene stillede undertiden de besynderligste fordringer. En af dem lod saaledes fiskeben og macaroni bryde istykker; thi han indbildte sig, at der kunde ligge meddelelser skjulte i dem.

Under foregivende af, at det kunde indeholde gift, forlangte en anden af dem, at kammertjeneren Clery skulde drikke af det sæbevand, som han brugte til at barbere kongen.

En dag nærmede en vogter sig til dronningen og prinsesserne.

„Mine damer," sagde han, „jeg bringer gode nyheder; mange af de troløse emigranter er blevne grebne og dræbte. Hvis De elsker fædrelandet, maa De glæde Dem over dette."

Marie Antoinette svarede ikke og forraadte ikke ved en mine, at hun havde hørt, hvad der var bleven sagt.

Alle medlemmer af kongefamilien blev efterhaanden syge og sengeliggende som følge af murenes fugtighed.

Dronningen, Elisabeth og børnene kom snart til kræfter. Men kongens ildebefindende trak i langdrag og vakte ængstelse.

Revolutionens anførere begyndte at frygte for, at døden skulde komme dem i forkjøbet og fravriste dem det bytte, som de lurede paa; de sendte bud efter Ludvigs tidligere livlæge, Le Monnier, og opfordrede denne til at undersøge hans tilstand.

Lægen brast i graad, da han saa sin gamle herre igjen. Han negtede at optræde anderledes ligeoverfor fangen i Temple, end han havde gjort ligeoverfor kongen i Versailles og blev af vogterne udskjældt for en „afskylig aristokrat og lav smigrer."

Marie Antoinette pleiede sin egtefælle med utrættelig ømhed; og kongen kom sig lidt efter lidt.

Senere blev ogsaa Clery syg. Dronningen og prinsesserne besøgte ham hver dag; og Ludvig pleiede sin trofaste tjener. —

Efter en tidlang tilsyneladende at have glemt den kongelige familie, besluttede kommunen den første november at sende nogle mænd til taarnet, der skulde undersøge fangernes forhold.

Drouet, den tidligere omtalte postmestersøn, som havde foranlediget, at kongefamiliens flugt var bleven stanset, var kommissionens formand.

Marie Antoinette gjenkjendte ham øieblikkelig.

Han bukkede forlegen og spurgte, om der var nogen eller noget, som hun havde at beklage sig over.

Dronningen forblev taus.

Drouet gjentog sit spørgsmaal; men hun værdigede ham intet svar.

Efter at han var gaaet, blev hun siddende i tanker. Hendes datter kyssede hendes hænder og søgte at bortlede de mørke anelser, som fyldte hendes sjæl; men det lykkedes hende ikke at berolige moderen.

„Hvorfor kom manden fra Varennes igjen til os?“ spurgte Karl Ludvig. „Var det maaske, fordi det imorgen er de dødes dag?“

Den anden november — mindedagen for de døde — var ogsaa dronningens fødselsdag.

Den 30te november erklærede Robespierre, at kongens dødsdom var det eneste middel til at gjenoprette den offentlige ro i Frankrige.

Clery, der saa sig istand til at vedligeholde forbindelser med udenverdenen, betragtede det som sikkert, at hans herre nu vilde blive fuldstændig skilt fra sin familie, og at en retssag vilde blive reist mod ham. Han meddelte sine

formodninger til kongen, som forberedte dronningen derpaa.

Efter forslag af Pétion vedtog man den 3die december, at Ludvig skulde dømmes af konventet. Tre dage senere nedsatte man et udvalg af enogtyve personer, som skulde udarbeide en anklage mod ham.

Den ellevte december skulde han stilles for konventets skranke.

Dagen oprandt under tummel. Trommerne hvirvlede. Flere regimenter marcherede ind paa pladsen foran Temple.

Kongefamilien havde nylig spist frokost. Vogternes mistænksomhed afskar Ludvig og Marie Antoinette hver mulighed for ved andet end tegn og blikke at kunne udtrykke den uro, som fyldte deres sind. Ængstelige ved larmen, som trængte op til dem, lod de ligeoverfor opsynsmændene, som om de ikke anede grunden.

Damerne gik atter til dronningens værelse. Ludvig satte sig til at læse.

To vogtere traadte lidt efter ind for at føre kronprinsen til dronningen.

Ludvig trykkede sin søn i sine arme; tanken paa at skulle miste ham fyldte ham med dyb sorg.

Karl Ludvig forstod ikke faderens bevægelse og delte ikke hans smerte. Han elskede sin moder over alle andre; efterretningen om, at han fra nu af skulde blive hos hende, gjorde ham glad og tilfreds.

To timer senere vakte skridt paa trappen for anden gang kongens opmerksomhed. Chambon — Paris's daværende borgermester — samt Santerre, Chaumette og Colombeau fremstillede sig for at føre ham for retten. Ludvig paahørte oplæsningen af det dokument, som de havde bragt med. Taus tog han plads i vognen.

Regnen piskede mod vognruderne; paa gaderne sang man:

„Tyrannens blod
Skal strømme for vor fod!"

Da kongen var kommen ind i retssalen, blev anklage-akten læst op. Han havde sat sig ligeoverfor præsidenten, paa samme plads, hvor han faa aar tidligere havde aflagt ed til rigets nye forfatning.

Rolig besvarede han alle spørgsmaal, der rettedes til ham. Han forlangte en advokat; og dette andragende blev ikke negtet.

Klokken $6^1/_2$ om eftermiddagen vendte han tilbage til Temple. Tanken paa hans familie optog hans sind. Han bad om tilladelse til at komme sammen med dronningen, men man afslog hans begjæring.

VIII.

Kongen dømmes til døden.

Dronningen og prinsesserne havde tilbragt dagen i den dødeligste angst. Ved underretningen om, at kongen var kjørt bort, havde hans hustru kastet sig paa knæ; timevis havde hun ligget i angstfuld bøn til Gud.

Endelig reiste hun sig; hændervridende gik hun op og ned ad gulvet. Hun gik fra den ene til den anden. talte til vogterne, kyssede sin svigerinde og sine børn.

Da hun fik vished for, at kongen var vendt tilbage fra konventet, bønfaldt hun om at faa lov til at tale med ham. Man værdigede hende end ikke et svar.

Udmattet af sorg og angst havde den ulykkelige ikke længer kraft til at græde. Hun lagde kronprinsen i sin egen seng og gik hele natten frem og tilbage i stum fortvivlelse.

Næste dag fornyede hun sine bønner. Hun

bad paanyt om at faa sin mand i tale. Hun bad om tilladelse til at læse aviser, der omhandlede mødet i retten. Hun bønfaldt endelig om, at man vilde tillade børnene at komme sammen med faderen.

Denne sidste gunst blev tilstaaet under forudsætning af, at Karl Ludvig og Marie Thérèse blev fjernede fra moderen. Kongen vilde imidlertid ikke modtage dette offer af sin hustru.

Seks lange uger levede han skilt fra hele sin familie. Kun en etage laa mellem ham og dem, som han elskede saa høit. De led angstens kvaler for hans skyld, men det var dem forment at række ham en haand til støtte i nøden.

Takket være Clery's hengivenhed fik damerne dog af og til nogle efterretninger fra kongen. Et vindu i prinsesse Elisabeths sovekammer førte ud mod en gang, der stod i forbindelse med kammertjenerens værelse. Clery benyttede de øieblikke, hvor opsynsmændene var optagne af kortspil, til at fæste tynde traade til dette vindu; han skjulte smaa breve i uld-filler, som han fæstede til traadene, og som prinsessen heisede op. —

Ludvig havde udtalt ønsket om, at advo-

katerne Target og Tronchet skulde overtage hans forsvar.

Target negtede at modtage dette tillidshverv; Tronchet modtog derimod kongens kaldelse. Og den alderstegne Malesherbes ilede til konventet for at udbede sig den ære at forsvare hin mand, som tidligere havde været hans herre.

Konventet tillod det. Rørt og taknemmelig modtog Ludvig den tidligere minister.

Den faldne konge søgte hos sin gamle raadgiver mindre en forsvarer end en ven, som han kunde skjænke fortrolighed, og til hvem han kunde udøse sit livs bekymringer.

Saavel i den ensomme fængselscelle som for retten blev Malesherbes ved med at vise kongen den dybeste ærbødighed.

Det vakte dommernes vrede, at han i deres nærværelse tiltalte kongen „Sire“ og „Deres majestæt.“

„Hvad giver Dem den dristighed at udtale ord, som konventet forbyder?“ spurgte en af dem.

„Foragt for eder og foragt for livet,“ svarede Malesherbes. —

Det er ikke her stedet til gaa nærmere ind

paa den sørgelige proces, som verdenshistorien har optegnet.

Ludvigs sjælsro fornegtede sig ikke under samme. Resigneret ligeoverfor alt, hvad der angik ham personlig, laa han kun under for sin bevægelse, naar han talte om sin familie. Han græd ved tanken paa sin søster, hvis hele liv havde været opofrelse og hengivenhed; han græd, naar han tænkte paa sine børn og paa sin hustru, der var saa forfulgt og saa miskjendt.

„Jeg maa tale med Dem om en sag, som dybt bekymrer mit hjerte, om folkets uretfærdighed mod dronningen,“ sagde han til Malesherbes. „Dersom franskmændene kjendte hendes værd, dersom de anede, til hvilken grad af fuldkommenhed hun har hævet sig i ulykken, vilde de elske hende. Men ved at udsaa bagvaskelser med hende har vore fiender sørget for at forvandle den kjærlighed, som hun saa længe var gjenstand for, til det bitreste had.“ —

Tanken paa hans hustru knækkede hans mod.

„Oprørerne anvender sin iver for at sværte og besudle dronningens rygte i den hensigt at forberede folket paa at se hende dø,“ sagde han. „Ja, hendes død er besluttet! Dersom man

skjænkede hende livet, skulde man frygte for, at hun vilde hævne mig. Ulykkelige fyrstinde! Hendes forening med mig lovede hende en trone; — hvilke udsigter aabner der sig for hende idag?“

Malesherbes haabede endnu, at man vilde lade sig nøie med at landsforvise kongen, eller at man vilde befri ham i sidste øieblik.

Han og Tronchet udvirkede konventets tilladelse til at tage en yngre advokat, de Sèze, til hjælp. Ludvig betragtede det som unyttigt at kjæmpe for et liv, som han i tankerne allerede havde givet som offer.

„Vi gjør Penelopes arbeide,“ sagde han; „det vil ikke vare længe, inden vore fiender har tilintetgjort det. Jeg tror ikke mere paa lykken; mit haab staar alene til Gud.“

Den 24de december overbragte de Sèze den forsvarstale, som han agtede at oplæse i retssalen.

Ludvig stødte den mildt tilbage. „Jeg haaber ikke paa at kunne overbevise mine dommere,“ sagde han; „og jeg ønsker ikke at røre dem.“

Første juledag skrev han egenhændig sit testamente, der strømmer over af fredens og

forsoningens tanker, af fædrelandskjærlighed og kristelig resignation.

„Af ganske hjerte beder jeg Gud om i barmhjertighed at ville se ned paa min hustru, mine børn og min søster, som saa længe har delt lidelsen med mig,“ heder det deri; „jeg beder om, at de maa blive holdte oppe af Hans naade, naar de mister mig, og saa længe, som de forbliver paa denne elendige jord ....

„Jeg anbefaler mine børn til min hustrus varetegt; jeg har aldrig tvivlet paa hendes moderlige ømhed for dem. Jeg lægger hende fremforalt paa hjerte at opdrage dem til gode kristne og til retskafne mennesker. For det tilfælde, at de skulde være dømte til at lære denne verdens storhed at kjende, beder jeg hende endvidere om at opdrage dem til ikke at betragte den som andet end som et farligt og forgjængeligt gode, og at vende deres blik mod evighedens eneste varige og sande hæder.

„Jeg beder min søster om vedblivende at skjænke mine børn sin kjærlighed og at træde dem i moders sted, dersom den ulykke skulde vederfares dem, at de mistede sin virkelige moder.

„Jeg beder min hustru om at tilgive mig alle de lidelser, som hun er bleven underkastet

for min skyld, samt de sorger, som jeg kan have beredt hende i løbet af vort samliv, ligesom hun paa sin side kan være fuldt forvisset om, at jeg intet nag bærer til hende, hvis hun skulde mene at have noget at bebreide sig ligeoverfor mig.

„Jeg lægger mine børn meget varmt paa hjerte, hvad de skylder Gud, hvilket maa gaa forud for alt andet. Endvidere lægger jeg dem paa hjerte at forblive enige indbyrdes, at være lydige mod sin moder og at vise sig taknemmelige mod hende for al den omsorg og møie, som hun har for deres skyld. Jeg beder dem om at betragte min søster som en anden moder.“ — — —

Anden juledag stod Ludvig og hans forsvarere for konventets skranke. Mangfoldige gange afbrudt af publikums mishagsmumlen og af retsmedlemmernes skuldertræk talte de Sèze veltalende og varmt for kongen.

Da han havde endt, hævede Ludvig mild og alvorlig sin røst.

„Jeg taler maaske til eder for sidste gang,“ sagde han, „og erklærer, at min samvittighed intet bebreider mig, og at mine forsvarere kun har sagt eder sandheden.“

Han tilføiede, at han aldrig havde frygtet

offentlighedens prøvelse af hans handlinger og fremhævede, at beskyldningen for at have villet udgyde sine undersaatters blod dybt bedrøvede hans hjerte.

Klokken henved fem om eftermiddagen vendte han tilbage til fængselet ligesaa rolig, som han havde forladt det. Inden han traadte over tærskelen, kastede han et sørgmodigt blik op mod de vinduer, bag hvilke hans familie sad indestængt; han var neppe kommen ind, forinden han skyndte sig at skrive til sin hustru.

Dronningen modtog de længselsfuldt ventede linjer ved hjælp af den føromtalte traad, som var fæstet til prinsesse Elisabeths vindu.

Den følgende morgen bragte de Sèze flere eksemplarer af den forsvarstale, som han havde holdt.

En vogter ved navn Vincent bar hemmelig et af eksemplarerne op til dronningen.

Marie Antoinette gjennemlæste det hurtig og opmerksomt. Haab nærede hun ikke. Med fast haand skrev hun paa det første blad af talen:

„Oportet unum mori pro populo.“ *)

Nævnte eksemplar af forsvarstalen findes

*) „Én bør dø for folket.“

endnu i dag opbevaret i et af Frankriges offentlige bibliotheker.

Tidlig nytaarsmorgen gik Clery ind til kongen, der rakte sin haand ud mod den trofaste tjener. Clery overøste den med taarer, idet han fremstammede sine ønsker for det kommende aar.

Ludvig bad en af vogterne om at gaa ovenpaa for at spørge til hans families befindende samt for at overbringe hans lykønskninger i anledning af det nye aar.

Hans stemme lød saa fortvivlet, at vogteren rørt sagde til Clery:

„Hvorfor beder kongen ikke om tilladelse til at se sin familie? — Nu vilde man ikke mere negte ham det."

Kammertjeneren meddelte, hvad manden havde sagt, og forsikrede kongen om, at konventet ikke vilde lægge hindringer i veien for et møde med hans kjære.

„Om nogle dage vil man ikke negte mig denne trøst," svarede Ludvig; „vi vil vente." —

Ude i Europa troede man endnu ikke paa muligheden af en henrettelse.

De sidste dage af november 1792 skrev Fersen til Sveriges daværende regent:

„Vi har ingen nye efterretninger modtaget

fra Paris. Vi ved kun, at man i dette øieblik beskjæftiger sig med retsforhandlingerne mod kongen. Meningerne synes delte. Fauchet anser monarken for tilstrækkelig straffet ved alt, hvad der har mødt ham; han vil, at man skal lade ham løbe. Andre ønsker, at han skal dømmes til døden, men at man i sidste øieblik skal frafalde dødsstraffen. Der er grund til at tro, at det er planen at dømme kongen, men at folket vil skjænke ham naade samt udsætte en sum penge for ham og hans familie. Man ved imidlertid ikke, om man agter at holde ham fængslet fremdeles, eller om man vil give ham frihed til at reise, hvorhen han vil.“

Begivenhederne skulde ikke retfærdiggjøre saa optimistiske formodninger.

Girondinerne ønskede at redde kongens liv; de fastholdt, at man burde appellere til folket. Som talsmand for denne anskuelse optraadte Vergniaud med megen kraft. Han lod spørgsmaalet om kongens skyld eller uskyld staa uafgjort, men gav i en gribende tale et billede af den elendighed, som henrettelsen skulde bringe over Europa og over Frankrige.

Men grunde og veltalende ord havde ei længer betydning i dette land. Den lavere hovedstadsbefolkning truede konventet med under-

gang, ifald det vovede at stille sig iveien for pøbelens hævnlyster.

Tidlig om morgenen den femtende januar (1793) begyndte afstemningen under Vergniauds forsæde. Det første spørgsmaal: om kongen havde gjort sig skyldig i forræderi, besvaredes med „ja“ af 683 stemmer. Henvendelsen til folket forkastedes derefter med 424 mod 283 stemmer.

Den sekstende januar skred man til afstemning med hensyn til straffen. Voteringen begyndte klokken 7½ om aftenen og varede, til den næste morgen brød frem.

Salen var kun sparsomt oplyst. Tribunerne var overfyldte af tilskuere. Man lo, man passiarede, man gjorde sine bemerkninger om de deputerede, deres meninger og deres sandsynlige stemmegiven.

Elegant klædte kvinder skrællede rolig appelsiner og spiste dem med velbehag. Glædespiger drak limonade og spiste is, spillede kort og indgik væddemaal om kongens liv eller død. Skarer fra gallerierne fordrede med hæse og ivrige røster hans henrettelse. De truede og haanede enhver, som vovede at tale om benaadning, og klappede bifald til de deputerede,

som man ikke kunde være i tvivl om vilde stemme for dødsdommen.

Af 721 tilstedeværende stemte desuagtet kun 361 for uopholdelig henrettelse; 39 ønskede dødsstraffen udsat, og 321 udtalte sig for en mildere dom.

Blandt dem, som stemte for Ludvigs henrettelse, var hans fætter, hertugen af Orleans — Philip Egalité, som han kaldte sig nu. Men der hævede sig ogsaa røster til gunst for kongen. Eksempelvis kan nævnes, at en deputeret ved navn Duchâtel lod sig bære ind i konventet, indhyllet i sengetæpper. Skjønt han blev overøst med trusler, stemte han mod dødsstraf.

Ludvig var mindre optaget af den dom, der skulde falde fra menneskenes læber, end af den dom, som ventede ham hos Gud.

Den attende januar kom hans advokater for at underrette ham om voteringens udfald. Malesherbes kastede sig grædende for hans fødder og formaaede ikke at sige et ord.

Kongen forstod ham; han modtog budskabet uden at blegne. Han løftede sin gamle raadgiver op og trykkede ham ind til sig.

„Jeg ventede det, som Deres taarer forkynder mig,“ sagde han. „Dersom De holder af mig, saa vær ikke bedrøvet; misund mig ei det

eneste fristed, som er tilbage for mig . . . . Maatte mit blod frelse folket fra de rædsler, som jeg frygter for det.“

Han spurgte om de nærmere omstændigheder, og om hvordan hertugen af Orleans havde stemt.

Malesherbes underrettede ham derom.

„Ak!“ udbrød Ludvig, „han foraarsager mig mere smerte end alle de andre.“

IX.

Ludvig den sekstende tager afsked med sin familie. Hans henrettelse.

Marie Antoinette fik ikke kundskab om, at Ludvig den sekstende var dømt til døden, før dagen forinden han skulde henrettes. Søndagen den tyvende januar skreg avissælgerne nyheden ud under hendes vinduer.

Om aftenen lod man hende vide, at det var hende tilladt at gaa ned til kongen for at sige ham farvel.

Abbed Edgeworth de Firmont, som i tidligere dage havde været prinsesse Elisabeths skriftefader, var af denne bleven anbefalet broderen.

Han indfandt sig i Temple; overvældet af bevægelse knælede han for kongen.

„Jeg er ikke længer vant til, at man knæler

for mig," sagde Ludvig, idet han løftede ham op.

„Se," tilføiede han, „nu er vi da naaede til det store opgjør, som ganske bør optage vore tanker; thi hvad er alt andet ved siden af det?"

Indelukket med abbed Edgeworth forberedte han sig paa døden. Han talte med præsten om livet efter dette og skriftede for ham.

En opsynsmand meldte, at hans familie snart vilde indfinde sig.

Kongen reiste sig bevæget, gik ind i spiseværelset og bad Clery om at sætte frem en karaffel vand til dronningen; han opfordrede abbeden til at forblive i værelset ved siden af, saalænge afskedsmødet varede.

Den dødsdømte, der gik op og ned ad gulvet, søgte at beherske sin utaalmodighed; men hans blikke, der ufravendt var rettede mod døren, talte tydelig om hans sindsbevægelse og længsel.

Endelig meldte støi udenfor, at hans kjære nærmede sig.

Marie Antoinette traadte først ind, holdende sønnen ved haanden. Hans datter og hans søster fulgte efter.

Alle kastede sig under hulken i kongens favn.

Kronprinsen krøb op paa faderens knæ og omslyngede ham med sine smaa arme. Elisabeth og Marie Thérèse bøiede sig over ham og lagde sine hoveder op til hans bryst. Dronningen trykkede sig med lidenskabelig ømhed ind til ham.

Over en halv time kom intet ord over læberne. En eneste jamren hørtes fra disse fem, som sad tæt omslyngede. Af og til hævede deres graad og hulken sig til skrig saa høie, at man hørte dem i de omliggende gader.

Endelig talte kongen. Han paalagde sin søn at glemme alle fornærmelser, at tilgive dem, som førte hans fader til skafottet, at ære religionen og at være lydig mod Gud.

For at hans ord skulde gjøre et saameget sterkere indtryk sagde han til ham:

„Min søn! Du har hørt alt det, som jeg har sagt til dig. Men da eden er noget endnu helligere end ordet, saa sværg, idet du løfter din haand, at du vil opfylde din faders sidste vilje!“

„Min broder adlød og brast i graad,“ fortæller hans søster, — den eneste af de ulykkelige forsamlede, der fik sin frihed igjen og har kunnet berette derom.

Afskeden varede næsten to timer. Under

alle disse taarer, al denne jammer og kval, stod fire vogtere med hattene paa hovedet bag gitterdøren og stirrede ind paa dem.

Kongen trykkede sin datter til sit hjerte, velsignede hende og bedækkede hende med kys.

Han mumlede ind i dronningens øre endnu et smertefuldt og ømt farvel. Han undskyldte sine fiender, fortalte om retsforhandlingen og opmuntrede dem alle til mod.

Pinlig kjæmpede han for at bevare sin fatning. Marie Thérèse besvimede ved afskeden.

Marie Antoinette vilde tilbringe natten hos sin egtefælle. Den ulykkelige fyrste afslog det; han trængte til ro for at forberede sig til døden. Hun bad om idetmindste at faa se ham et øieblik næste morgen.

Ludvig samtykkede. Men da hans kjære havde forladt ham, bad han sine vogtere om ikke at føre dem til ham mere; afskeden med hans familie foraarsagede ham for megen smerte.

Idet de kongelige passerede forværelset, kastede dronningen et blik paa mændene, som stod der.

„I er skurke allesammen!" raabte hun heftig til dem.

Efter at de atter var komne op i sine egne

værelser, hørte man gjennem de lukkede døre fremdeles deres jammer.

„Min søn,“ sagde Marie Antoinette til Karl Ludvig, „lov mig, at du aldrig vil tænke paa at hævne din faders død!“

Dagens sindsbevægelser havde neppe levnet hende styrke til at klæde sig af. Udmattet kastede hun sig paa sengen. „Vi hørte,“ fortæller hendes datter, „hvordan hun hele natten rystede af kulde og sorg.“

Tidlig den følgende morgen traadte en opsynsmand ind til damerne.

Dronningen troede, at han kom for at hente hende til det aftalte, sidste møde.

Haabet var forgjeves; han kom for at hente en bønnebog til kongen.

Marie Antoinette haabede endnu; med hjerteskjærende angst lyttede hun efter hver støi paa trappen.

Det var unyttig venten.

Ludvig havde lagt sig til sengs og sovet nogle timer. Han stod op klokken fem og klædte sig paa. Saa hørte han messen og modtog det hellige sakramente af abbed Edgeworths haand.

Endelig kaldte han Clery til sig.

„Overgiv denne ring til dronningen,“ sagde

han med brudt stemme; „det er hendes vielsesring. Sig til hende, at jeg skiller mig ved den med smerte . . . . . Sig til dronningen, til mine kjære børn, til min søster, at jeg havde lovet at se dem imorges, men at jeg vilde spare dem for den grusomme skilsmisse. Gud ved, hvormeget det koster mig at gaa bort uden at omfavne dem en sidste gang.“

Han tørrede sine øine og tilføiede i en tone, der skar Clery i hjertet:

„Jeg beder Dem, bring dem mit farvel.“

* * *

Trommernes lyd forkynder, at Frankriges forhenværende konge forlader Temple.

Alle butikker er lukkede, alle vinduer nedrullede. Kanoner er opstillede. Otti tusinde væbnede mænd staar i række og geled.

Et umaadeligt antal flyveskrifter, der opfordrer folket til at frelse kongen, er i løbet af de sidste dage blevne spredte rundt. Hallernes sælgekoner, som en gang elskede Ludvig og hans familie saa høit, er under revolutionen blevne en stormagt. Rige og høitstaaende damer har faaet det hverv at opsøge dem for at faa

dem til at anraabe om naade for den dødsdømte monark.

Man er ikke uvidende om, at hovedstadens ungdom agter at reise sig; de ledende mænd har truffet forholdsregler for at forebygge det. Alle unge mænd har erholdt befaling om paa et bestemt klokkeslet at begive sig til et bestemt sted inden sin bydel. De, som ikke indfinder sig, vil blive betragtede som oprørere; fædre vil blive gjort ansvarlige for sine børns opførsel. Endelig har politiet forbudt sælgekonerne at gaa til sine haller, før efter at henrettelsen har fundet sted.

Hele den del af befolkningen, som kan bære sværd, staar under vaaben. Dagen er mørk. En tæt taage ruger over Paris.

Ludvig trykker sig op i vognhjørnet og forholder sig taus. Hans skriftefader sidder ved hans side; ligeoverfor dem sidder to gendarmer.

Abbeden rækker frem sin bønnebog. Kongen modtager den med øiensynlig taknemmelighed og udtrykker ønsket om, at præsten vil pege paa salmer, der passer til stundens alvor. Edgeworth gjør det; og Ludvig og hans skriftefader læser dem afvekslende med høi røst.

Vognen er naaet til porten Saint-Denis.

En adelsmand ved navn Batz ønsker at frelse kongen. I Lighed med saa mange andre havde han forladt Frankrige ved revolutionens begyndelse; men han var senere hemmelig vendt tilbage og holdt sig paa dette tidspunkt skjult i hovedstaden.

Faren var hans element. Han havde stillet sig paa høiden af boulevarden Bonne-Nouvelle, hvorfra han kunde overskue dødstoget.

Hans blik søger forgjeves kamerater, som skal understøtte hans forehavende. Gaderne er øde, husene er lukkede; gjennem den iskolde taage skimter han kun forladthed og ensomhed.

Fortvivlet over, at hans medsammensvorne lader ham i stikken, tror han sig tvungen til at vige tilbage for vognen, som kommer nærmere og nærmere.

To lidet talrige grupper har imidlertid dannet sig paa veien, hvor den dødsdømte maa forbi; den ene staar paa høire, den anden paa venstre side af boulevarden, bag den firedobbelte række af væbnede mænd.

Baron Batz's forhaabninger vaagner atter, da han opdager grupperne, skjønt de er smaa.

Han ser to unge mænd skille sig ud fra dem og komme hen til ham.

Fulgt af dem samt af sin ven Devaux styrter

han med sværdet i haanden frem gjennem soldaternes rækker og raaber flere gange med høi stemme:

„Hid franskmænd! Hid alle, som vil frelse sin konge!"

Blandt folkemængden er der ingen, som svarer paa hans raab. Mistanken, frygten har sneget sig rundt blandt alle klasser; enhver er bange for sin nabo og ser i ham en spion.

Dødsstilhed hersker overalt.

Da Batz og hans følgesvende ikke opdager nogensomhelst bevægelse til fordel for den plan, som de har undfanget, bryder de atter gjennem rækkerne af de opstillede soldater, der er stumme af overraskelse. De gjør tegn til de to grupper, og disse nærmer sig.

Men en rytterskilvagt har underrettet reserven, som i dette øieblik sprænger frem. De to unge mænd vil styrte ind i et nærliggende hus, men det er stængt; ved dørtærskelen hugges de ned af soldaternes stridsøkser. Batz og hans ven forsvinder blandt mængden.

Vognen kjører videre uden afbrydelse. De fire derinde har intet seet og intet hørt.

Skjønt gjennemtrængt af sit embedes alvor har abbeden ikke sluppet hver tanke paa, hvad der kan foregaa paa veien. Dagen forud har

nogle unge mænd talt til ham om de planer, som er lagte. Uden bestemt at tro paa muligheden af et heldigt udfald har han bevaret en rest af haab.

Kongens tanker er ikke mere paa denne jord. Han ser ikke de frygtelige forholdsregler, som man har taget for at stanse hvert skrig om naade, der maatte trænge frem fra hans læber. Gudhengiven og rolig læser han en døendes bønner.

Klokken er tyve minutter over ti.

Kongen merker, at vognen holder. Han hæver blikket, lukker sin salmebog, men holder fingeren paa det blad, som han har læst i.

Han vender sig mod sin skriftefader.

„Dersom jeg ikke tager feil, er vi paa stedet,“ siger han til ham.

Præsten bukker taus.

Ludvig aabner atter bogen og læser de to sidste vers af den salme, som han ikke har læst til ende.

Bødlerne venter; en af dem aabner vogndøren.

De to gendarmer vil stige ud. Kongen stanser dem og lægger sin haand paa abbed Edgeworths knæ.

„Mine herrer,“ siger han i herskertone, „jeg

anbefaler abbeden til eder. Sørg for, at der ikke bliver gjort ham noget ondt efter min død. Jeg giver eder det hverv at vaage herover."

Mændene svarer intet. Kongen vil med sterkere stemme gjentage sine ord.

Den ene afbryder ham:

„Ja, ja, vær rolig; vi skal nok drage omsorg for ham."

Ludvig giver salmebogen tilbage til præsten og stiger først ud af vognen.

Han vender sig mod Tuilerierne. Derfra lader han sit blik glide hen over de væbnede mennesker.

Tre bødler omringer ham og vil klæde ham af. Han støder dem med kraft tilbage og foretager selv afklædningen: han løser sin krave, aabner sin skjorte for at blotte hals og skuldre. Han kaster sig endelig paa knæ for at modtage sin skriftefaders velsignelse.

Hurtig reiser han sig atter og sætter sin fod paa skafottets nederste trin.

Bødlerne, som et øieblik er blevne bragte ud af fatning ved hans stolte holdning, stanser ham og vil tage hans hænder.

„Hvad forlanger I?" spørger kongen, der heftig trækker hænderne tilbage.

„At binde Dem," svarer den ene.

„Binde mig!“ raaber han harmfuldt; „jeg vil aldrig give mit samtykke dertil. Det er desuden overflødigt. Jeg er sikker paa mig selv.“

Mændene fastholder at ville gjøre det.

„Nei, nei!“ gjentager Ludvig. „Gjør alt, hvad der er Dem befalet. Men bind mig ikke. Giv afkald paa dette.“

Bødlerne bliver høirøstede; de synes i begreb med at tilkalde hjælp for at binde ham med magt. Et øieblik endnu, og ætlingen af de mange herskere vil udsættes for en forsmædelse, værre end den dødsmaade, der er ham beredt.

Han synes at frygte dette, vender sig mod abbed Edgeworth og ser fast paa ham, som for at spørge ham om raad.

Præsten svarer i begyndelsen kun ved taushed. Men da kongen bliver ved med at betragte ham, siger han under taarer:

„Sire, i denne nye beskjæmmelse ser jeg et sidste træk af lighed mellem Dem og den Gud, som vil skjænke Dem sin løn.“

Ludvig løfter sine øine mod himlen med et udtryk af ubeskrivelig smerte.

„I sandhed,“ siger han, „der udfordredes intet mindre end Frelserens eksempel for at bringe mig til at underkaste mig en saadan krænkelse.“

Han vender sig mod skarpretteren og tilføier:

„Gjør som De vil. Jeg tømmer kalken til bunden.“

Hans hænder bindes sammen med et lommetørklæde; hans haar falder for skarpretterens saks.

„Jeg haaber, at man nu vil tillade mig at tale,“ siger han.

Ludvig stiger op ad skafottets meget steile trin. Unddraget brugen af sine hænder støtter han albuen mod sin skriftefaders arm. Opstigningen synes at koste ham anstrengelse; Edgeworth frygter for, at modet vil svigte ham. Saasnart de er naaede op til det øverste trin, gaar kongen imidlertid med faste skridt over til skafottets anden side.

„Stille!“ raaber han med tordenrøst.

Trommeslagerne stanser øieblikkelig.

Med en stemme saa klar, at den kan høres langt borte, raaber han:

„Jeg dør uskyldig i alle de forbrydelser, som man tilskriver mig. Jeg tilgiver alle, som er skyld i min død. Og jeg beder Gud, at det blod, som I udøser, ikke maa komme over Frankrige! Og I, ulykkelige folk . . . .“

„Lad ham ikke tale ud," skriger en skingrende røst.

Santerre tilføier:

„Jeg har ikke ført Dem hid for at holde tale, men for at dø."

En officer rider med draget sværd mod trommeslagerne og tvinger dem til at tromme. Samtidig lyder rundt om skafottet opmuntrende raab til dem, som skal dræbe ham.

Skarpretterne synes at tage sig sammen. De griber kongen og lægger ham under øksen, der falder.

Abbed Edgeworth hører hugget og kaster sig paa knæ.

Den yngste af bødlerne — han synes neppe at være atten aar gammel — griber det blodbestænkede hoved, der har baaret Frankriges krone. Han gaar rundt skafottet og viser det frem. Bloddraaber drypper ned paa præsten, der ligger paa guillotinens nederste trin hensunken i bøn. Dyb stilhed hersker et minut blandt tilskuerne, som mod sin vilje gribes af unævnelig rædsel.

Snart lyder dog fra en enkelt: „Leve folket! Leve republiken!"

Lidt efter lidt blander flere stemmer sig i

raabet. Inden faa minutter gjenlyder luften af et næsten enstemmigt bifaldsskrig.

Grupperne fordeler sig. Kun folkets værste bærme bliver paa pladsen og styrter op paa skafottet.

Nogle stænker kongens blod paa sine klæder, andre merker sine ansigter dermed; atter andre danser rundt retterstedet.

En mand stikker kongens frakke paa sin lanse.

„Her er tyrannens klæder,“ raaber han til de hylende og dansende.

Klæderne rives i laser. Man strides om en flig tøi til erindring om det syn, man har seet.

En borger, der har stukket sin arm i Ludvigs blod, og som har taget begge hænder fulde, sprøiter det paa tilskuernes pander.

„Brødre,“ raaber han, „man har truet os med, at Capets blod skulde komme over vore hoveder, nuvel — lad det komme over os! Ludvig Capet har saa mange gange vasket sine hænder i vort blod.“

Men det er langtfra, at alle tænker som denne borger:

En officer i Paris dør af sorg ved efterretningen om, at kongen er halshugget. En boghandler gaar fra forstanden samme dag og taler

idelig om Ludvigs henrettelse. En parykmager, bekjendt som ivrig kongeven, skjærer halsen over paa sig med en barberkniv. Vergniaud, der har stemt for dødsdommen, gribes af feber og meddeler en af sine venner, at hvor han end vender sig hen, ser han kongens blodoversprøitede lig reise sig for hans øine som et frygteligt spøgelse; han ser det afhuggede hoved og synes at høre de døde læber mumle ordene: „bebreidelse“ og „tilgivelse.“

* * *

To timer efter henrettelsen laa endnu taagen over byen. Ingen butik var aabnet igjen. Mørk taushed rugede over gaderne og over de offentlige pladse; kun med lange mellemrum afbrødes den af nogle enkelte, som ved barbariske skrig og vilde danse feirede den historiske merkedag.

Opad formiddagen saaes en vogn ledsaget af en afdeling politimænd, der stansede ved Madeleine-kirkegaardens indgangsport.

Mange mennesker skyndte sig efter den og samlede sig rundt en grav, som netop var gravet, og ned i hvilken der blev stillet en aaben kiste, som indesluttede Ludvig Capets lig.

Legemet var iklædt en skjorte, en hvid vest,

graa silkebenklæder samt graa silkestrømper. Baghaaret var raget af hovedet, som man havde lagt ned mellem benene.

Præsterne sang en salme og fremsagde den brugelige formular. Nogle af de personer, som en timestid tidligere havde været med til at hilse kongens henrettelse med bifald, lyttede nu under andægtig taushed til de bønner, der blev læste for hans sjæl.

X.

Marie Antoinette som enke — Udlandets holdning ved kongens død — Nye flugtplaner — Toulan og Jarjayes.

Folkets glædeskrig underrettede Marie Antoinette om, at hun var enke.

Hun havde ikke flere taarer.

Efter at hendes søn var bragt tilsengs, vaagede hun og svigerinden ved hans leie.

„Han har nu samme alder, som hans broder havde, da han døde,“ sagde dronningen. „Lykkelige de af vor familie, som først er vandrede bort! De har ikke oplevet husets undergang.“

Klokken var $2^1/_2$ om morgenen. Forundrede over at høre stemmer i Marie Antoinettes soveværelse stak Tison og hans kone sine hoveder ind.

„Vis barmhjertighed,“ sagde Elisabeth blidt til dem; „lad os faa lov til at græde i fred.“

Efter Ludvigs henrettelse blev dronningen

kastet paa sygeleiet, og hendes tilstand fremkaldte alvorlig frygt for hendes liv.

I første øieblik takkede hun Gud, fordi hun saa snart skulde gjenforenes med sin egtefælle. Hun græd af skuffelse, da lægen erklærede hende udenfor fare.

Snart gjorde hun sig imidlertid atter fortrolig med tanken paa, at hendes lidelsesbæger ikke var tømt; hun angrede, at hun havde ønsket at dø. Til prinsesse Elisabeth sagde hun:

„Ved at ønske mig døden begaar jeg en stor uret mod dig, min søster, og mod mine børn. for hvem jeg er langt mere nyttig nu, end jeg var i vor lykke."

Udenfor Temple blev Ludvig ikke begrædt af sin slegt. Hans brødre var tilfredse over at se det rum, der skilte dem fra tronen, formindsket i saa betydelig grad. Greven af Provence ilede med at bemægtige sig de ydre tegn paa magt og lod sig udraabe til regent for Ludvig den syttende under dennes mindreaarighed.

„Der har allerede dannet sig forskjellige partier inden franskmændenes rækker, selv om man med „franskmændene" kun mener de udvandrede," skrev grev Fersen. „Nogle godkjender greven af Provence som hoved; andre fremhæver dronningens rettigheder. Jeg frygter meget

for, at denne meningsforskjel en dag vil faa skjebnesvangre følger. Prinserne begaar tusinde dumheder."

Den maade, hvorpaa den udvandrede adel og geistlighed optraadte, var hverken klogere eller værdigere end prinsernes. Adskillige kvinder og mænd, der ikke mange aar tidligere havde hørt til kongens og dronningens intime kreds, og paa hvis troskab og hengivenhed Marie Antoinette ligesaalidt som Ludvig nogensinde havde tvivlet, viste sig smilende i theater og ved koncerter umiddelbart efter, at underretningen om kongens henrettelse var naaet til dem.

Den trofaste Fersen var paa det heftigste opbragt over den ligegyldighed, den ubekymrethed for dronningens frelse, som han mødte overalt. Han var omtrent den eneste, der syntes at indse, at folkets had kunde udsætte hende for forfølgelser uden tal og bringe hende til at følge efter sin egtefælle til skafottet.

Tanken paa hende forfulgte ham dag og nat. Planer til hendes frelse opstod hos ham saa ofte, at de krydsede hverandre i hans ophidsede hjerne.

Hans breve afspeiler hans uro. En dag skriver han til grev Mercy, en anden dag til

andre af hendes gamle venner. En tredie dag tilstaar han, at jo mere han tænker over det, som er skeet, desto mere bestyrkes han i den anskuelse, at den bedste tjeneste, man kan gjøre dronningen, er intet at gjøre for hende. Han tilføier, at det er forfærdeligt for ham at maatte indskrænke sin iver til uvirksomhed.

Snart gaar han atter over til en anden mening: han foreslaar, at keiseren af Østerrige aabent og ærligt skal forlange dronningens person udleveret til hendes fødeland.

Det synes, som om man i Østerrige et øieblik tænkte herpaa.

„Da vi ikke troede det muligt, at kongen af Frankrige vilde blive myrdet, har vi maaske ikke været virksomme nok for at forebygge denne afskylige gjerning,“ skrev Mercy til grev de la Marck. „Lad os idetmindste bestræbe os for at forhindre, at det skal gaa ligedan med den ulykkelige dronning, som nu bør være den stadige gjenstand for vor omsorg.“

Det varede dog ikke længe, før man igjen gav afkald paa disse planer af frygt for, at de ei blot skulde vise sig unyttige, men skadelige.

Selv Fersen spørger:

„Vil den interesse, som keiseren viser for sin tante, ikke skjænke oprørerne en anledning

til at styrte hende, idet den gjenopvækker hadet mod Østerrige og fremstiller dronningen som en fremmed og som medskyldig i de forbrydelser, som man har tilskrevet kongen?"

„Vilde det ikke," skriver han (den tredie februar 1793) „være bedre, om man ved penge og løfter søgte at vinde nogle indflydelsesrige revolutionsmænd som Lanclos, Santerre, Dumouriez?"

Et par maaneder senere modtog baron Breteuil fra de konstitutionelle i Frankrige et tilbud om, at de vilde tilveiebringe en forvisningsordre for dronningen og hendes børn. De forlangte herfor en sum af seks millioner, som skulde udbetales dem, naar fangerne var bragte i sikkerhed paa fremmed jord.

Breteuil bad den engelske statsmand Pitt om at være ham behjælpelig med at forskaffe de seks millioner; men englænderen gjorde vanskeligheder, og sagen blev til intet.

Havde dronningen — paa faa undtagelser nær — kun lunkne venner udenfor Frankrige, saa havde hun til gjengjæld varme, skjønt hemmelige tilhængere i Paris.

Blandt hovedstadens befolkning kunde man fremdeles møde kongeligsindede; de streifede

rundt Temple-taarnet, opfyldte af ønsket om at hjælpe fangerne.

Skjønt Marie Antoinette i sit fængsel var omgiven udelukkende af mænd, som man havde bibragt en saare ufordelagtig mening om hendes karakter, blev flere af disse saa rørte over hendes milde resignation og værdighed i smerten, at et par af dem — Toulan og Lepître — gjerne vilde anvende sin indflydelse for at redde hendes liv.

Under en maske af haardhed bragte Lepître hende underretning om enkelthederne ved Ludvig den sekstendes død, som hun ønskede at kjende. Mindet om kongen blev ogsaa det første baand mellem hende og Toulan.

Toulan var en oprigtig og begeistret republikaner: men han troede sig ikke forpligtet til grusomhed. Den første tid af sit ophold i taarnet havde han staaet ligegyldig ligeoverfor de forfølgelser, som Marie Antoinette maatte lide, og som man sagde til ham, at hun havde fortjent. Men efterhaanden, som han havde anledning til at iagttage hendes daglige liv, blev han opfyldt af medlidenhed med hende.

Hans barske væsen, som stod i samklang med hans rygte som ivrig republikaner, hans støiende munterhed og raa tale fjernede hos

udenforstaaende hver anelse om, at han kunde ønske at hjælpe de fangne.

Dronningen selv lod sig ikke vildlede af hans optræden; hun læste i hans blik, at han var en ven. Med en blanding af barskhed, list og koldblodighed viste han hende sine følelser, som længe ingen andre forstod.

Han betroede hende sin iver for at frelse hende og hendes familie.

Marie Antoinette opfordrede ham til at sætte sig i forbindelse med adelsmanden Jarjayes, der var gift med en af hendes tidligere hofdamer, og som trodsende al fare var forbleven i Paris i haab om at kunne være kongehuset til tjeneste.

Toulan gik til ham; han medbragte følgende brev fra dronningen:

Den første februar 1793.

„De kan have tillid til den mand, som kommer til Dem for at tale til Dem fra mig. Jeg kjender hans følelser; i løbet af fem maaneder har de ikke forandret sig. Nær ikke for stor tillid til den mands hustru, der er indestængt sammen med os.*) Jeg nærer ikke tillid hverken til hende eller til hendes mand.“

---

* Madame Tison.

Jarjayes, som hørte, at Toulan var vogter i Temple, som hørte ham erklære sig villig til at bekjæmpe alle vanskeligheder for at redde dronningen, skjænkede ham hurtig sin fortrolighed. De to mænd overlagde i forening, hvad der burde gjøres for at udfri den kongelige familie.

Vanskelighederne ved at føre saa mange personer ud af fængselet var ingenlunde smaa. Men en flugtplan, der var uhørt med hensyn til dristighed, udklækkedes af Toulan.

Jarjayes maatte love at skaffe mandsdragter, som Marie Antoinette og prinsesse Elisabeth skulde iføre sig. Toulans kamerat Lepître paatog sig at skaffe trefarvede skjærf, som de forklædte damer skulde binde om livet, samt udgangskort; ved fremvisningen af disse vilde ingen hindre dem fra at gaa bort.

Naar natten faldt paa, skulde de forlade Temple; de maatte gaa lige forbi vagtmændene, som vilde antage dem for opsynsmænd, der vendte tilbage fra sin runde.

Ulige vanskeligere var det at føre børnene ud af taarnet; navnlig maatte Karl Ludvigs flugt iverksættes med den største forsigtighed. Men ogsaa denne vanskelighed mente de sammensvorne at kunne overvinde.

En mand ved navn Jacques holdt lamper og lygter i orden; han indfandt sig hver morgen og hver aften i Temple for at rense og tænde dem. Jacques var altid punktlig, altid taus, og han indlod sig aldrig i samtale med nogen. Undertiden havde han sine to børn med sig, der var omtrent af samme alder og af samme størrelse som Karl Ludvig og Marie Thérèse.

Klokken syv blev vagten afløst; den nye afdeling soldater kunde umulig vide, om Jacques og hans medhjælpere havde været der eller ikke.

Det blev bestemt, at en af Toulans venner ved navn Ricard skulde forklæde sig som lampepudser; forsynet med et indtrædelseskort skulde han vise sig ved gitteret for at fuldføre det arbeide, som — efter sigende — var paabegyndt af hans børn. Toulan vilde give ham en tilrettevisning paa grund af hans upunktlighed. Saasnart hans arbeide var endt, skulde den lille prins og prinsessen gaa ud af fængselet ved hans haand, forklædte som lampepudserens børn.

Toulan vilde skaffe klæder til børnene; han paatog sig ligeledes at dysse Tison og hans hustru isøvn ved hjælp af tobak, der var blandet med bedøvende midler. Jarjayes skulde i nærheden vente de flygtende med tre smaa kjøretøier. Dronningen, hendes søn og Jar-

jayes skulde sætte sig op i det første. Den anden vogn var bestemt for prinsesse Elisabeth og Toulan. Den tredie skulde benyttes af Ricard, som havde faaet det hverv at kjøre prinsesse Maria Thérèse; i erindring om den mislykkede flugt to aar før, fastholdt dronningen paa det bestemteste. at man skulde kjøre i forskjellige vogne. Aftensmaden blev først bragt op til fangerne mellem klokken syv og otte. Man mente at have tid til at fjerne sig fra Paris og til at slaa ind paa veien til Normandiet, før flugten blev opdaget.

Planens udførelse blev bestemt til den ottende marts; de forsigtighedsregler, som man havde taget, syntes at love et heldigt udfald.

Den afsky, som kongemordet havde vakt, havde imidlertid forvandlet Østerriges og Preussens krig mod Frankrige til en almindelig europæisk krig mod riget. Paris's indvaanere, som længe havde været demoraliserede af lediggang, hungersnød og af den uro, som de politiske begivenheder fremkaldte, ophidsedes paa dette tidspunkt end mere ved de nyheder, som indtraf fra krigsskuepladsen. Det hed, at de fiendtlige tropper rykkede fremad, og at franskmændene havde forladt Aix-la-Chappelle ladende sine døde og saarede i stikken.

Under trykket af den bevægelse, som disse rygter førte med sig, befalede kommunen, at hovedstadens porte skulde stænges, og at uddelingen af pas skulde indskrænkes i høi grad.

Ogsaa i det kongelige fængsel følte man virkningerne af disse forholdsregler: vagtholdet blev forsterket og gjorde flugtplanens udførelse vanskeligere end før.

Fangerne ventede med længsel paa, at den dag skulde bryde frem, der gav dem haab om frihed.

Et tegn fra Toulan underrettede dem imidlertid om, at flugtforsøget maatte udsættes indtil videre. Og faa dage efter tilhviskede han dem, at man havde maattet opgive planen; thi det havde vist sig umuligt at redde dem alle.

Dronningen, hvis liv svævede i størst fare, kunde man dog endnu hjælpe til flugt. Hovedvanskeligheden bestod i dette tilfælde i at formaa hende til at lade sin svigerinde og børnene blive tilbage i taarnet.

Toulan paatog sig at føre Marie Antoinette ud; han vilde ledsage hende til et aftalt sted, hvor Jarjayes skulde vente hende efter at have forberedt alt for at bringe hende i sikkerhed.

Jarjayes og Lepître søgte, saavelsom Toulan. at gjøre det begribeligt for dronningen, at hendes forbliven i fængselet var ensbetydende med hendes vandring til skafottet. Alle tre trængte ind paa hende med forestillinger om, at hendes fortsatte ophold i Temple vilde vise sig mere skjebnesvangert for hendes børn, end om hun samtykkede i ved venners hjælp at forlade det.

Toulans og Jarjayes' bønner, prinsesse Elisabeths forestillinger, visheden om, at hendes svigerinde omsorgsfuld vilde træde børnene i moders sted, endte tilsidst med at overvinde hendes betænkeligheder.

Forberedelserne blev trufne. Dagen nærmede sig.

Aftenen før flugten skulde foregaa, sad Marie Antoinette og Elisabeth sammen ved Karl Ludvigs seng. Angst og bekymring fyldte dem begge.

„Maatte dette barn blive lykkeligt,“ sagde moderen.

„Han vil blive det, min søster,“ svarede Elisabeth, idet hun pegede paa sin brodersøns milde og aabne ansigtstræk.

„Ungdommen er kort som glæden,“ sagde dronningen med et suk: „lykken forsvinder som alt andet.“

Hun reiste sig og gik i sterk bevægelse op og ned ad gulvet.

„Og du selv, min gode søster,“ vedblev hun. „Naar og hvorledes vil jeg møde dig igjen? — Nei, det er umuligt! Det er umuligt.“

Toulan indfandt sig den følgende dag lykkelig ved tanken paa at skulle frelse hende.

Dronningen gik ham imøde.

„De vil blive vred paa mig,“ sagde hun; „men jeg har tænkt over sagen. Vel er vi her omgivne af farer; men det er bedre at dø end at gjøre sig bebreidelser.“

„Jeg vilde dø ulykkelig,“ vedblev hun, „dersom jeg ikke skulde være istand til at vise Dem min hengivenhed.“

„Og jeg, Madame,“ svarede Toulan, „vilde dø ulykkelig, dersom jeg ikke skulde være istand til at vise Dem min hengivenhed.“

Gjennem denne trofaste mand modtog Jarjayes følgende linjer fra dronningen:

„Vi har drømt en skjøn drøm, — det er alt! Men vi har vundet meget; thi vi har ved denne leilighed seet et nyt bevis paa Deres fuldstændige hengivenhed for os. Min tillid til Dem er uden grænse. De vil altid finde karakterstyrke og mod hos mig. Men min søns interesser er det eneste, som leder mig; og hvilken

lykke jeg end vilde have følt ved at komme ud herfra, saa kan jeg ikke samtykke i at skille mig fra ham. I alt, hvad De udtalte for mig igaar, erkjender jeg Deres hengivenhed. Vær overbevist om, at jeg forstaar, at de grunde, som De fremholder, er gyldige. Men jeg vilde ikke kunne glæde mig over noget uden mine børn; og denne tanke gjør, at jeg ikke føler beklagelse."

Taknemmelig erkjendte hun den opofrelse, som Toulan havde vist; hun fattede en hjertelig godhed for republikaneren med det barske ydre, som havde gjort saa meget for hendes skyld. Naar hun talte om ham, kaldte hun ham altid: „Fidèle". Og til Jarjayes skrev hun:

„Jeg vilde være meget glad, hvis De kunde gjøre noget for Toulan. Han opfører sig altfor godt mod os, til at vi skulde undlade at anerkjende det."

Ikke længe efter gav denne hende et nyt bevis paa sin trofasthed. Han vidste, hvor inderligt hun ønskede at komme i besiddelse af de gjenstande, som kong Ludvig før sin henrettelse havde overleveret til Clery, men som man havde negtet kammertjeneren tilladelse til at give Marie Antoinette, og som nu laa under laas og lukke i de dødsdømtes sal.

Endnu mistænkte ingen Toulan for at være dronningens tilhænger; han kunde med lethed skaffe sig adgang til det omtalte rum. Og det lykkedes hans snedighed at komme i besiddelse af erindringerne om kongen.

Dronningen hulkede af glæde og rørelse, da han bragte hende dem. Men hun frygtede for, at Tison eller hans hustru kunde faa nys om sagen; hun besluttede derfor at sende de dyrebare gjenstande til udlandet for at bringe dem i sikkerhed.

Toulan bar kongens ring, hans segl samt en pakke af hans haar til Jarjayes, som paatog sig at sørge for, at det hele kom i greven af Provence's eller i greven af Artois' hænder.

Imidlertid reiste han ikke straks. Han nærede endnu et svagt haab om, at det vilde lykkes ham at frelse sin tidligere herskerinde.

Forholdene i Paris forværredes dag for dag. Ogsaa Barnave, som mere end en gang havde optraadt som mellemmand mellem folket og kongeparret, blev kastet i fængsel.

Jarjayes begyndte at tænke, at heller ikke han nu længer turde vente at beholde sin frihed. Han frygtede for at blive indkaldt som vidne mod Barnave, og han tvivlede ikke paa, at mødet mellem dem vilde blive farligt for dem begge, men især for dronningen.

Adelsmanden besluttede at flygte til Italien. Inden sin afreise modtog han følgende linjer fra Marie Antoinette:

„Farvel! Dersom De er bestemt paa at reise, tror jeg, det er bedst, at De gjør det hurtig. Hvor jeg beklager Deres stakkels hustru! T(oulan) vil tale til Dem om den forpligtelse, som jeg paatager mig med hensyn til at føre hende tilbage til Dem, hvis det er muligt.

Hvor jeg vilde være lykkelig, dersom vi snart kunde sees igjen. Jeg vil aldrig være istand til tilstrækkelig at anerkjende alt, hvad De har gjort for os. Farvel! Hvor dette ord er grusomt." —

Fraseet dronningens saakaldte „testamente" er ovenstaaende brev det sidste, som er opbevaret efterverdenen fra hendes haand.

XI.

Dumouriez vil gjenoprette monarkiet. — Undersøgelser i Temple. — Karl Ludvigs sygdom. — Madame Tison gribes af vanvid. — Baron Batz, Cortey og Michonis.

Vi har i forrige kapitel seet, at grev Fersen fremdeles søgte at skaffe hjælp for den kvinde, som han elskede saa trofast.

Hvor brændende hans iver end var, saa ved vi imidlertid ligeledes, at han stod temmelig magtesløs. Monarkiets trofaste var splittede i forskjellige leire. Hofferne nærede mistillid til hverandre: Østerrige mistroede Preussen; Rusland var misfornøiet med Østerrige. Vi ved endvidere, at den mægtige Catharina den anden ingenlunde nærede sympati for Marie Antoinette. Endelig var Fersen paa sin side opfyldt af fordomme mod grev Mercy og mod hans ven la Marck.

Det franske kongedømmes gamle tjener,

general Dumouriez, stod i begyndelsen af aaret 1793 i spidsen for en seirrig hær. Han erklærede sig træt af det revolutionære partis vilkaarlige fremgangsmaade. Han var opirret over kongens henrettelse og over de grusomheder, som forøvedes i Paris. En af generalens fortrolige meddelte baron Breteuil, at den tanke ingenlunde var ham fremmed at gjenoprette et konstitutionelt monarki i Frankrige under Ludvig den syttende.

Breteuil henvendte sig i denne anledning atter til den engelske regjering, som imidlertid for anden gang trak sagen i langdrag og syntes uvillig til at virke for medlemmerne af det franske kongehus.

Alligevel besluttede Dumouriez at forfølge sin plan.

Den 25de marts havde han i sit hovedkvarter en sammenkomst med oberst Mack, som var sendt til ham af føreren for den østerrigske hær, prinsen af Sachsen-Koburg.

Efter at have fremholdt de grunde, som han nærede til nag mod det revolutionære parti, ytrede generalen:

„Det er umuligt længere at blive staaende som rolig tilskuer ligeoverfor saa mange rædsler. Jeg vil adsplitte denne forbryderske regjering,

gjenoprette det konstitutionelle kongedømme, udraabe kronprinsen til konge i Frankrige og frelse dronningens liv!“

Nogle dage senere var enighed tilveiebragt mellem den tyske fyrste og den franske general.

Prinsen af Sachsen-Koburg indvilgede i vaabenstilstand, medens Dumouriez skulde vende sin hærstyrke mod Paris for at gjenindsætte kongedømmet.

„Et ilbud sendt af vicomte de Caraman til baron Breteuil har overbragt meddelelse om den ordning, som er truffen mellem general Dumouriez og prinsen af Koburg,“ skrev grev Fersen glædestraalende i sin dagbog.

Marechallen af Broglie meddelte ham lidt senere, at han havde faaet underretning om, at generalen var paa vei til Paris, fulgt af halvhundrede tusinde mand, som bar den hvide kokarde, og at prinsen af Koburg stod ved grænsen med sin hær, rede til at understøtte ham, om det skulde vise sig nødvendigt.

Marie Antoinettes trofaste ridder saa i aanden hele den kongelige familie frelst.

Han skrev et langt brev til dronningen, hvori han udtalte de faste forhaabninger, som han knyttede til Dumouriez’ optræden, og gav

hende raad med hensyn til hendes fremtidige politik.

„Den stilling, hvori De vil komme til at befinde Dem, vil blive meget vanskelig,“ skrev den svenske greve den ottende april (1793), „De vil faa store forpligtelser ligeoverfor en slet person, som egentlig kun har givet efter for nødvendigheden, og som ikke vilde optræde, som det sig bør, forinden han indsaa umuligheden af længere at holde stand. Dette er hele hans fortjeneste ligeoverfor Dem. Men denne mand er nyttig; man maa betjene sig af ham. De maa lade, som om De tror det, som han siger om sine gode hensigter. De maa endog vise Dem aabenhjertig med hensyn til de ting, som De ønsker.“

Fersen raadede Marie Antoinette til at henvende sig til keiseren af Østerrige samt til kongerne af Preussen og England. „De bør ogsaa“ — tilføier han — „skrive til keiserinden af Rusland, men et ligefremt og værdigt brev; thi jeg er ikke tilfreds med hendes optræden. Hun har aldrig besvaret Deres brev. — Indtil det øieblik, da De er anerkjendt som regentinde, og De har sammensat Deres ministerraad, maa De handle saa lidet som muligt og kun betale med forbindtligheder.“

Rænker begyndte allerede at smedes. Hvis monarkiet blev gjenoprettet — hvem skulde da overtage regentskabet? Spørgsmaalet herom dukkede op i emigranternes leir og gjenlød ved de forskjellige hoffer.

Greven af Provence og hans venner forlangte, at man skulde lægge regjeringen i hans hænder. Marie Antoinettes venner forlangte selvfølgelig, at hun skulde overtage den. Catharina af Ruslands sekretær og fortrolige, Krapowitzki, skrev i sin dagbog, at „greven af Artois var meget misfornøiet med Dumouriez' overenskomst med prinsen af Koburg, fordi han frygtede for, at dronningen vilde komme til at overtage regentskabet.“ Andre mente vistnok ikke uden grund, at general Dumouriez ingenlunde agtede at virke for Karl Ludvig af Bourbon, men for Philip Egalité's søn, den senere kong Ludvig Philip.

Fersen tænkte paa at reise til Wien for at forebygge konflikter. Og han gjorde skridt til at sende en udsending til greven af Provence for at formaa denne til at give afkald paa sine fordringer.

Samtidig opfordrede han erkebiskop d'Agout til at tage afsted til Paris for at være dronningen nær i det øieblik, da hun vilde blive be-

friet, og for at veilede hende med hensyn til det, som hun havde at foretage.

Illusionerne skulde ikke blive af lang varighed. Franskmændene viste sig aldeles utilbøielige til at bryde en lanse for sit gamle herskerhus.

Dumouriez søgte ganske vist at udføre sin plan; men hans soldater adlød ham ikke. Truet af sine undergivnes geværsalver maatte han i angst og hast flygte over grænsen.

Kongehusets tilhængere i udlandet havde troet seiren vis; de havde yppet strid om magten, før det dristige vovestykke var paabegyndt. Deres skræk var nu ligesaa stor, som deres tillid forud havde været overdreven. Med Dumouriez' flugt betragtede de kongedømmets sag som tabt.

* * *

Istedetfor den frihed, som Fersen og andre havde haabet for dronningen og hendes kjære, blev fængselet strengere og strengere og ensomheden i Temple dag for dag mere trykkende.

Dumouriez' planer havde sat republikanerne i forfærdelse. Man udlovede en belønning af tre hundrede tusinde livres til den, der bragte

hans hoved. De kongelige fanger mistænktes for at have staaet i forbindelse med ham. Man tilstoppede omhyggelig alle huller og byggede en høi mur rundt haven. Ingen larm trængte længer ind i taarnet, der var tilgitret som en grav.

En aften sent, efter at damerne var gaaede tilsengs, traadte den offentlige anklager Hébert og hans følgesvende ind i dronningens værelse.

Marie Antoinette og prinsesserne stod op og klædte sig paa, medens man oplæste for dem en befaling om, at rummene skulde undersøges nøiagtig.

Mændene rodede i sengene og rev Karl Ludvig med haardhed op af hans søvn; moderen tog ham i sine arme og søgte at varme ham, medens hun skjalv af kulde.

Klokken fire om morgenen var undersøgelsen endelig tilendebragt. Hos dronningen havde man fundet en liden rød notisebog, der indeholdt et par adresser samt en blyantholder uden stift. Man havde frataget prinsesse Elisabeth en halv stang lak samt en smule strøpulver. Marie Thérèse var bleven berøvet et helgenbillede og en bøn for Frankrige.

Rasende over ikke at have fundet andet

end disse smaating tvang man dronningen og prinsesse Elisabeth til at undertegne en skriftlig beretning om undersøgelsen; og da de i begyndelsen vægrede sig, truede Hébert med at bortføre Karl Ludvig og Marie Thérèse.

Tre dage efter indfandt mændene sig paanyt; denne gang opdagede de en hat, som var skjult i en æske under sengen. Ludvig den sekstende havde benyttet den i begyndelsen af sit fangenskab; hans søster havde gjemt den som et minde om ham.

Hatten forekom dem meget mistænkelig; de tog den med sig tiltrods for Elisabeths bønner om at maatte beholde den.

I sin beretning om undersøgelsen medgav de imidlertid, at de intet havde forefundet, der tydede paa brevveksling med udenverdenen eller paa forstaaelse med opsynsmændene i Temple.

Ikke destomindre blev de sidstnævnte foreløbig afsatte fra sine embeder. Toulan og Lepître, som portneren Tison havde mistænkeliggjort, blev uopholdelig afskedigede.

I taknemmelig erkjendelse af de tjenester, som Toulan havde ydet, havde dronningen foræret ham en daase af guld, den eneste gave, som han havde villet modtage.

Dette minde, som han var saa uklog at fremvise, bidrog til hans fald. Man saa deri et bevis for, at han havde staaet i forbindelse med de fangne; og han endte sine dage paa skafottet. —

Vaaren havde atter holdt indtog. Men for Marie Antoinette og hendes kjære havde vaaren ikke længer blomster, solen ikke længer straaler, fremtiden ikke længer haab.

Moralske og fysiske lidelser havde undergravet fangernes helbred. Karl Ludvig blev svagere dag for dag. Marie Thérèse udbad sig tilladelse til at flytte ind til sin moder og broder, for at hun kunde være hos dem, om nogen af dem blev syge om natten.

Efter kongens henrettelse havde dronningen afslaaet at gaa ned i haven; hun kunde ikke udholde at gaa forbi den tærskel, som hun sidste gang havde overskredet for at tage en sønderrivende afsked med ham.

Da hun frygtede for, at det vilde være skadeligt for hendes børn, om de ganske maatte undvære den friske luft, bad hun om tilladelse til hver dag at gaa op paa taarnets tag; og denne tilladelse blev given.

Da hun og sønnen en af de første dage i maimaaned vendte tilbage fra denne tur, klagede

den lille over sting i siden. Kort efter fik han sterk feber. Han formaaede ikke at blive liggende i sengen og troede at skulle kvæles under forfærdelige anfald af aandenød.

Marie Antoinette bad om, at man vilde lade Brunier kalde, som i tidligere tid havde været hans læge.

Man lo ad den ængstelige moder. Republiken havde andet at varetage end at sørge for kongesønnens helbred.

Fængselslægen Therry tilkaldtes tilsidst. Karl Ludvig kom sig tilsyneladende under hans pleie. Men fra tid til anden vendte feberen stadig tilbage, og han gjenvandt aldrig sine kræfter.

Omtrent samtidig begyndte portnerkonen Tison at vise tegn paa sindsforvirring.

Hun havde en eneste datter, som hun elskede høit. De forholdsregler, som i begyndelsen af april var blevne iverksatte for at afspærre Temple, havde tvunget egteparret til at skille sig ved hende.

Barnets bortflytning forbitrede navnlig moderen. Hun misundte dronningen, som fik lov til at beholde sine børn hos sig; men samtidig kunde hun ikke afholde sig fra at beundre Marie Antoinettes taalmodighed.

Til en adelsmand sagde hun:

„Dersom De havde anledning til at se fangerne, vilde De være enig med mig i, at der ikke findes noget mere ædelt og ophøiet her paa jorden. Hvis man har seet dem i Tuilerierne, har man intet seet. Man maa, som jeg, have seet dem i Temple for at skatte dem."

Det kom endelig saa vidt, at madame Tison ikke mere vilde gaa udenfor sin dør. Hun lo og græd ganske alene. Hun erklærede sig uværdig til at nærme sig dronningen. Hun talte uophørlig om sine feil og om skafottet. I de lange nætter plagedes hun af skrækkelige drømme; og hun udstødte skrig, som forstyrrede de fangnes søvn.

En aften sendte man bud efter hendes datter for at berolige hende; men moderen vilde ikke tale med sit barn. Hun saa ikke længer andet for sig end fængsler og blod.

Hun fik øie paa dronningen og styrtede ned for hendes fod.

„Madame!" raabte hun, „jeg beder Deres majestæt om tilgivelse. Jeg er en ulykkelig. Jeg er skyld i Deres og i prinsesse Elisabeths død."

Fyrstinderne løftede hende op og søgte at berolige hende. De forsikrede hende om, at de tilgav hende.

Men intet formaaede at berolige den stakkels gale, som rullede sig rundt paa gulvet, skreg og holdt lange taler.

De kongelige damer viste den syge kone en deltagelse, som portnerfolkenes tidligere opførsel ingenlunde havde givet krav paa.

Tison blev rørt over den godhed, hvormed man gjengjældte al den ondskab, som han og hans hustru saa ofte havde lagt for dagen; ogsaa han blev fra nu af kongefamiliens ven.

Den 31te mai, der førte girondinerne til skafottet, og som satte Robespierre og Marat i høisædet, fødte atter bevægelse bag Temples mure.

Flugtplaner var strandede, mangt et haab var brudt; men alle venner havde ikke glemt de fangne.

Takket være Tisons forandrede følelser fik et par af disse venner adgang til fængselet.

Den ene af dem var baron Batz, om hvis befrielsesplaner vi har hørt tale ved kongens henrettelse. Kommunen havde udlovet en belønning af hundrede tusinde livres til den, som kunde opspore ham; dog boede han uantastet hos en kjøbmand ved navn Cortey, chef for en afdeling af nationalgarden, et mønster paa en

borger og bekjendt som en ivrig tilhænger af de nye tilstande.

Batz sneg sig ind i Temple og talte med damerne. Han fandt prinsesse Elisabeth ukjendelig. Dronningens ydre forekom ham mindre forandret. Trækkene var de samme som før; men over ansigtets udtryk laa en sorg, som tidligere havde været det fremmed.

Under Corteys beskyttelse tog Batz alle Temples indretninger i øiesyn, og han udkastede en dristig flugtplan. Cortey sluttede sig til vennen. De to førstnævnte fandt en kraftig hjælper i borgeren Michonis, der som medlem af kommune-raadet tidt maatte indfinde sig i Temple, og som havde forstaaet at skjule sin sympati for dronningen under en bydende optræden.

Han havde underrettet Marie Antoinette om girondinernes fald; og han havde tilføiet den anskuelse, han nærede, og som i begyndelsen deltes af mange: at den nye regjering neppe vilde vove at modsætte sig, at dronningen blev udleveret til den østerrigske keiser.

„Hvad har dette at betyde for mig,“ havde Marie Antoinette svaret. „I Wien vil jeg være den samme, som jeg er her, og som jeg var i Tuilerierne. Mit eneste ønske vil være at gjen-

forenes med min egtefælle, naar himlen maatte beslutte dette, og naar jeg ikke længer er nødvendig for mine børn."

Tiltrods for, at dronningen var ligegyldig for flugtplanen, bestemte Michonis, Cortey og og Batz sig til at bringe den til udførelse.

Man vilde indrette det saaledes, at Cortey og Michonis fik tjeneste i Temple paa samme dag.

Cortey vilde sørge for at faa udleveret tre officerskapper. Marie Antoinette samt prinsesserne Elisabeth og Marie Thérèse skulde indhylle sig i disse. Vagten bestod af otte og tyve mand; den maatte indvies i hemmeligheden. Men soldaterne vilde neppe vove at afslaa Cortey's befaling.

Naar vagten blev afløst, skulde damerne blande sig mellem den. Man vilde ogsaa skjule den lille Karl Ludvig mellem mændene.

Officerskapper blev skaffede tilveie, vogne bestilte; og vagten stod rede. Denne gang haabede man, at den grumme skjebne vilde lade sig bøie.

Men skomageren Simon omstyrtede den bygning, som det havde kostet saa mange anstrengelser at reise.

Man troede alle vagtmænd vundne for pla-

nen; der maa imidlertid have været en forræder blandt dem. Thi da Simon, som havde overopsynet i Temple, samme dag vendte tilbage fra en spadseretur i byen, mødte han en politisoldat, som rakte ham et lukket brev uden adresse. Han aabnede det og læste følgende:

„Michonis forraader Dem inat. — Vaag!"

Uden at tabe et minut ilede Simon til kommunen. Han foreviste papiret og vendte tilbage til Temple med et dokument, ifølge hvilket Michonis indtil videre blev afsat fra sin bestilling samt indkaldt for kommunens raad.

Klokken havde slaaet elleve. Vagtmændene, der ved midnat skulde overtage tjenesten, var samlede. Baron Batz var i forklædning opstillet mellem dem.

Pludselig dukkede Simon frem. Han saa sig om og opdagede Cortey.

„Dersom jeg ikke saa Dem her, vilde jeg være urolig," sagde han.

Han befalede vagten at træde af.

Batz forstod, at han vilde være fortabt, dersom han sagde et eneste ord. Han tænkte et øieblik paa at skyde Simon ned paa stedet, men opgav det paa grund af den larm, som skuddet vilde foraarsage.

Den behændige Cortey komanderede vagten

øieblikkelig ud paa gaden. Dækket af de øvrige forlod Batz helskindet Temple; men han var fortvivlet over ikke at have kunnet frelse Marie Antoinette og hendes børn.

En undersøgelse bragte intet for lyset. Michonis besvarede alle spørgsmaal tilfredsstillende, tilskyndede godmodig til forklaringer og forstod at indgyde tvivl med hensyn til Simons fantastiske forestillinger.

Simon var paa sin side forvisset om, at der havde fundet en hemmelig sammensværgelse sted. Fra kommune-raadet ilede han til Robespierre, for hvem han fremstillede Temple som et arnested for allehaande rænker.

Robespierre tillagde hans meddelelser vigtighed. Ludvig den sekstende var død; men Ludvig den syttende levede. Man havde fra flere sider underrettet ham om, at de splittede partier begyndte at løfte hovederne, og at man agtede at samle sig under den lille fangne konges fane.

XII.

Karl Ludvig rives fra moderen. — Skomageren Simon.

De sidste dage af junimaaned besluttede Dantons velfærdsudvalg, at den unge Karl Ludvig Capet skulde skilles fra sin moder, og at han skulde stænges ind i det bedst forvarede rum i Temple.

Den tredie juli skulde beslutningen udføres.

Klokken ni om aftenen indfandt magistratsembedsmænd sig i taarnet. Karl Ludvig sov allerede. Marie Antoinette og prinsesserne sad ved bordet og lappede sine klæder.

Intet havde givet dronningen en forudanelse om, hvad der vilde ske. Hun reiste sig bleg og skjælvende.

„I vil tage mit barn fra mig!“ raabte hun. „Det er umuligt. — Man kan ikke tænke paa at skille min søn fra mig. Min pleie er nødvendig for ham.“

„Velfærdsudvalget har taget denne beslutning. Vi maa øieblikkelig udføre befalingen.“

„Nei,“ svarede den ulykkelige moder; „forlang ikke denne skilsmisse af mig.“

Hun stillede sig foran sengen som en løvinde, der er beredt til at forsvare sine smaa.

Ved denne bevægelse vaagnede hendes søn. Han hørte tummelen, saa sin moder græde og mændene, som truede hende.

„Mama,“ raabte han, idet han greb hende om armen, „gaa ikke fra mig.“

Moderen tog ham og trykkede ham til sit hjerte. Hun klamrede sig fast til sengestolpen.

„Dræb mig, før I river mit barn fra mig,“ skreg hun.

Men pludselig kastede hun sin stolthed til side. Hun glemte, at hun havde været dronning, huskede kun, at hun kjæmpede for sit barn.

Med taarefyldte øine, foldede hænder nærmede hun sig til mændene. Hun kastede sig paa knæ for dem og tryglede dem om naade.

Ogsaa de to prinsesser græd og bad.

To timer gik hen med bønner fra Marie Antoinettes side, med trusler og fornærmelser fra embedsmændene. De truede endelig med at dræbe baade hendes søn og hendes datter;

hun maatte give efter af kjærlighed til sine børn.

Prinsesse Elisabeth og søsteren klædte Karl Ludvig paa; moderen havde ikke styrke til at gjøre det.

Da han var færdig, lagde hun begge sine hænder paa hans hoved. Med grænseløs smerte saa hun ind i barnets dybe, varme øine.

„Min søn," sagde hun, „det er nødvendigt, at vi skilles. Tænk paa dine pligter, naar jeg ikke mere er hos dig for at minde dig om dem. Tænk paa Gud, som prøver dig, og paa din moder, som elsker dig. Vær forstandig, taalmodig og ærlig! Og din fader i himlen vil velsigne dig."

Hun kyssede ham. Med fast haand tog hun ham derpaa og overgav ham i vagtens hænder.

Karl Ludvig løb tilbage og klamrede sig fast i hendes kjole.

Moderen opbød den sidste rest af sin kraft.

„Du maa adlyde, mit barn, — du maa det," sagde hun.

Men sønnen vilde ikke. Man maatte slæbe ham bort med magt. Ude fra trappen hørte man endnu hans høie skrig; man hørte, at han

kjæmpede for at rive sig løs og komme tilbage til moderen.

Endelig tabte skridtene sig i det fjerne.

Dronningens hoved faldt ned mellem hendes hænder. Hele hendes legeme rystede i krampagtig graad. Hun vædede den tomme seng med sine taarer.

Hendes datter og svigerinde fandt intet trøstens ord for en saadan smerte. Marie Antoinette afværgede deres kjærtegn; hun vinkede dem bort fra sig. De dybeste saar viser man ikke verden. Det var ensomhed, hun trængte i denne lidelsesstund.

Dagen brød frem uden at fordrive de skygger, som omhyllede hende. Røvet sit sidste haab reiste hun sig fra barnets leie. Hun gik op og ned ad gulvet. Her var ikke hændervriden, ikke skrig, kun den elendigste, mest haabløse kummer.

* * *

Marats ven, den tidligere omtalte skomager Simon, var udseet til vogter for Karl Ludvig Capet. Han var en fanatisk republikaner og havde i Temple gjort sig særlig bemerket ved

forfølgelseslyst og had mod den tidligere hersker-familie.

To lange dage laa kongesønnen paa gulvet; han græd, raabte paa sin moder og vilde hverken spise eller drikke.

I Paris troede man, at han var bleven bortført.

For at gjøre en ende paa rygterne herom, som fremkaldte uro, lod man ham en dag gaa ned i haven, for at vagten kunde se, at han var i fængselet.

Han var neppe kommen did, før han under høie skrig begyndte at kalde paa moderen.

Man lod ham snarest muligt atter gaa op. Trods alle bønner kunde Marie Antoinette ikke opnaa den naade en eneste gang at faa se sit barn igjen.

Hun bestormede alle vogtere, der traadte ind, med fortvivlede spørgsmaal. Nogle enkelte sagde hende et par ord om, hvordan den lille havde det. Men beretningen var hjerteskjærende. Elisabeth bad tilsidst vagtmændene om at skjule den skrækkelige sandhed for dronningen.

I de lange dage og nætter tænkte Marie Antoinette paa dette elskede barn, som havde været hendes livs maal og styrke. Han var overladt i ukjendte, fiendtlige hænder, maaske mis-

handlet uden at nogen vilde stanse hans graad. Faldt hun i søvn, drømte hun, at hun saa ham blive spist af menneskeædere. Hun vaagnede badet i kold sved og tilbragte skrækkelige timer af den slags, der driver menneskenes tanke hen paa selvmord eller galskab.

Simon mishandlede og fordærvede planmæssig den lille kongesøn. Han berøvede ham leilighed til bevægelse og negtede ham lange tider tilladelse til at spadsere paa taarnets tag.

Han tvang ham til at spise meget mere, end han kunde taale; og denne nye levevis havde en sørgelig indflydelse paa Karl Ludvigs helbred og moral. Han blev fed og holdt op at vokse. Samtidig blev han hver dag mere og mere syg og mat. Glansen slukkedes i hans store, livlige øine. Og skomagerens kone afskar ubarmhjertig de lange, lyse lokker, der havde været hans moders stolthed og fryd.

Før han faldt i Simons hænder, havde den lille aldrig drukket andet end vand. Hans nye vogter tvang ham til at drikke saa meget vin og brændevin, at han ofte tumlede døddrukken om paa gulvet. De berusende drikke forskaffede ham heftig hjertebanken og paadrog ham endelig en alvorlig sygdom. Men da han kom sig, fortsattes atter den samme levevis.

Medens næsten alt andet gik tilgrunde hos dette barn, blev mindet om hans moder ved med at leve i hans hjerte. Piskeslag, overvættes nydelse af vin, alle slags pinsler kunde ikke udviske hendes elskede billede; og i drømme nævnte han hendes navn.

En dag hragte Simon ham en fløite.

„Din ulvinde af en moder og din hund af en tante spiller klavér,“ sagde han haanende til ham. „Nu kan du ledsage dem med fløitespil; det vil blive en nydelig konsert.“

Fortvivlet over en saadan omtale af hans moder og tante stødte Karl Ludvig fløiten tilbage og erklærede, at han ikke vilde spille paa den.

„Ikke spille paa den!“ raabte skomageren. „Du skal øieblikkelig gjøre det!“

Da kongesønnen fremdeles vægrede sig, for Simon rasende løs paa ham og pryglede ham. Barnet undertrykte sine smerteskrig af frygt for, at man skulde høre dem nedenunder.

Marie Antoinettes stadige formaning til ham havde været at bede til Gud og at tilgive sine fiender; det huskede han midt under alt.

Befolkningen i Vendée havde imidlertid gjort opstand og udraabt Ludvig den sekstendes søn til sin konge. Samtidig hed det, at de frem-

mede tropper og emigranthæren ustanselig rykkede frem.

Simon gik op og ned ad gulvet opfyldt af disse efterretninger.

Kongesønnen var krøben sammen ved foden af sin seng; han havde hørt Simon sige til sin hustru, at dersom folket fra Vendée nogensinde skulde komme til Paris, vilde han kvæle ulvungen, før han udleverede ham.

Pludselig stansede skomageren; med et ryk i Karl Ludvigs haar trak han det bøiede hoved i veiret.

Han saa ham stivt ind i øinene og spurgte:

„Capet! Hvis man befriede dig — hvad vilde du gjøre med mig?“

„Jeg vilde tilgive dig,“ svarede barnet.

En anden dag læste Simon høit om en fest, som republiken havde givet for folket. Beretningen endte saaledes·

„Lad os sværge at forsvare forfatningen til sidste blodsdraabe. Republiken er evig!“

„Hører du,“ sagde Simon, idet han lagde avisen til side, „hører du, Capet, at republiken er evig?“

Barnet svarede ikke.

„Saa du hører altsaa ikke, afskylige barn.“

skreg skomageren rasende. „Men du ser vel, at republiken er evig?“

„Intet er evigt,“ svarede Karl Ludvig.

Han havde neppe udtalt disse ord, før et slag af Simons haand kastede ham til jorden.

„Lad ham i fred,“ sagde Simons hustru, som følte medlidenhed. „Han er blind; han er opdragen i løgn og bedrag.“

Modvillig tog skomageren den unge konge og slængte ham hen paa sengen. Da han hørte ham græde, sagde han:

„Det er din egen skyld, at jeg behandler dig saaledes; du har fortjent det.“

„Jeg tog feil før,“ hulkede barnet med et forklaret udtryk i de vaade øine. „Gud er evig, — Han alene!“

En enkelt gang trak den lille frisk luft paa taarnets platform.

Marie Antoinette opdagede, at hun fra et bestemt sted kunde se ham gjennem en aabning i træverket, naar han begav sig derop. Time efter time stod hun paa vagt for at faa et glimt af ham. Det var hendes eneste venten, det eneste lysglimt i hendes sørgelige liv.

En dag stod hun som sædvanlig paa sin

udkigspost. Hun saa sin søn nærme sig platformen forfulgt af sin plageaand. Han saa bleg og lidende ud og var klædt i usle laser. Istedetfor de lyse lokker, der var afklippede, sad jakobinernes røde hue paa hans hoved. Og Simon, som fulgte ham i hælene, puffede og slog ham uafladelig.

Den dag havde dronningen seet tilstrækkelig. Hun kastede sig hulkende i sin svigerindes arme.

„Mine anelser har ikke bedraget mig,“ sagde hun. „Jeg vidste, at han led. Om han var ulykkelig hundrede mile fra mig, vilde mit hjerte sige mig det. Jeg har været uden fred. Jeg følte de taarer, som mit ulykkelige barn udgyder borte fra mig; de faldt tungt paa mit hjerte. — Jeg har ikke længer lyst til noget! Gud har forladt mig.“

Dronningens pinsler havde været for mange. Hun vovede næsten ikke længere at tro paa Gud.

Slige kriser i et menneskeliv er for grufulde til at kunne vare længe.

Marie Antoinette gjenfandt sin fred. Hun gik sterkere, maaske bedre ud af prøvelsen. Efter tvivlen fulgte atter tro og kjærlighed til Gud, —

denne kjærlighed, om hvilken det er sagt, at den haaber alt, tror alt og taaler alt.

Hun bad Gud om tilgivelse; og hun bad sin svigerinde om ikke at regne hende tvivlen til last.

XIII.

I Conciergeriet.

Europas magter stod under vaaben, efter sigende med det maal for øie at frelse Marie Antoinette. Mange provinser var faldne i fiendernes hænder. Toulon var i englændernes besiddelse. I Vendée gjorde de kongeligsindede underverker af tapperhed; men alt dette kunde ikke afvende dronningens skjebne.

Robespierre's indtræden i velfærdsudvalget fremskyndede hendes undergang. Som svar paa nogle nye seire, som de udenlandske hære havde vundet, besluttede man en række gjennemgribende forholdsregler, hvoriblandt ogsaa den, at Marie Antoinette skulde føres til Conciergeriet, — de dødsdømtes fængsel.

Den første august sent paa natten kom man og vækkede hende; retsforhandlingerne mod hende skulde begynde.

Man oplæste befalingen om hendes flytning. Hun hørte paa den uden at vise overraskelse eller sorg.

Elisabeth og Marie Thérèse, der i begyndelsen havde været stumme af skræk, gjenfandt talens brug; de bønfaldt, skjønt forgjeves, om tilladelse til at følge dronningen.

Vogterne forlangte at gjennemsøge hendes lommer, og hun viste dem frem. Man fratog hende nogle smaasager: prinsessen af Lamballes samt to barndomsveninders portrætter og en liden pakke, der indeholdt lokker af hendes mands og hendes børns haar. Mændene tillod hende at beholde lommetørklædet og en lugteflaske; thi de frygtede for, at hun vilde besvime underveis.

Endelig samlede hun sine usle klæder. Hun omfavnede og kyssede sin datter, vel vidende, at det var for sidste gang; hun formanede hende til at elske Gud, at tilgive menneskene, at være modig, at skjænke sin tante sit hjertes ømhed og at adlyde hende, som om hun kunde være hendes moder.

Datteren stod som forstenet. Intet ord pressede sig frem over hendes læber; og hun fandt intet kjærtegn at give moderen igjen.

Dronningen vendte sig til prinsesse Elisabeth og anbefalede sine børn til hendes varetegt.

Svigerinden tilhviskede hende nogle ord om udholdenhed og tro. Dronningen svarede intet; hun gik mod døren uden at vende sig om.

Da hun kom forbi den trappe, ad hvilken hendes søn var forsvunden, stansede hun et minut og saa op mod den. Taus og rolig fortsatte hun saa sin gang.

Da hun gik ud ad Temples port, stødte hun sit hoved mod tagbjælken.

En af mændene spurgte hende, om det havde gjort ondt.

„Nei,“ svarede hun; „intet kan gjøre mig ondt mere.“

En vogn ventede ved porten. Hun satte sig i den. En høiere embedsmand og to soldater tog plads ligeoverfor hende. Paris's gader var smykkede med blomsterkranse og triumfbuer i anledning af en forestaaende lighedsfest.

Klokken var omtrent fire om morgenen, da man nærmede sig til Conciergeriet.

Vognen stansede. Dronningen steg ud og gik ind, som om hun havde kjendt veien.

„Det forlyder, at kusken ikke vidste, hvem han kjørte, men at han skal have havt en

anelse derom, da han maatte vente meget længe," skrev Fersen en ugestid senere i sin dagbog. „Vognen, der førte den ulykkelige dronning fra Temple til Conciergeriet, skal have været aldeles fuld af blod, da hun forlod den. Mændene steg først ud af vognen, kvinden bagefter; hun støttede sig til kuskens arm."

Marie Antoinette blev ført gjennem en smal gang, som oplystes af en eneste, osende lampe, og hvorfra en sterk dunst af vin og tobak slog hende imøde. To hunde sprang gjøende mod hende. Hun befandt sig saa ilde, at man frygtede for, at hun vilde segne om.

Hendes celle laa indenfor den tredie dør tilhøire, i nederste etage. To smaa vinduer med sprinkler førte ud mod gaardsrummet, hvor fangne kvinder om dagen spadserede op og ned og kigede ind til hende. Rummet var lidet og fugtigt, og det manglede ildsted.

Der stod tre senge derinde. Den ene var bestemt for dronningen, den anden for en kone, som skulde betjene hende. Den tredie benyttedes af de to politisoldater, der altid skulde ophold sig i hendes nærhed, og som end ikke havde lov til at tabe hende af syne, naar hun forrettede sine naturlige fornødenheder.

Portneren havde i hast truffet et par forbe-

redelser i anledning af hendes ankomst. Marie Antoinettes seng var af træ som de andres; men efter samraad med sin hustru havde han uden at spørge kommunen tilraads forskaffet en ny matras af krølhaar og lagt et iturevet, men tykt uldteppe over den. Han havde desuden stillet en lænestol, en taburet og et vaskefad ind i cellen. Ingen gardiner var hængte for vinduerne; men der stod et gammelt skjærmbræt i et hjørne af rummet.

Marie Antoinette underskrev dokumentet vedrørende sin overflytning og betragtede uden nysgjerrighed eller forundring dette nye stoppested paa sin lidelsesvei.

Embedsmanden, de to politisoldater og Conciergeriets slutter trak sig tilbage: fangen blev for en stund alene tilbage med portnerkonen, madame Richard, og dennes tjenestepige, Rosalie Lamorlière.

Hun saa paa dem, som søgte hun at udgrunde, hvor meget hun kunde vente af deres barmhjertighed. Da hun led af varmen, tørrede hun uophørlig sveden af sit ansigt.

Tjenestepigen tilbød at være behjælpelig med at klæde hende af.

„Tak,“ svarede hun, „men jeg hjælper mig selv.“

Hun steg op paa taburetten og hængte sit ur paa en spiger i muren.

Dagen brød frem. Hun aabnede sin kjole og lagde sig paa sengen, — „en seng, der var hende meget uværdig, men som vi idetmindste havde forsynet med fine lagener og hovedpuder,“ har Rosalie fortalt.

I de maaneder, Marie Antoinette tilbragte i Conciergeriet, blev hun saa afmagret og svækket, at de, som havde seet hende i tidligere dage, næsten ikke kjendte hende igjen. Knuget af sindsbevægelser, af savn, af den slette luft og af mangel paa bevægelse, formaaede hun neppe at holde sig opreist.

En straffet tyv og forbryder af værste slags udførte de pinligste arbeider i fængselet. Han betraadte ogsaa undertiden hendes celle.

Man spurgte ham, hvordan hun blev behandlet.

„Ligesom de øvrige,“ svarede han.

„Hvordan er hun klædt?“ spurgte man videre.

„Capets enke gaar klædt i en sort kjole, der er aldeles istykker. Hun ser ud som en ribbet fugl,“ var hans svar.

Fængselets elendighed plagede hende mindre end de to gendarmers nærværelse. De skiftede

stadig, og kun faa af dem udmerkede sig ved høflighed eller takt.

I regelen røgede de og spillede kort den hele nat for at faa tiden til at gaa.

Enkelte af soldaterne bragte sin mangel paa opdragelse alligevel i forglemmelse ved den medfølelse, som de viste. En morgen bemerkede saaledes en af dem, at Marie Antoinette saa endnu mere lidende ud, end hun pleiede. Han spurgte, hvordan hun befandt sig.

„Jeg føler mig meget ilde," svarede hun; „tobaksrøgen har plaget mig. Jeg har ikke lukket et øie inat."

„Hvor afskyligt af mig ikke at have tænkt paa dette og at have forøget Deres lidelser," sagde manden, idet han kastede sin pibe bort.

En kone paa otti aar ved navn Larivière fik det hverv at opvarte dronningen. Hun havde i sine unge dage været tjenestepige i hertugen af Penthièvres hus. Hendes ærbødige og forbindtlige optræden erindrede om denne hendes tidligere stilling; og hun indgjød Marie Antoinette tillid.

Men den gamle blev snart afløst af konen Harel, som var raa og brutal, og mod hvem den fangne nærede instinktmæssig mistro. Og-

saa hun fik imidlertid afsked efter kort tids forløb.

De første uger laa Marie Antoinette altid paaklædt i sin seng; hun ventede hvert øieblik at blive mishandlet eller at blive ført frem for retten.

Hun ønskede heller intet at spise. „Paa denne maade vil hun ikke kunne leve længe,“ sagde politisoldaterne.

Den mad, som hun fik, var i begyndelsen meget slet. Fire dage paa rad bragte man hende, eksempelvis, en mager høne; og da hun ikke smagte paa den, fik hun stadig den samme sendt ind til sig igjen. Den var tilsidst aldeles bedærvet.

Paa den øde strand, hvor skjebnen havde drevet hende ind som vrag, sprudlede dog endnu en medlidenhedens kilde. Tjenestepigen Rosalie greb ofte et eller andet paaskud for at gaa ind til dronningen. Hun forlængede med vilje sit arbeide i hendes celle; og hun søgte at imødekomme hendes smaa ønsker.

Marie Antoinette holdt til det yderste paa renlighed. I det fængsel, hvor hun nu var levende begravet, var tobak og vindust ikke den eneste ubehagelige lugt, hun maatte døie.

Rosalie tænkte herpaa; saa ofte, hun kunde,

stillede hun en buket friske blomster paa bordet. Og da høstmaanedernes kulde og fugtighed havde afløst sommervarmen, og blomsterne blev sjeldnere, bragte hun røgelse ind til hende.

Husmoderen, madame Richard, var en taus og indesluttet karakter, der aldeles ikke lod sig bringe ud af ligevegt af vognen med de dødsdømte, som fra Conciergeriet daglig førtes til skafottet.

Men hendes sædvanlige kolde ro holdt ikke i længden stand ligeoverfor denne faldne storhed; ogsaa hun gjorde, hvad hun kunde, for at mildne dronningens elendighed.

En dag ytrede Marie Antoinette lyst til at spise melon.

Madame Richard skyndte sig til nærmeste torv.

„Skaf mig en melon,“ sagde hun til en sælgekone, som hun kjendte; „det er ligegyldigt, hvad den koster.“

„Jeg gjætter, at den er til vor ulykkelige dronning,“ svarede konen. „Tag den bedste, jeg har. Behold Deres penge. Og sig til Deres fange, at der findes endnu hjerter, som føler for hendes lidelser.“

Gitteret for hendes vinduer gjorde det mørkt hos hende, selv naar der var lyst udenfor. Vilde

dronningen klæde sig af, maatte det ske ved det svage skin fra en lygte i fængselsgaarden. Endeløse nætter sad hun paa kanten af sin haarde seng. Hun bad Gud om den taalmodighed, som hun saa høilig trængte. Og hun styrkede sig ved at citere steder, som hun kunde udenad af den hellige skrift.

Ude i fængselsgaarden spadserede de mest ryggesløse kvindelige skabninger side om side med høit agtede kvinder af landets bedste familier; de ventede alle paa at føres til skafottet.

En klynge af de førstnævnte samlede sig en dag under vinduet og anklagede med høie røster „hyænen fra Trianon“ for at bære skylden for tvangsforholdsreglerne mod dem. De forlangte, at hun uopholdelig skulde dø.

Dronningen, der stedse blev sørgelig ophidset ved tanken paa at være gjenstand for en forbandelse og afsky, som hun aldrig tilfulde havde kunnet forklare sig, løftede sine øine mod himlen med et saa fortvivlet udtryk, at portneren, som netop befandt sig inde i hendes celle, ikke kunde tilbageholde et udbrud af forbitrelse mod disse megærer.

Bag Conciergeriets mure talte alt om døden. Hver dag kom retsskriveren derhen. Han steg op paa en bænk i gaarden og oplæste med

hævet stemme navnene paa dem, som den følgende morgen skulde henrettes. Marie Antoinette hørte ham stadig raabe op personer af hendes bekjendtskab, der maatte dø; den smerte, som dette beredte hende, var en af de grusomste i hendes sidste fængselstid. I sit mørke rum kunde hun tydelig høre de dødsdømtes skrig og kjøretøierne, som rullede bort for at føre dem til skafottet.

Elisabeth og Marie Thérèse befandt sig i al denne tid i tvivl med hensyn til dronningens skjebne. Endelig erfarede de, hvor hun befandt sig, samt hvordan hun blev behandlet.

Marie Antoinette vilde have takket Gud, om hun havde havt leilighed til at arbeide; men man havde i Conciergeriet fordømt hende til fuldstændig uvirksomhed. Skjønt hun aldrig beklagede sig, var det øiensynligt, at hun led meget ved at være tvungen til lediggang.

Gjennem en tro tilhænger lod hun omsider sin svigerinde anmode om at sende hende et strikketøi, som hun havde paabegyndt: et par strømper til sin lille søn.

„Vi sendte det til hende tilligemed alt, hvad vi kunde finde af silke og uld,“ fortæller hendes datter i sine optegnelser; „thi vi vidste, hvor megen pris hun satte paa at kunne be-

skjæftige sig. Men vi hørte senere, at man ikke havde givet hende det af frygt for, at hun skulde bruge naalene til at tilføie sig skade."

Dronningen havde imidlertid i hemmelighed gjemt nogle store naale. Hun benyttede disse til at ridse franske og tyske salmevers samt steder af „Kristi efterfølgelse" ind i muren.

Hun eiede en eneste bog, „Den kristnes dag", som hun stadig læste i. Senere bad hun om at faa leiet nogle bøger; og kommunen tilstod opfyldelsen af dette ønske. Man læser i fortegnelsen over udgifterne i anledning af hendes ophold i Conciergeriet:

„For leie af bøger: seksten livres."

Bønner, betragtninger og læsning udfyldte hendes dage, der forløb ensformig, og som vel i høi grad svækkede hendes legeme, men ingenlunde formaaede at svække hendes aand.

Hun havde i tankerne brudt alle jordiske baand, undtagen det ene: baandet, som bandt moderen til sine børn. Dag og nat tænkte hun paa sønnen, der pintes. Hun bar paa sit bryst den unge konges portræt og en lok af hans haar. Disse gjenstande havde hun skjult i en liden gul skindhandske, som hun havde benyttet i sin barndom; og hun gjemte sig ofte bag sin elendige seng for grædende at kysse disse erindringer.

Portnerkonen Richard traadte en dag ind til hende med et barn ved haanden, der var af samme alder som Marie Antoinettes lille søn, og som havde de samme store, blaa øine og det samme lysegule haar.

Dronningen sprang op, da hun saa ham, kastede sig over ham, kyssede ham og vædede hans ansigt med taarer.

Man kunde tale til hende om hendes forladte stilling og om hendes andre ulykker, uden at hun viste nedslagenhed. Men hendes taarer flød ustanselig, naar nogen mindede hende om, at Karl Ludvig var reven bort fra hende.

„Fremforalt,“ sagde madame Richard til dem, som nærmede sig dronningen, „vogt eder for at tale til hende om hendes børn.“

Marie Antoinette i Conciergeriet.

XIV.

De sidste forsøg paa at frelse dronningen. — Slutteren Bault.

Michonis, som vi i et tidligere kapitel har hørt nævne som dronningens ven, stod endnu i republikens tjeneste. Han var bleven udnævnt til politi-inspektør; og han havde vidst at ordne det saaledes, at det blev ham, som inspicerede Marie Antoinettes celle.

Han græd, da han første gang saa hende igjen.

Ogsaa kammertjeneren Hue banede sig vei til Conciergeriet; uden meget besvær vandt han Richard og hans kone for dronningens sag.

Endog enkelte af revolutionens førere blev grebne af medlidenhed med hende. Camille Desmoulins vilde redde hende med magt, men opnaaede kun at styrte sig selv i fordærvelse. Et par andre lod sig vinde ved bestikkelser.

Blandt disse var Hébert. Han havde under navnet „Père Duchesne“ rettet skrækkelige offentlige angreb mod kongen og dronningen. Da han nu skiftede tone, begyndte man at mistænke ham for forræderi; for at bortvende mistanken viste han sig derfor snart endnu heftigere og mere hadefuld end før.

Rygtet om, at regjeringens chefer besjæledes af noget mildere følelser, trængte ud i Paris. Madame Richard talte endog til dronningen om sandsynligheden for, at hun vilde blive udvekslet mod krigsfanger.

Men Marie Antoinette rystede paa hovedet.

„Man har ofret kongen,“ sagde hun; „man vil dræbe mig ligesaavel som ham. Nei, jeg vil ikke mere gjense hverken mine ulykkelige børn eller min kjærlige og dydige søster.“

Idet hun sagde disse ord, brast hun i graad.

Og dog havde der endnu kunnet være en mulighed for hendes frelse: Man læser i grev Fersens dagbog, at der har været ført underhandlinger om at udløse hende, prinsesse Elisabeth og børnene mod franske fanger i Østerrige.

Dette er senere bleven bekræftet af Drouet, postmestersønnen, som blev tagen til fange i Tyskland. Udspurgt af fyrst Metternich erklærede han, at det var afgjort, at man i Frank-

rige vilde have udvekslet dronningen og hendes familie mod fremragende franskmænd, der var faldne i østerrigernes hænder.

Drouet var medlem af regjeringsudvalget; det var ingenlunde paafaldende, at han kjendte chefernes planer.

Magterne benyttede ikke leiligheden. Og ansvaret for den kongelige families skjebne falder saaledes ikke udelukkende paa det revolutionære parti.

Tiltrods for den vanskjebne, som indtil denne dag havde fulgt alle hans bestræbelser, tænkte grev Fersen fremdeles paa nye midler til at frelse Marie Antoinette.

Rygterne om, at hun skulde stedes for den revolutionære domstol, var vel egnede til at kaste ham i den dødeligste angst, saa meget mere som han kun mødte en saare svag støtte hos dem, som han vilde gjøre til meddeltagere i sit redningsverk.

Naar de fremmede magter tilsyneladende viste interesse for Marie Antoinettes redning, var det for de flestes vedkommende kun komediespil. Man kan vanskelig tænke sig en større ufølsomhed for revolutionens offere, end den, der lagdes for dagen af de statsmænd, som pralende førte krig for deres skyld.

Den østerrigske minister Thugut stod fuldstændig fiendtlig ligeoverfor tanken paa at frelse dronningen. Grev Mercy benyttede ligesaa lidt sin indflydelse til at komme hende til hjælp. Det synes temmelig sikkert, at det fornemmelig afhang af ham at føre de underhandlinger, som revolutionens førere havde indledet, til et gunstigt resultat. Han var imidlertid af den mening, at man ikke burde lytte til nogetsomhelst forslag fra franskmændene, men at man kun burde anvende magt.

Medens gamle venner i udlandet undlod at handle, gjorde venner i Frankrige imidlertid endnu et sidste forsøg paa at rive dronningen bort fra skafottet, som truede.

„Mange mennesker interesserede sig for min moders skjebne," siger Marie Thérèse i sin dagbog. „Jeg har efter hendes død erfaret, at man vilde føre hende ud af Conciergeriet, men at planen desværre strandede.

Leiligheden til at frelse hende mislykkedes en gang, fordi man havde tilraadet dronningen at tale til den anden vogter, og hun tog feil og talte til den første. En anden gang havde hun allerede forladt sin celle og var gaaet henad gangen, da en politisoldat modsatte sig hendes

bortgang; skjønt han var underkjøbt, tvang han hende til at vende tilbage til fængselet.“ —

Om den første af ovennævnte flugtplaner ved historien intet. Den anden er sandsynligvis den samme, som er kjendt under navnet: „Nelikesammensværgelsen“. Den var udklækket af Michonis samt af en adelsmand ved navn Rougeville.

Rougeville havde i længere tid baaret paa tanken om at vove et forsøg paa at frelse Marie Antoinette, da han i et selskab traf Michonis, der, som vi ved, havde adgang til Conciergeriet.

Til aftalt tid begav de to sammensvorne sig til dronningens celle. Hun gjenkjendte Rougeville, som hun tidt havde seet tidligere, og hun forraadte megen sindsbevægelse ved synet af ham.

Adelsmanden holdt en nelike i haanden. Han slap den paa gulvet og antydede ved et tegn, at hun skulde tage blomsten op.

Dronningen bøiede sig, greb den og trykkede den til sine læber. En strimmel papir, hvorpaa der var skrevet nogle ord om flugt, var skjult i blomsten. Hun opdagede det og ridsede med en naal nogle ord til svar.

En af vagtmændene saa dette og rev billet-

ten fra hende. Rougeville flygtede i hast. Der opstod stor uro i Conciergeriet. Richard og hans hustru blev øieblikkelig afskedigede; og man udsatte en pris paa Rougevilles hoved.

Fængselet blev fra den dag endnu langt strengere end før. Rosalie Lamorlière vovede ikke længer at sætte blomster ind i cellen. Man anéde sammensværgelser i hver blomst, og man saa planer til flugt i hvert linned, som dronningen skiftede.

Marie Antoinette havde hidtil kunnet beholde sit ur, en erindring om hendes moder, som hang om hendes hals i en meget smuk kjæde. Nu tog man dette fra hende, skjønt hun græd og satte sig til modværge.

To ringe besatte med brillianter — deriblandt hendes trolovelsesring — var det sidste som lyste op paa de afmagrede fingre; ogsaa dem bemægtigede man sig. Derimod eiede hun endnu faa dage før sin død den medaljon, som indesluttede hendes søns portræt, og som hun havde forstaaet at skjule.

En mand ved navn Bault blev Richards efterfølger. Man havde meddelt ham, at hans hoved kun sad fast paa hans skuldre, saa længe som dronningen sad indestængt i sin celle paa de foreskrevne, haarde betingelser; og han turde

kun nærme sig hende ledsaget af de to politisoldater.

Velfærdsudvalget besluttede, at Marie Antoinette fra nu af skulde have simpel fangekost. Skjønt hun selv ikke syntes at bemerke den forandring, der foregik med hensyn til kostholdet, stillede Bault sig energisk op derimod.

„Hun er min fange,“ sagde han. „Jeg har at svare for hende med mit hoved. Det tilkommer mig at vaage over hendes fødemidler. Man kunde forsøge paa at give hende gift. Ikke en draabe vand skal komme ind i hendes fængsel uden min tilladelse!“

Under en maske af haardhed skjulte han et varmt hjerte. Og den ængstelige aarvaagenhed, som han havde lagt for dagen med hensyn til den mad, hun fik, var kun et paaskud, som han benyttede til vedblivende at skaffe hende kraftig næring.

Vinteren stundede til, og dronningens helbred svækkedes mere og mere. Hun frøs bestandig og klagede over heftige rheumatiske smerter i benene. Hun redte store totter ud af sit hvide haar. Hendes ansigt faldt ind og blev rynket som hos en kvinde paa sytti aar. Hun blev næsten blind paa det ene øie; og hun var bleven saa nervøs, at hun skjalv over hele

legemet, hver gang døren til hendes fængsel blev lukket op.

Efter at Bault var bleven ansat som slutter, fik Rosalie Lamorlière meget sjelden adgang til cellen. Det eneste kvindelige væsen, som regelmæssig gik ind og ud hos dronningen i den allersidste del af hendes liv, var slutterens datter. Hun og hendes fader pleiede afvekslende at frisere hende.

Naar Bault redte hendes haar, benyttede Marie Antoinette disse minutter til at tale til ham om sine kjære i Temple. Undertiden talte hun ogsaa til ham om sin taknemmelighed for de opmerksomheder, som han viste hende. Hun pleiede ikke at kalde ham Bault, men „Bon“ (god).

„Jeg kalder Dem god, fordi De er god,“ sagde hun; og hun tilføiede: „Bedre at være god end smuk.“*)

---

*) „Bon vaut mieux que beau“ (beau — Beault.)

XV.

Marie Antoinette for domstolen.

Den fjortende oktober (1793) stededes Marie Antoinette endelig for retten.

Verden var intet mere for hende. Men hendes blufærdighedsfølelse havde ikke forladt hende; saavidt hendes armod tillod det, klædte hun sig derfor med omhu paa denne dag.

Den hele tid i Conciergeriet havde hun sat sit haar op saa tarveligt som muligt. Da hun skulde vise sig for tribunalet, ordnede hun det mere omhyggeligt og fæstede nogle baand, som hun havde havt liggende i en æske, samt et sort flor til den hvide kappe, som hun pleiede at bruge i fængselet.

Døren til retssalen blev aabnet; dronningen viste sig. I midten af en sterk afdeling soldater vaklede hun gjennem folkestrømmen.

Hun var kun en skygge af sig selv. Fæng-

selsluften havde forvandlet hendes deilige hud. Øinene, der havde grædt saa meget, var røde og opsvulmede; selv det hvide i øinene var blodsprængt. Hendes afmagrede træk var merkede med de kummerens dybe ar, som ingen viljekraft formaar at bortviske.

Men hendes aand var sterk og fast, hendes holdning rolig. Det var kvinden af ædelt blod, herjet af livets storme, ydmyget og ældet, men hvis sjælelige kraft ei var knækket.

Salen var fuld af nysgjerrige.

Kvinderne af de laveste klasser var under revolutionen traadte frem af dunkelheden.

De havde været med til at storme Bastillen. De havde morgenen den femte oktober (1789) plyndret raadhussalen i Paris; vi véd, at de samme dag havde merket sin vei til Versailles med udskeielser. Den tiende august havde de vanhelliget kongens palads og dynget afskyligheder paa afskyligheder, efter at slottet var stormet.

Ikke mindre græsselig var den haan, hvormed de ledsagede revolutionens offere til guillotinen. Ligesom deres udseende i høieste grad var frækt og skamløst, saaledes var ogsaa medlidenhed fremmed for deres sjæl. Mere end en

gang lod jakobinerne dem drage gjennem hovedstaden for at forøge folkebevægelsen.

Allermest virksomme var de imidlertid paa gallerierne i nationalkonventet, hvor de skreg og støiede efter behag og altid understøttede jakobinerne. Fra den tidlige morgen var de paa post, for at ingen skulde indtage deres pladse. De pleiede at tale meget høit og at forstyrre diskussionerne ved uforskammede bemerkninger. Den daglige øvelse havde gjort dem fuldkommen fortrolige med pibe- og klappetaktiken. Et vink fra de jakobinske deputerede var tilstrækkelig til at lære dem deres rolle: hørte de et klogt og retfærdigt forslag til landets vel, kastede de i hast sit strikketøi tilside og samlede sin kraft for at hvine og larme. Hørte de derimod tale om blod eller mord, brød de ud i jublende glædeskrig.

Under retsforhandlingen mod Marie Antoinette havde de sikret sig de bedste pladse. Før man aabnede salen for publikum, havde revolutionstribunalet desuden sørget for at bringe en del af de ivrigste mandlige republikanere til sæde derinde.

Tiltrods for disse forsigtighedsregler vakte dronningens udtryk og hendes ansigtsfarve, der, i forening med hendes lange, sorte kjole, gav

hende et næsten gjengangeragtigt præg, en bevægelse blandt tilskuerne, som bragte hendes dommere til at ængstes.

Den anklagede satte sig paa en jernstol og vendte et blik fuldt af sorg og værdighed mod tilskuerne, mod de edsvorne og dommerne. Utaalmodig og foragtelig bevægede hun derpaa fingrene langsomt henover skranken, som om hun spillede paa et klavér.

Hendes to advokater satte sig ved siden af hende.

Forhøret begyndte.

„Hvad hedder De?“

Marie Antoinette reiste sig og svarede med løftet stemme:

„Marie Antoinette, erkehertuginde af Østerrige —“

„Nei, nei!“ skreg Hébert. „Ingen erkehertuginde! Republiken kjender ikke disse benævnelser. — Hvem er De?“

Dronningen gjentog roligt og om muligt med endnu mere eftertryk:

„Erkehertuginde af Østerrige og enke efter Ludvig Capet, franskmændenes tidligere konge.“

„Hvor gammel er De?“

„Otte og tretti aar.“

„Hvor opholdt De Dem, inden De blev fængslet?“

„I den lovgivende forsamlings sal.“

Følgende den sædvanlige skik oplæste retsskriveren anklage-akten.

Fouquier-Tinville havde anvendt megen flid paa den. Det var en sammendragning af alle de forbrydelser, som kunde tillægges en ung og fremmed fyrstinde, og en hadefuld gjentagelse af de rygter, som i ti aar havde listet sig rundt.

„Lig de Messaliner, Brunhilder, Fredegunder og Kathariner (af Medicis), som man i gamle dage kaldte dronninger af Frankrige, og hvis forhadte navne aldrig vil blive udviskede af historiens aarbøger“ — begynder anklagen — „har Marie Antoinette, Ludvig Capets enke, fra det øieblik, da hun tog ophold i Frankrige, været landets svøbe og blodsugerske.

„Inden den lykkelige revolution, ved hvilken det franske folk blev frigjort, stod hun i forbindelse med den mand, der kaldte sig keiser af Østerrige og konge af Bøhmen og Ungarn; denne forbindelse var stridende mod Frankriges interesser. Hun nøiede sig ikke med — enig med Ludvig Capets brødre og den strafværdige Calonne — at betale nævnte mænds forbryderske

rænker og paa en forfærdelig maade at bortødsle statens midler, der var tilveiebragte ved folkets sved; men hun sendte fra tid til anden millioner til keiseren, millioner, som dengang tjente og fremdeles tjener til at understøtte Østerrige i dets krig mod Frankrige. Folkets midler udtømtes ved denne uhørte udøsen af penge.

„Capets enke ophørte endvidere ikke et øieblik med at vedligeholde saavel strafbare forhold til udenlandske magter som strafbare forhold i det indre af Frankrige; hun benyttede hertil betroede hjælpere, som hun betalte med statens penge. Paa alle optænkelige maader forsøgte hun at reise en mod-revolution. Med dette maal for øie, og under paaskud af nødvendigheden af en forbindelse mellem livgarden og officerer og soldater af regimentet Flandern, foranstaltede hun i begyndelsen af oktober 1789 et festmaaltid for dem, der efter hendes ønske udartede til et fuldstændigt drikkelag. Enken Capet og hendes hjælpere forledede gjesterne til under rusen at synge sange, som udtrykte den største foragt for folket og den mest ubetingede hengivenhed for tronen. Hun forledede dem endvidere til at fæste paa sig hvide kokarder og til at træde national-kokarden under fødder.

„I forening med Ludvig Capet lod hun trykke og udbrede en mængde mod-revolutionære skrifter over hele republikens land. Hun drev sin troløshed og forstillelse saa vidt, at hun lod trykke og omdele skrifter, hvori hun ikke var skildret med smigrende farver. Hun gjorde dette for at indbilde de udenlandske magter, at hun blev mishandlet af franskmændene, for herigjennem at ophidse disse end mere mod Frankrige.

„For desto hurtigere at bringe sine mod-revolutionære planer til udførelse bidrog hun i begyndelsen af oktober 1789 til, at levnetsmidlerne i hovedstaden blev fordyrede, hvorpaa en ny opstand paafulgte, idet en uhyre mængde borgere og borgerinder den femte oktober samme aar begav sig til Versailles.

„Den paa rænker uudtømmelige enke Capet sammenkaldte straks efter sin ankomst til Paris hemmelige møder, hvor man raadslog om, hvordan menneskerettighederne og de som grundlag for rigsforfatningen anerkjendte love kunde omstyrtes. I et af disse møder besluttede man, at den af familien Capet flere gange forsøgte, men altid mislykkede flugt skulde bringes til udførelse. Enken Capet har under et forhør tilstaaet, at det var hende, som forberedte flugten, og at det ogsaa var hende, som aabnede

og lukkede de døre, gjennem hvilke de flygtende gik ud. Af hendes søn Karl Ludvigs og af hendes datters tilstaaelser er det endvidere fremgaaet, at Lafayette, der i alle forhold var enken Capets begunstigede yndling, samt Bailly, som dengang var borgermester i Paris, var tilstede, da flugten fandt sted, og at de gjorde alt, hvad der stod i deres magt, for at fremme denne.

„Efter tilbagekomsten fra Varennes førte hun atter forsædet i møderne med sine sammensvorne. Enig med sin yndling Lafayette forlangte hun, at Tuileriernes porte skulde lukkes for at forhindre borgerne i at gaa ind og ud i gaarden. Kun folk, som havde adgangstegn, fik lov til at træde ind. Denne afspærring, der fandt sted under paaskud af at straffe flygtningerne fra Varennes, var ikke andet end en aftalt list for at berøve borgerne leiligheden til at opdage de planer, som man smedede mod dem paa dette afskylige sted. — —

„De mord og blodsudgydelser, som forøvedes i republikens forskjellige dele, var forud aftalte i enken Capets sammenkomster. En mængde fædrelandsvenners blod blev udøst paa hendes foranstaltning og i den hensigt desto hurtigere at opnaa en revision af de paa menneskerettighederne byggede, og derfor for Ludvig

Capets og Marie Antoinettes herskesyge ugunstige, dekreter.

„Efter at forfatningen 1791 var vedtaget, beskjæftigede enken Capet sig uophørlig med at søge at omstyrte denne. Alle de skridt, som hun foretog, havde til hensigt at tilintetgjøre friheden og atter at drive franskmændene ind under det tyranniske aag, under hvilket de altfor mange aarhundreder havde sukket.

„Enken Capet valgte uduelige ministere og generaler, der af folket forlængst var erkjendte som frihedens fiender. Ved sine egne og sine ligesaa listige som troløse hjælperes kunstgreb, bragte hun det derhen, at Ludvig Capets nye garde blev ombyttet mod officerer, som tidligere da man havde forlangt, at de skulde aflægge borger-ed, var traadte ud af tjenesten, og som havde passet langt bedre i Koblenz, hvor de ogsaa senere tyede hen.

„Det var enken Capet, som — enig med den frihedsfiendtlige del af rigsforsamlingen — erklærede krig mod sin broder, kongen af Bøhmen og Ungarn. Hendes rænker og kunstgreb, der til alle tider var fordærvelige for Frankrige, bar skylden for franskmændenes første tilbagetog fra Belgien.

„Samme enke Capet forraadte skammelig felttogsplanerne til de fremmede hærførere. Fienderne var hver gang forud af hende underrettet om den republikanske armées bevægelser; hun var følgelig aarsag i de nederlag, som arméen fra tid til anden led.

„Støttet af sine forræderske hjælpere udtænkte enken Capet endelig den skrækkelige sammensværgelse den tiende august, som kun blev forhindret ved fædrelandsvennernes utrolige og yderste kraftanstrengelser. I dette øiemed samlede hun væbnede mænd i sin bolig i Tuilerierne og i slottets underjordiske gange; hun holdt dem i en tilstand af fuldstændig beruselse fra den niende til den tiende august. Med samme maal for øie samlede hun om sig en mængde saakaldte dolke-riddere.

„Uden tvivl bekymret for, at sammensværgelsen ikke skulde faa det af hende ønskede udfald, viste enken Capet sig allerede den syvende august om aftenen i en sal, hvor de hengivne soldater forfærdigede patroner. Hun opmuntrede dem til at paaskynde arbeidet; for at ophidse dem endnu mere tog hun en af kuglerne og bed i den. Som almindelig bekjendt trængte hun den tiende august klokken henimod seks om morgenen ind paa Ludvig Capet for at faa

ham til at gaa ned i Tuileriernes slotsgaard og holde revue over de bevæbnede mandskaber. Ved hans tilbagekomst rakte hun en pistol ud mod ham med de ord: „Nu er det paa tide, at du viser dig!“ Da han vægrede sig ved at gribe pistolen, skjældte hun ham ud for en kujon. Uagtet hun under stedfundne forhør har negtet at have givet befaling til at skyde paa folket, gives der ikke rum for tvivl om, at der i den natlige sammenkomst paa slottet blev besluttet at gjøre dette. Herfor taler hendes opførsel ligeoverfor soldaterne i salen, affæren med pistolen og hendes ord til Ludvig Capet, hendes pludselige flugt fra Tuilerierne, samt de flinteskud, som faldt, da hun traadte ind i rigsforsamlingens sal. — —

„Til alle tider var det enken Capet, som ved hjælp af den indflydelse, som hun havde erhvervet over sin mand, lærte ham den farlige kunst at hykle og offentlig at sige det modsatte af, hvad han tænkte.

„Endelig var enken Capet umoralsk i enhver henseende, en ny Agrippina, saa lastefuld og fordærvet og saa fortrolig med alle forbrydelser, at hun — forglemmende sine pligter som moder og det, som naturen foreskriver — ikke tog

i betænkning sædelig at fordærve sin egen søn." — — — — — —

Marie Antoinette havde hørt paa anklagen uden at vise tegn paa bevægelse, — som én, der er vant til had, og for hvem bagtalelsen har mistet sin bitterhed. Selv da Fouquier-Tinville stillede hende paa lige fod med Neros moder og beskyldte hende for den navnløse afskylighed at have forført sit umyndige barn, forblev hun rolig; men et udtryk af den dybeste foragt krusede hendes læbe.

Man begyndte at afhøre vidnerne.

Dronningen gjensaa forskjellige ansigter, som var hende vel bekjendte: Bailly, der havde været hendes modstander i revolutionens første tid, men som nu høiagtede og beklagede hende; admiral Estaing, som aldrig havde yndet hende, og som troede, at hun havde forhindret hans forfremmelse, men som var for høisindet til at ville skade hende i dette øieblik; en gammel tjenerinde fra slottet i Versailles, Reine Millot, der paastod, at Marie Antoinette havde gjort forsøg paa at lade hertugen af Orleans myrde; skomageren Simon, som anklagede hende for at have smedet rænker i Temple; gendarmerne Gilbert og Dufresne samt portneren Richard, som fortalte om Nelike-sammensværgelsen.

Et træk af melankoli gled af og til hen over den anklagedes ansigt. Men det var kun for korte sekunder; som oftest syntes hun ligegyldig for hvad hun hørte, saavelsom for de blikke, som forfulgte hende og for alt, hvad der foregik i salen.

En mængde mennesker, som havde ønsket at være tilstede, men som tiltrods for sin nysgjerrighed ikke havde kunnet faa plads, havde trængt sig sammen ved indgangsdøren og lyttede spændte til de meddelelser, som bragtes af nogle, der fra tid til anden viste sig i døraabningen for at trække frisk luft.

Man hørte stemmer udspørge dem, som sad inde med oplysninger.

„Er fru Capet ligesaa overmodig nu, som hun var i Versailles?“ spurgte én.

„Er fru Veto bange?“ raabte en anden.

„Græder fru Veto? Tilstaar hun sine forbrydelser?“ lød det fra en tredie.

Et antal kongevenner havde blandet sig med sværmen. De ventede med feberagtig angst paa efterretningerne.

Længere hen paa dagen kom en af Hallernes sælgekoner ud af salen. Med taarefyldte øine udtalte hun for mængden, at dronningen visselig vilde blive reddet. „Marie Antoinette

har besvaret spørgsmaalene som en engel,“ sagde hun.

Royalisterne var fulde af glæde.

„Hun vil ikke blive dømt til døden,“ sagde de til hverandre; „hun vil blive landsforvist.“

De gik fra gruppe til gruppe for at bringe den gode nyhed videre.

Lidt efter lidt blev folkemængden udenfor mindre talrig. Jakobinernes speidere gjorde de kongeligsindede bange og ledede den anklagedes modstandere til at skrige høiere om sit had.

I retssalen fortsattes imidlertid vidnernes udsagn og dronningens forhør.

Hendes afmagrede, skarpt udprægede træk, der talte om hendes lange lidelser, syntes at tyde paa, at selv om skafottet ikke ventede hende, vilde hun neppe have længe igjen at leve paa denne jord. Men hver gang hun aabnede munden for at svare sine dommere, følte man, at der under det skrøbelige hylster rørte sig et kraftigt liv. Herligt triumferede hun under forhøret over de fiender, som med ondskabsfuld glæde havde ventet at se hende segne. Hun besvarede alle spørgsmaal med fatning og omtanke.

I sine svar udsatte hun ingen for fare. Kold

bar hun uvennernes had; høimodigt og taktfuldt dækkede hun alle venner.

Hun anklagedes for at have behersket sin gemal, og hun svarede: „Der er stor forskjel paa at tilraade en sag og paa at bringe den til udførelse.“

Man bebreidede hende, at hun havde været republikens mest uforsonlige fiende, og at hun efter Ludvig Capets død havde betragtet sin søn som arving til kongeværdigheden. Hun svarede:

„Hvis Frankrige skal være lykkeligt under en konge, vil jeg ønske, at denne konge maa være min søn; hvis det skal være lykkeligt uden konge, vil jeg med min søn glæde mig over landets lykke.“

En af de edsvorne fandt ikke den byrde af kummer tilstrækkelig stor, som man havde lagt paa hendes skuldre. Han bragte i erindring, hvordan man havde faaet hendes niaarige søn til at underskrive en erklæring om, at moderen saavel som tanten havde forledet ham til unaturlige udsvævelser i fængselet.

Dronningen slog øinene ned for denne haarreisende beskyldning, som man hidtil havde forbigaaet under forhøret mod hende.

Hendes taushed, hendes ubevægelighed bragte

tribunalet paa den tanke, at hun ei havde hørt og forstaaet, hvad der var bleven sagt.

Fouquier-Tinville løftede stemmen for at bemerke, at hun ikke havde besvaret det sidste spørgsmaal.

Marie Antoinette reiste sig. Med uskyldighedens majestæt vendte hun sig mod de tilstedeværende.

„Naar jeg ikke har besvaret denne anklage,“ udbrød hun, „saa er det, fordi naturen vægrer sig ved at besvare en slig beskyldning mod en moder. Jeg beraaber mig paa alle mødre, som er tilstede her!“

Den ædle vrede i hendes blik, den krænkede blufærdigheds rødme, som for op i hendes kinder, der havde havt dødens farve et øieblik forud, elektricerede de tilstedeværende.

Mindernes høitidelighed omgav hende lig en glorie i dette øieblik. Og aldrig tænkte nogen af de tilstedeværende paa retsforhandlingerne hin oktoberdag uden at huske det indtryk, som dronningens ord havde gjort.

Hendes skrig blev forstaaet, og denne stund blev hendes ydmygelsestids triumf. Man hørte hjerteskjærende graad fra dem, som nylig havde haanet hende. Der udstødtes trusler mod tri-

bunalet; og flere kvinder maatte afmægtige bæres ud.

Dommerne skjalv. Der var ikke en blandt dem, som ikke følte tilhørernes bevægelse som et slag i ansigtet.

Man søgte at afsvække virkningerne af dronningens ord ved hurtig at gaa over til at forhøre de vidner, som var indkaldte for at udtale sig om indbrudet i Tuilerierne den tyvende juni. Men forsamlingen lyttede kun aandsfraværende til de videre forhandlinger; og med næsten utydelig stemme udtalte præsidenten klokken fem om eftermiddagen, at mødet var hævet.

Salen tømtes, saasnart det rygtedes, at retsforhandlingen skulde udsættes til næste dag. Men ude i korridorerne og paa raadhuspladsen bølgede mennesker op og ned. Inden de forskjellige grupper hviskede man:

„Hun er beundringsværdig. Hun kan ikke blive dømt til andet end til landsforvisning."

Pint af mødets langvarighed havde Marie Antoinette flere gange bedt om et glas vand.

Blandt de tilstedeværende embedsmænd og officerer, af hvilke hver enkelt ti aar tidligere vilde have jaget efter den ære at gaa og hente et glas vand til hende, og som vilde have rakt hende det knælende ned for hendes fod, fandtes

der idag ikke en eneste, som vovede at vise hende denne ubetydelige tjeneste.

En af de politisoldater, som havde fulgt hende fra Conciergeriet, fattede endelig medlidenhed og bragte hende den fattige forfriskning.

Dronningen var udmattet næsten til vanvid. Da hun skulde gaa ud af salen snublede hun og bad om hjælp.

„Jeg ser ikke mere," mumlede hun betagen af svimmelhed.

Politisoldaten bød hende sin arm og hjalp hende ned ad trappen.

Det var tilstrækkeligt til, at man den følgende dag erstattede ham med en anden. Han blev kastet i fængsel og senere henrettet.

Da forhandlingerne skulde fortsættes morgenen efter, havde man ikke alene draget omsorg for at fængsle de personer, som havde vist Marie Antoinette medfølelse, men man havde ei givet andre adgang end de, hvis ansigter udtrykte vild tilfredshed over hendes skjebne.

Den femtende oktober er hendes sidste lidelsesdag; den næste dag vil bringe hende befrielse, døden.

Vidner føres atter frem. Blandt disse er den tidligere krigsminister. Han bøier sig ligesaa

dybt for hende her, som i sin tid i Versailles. Man spørger ham, om han kjender den anklagede.

„Ja,“ svarer han, idet han atter bukker dybt for hende. „jeg har den ære at kjende dronningen.“

Endelig er forhøret til ende; vidnerne har ikke kunnet bevise hendes skyld.

Man spørger, om hun har noget at bemerke med hensyn til deres udsagn.

Hun svarer:

„Igaar kjendte jeg ikke vidnerne. Jeg vidste ikke, hvilke beskyldninger, der vilde blive rettede mod mig! Jeg slutter med at bemerke, at jeg kun var Ludvig den sekstendes hustru, og at jeg var nødsaget til at handle overensstemmende med hans vilje.“

Det er imidlertid bleven aften. De to advokater, som man for en forms skyld har givet hende, reiser sig op. Chauveau-Lagarde griber først ordet; derefter taler Fronson- Ducaudray. Forsvarerne udvikler ligesaa megen iver som veltalenhed.

„Hvor De maa være træt, hr. Chauveau-Lagarde,“ hvisker Marie Antoinette sin forsvarer i øret; „jeg er Dem meget taknemmelig for Deres besvær.“

Ordene bliver hørte, og lige for dronningens øine fængsles hendes forsvarere.

Præsidenten giver en oversigt over forhandlingerne. Han benytter den til at sammenfatte en skarp anklage, egnet til at vise de edsvorne, hvad det er, man venter af dem. „Det er det franske folk," — siger han — „som anklager Marie Antoinette."

Efter med nogle ord, der aander det dybeste had, at have malet den anklagedes offentlige liv, stiller han følgende spørgsmaal:

1) „Er det bevist, at der har hersket rænkefulde forbindelser med de fremmede magter og andre af republikens fiender, rænkefulde forbindelser, som har havt til maal at understøtte fienderne med penge, at muliggjøre for dem at rykke ind paa fransk grund og at lette fremgangen for deres krigere?"

2) „Er det bevist, at Marie Antoinette af Østerrige, Ludvig Capets enke, har vedligeholdt saadanne forbindelser, og at hun har deltaget i disse rænker?"

3) „Er det bevist, at der har fundet en sammensværgelse sted med det formaal at bevæbne borger mod borger og saaledes at antænde borgerkrig i republikens indre?"

[4]) „Er deltagelse i denne sammensværgelse bleven overført enken Capet?“ —

De edsvorne trækker sig tilbage og raadslaar en timestid. Enstemmig svarer de bekræftende paa alle fire spørgsmaal.

Dødsdommen udtales.

Dommerens meddelelse besvares med tilhørernes dybeste taushed.

Marie Antoinette forbliver ubevægelig; kun et øieblik forraader hendes ansigt et glimt af overraskelse.*) Saa gaar hun ud af retssalen med løftet pande og uden at værdige hverken sine dommere eller de øvrige tilstedeværende et eneste blik.

---

*) Chauveau-Lagarde mener i sine memoirer, at dronningen var tilintetgjort af overraskelse, og at hun indtil det sidste øieblik havde bevaret et haab om redning. Tiltrods for, at det er hendes forsvarer, som udtaler dette, taler alt for, at hun længe iforveien havde mistet enhver illusion. I ethvert tilfælde har svaghedens øieblik været meget kort og hendes forbauselse lidet synlig. „Le Moniteur“ og „Le Bulletin du Tribunal révolutionaire“ er enige om, at man ingensomhelst sindsbevægelse bemerkede paa den dødsdømtes ansigt; og Chauveau-Lagarde skriver selv: „Hun viste ikke det mindste tegn hverken paa frygt eller paa harme eller paa svaghed.“

XVI.

Dronningens testamente. — Den dødsdømtes sidste dag.

Klokken var fire om morgenen, da Marie Antoinette vendte tilbage til sin celle.

For første gang under hendes ophold i Conciergeriet blev hun ladt alene; de to soldater blev staaende udenfor døren.

Bault havde sikkert faaet ordre til at give hende skrivematerialer, dersom hun ønskede det; thi da hun bad derom, bragte han hende øieblikkelig papir, pen og blæk.

Hun satte sig ned og skrev sit berømte brev til prinsesse Elisabeth, dette høisindede og rørende afskedsbrev, som er bleven kaldt „Marie Antoinettes testamente“:

Den 16. oktober, kl. $4^1/_2$ om morgenen.

„Det er til dig, min kjære søster, at jeg skriver for sidste gang. Jeg er nylig bleven

dømt, ikke til en skjændselsfuld død — det er den kun for forbrydere — men til at gaa bort for at forenes med din broder. Uskyldig som han, haaber jeg at skulle vise samme fasthed som han i de sidste øieblikke. Jeg er rolig, som man er det, naar samvittigheden intet bebreider én. Det smerter mig dybt at forlade mine stakkels børn. Du ved, at jeg kun levede for dem og for dig, min gode og kjærlige søster, du, som paa grund af dit venskab har ofret alt for at blive hos os. I hvilken stilling efterlader jeg eder!

„Af selve forsvarstalen under retsforhandlingen mod mig har jeg erfaret, at min datter er skilt fra dig.*) Det stakkels barn! Jeg vover ikke at skrive til hende; hun vilde ikke faa mit brev. Jeg ved ikke engang, om dette brev vil komme dig ihænde. Modtag min velsignelse for begge mine børn. Jeg haaber, at de engang, naar de er blevne større, vil blive gjenforenede med dig, og at de fuldtud vil kunne nyde din kjærlige omhu. Gid de begge vil tænke paa, hvad jeg uophørlig har indpræget dem: at streng pligtopfyldelse er livets bedste grundvold, og at deres indbyrdes kjærlighed og gjensidige tillid

*) Dette var en misforstaaelse af dronningen.

vil skabe deres lykke. Maatte min datter føle, at hun paa grund af de aar, som hun har forud for ham, bestandig bør hjælpe sin broder ved raad og ved sine erfaringer. Maatte hendes kjærlighed indgyde hende dette! Maatte min søn paa sin side altid vise sin søster den omsorg og de tjenester, som fødes af hengivenhed. Gid de endelig begge maa føle, at i hvilken stilling de end maatte komme til at befinde sig, vil de aldrig blive isandhed lykkelige uden gjennem enighed. Maatte de tage eksempel af os! Hvor megen trøst i vore ulykker har ikke vor gjensidige kjærlighed skjænket os! I lykken har man dobbelt glæde, naar man deler den med en ven; — og hvor finder man vel en kjærligere og mere dyrebar end i sin egen familie? Gid min søn aldrig maa glemme sin faders sidste ord, som jeg udtrykkelig gjentager for ham: „Han søge aldrig at hævne vor død!“

„Jeg maa tale med dig om en sag, der er meget pinlig for mit hjerte. Jeg ved, hvor megen kummer dette barn maa have forvoldt dig. Tilgiv ham, min kjære søster; tænk paa den alder, hvori han er, og paa hvor let det er at faa et barn til at sige, hvad man vil, og endog saadanne ting, som det ikke for-

staar.*) En dag vil komme — det haaber jeg — hvor han saameget mere vil føle værdien af al din godhed og kjærlighed.

„Endnu staar det tilbage for mig at betro dig mine sidste tanker. Jeg vilde have nedskrevet dem ved begyndelsen af min proces. Men fraseet, at man ikke gav mig lov til at skrive, har den havt et saa hurtigt forløb, at jeg isandhed ikke kunde have havt tid dertil.

„Jeg dør i den katholske, apostoliske og romerske tro, i den, som var mine fædres, i den, hvori jeg er bleven opdragen, og som jeg altid har bekjendt mig til. Jeg har ingen aandelig trøst at vente. Thi jeg ved ikke, om her findes præster af denne religion; og det sted, hvor jeg befinder mig, vilde udsætte dem for altfor megen fare, dersom de betraadte det. Af et oprigtigt hjerte beder jeg Gud om tilgivelse for al den uret, som jeg kan have begaaet, siden jeg saa dagens lys. Jeg haaber, at Han i sin godhed vil høre mine sidste bønner saavel-

*) Marie Antoinette hentyder her til den smudsige erklæring, hvortil Ludvig den syttendes barnlige uskyld var bleven forledet. Man føler, hvor meget den stakkels moder frygtede for, at de afskylige ord, som man havde lagt i hendes barns mund, skulde falde tungt paa prinsesse Elisabeths hjerte.

som de, som jeg for længe siden har opsendt til Ham om at ville modtage min sjæl i sin miskundhed og naade.

„Jeg beder alle dem, som jeg kjender, og dig i særdeleshed, min søster, om tilgivelse for al den kummer, som jeg, uden at ville det, har foraarsaget eder. Jeg tilgiver alle mine fiender det onde, som de har gjort mig. Jeg siger mine tanter og alle mine brødre og søstre farvel. Jeg havde venner; tanken paa at være skilt fra dem for bestandig og deres kummer, er en af de største sorger, som jeg døende tager med. De skal idetmindste vide, at jeg har tænkt paa dem, da jeg var døden nær.

„Farvel, min gode og kjærlige søster! Maatte dette brev naa til dig! Tænk altid paa mig! Jeg omfavner dig af hele mit hjerte saavelsom de stakkels og kjære børn. Min Gud! Hvor det er sønderrivende at forlade dem for altid!

„Farvel! — — Farvel! — Jeg tør nu ikke sysselsætte mig med andet end med mine aandelige pligter. Da jeg ikke er fri med hensyn til mine handlinger, vil man maaske føre en præst til mig. Men jeg erklærer her, at jeg ikke vil sige et ord til ham, og at jeg vil behandle ham som et mig fuldstændig uvedkommende væsen.“

Bault traadte ind. Dronningen havde grædt, medens hun skrev. Inden hun rakte papiret til slutteren, bedækkede hun det atter med kys og taarer.

Brevet naaede aldrig prinsesse Elisabeth.

Det synes, som om politimænd gjennem vinduet iagttog, hvad der gik for sig i cellen. Thi da Bault traadte ud, forlangte de brevet. Slutteren nødsagedes til at bringe det til Fouquier-Tinville, som opbevarede det i sin bolig istedetfor at bringe det til Temple. Her blev det fundet af regjeringens udsendinge, da de flere aar senere fik det hverv at undersøge hans papirer; det blev vedlagt dokumenterne vedrørende den retssag, som reistes mod ham.

Gjennem en paalidelig mand blev det 1816 endelig overbragt kong Ludvig den attende. Marie Antoinettes saakaldte „testamente", der er kontrasigneret af Fouquier, Guffroy, Massieu, Legot og Leceintre, opbevares for tiden i det franske rigsarkiv. Paa papiret ser man endnu merkerne af hendes taarer. — —

Efter at Bault havde forladt dronningen, kastede hun sig paa knæ og bad længe og brændende. Sognepræsten til Saint-Marguerite, som sad fængslet i en celle ligeoverfor hendes,

strakte armene ud mod hende og gav hende fra det fjerne sin velsignelse.

Hun reiste sig atter, kastede sig fuldt paaklædt paa sin seng, indhyllede sine fødder i sengeteppet; og Gud sendte hende nogle timers rolig søvn.

Dagen brød endelig frem.

Slutterens datter traadte ind for at hjælpe hende. Dronningen laa endnu paaklædt paa sengen. Lyset var brændt ned i stagen.

Hun stod op, spiste et stykke brød og en fugleving, som den unge pige havde bragt, og begyndte at klæde sig om.

Hun skiftede linned. De sidste maaneder havde hun lidt ustanselige blodtab; det blodige linned, som hun afførte sig, gjemte hun i en krog af værelset.

Hun trak sorte strømper og sorte sko med høie hæle paa fødderne. Hun iførte sig en hvid kjole, der i tidligere dage havde tjent hende til morgendragt, samt en hvid frisertrøie med sorte baandsløifer. Om halsen kastede hun et hvidt tørklæde. Sluttelig klippede hun sit haar af og satte en hvid linons kappe uden baand paa hovedet.

Man bankede paa cellens dør. En kon-

stitutionnel præst, Girard, stod udenfor og forlangte at høre hendes skriftemaal.

Dronningen afslog at skrifte for ham. Den kirkelige splittelse, hvori de konstitutionnelle præster havde sin store skyld, var efter hendes mening en af revolutionens værste pletter.

„Jeg takker Dem,“ sagde hun; „men min religion forbyder mig at modtage Guds tilgivelse gjennem en præst, der er af en anden bekjendelse.“

„Madame,“ indvendte den geistlige, „hvad vil man sige, naar man hører, at De i Deres sidste øieblikke har vægret Dem ved at modtage kirkens naademidler?“

„De kan sige til de personer, som maatte tale til Dem derom, at den guddommelige barmhjertighed har sørget for at skjænke mig dem,“ svarede hun.

Troværdige beretninger fastholder, at en præst, som var forbleven kongedømmet saavelsom den gamle kirkeforfatning hengiven, en maanedstid tidligere, ved hjælp af en frøken Fouché, havde skaffet sig adgang til Conciergeriet; han skal hemmelig have hørt hendes skriftemaal og have meddelt hende syndsforladelsen.

Undervogteren Larivière — søn af den gamle

kone, som i den første tid havde opvartet dronningen — traadte nu ind.

„Sig til Deres moder," sagde Marie Antoinette til ham, „at jeg takker hende hjertelig for hendes omsorg for mig, og at jeg beder hende om at bede til Gud for mig."

Atter bankede man; henrettelsens time nærmede sig. Det var retsskriveren og hans vidner, som kom for at forelæse dødsdommen.

„Det er unødvendigt at læse den op," sagde dronningen; „jeg kjender indholdet."

„Det er det samme," svarede retsskriveren; „det maa gjøres endnu en gang."

„Tror I, at folket vil lade mig naa skafottet uden at sønderrive mig?" spurgte hun.

„Madame," svarede et af vidnerne, „De vil naa skafottet, uden at man tilføier Dem noget ondt."

Endelig kom skarpretteren, den sidste, der skulde optræde i dette sørgelige drama.

Præsten forsøgte endnu nogle forestillinger.

„Deres død vil sone —," begyndte han.

Marie Antoinette afbrød ham:

„Feiltrin, men ikke forbrydelser," sagde hun.

„Ønsker De, at jeg skal ledsage Dem?" spurgte han.

„Gjør som De vil," svarede dronningen.

Hun omfavnede slutterens datter og lod taalmodig sine hænder binde. Saa gik hun med faste skridt ud gjennem korridoren.

Klokken var imidlertid bleven elleve. Conciergeriets gitterport aabnedes. En bevægelse gik gjennem den ventende mængde.

Dronningen træder ud. Hendes holdning er majestætisk og stolt, som naar hun i sin tid skred gjennem speilgallerierne i Versailles; men hendes hænder er bundne paa ryggen. Skarpretteren holder tougets ender; han gjør sig synlig umage for ikke at stramme det. Dronningen er bleg, men hendes blik er roligt.

En simpel kjærre staar ventende paa hende. Hun kan ikke undertrykke en bevægelse af overraskelse ved synet af dette befordringsmiddel. Hjulene er fulde af søle; en mand i bluse kjører hesten.

Præsten sætter sig ved siden af hende paa det uhøvlede træbræt.

„Madame," siger han, „nu er øieblikket kommet til at bevæbne sig med mod."

„Mod!" svarer Marie Antoinette livligt. „Jeg har for længe siden bevæbnet mig med mod. Det er ikke sandsynligt, at det vil svigte mig idag."

Tretti tusinde soldater staar under vaaben for dronningens skyld; de danner spalier fra Conciergeriet til revolutionspladsen. Muligheden for et overfald af østerrigerne, der staar neppe firti mile fra Paris, muligheden for en sammensværgelse til fordel for den dødsdømte, har bragt alle disse tropper til at rykke ud. Det er den sidste, ufrivillige anerkjendelse, som Frankrige skjænker hendes svundne storhed.

Vækkede af trommeslagerne har Paris siden dagens frembrud været paa benene for at se hende passere forbi. Hver plads er besat. Man er krøben op i træerne. Vinduer, altaner, hustage er fulde af mennesker. „Republiken leve!“ raaber man.

Kjærren bevæger sig langsomt; den støder op og ned. Marie Antoinettes bundne hænder hindrer hende fra at sikre sig mod stødene. Med møie bevarer hun sin ligevegt, sin værdige holdning.

„Dette er ikke puderne fra Trianon,“ skriger man haanende mod hende.

Nogle af tilskuerne klapper i hænderne. Skuespilleren Gramont misbruger sin stilling som officer ved nationalgarden: han reiser sig i stigbøilerne, peger paa den dødsdømte med spidsen af sin sabel som for at opfordre folket

til at fornærme sin forhenværende herskerinde.

Dronningens aand svæver høit over mængdens forhaanelser. Hendes blik glider over de hadefulde mennesker uden at se dem. Hun hører larmen; men den rører ikke hendes hjerte.

Lig et broget teppe ruller hendes fortid forbi. Som gjennem et slør ser hun det fjerne, forbigangne, der var hende kjært. Hun tænker paa sin moder, som allerede et halvt snes aar har hvilet i den ensomme gravhvelving hos sine fædre, og som det er hendes ulykke at have lignet for lidt. Hun mindes en tid, hvor folket tiljublede den unge Marie Antoinette, og sit glimrende indtog i Frankrige; hun mindes ogsaa varslerne om fremtidige ulykker, som fulgte hendes bryllupsdag.

Hun husker sin ensomhedsfølelse midt i hoffets glans og tummel, sin underlegenhed og uhyggen i det fremmede land, sine feiltrin, aarene, der tilbragtes i en forlystelsestummel.

Ingen af hendes venner er komne for at hilse hende til afsked eller for at følge hende paa hendes sidste gang. Mange er gaaede under før hende. De fleste har forladt hende grusomt; andre vil blive revne med i hendes

fald. Og ingen af dem vil lægge en krans paa hendes gravsted.

Hun tænker paa sin egtefælle, der har tilbagelagt den samme vei som hun, og paa sine børn, som hun lader tilbage i fængsel. —

Eftersom toget skrider frem, viser mængden en mere værdig holdning. Bestyrtelse læses paa mange ansigter; flere tilskuere besvimer ved synet af dronningen.

Snart er en time forløben, siden kjøretøiet forlod Conciergeriet. Man nærmer sig ulykkespladsen, der ligesom gaderne er overfyldt af tilskuere.

Kjærren stanser ved Tuileriernes have. Marie Antoinette vender blikket mod det palads, hvor hun som kronprinsesse traadte ind, første gang ombølget af parisernes glødende begeistring; som hun forlod den tiende august under vredesskrig fra dette samme folk, der er saa grusomt bevægeligt i sine følelser.

Gud alene ved, hvilke tanker i dette øieblik rørte hendes hjerte. Han alene kjender de angerfulde, varme bønner, som steg frem af hendes af lidelser udpinte sjæl. Under vegten af erindringer og tanker bøiede hun hovedet. Hun blev endmere bleg; og tunge taarer faldt ned paa hendes knæ.

Skafottet var reist ved frihedens støtte.

Dronningen samlede sin kraft. Hun gik op ad forhøiningen med en fatning, der var endnu større, end den, hvormed hun havde forladt sit fængsel, med en majestæt, der ikke var mindre end den, hvormed hun i sin fortids glans fra tronstolen havde hilst sine undersaatter.

Inden hun naaede skafottets øverste trin, kom hun uforvarende til at træde paa skarpretterens fod.

Bøddelen udstødte et smerteraab.

Dronningen vendte sig. Med udsøgt høflighed sagde hun til ham:

„Jeg beder Dem om undskyldning, min herre!“

Idet hun snublede, havde hun tabt sin ene sko; den var paafaldende liden. En mand af folket tog den op og gjemte den som en relikvie.

Den dødsdømtes sidste blik søgte Temple. Saa knælede hun ned og bad en sidste bøn. Trøstig gik hun døden imøde.

Skarpretteren skjalv, da han skulde lade øksen falde.

Fire minutter efter havde han gjort sit verk; dronningens hoved faldt.

Bøddelens hjælper greb det ved haarene og viste det frem for folket.

Klokken var et kvarter over tolv. Det var den 16de oktober 1793.

„Republiken leve!“ raabte man blandt mængden.

Marie Antoinette hørte ikke mere franskmændenes frydeskrig. Hendes lidelsesgang var til ende.

Dødsdommen læses op for Marie Antoinette.

XVII.

Grev Fersen og hertuginden af Polignac. — Prinsesse Elisabeths død. — Ludvig den syttendes sidste lidelser. — Er kongesønnen død i Temple? — Prinsesse Marie Thérèses skjebne. — „Chapelle expiatoire“. — Slutning.

Et tungt tryk hvilede over Paris den dag, da Marie Antoinette var bleven ført til skafottet. Mange mennesker, som ingenlunde havde yndet dronningen, følte medlidenhed med kvinden, revolutionens offer.

I Conciergeriet var vogterne tause og sørgmodige. Tjenestepigen Rosalie fældte saamange taarer, at de vagthavende soldater kaldte hende: „frøken Capet“. De kvindelige fanger, som gik op og ned i gaarden, kastede sky blikke mod de to smaa vinduer, bag hvilke dronningen havde boet.

Revolutionære blade blev ved med at haane den dødes minde. Hébert („Père Duchesne“)

udsendte en giftig artikel, der begyndte saaledes:

„Den største af alle Père Duchesne's glæder er at have seet madame Veto's hoved falde for øksen."

Et andet blad endte en artikel paa følgende maade:

„Tigerinden er død. Men vogt eder tyranner!"

„Moniteur", som i sit nummer for 27de oktober fortalte enkeltheder vedrørende henrettelsen, erkjendte, at „Marie Antoinette ikke havde vist ringeste tegn paa bevægelse, da man læste dødsdommen op for hende, og at hun havde besteget skafottet med mod."

I sit blad: „Les révolutions de Paris" tilstod Prudhomme modstræbende:

„Man saa temmelig rolig paa, at hun passerede forbi. Paa enkelte steder klappede man i hænderne; men idetheletaget syntes folket at glemme alle de onder, der var komne over Frankrige ved denne kvinde, for kun at tænke paa hendes nuværende stilling."

Fjorten dage efter hendes død — den første november — begravede man levningerne af den henrettede dronning. Liget blev stedet til hvile i en mørk krog af Madeleine-kirkegaarden, ikke

langt fra det sted, hvor de jordiske rester af hendes egtefælle ni maaneder før var blevne nedgravede under et lag af kalk.

Paa samme kirkegaard havde man tre og tyve aar tidligere nedlagt de mange, som havde mistet livet ved det ulykkestilfælde, der havde merket parisernes fest i anledning af Ludvig's og Marie Antoinette's formæling.

Intet kors, ingen mindesten, ingen indskrift blev sat over den plet, hvor Marie Antoinette af Lothringen og Østerrige, dronning af Frankrige og Navarra, blev baaret til hvile.

Graveren sendte følgende regning til revolutions-tribunalet:

„Den 25de vendemiaire. Aar II.

Enken Capet:

For ligkisten . . . . 6 livres.
For graven og graverne . . . . 25 livres.“

Hvilken sørgetale er vel mere gribende end disse tal!

* * *

To dage før dronningens henrettelse arbeidede Grev Aksel Fersen endnu paa at af-

vende den skjebne, som truede Marie Antoinette.

Den tyvende oktober naaede efterretningen om hendes henrettelse til ham.

„Jeg kan ikke tænke paa andet end paa mit tab,“ skrev han i sin dagbog. „Det er forfærdeligt ikke at kjende enkelthederne. Hun var alene i sine sidste øieblikke, uden trøst, uden nogen, som hun kunde tale med, og ligeoverfor hvem hun kunde give sin sidste vilje tilkjende. Det er skrækkeligt. O, disse djævelske uhyrer! Nei, uden hævn vil jeg aldrig blive tilfreds!“

Grev Fersens sind havde længe været tilbøieligt til melankoli. Efter dronningens død betoges han af en ulægelig sørgmodighed. Kong Gustav den fjerde af Sverige overøste ham med æresbeviser. Han blev senator, serafimer-ridder, kansler ved akademiet i Upsala og svensk rigsmarechal. Men som menneske forblev han ensom: og hans hjertesaar blev aldrig lægt.

Skjebnen vilde, at hans liv skulde faa en ligesaa tragisk afslutning som den skjønne dronnings, hvis ven og ridder han havde været. Han blev myrdet den 20de juni 1810 under et folkeopløb. der fandt sted, da kronprins Kristian Augusts lig skulde bisættes i Stockholm.

Den ophidsede pøbel trak ham afsted og stak ham med dolke. Stokkeslag regnede ned over ham; hans klæder blev revne i laser, og haarene blev revne af hans hoved.

Før han udstødte det sidste suk, foldede han sine hænder og raabte:

„Min Gud! Du, som kalder mig til dig! Jeg beder for mine fiender, som jeg tilgiver!"

*   *   *

En anden af de personer, som Marie Antoinette havde elsket, og som havde havt stor indflydelse paa hendes skjebne, skulde kun overleve hende tre og femti dage: Hertuginden af Polignac døde den niende december 1793 i Wien.

Efter at de en tid havde flakket mellem Italien og Koblenz, havde hun, hendes mand og børn søgt tilflugt i keiserstaden, hvor Marie Antoinettes fædre gjennem aarhundreder havde været herskere.

De sindsbevægelser, som hertuginden havde havt, tabet af stilling, formue og kjære slegtninge, havde synlig svækket hendes helbred; og dyb sørgmodighed havde bemægtiget sig hendes sind. Seks lange maaneder plagedes hun af legemlige

lidelser, uden at nogen læge formaaede at konstatere sygdommens beskaffenhed.

Fru Polignac frygtede døden. Det smertede hende at forlade sin mand og sine børn. Hun vidste desuden, at deres pengemidler ikke længe kunde strække til; og hendes aand fordunkledes under angsten for den uvisse fremtid.

Under hendes lidelser begyndte ogsaa dronningens skjebne at forurolige hende mere end før. Hun skjalv ved tanken paa hvert øieblik at kunne erfare, at Marie Antoinette var bleven myrdet af det franske folk.

Hendes mand vovede ikke at underrette hende om begivenheden den 16de oktober, men meddelte hende, at hendes kongelige veninde var bukket under for sygdom i fængselet.

Hertuginden syntes at tro det. Hun tabte erindringen om sit forbigangne liv og døde uden bevidsthed om sine smerter.

Da hun havde lukket sit aandssløve øie, mindedes franske blade hende ved at citere en ytring af Mirabeau:

„Familien Assas modtog tusinde guldstykker, fordi den reddede staten. Familien Polignac fik en million, fordi den ødelagde den.“ —

Hertugen af Polignac reiste efter sin hu-

strus død til St. Petersburg, hvor han døde 1817.

*   *   *

Ingen havde havt mod til at meddele prinsesserne Elisabeth og Marie Thérèse, at dronningen havde besteget skafottet.

„Min tante og jeg vidste intet om moders død,“ har hendes datter skrevet i sin dagbog. „Vi havde hørt dødsdommen udraabe af avisbudene. Men vi haabede, at hun var bleven reddet. Jeg forblev et og et halvt aar i den grufulde uvished med hensyn til hendes skjebne. Først efter at den tid var forløben, fik jeg vide, at min ulykkelige og ærværdige moder var vandret bort.“

Den eneste efterretning, der naaede de fængslede i løbet af vinteren, var, at hertugen af Orleans var bleven henrettet.

Prinsesserne blev behandlede med megen haardhed. De maatte selv rede sine senge og holde sine værelser i orden. Døren til fængselet aabnedes kun paa klem, naar der skulde puffes fødemidler ind til dem.

De saa ikke mere et menneskeligt ansigt, hørte ikke mere nogen menneskelig stemme; og

man holdt op med at bringe dem lys. Elisabeth, der led af et saar paa armen, havde meget vanskeligt for at opnaa, hvad hun trængte for at pleie det. Tison blev afskediget i unaade og fængslet, fordi han havde vist dem venlighed.

Det tjente til at forhøie prinsessernes lidelser, at de fra sine værelser kunde høre Simons raa stemme og banden og den lille Karl Ludvig, der klagede og skreg eller sang revolutionære sange. Marie Thérèse fortæller:

„Vi hørte hver dag, at min broder sang „Carmagnolen“ og andre afskylige viser sammen med sin plageaand.“ —

Elisabeth af Frankrige havde aldrig taget del i politiken; de angreb, som hendes fiender havde forsøgt at rette mod hende, var strandede paa hendes dyd.

End ikke de vildeste revolutionsmænd havde hidtil vovet at lægge haand paa Ludvig den sekstendes afholdte søster.

Men i den frygtelige tid, som nu oprandt, maatte ogsaa Elisabeth vandre til skafottet.

Den niende mai 1794, just som damerne skulde gaa tilsengs, aabnedes fængselets dør; man kom for at slæbe hende for retten.

„I kalder min broder en tyran,“ sagde hun

til anklageren, Fouquier-Tinville, og til sine dommere; „dersom han havde været en tyran, vilde I ikke have siddet her, og jeg vilde ikke have staaet for eder!“

Da hun gik ud af salen, kunde Fouquier-Tinville ikke afholde sig fra at sige:

„Man maa tilstaa, at hun ikke har udstødt en eneste klage.“

„Hvad skulde Elisabeth af Frankrige have at beklage sig over?“ spurgte præsidenten med en ironisk latter. „Har vi ikke grupperet rundt hende et aristokratisk hof, der er hende værdigt? — Naar hun ved foden af guillotinen ser sig omgiven af den tro adel, vil intet kunne hindre hende fra at tro sig hensat til salonerne i Versailles.“

Det aristokratiske hof, hvortil han hentydede, bestod af tre og tyve adelige mænd og kvinder, der var dømte til at dø paa samme tid som hun.

Ofrene førtes ind i de dødsdømtes sal. Elisabeth talte trøstende og opmuntrende til dem alle.

„Man forlanger ikke af os, som af de gamle martyrer, at vi skal afsværge vor tro,“ sagde hun; „man forlanger kun, at vi skal give af-

kald paa vort elendige liv. Lad os med resignation bringe Gud dette lille offer."

Prinsessen besteg kjøretøiet først; efter hende fulgte den seks og sytti aar gamle marquise de Senozan.

De dødsdømte blev opstillede foran guillotinen; alle viste et beundringsværdigt mod.

Den første, hvis navn blev opraabt, var grevinde Croslus d'Amboise. Hun neiede dybt for Elisabeth.

„Madame," sagde hun, „dersom Deres kongelige høihed vilde værdiges at omfavne mig, vilde jeg være ved mine ønskers maal."

„Meget gjerne," svarede prinsessen, „og af fuldt hjerte."

De andre kvinder opnaaede samme gunst; mændene kyssede ærbødig hendes haand.

Adskillige hoveder var faldne, da en stemme blandt mængden raabte:

„Lad Dem gjøre saa mange dybe buk for hende, som de vil; hun er alligevel nu naaet ligesaa langt som „østerrigerinden"."

Elisabeth hørte det; gjennem denne ytring fik hun først vished for sin svigerindes død.

„Maatte vi mødes i himlen!" mumlede hun.

Hun var den sidste, som besteg skafottet.

Idet hun blev bunden, faldt hendes halstørklæde ned og blottede hendes skuldre. En medaljon af sølv, der bar jomfru Marias billede, kom tilsyne om hendes hals.

Skarpretteren vilde rive medaljonen af hende.

„I Deres moders navn beder jeg Dem om at tildække mig,“ sagde hun.

Det var de sidste ord, som hun udtalte her i livet.

Hendes hoved faldt; men mængden viste ingen glæde. Efter raabet: „leve republiken“, fulgte intet svar.

* * *

Den nittende januar 1794 havde skomageren Simon opgivet sin stilling i Temple. Han havde i løbet af syv maaneder forvandlet den smukke, begavede kongesøn til en sygelig stakkel, der var nedbrudt paa legeme og sjæl.

Efter hans bortflytning overdrog man det til fangevogterne at føre tilsyn med den lille. Et værelse, som Ludvig den sekstendes kammertjener havde beboet, og som Simons hustru havde benyttet til sygestue, blev indrettet for ham. Døren til forstuen blev spigret til. Midt i denne huggede man et firkantet hul, der for-

synedes med et gitter, som kunde trækkes op og ned, samt et lidet bræt, paa hvilket slutteren kunde sætte maden, og fangen det, som han ønskede at sende ud.

Rummet blev kun opvarmet ved et kakkelovnsrør fra forstuen, kun oplyst ved en liden lampe, som man hængte udenfor det tilgitrede hul. Sollys trængte aldrig derind. Berøvet hver adspredelse sad arvingen til Frankriges trone maaned efter maaned uden saameget som at se den haand, der rakte ham hans karrige kost.

Hans iforveien svage øine blev næsten blinde af mangel paa lys og luft. De faa kræfter, som skomagerens mishandlinger havde levnet ham, svandt hen. Han plagedes af bylder; og for at krone hans livs ulykker rystede en heftig feber hans legeme.

Simon havde været en grusom forfølger; men barnet længtede efter ham. Simons hustru havde været en furie; hun havde givet kongesønnen puf og stød. Men hun havde undertiden havt medlidenhed med ham.

Snart magtede han ikke længer at holde sit fængsel rent eller at omslutte tintalerkenen og vandkrukken med sine skjælvende hænder. Uden at være istand til at røre sig laa han paa det

uredte leie. Ofte saa han rotter og mus fortære den mad, som man ikke vilde uleilige sig med at bringe hen til hans seng, og som han ikke havde styrke til at hente ved gitteret.

Den 27de juli 1794 visiterede Barras Templetaarnet. Han ønskede at se den lille fyrste. Jerngitteret blev aabnet; og for første gang paa et halvt aar fik Karl Ludvig øie paa et menneskeligt væsen.

Halvt vanvittig af rædsel raabte han:

„Jeg siger intet ondt om mine vogtere."

Barras forstummede ved synet af dette barn, der var sygnet hen i elendighed og usselhed.

Endelig sagde han:

„Jeg vil forebringe strenge klager over urenligheden i dette værelse."

Han udspurgte Karl Ludvig venlig og mildt om hans helbredstilstand.

Den første september samme aar blev døren brudt istykker. Man lod de tilgitrede vinduer aabne, saa at solskin og luft atter kunde trænge ind.

„Karl," sagde en af vogterne til ham, „hvorfor spiser du ikke? — Du burde spise."

„Nei," svarede barnet; „jeg vil dø."

Man tilkaldte en læge. Kongesønnen blev flyttet til et bedre værelse og fik fra den dag

bedre pleie; men ingen menneskelig magt kunde længer frelse ham.

Den ottende juni 1795 klokken tre om eftermiddagen døde han ti aar, to maaneder og tolv dage gammel. Han hensov med sin moders navn paa læben.

Saaledes lyder de officielle beretninger. Men spørgsmaalet om det virkelig var Ludvig den sekstendes og Marie Antoinettes barn, som døde i Temple, og som blev begraven i en krog ved Saint Marguerite-kirken, staar efter hundrede aars forløb endnu uafgjort.

Lasne, fangevogter i Temple, har for retten udsagt, at Karl Ludvig Capets lig blev ført til kirkegaarden af ham, og at han med egne øine saa det blive nedgravet. To læger, Pelleton og Dumangin, undertegnede samtidig et dokument, ifølge hvilket de erklærede at have aabnet et lig i Temple.

Efter Lasne's sigende skulde kongesønnen være død ottende „prairial“ (foraarsmaaned); konventets akter indeholder imidlertid en kundgjørelse af fjortende „prairial“, der forordner, at man skal efterspore Capets søn paa alle landeveie i Frankrige. Og i lægernes erklæring heder det kun: „Der er bleven overleveret os et lig, om hvilket man har sagt os, at det

var liget af Karl Ludvig, hertugen af Normandiet.“

Der opstod senere en meget skarp, offentlig diskussion mellem de to læger vedrørende denne sag. Pelleton fastholdt, at han troede at have obduceret den unge konges afsjælede legeme; Dumangin drog det derimod i tvivl.

Mange mennesker i og udenfor Frankrige mener fremdeles, at vogterne havde ladet sig bestikke til at føre kongesønnen ud af fængselet, og at man havde sat et sygt og sindssvagt væsen i hans sted. Denne formodning er ikke bleven formindsket ved den nyeste tids efterforskninger. 1894 er der nemlig ved St. Marguerite-kirken i Paris for anden gang bleven udgravet et skelet, hvori man 1846 — under en tidligere undersøgelse — troede at have gjenfundet den tiaarige Karl Ludvigs; denne gang har fremragende videnskabsmænd erklæret, at liget umuligt kan have tilhørt ham, men maa have tilhørt en person, som maa have været mellem atten og tyve aar gammel.

Den dunkelhed, som hviler over kongesønnens skjebne, gjør det forklarligt, at der i aarenes løb har indfundet sig mange prætendenter, som har fordret Frankriges krone i hans navn.

Prinsesse Marie Thérèse, den senere hertug-

inde af Angoulême, blev gjennem aarene stadig plaget med henvendelser fra folk, der kaldte sig hendes broder. Hun har fortalt, at hun paa en eneste dag modtog breve fra ikke mindre end tyve forskjellige personer, der alle paastod. at de var kong Ludvig den sekstendes og Marie Antoinettes søn.

Historien om de falske prætendenter falder ikke ind under rammen for dette arbeide. En enkelt af dem, urmageren Naundorff, som døde i Holland den tiende august 1845, viste i sit ydre en umiskjendelig lighed med medlemmerne af huset Bourbon; og han havde i sin tid ivrige og talrige tilhængere.

Hans enke og børn indstævnede hertuginden af Angoulême og hertugen af Berry's børn i aaret 1850 for de franske domstole. De fordrede lovlig at anerkjendes som Ludvig den sekstendes efterkommere; men de tabte sin proces. I aaret 1874 gjenoptog de atter sagen; de tabte den imidlertid for anden gang. —

Ludvig den syttendes støv er aldrig fundet. Intet uigjendriveligt bevis fastslaar, at han er død i sit fødeland. En barnekaarde, der opbevares i invalidehotellets vaabensamling i Paris, er et af de faa minder, som Frankrige eier, om

denne konge uden land, hvis liv maaske var kort paa dage, men sikkert langt paa lidelser.

Den bærer følgende indskrift:

„Denne kaarde har tilhørt Ludvig den sekstendes søn. Han var konge uden krone og er død uden grav. Skjebnen vilde, at han skulde eie en kaarde, — han der var ætlingen af de mægtige konger, men som aldrig kom til at kjæmpe mod andre end Simon, hvem han beseirede ved sin taalmodighed.“

* * *

Prinsesse Marie Thérèse var den eneste i Temple, som intet anede om, at et lig blev ført ud derfra, og at det sagdes at være hendes broders. Hun anede længe eiheller, at prinsesse Elisabeth var død.

Efter at hendes tante var bleven ført bort, tilbragte hun femten maaneder i ensomhed, fordybet i sørgelige og bitre tanker. Hun stoppede sine strømper, lappede sine sko, læste og læste atter i Elisabeths bønnebøger.

Tanten havde vænnet hende til at gjøre sig uafhængig af menneskene; hun havde desuden vænnet hende til intet at overse, der kunde beskytte hendes helbred.

Hun havde paabudt hende daglig at slaa vand udover gulvet for at rense luften i værelset. Hun havde endelig paalagt hende hver dag en time i træk at gaa meget hurtig op og ned for at faa bevægelse.

I septembermaaned 1795 erholdt hendes gamle lærerinde fru de Tourzel tilladelse til at besøge prinsessen. Hun spurgte hende, hvordan det var muligt, at hun, der var saa følelsesfuld, havde kunnet bære saa mange ulykker.

„Uden kristentro vilde jeg være bukket under,“ svarede Marie Thérèse.

Hun tilføiede, at hun længe havde været saa træt af ensomheden, at hun tidt havde sagt til sig selv: „Dersom man satte et menneskeligt væsen ved min side, der ikke var et rent uhyre, vilde jeg ikke kunde afholde mig fra at elske det.“

Nye og bedre tilstande var imidlertid fulgte efter rædselsherredømmet i Frankrige. Man besluttede at sende kongedatteren til Wien mod at faa Lafayette, Lameth og flere andre krigsfanger udløste af østerrigernes hænder.

Landflygtigheden syntes Marie Thérèse ikke blidere end fængselet.

„Jeg vilde foretrække den mindste bolig i Frankrige for de æresbeviser, som overalt venter

en fyrstinde, der er saa ulykkelig, som jeg,“ sagde hun.

Da hun overskred Frankriges grænse, vendte hun sig endnu engang om. Kjærligheden til det land, der havde rummet hendes forfædres storhed, blandede sig med de bitre minder, og hendes øine fyldtes med taarer.

„Jeg forlader Frankrige med sorg,“ sagde hun; „jeg vil aldrig ophøre at betragte det som mit fædreland.“

Den niende januar 1796 — tre aar efter hendes faders henrettelse — ankom hun til Wien.

Hendes ansigt, der tidligere havde udtrykt en blanding af Ludvig den sekstendes godhed og Marie Antoinettes livfulde aand, talte nu kun om smerte. Der saaes aldrig et smil paa hendes læber. I sit værelse lod hun opstille en urne med sindbilleder paa døden; og foran denne urne tilbragte hun en stor del af sin dag.

Tre og et halvt aar boede hun i den østerrigske hovedstad, hvor hun hverken følte sig fri eller lykkelig. Efter den tids forløb fik hun endelig tilladelse til at reise til sin onkel, greven af Provence; og i junimaaned 1799 egtede hun sin fætter, hertugen af Angoulême, hvilket

fra gammel tid havde været begge hendes forældres ønske.

De gjenlevende Bourboner, der havde fundet et tilflugtssted i Mittau, blev (januar 1801) fordrevne derfra af keiser Paul. Fra nu af førte de et omflakkende liv, indtil de endelig fandt en midlertidig havn i England.

Aaret 1814 bragte et lysglimt ind i Marie Thérèses tilværelse, der saa længe havde været mørk og sørgelig. Den 24de april landede hun og Ludvig den attende i Calais; og den 3die mai holdt hun indtog i Paris ved sin onkels side. Vognen, hvori de sad, blev trukken af otte, hvide heste. Gaderne var oversaaede med blomster, husene prydede med guirlander; begeistringen og rørelsen var ubeskrivelig.

Da det henrettede kongepars barn traadte ind i det skjebnesvangre slot, som hun ikke havde gjenseet siden den 10de august 1792, kom to hundrede hvidklædte kvinder hende imøde med liljer i hænderne. De knælede ned for hende og sagde:

„Datter af Ludvig den sekstende! Velsign os!“

Bevægelsen overmandede hende; hun faldt besvimet om.

Napoleons opbrud fra Elba, hans regjering

i de hundrede dage, jog Marie Thérèse og de øvrige Bourboner igjen i landflygtighed.

Da hertuginden af Angoulême for anden gang holdt indtog i Paris, var hendes illusioner svundne.

Den 13de februar 1820 stod hun ved sin svoger, hertugen af Berry's dødsseng.

„Vær modig, min broder,“ sagde hun til ham: „men hvis Gud kalder dig til sig, saa sig til min fader, at han maa bede for Frankrige og for os.“

Revolutionen 1830 drev hende for tredie gang i en udlændighed, som denne gang først skulde finde sin afslutning ved døden.

Marie Thérèse var barnløs; den første juni 1844 mistede hun sin egtefælle. Hun forblev som enke hos greven af Chambord, der elskede hende høiere end sin egen moder. Hun døde i Frohsdorff den attende oktober 1851 i en alder af nær tre og sytti aar; det var otte og femti aar og to dage efter hendes moders henrettelse.

Hendes sidste ønske havde været at hvile i Frankrige. Dette ønske skulde ikke blive opfyldt. Hertuginden af Angoulême ligger begraven i franciscanernes kapel i Goritz ved siden

af sin egtefælle og af sin svigerfader og onkel, kong Karl den tiende.

Paa stenen, der dækker hendes støv, læser man følgende:

„O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus!“ („O, I som gaar forbi paa denne vei, giver agt, og ser, om der er sorg saa stor, som min sorg!“)

* * *

Da Bourbonerne vendte tilbage til Frankrige, fandtes ikke længer den kirkegaard, hvor man havde stedet Ludvig den sekstende og Marie Antoinette til jorden. Men en trofast royalist, Desclozeaux, havde kjøbt pladsen for at frede om de sidste levninger af sin konge og dronning.

Det var i en almindelig have i rue d'Anjou, at Frankriges kansler den 18de januar 1815 indfandt sig for at være tilstede under eftersøgelsen efter ligene.

Da man havde gravet en hel dag, opdagede man endelig rester af Marie Antoinettes kiste. Man fandt menneskeben, nogle laser, to strømpebaand samt dronningens hoved. En tilstede-

værende hofmand troede ved munden at gjenfinde træk, der mindede om hendes smil.

Den nittende januar fandt man ogsaa levninger af kongen.

De rester, som man havde fundet af det kongelige egtepar, blev lagte ned i to zinkkister; den treogtyvende førtes de under store kirkelige ceremonier til kongegraven i Saint-Denis.

*   *
*

Versailles og Trianon staar endnu idag som minder om Ludvigs og Marie Antoinettes glanstid. Man fremviser endnu det soveværelse, som dronningen i nitten aar beboede i Versailles, hvor alle hendes børn saa dagens lys, og hvorfra hun maatte flygte halvnøgen den mindeværdige sjete oktober. Og i det lille Trianon har man pietetfuldt samlet talrige smaating, som erindrer om den ulykkelige, der elskede stedet saa høit.

Tuilerierne er nedbrændte. Der er ikke sten paa sten tilbage af den sal, hvor franskmændenes konge og dronning blev dømte til at henrettes, eller af Temple-taarnet, der tjente kongefamilien til fængsel. Revolutionspladsen er omdøbt til „Place de la Concorde“. To

mægtige vandspring er reiste paa den plet, hvor guillotinen stod. „Men alverdens vandspring“ — siger en fransk forfatter — „vilde ikke formaa at bortskylle det blod, som er udøst paa dette sted.“

Af de bygninger, som var skuepladsen for Marie Antoinettes tungeste lidelser, staar Conciergeriet alene efter hundrede aars forløb. De fromme betragtninger, som dronningen ridsede med en naal paa væggen i sin celle, er længst blevne overkalkede; men Kristus-billedet, som hænger derinde, skal være det samme, foran hvilket hun daglig forrettede sin bøn.

Paa den plet, hvor kongens og dronningens lig blev fundne, reiste Ludvig den attende et forsonings-kapel. Revolution har fulgt revolution, det andet keiserdømme har fulgt kongedømmer; men hidtil har „Chapelle expiatoire“ under alle rædsler og alle omvekslinger ligget fredet i hovedstadens tummel.

Den 16de oktober hvert aar fyldes det lille kapel fra den tidlige morgen af sørgeklædte mænd og kvinder. Alt, hvad Paris eier af gammel adel, indfinder sig der. Biskopper læser messen. Kranse lægges ned ved foden af den marmorgruppe, som forestiller Marie Antoinette støttet af religionen, og paa hvis sokkel

man har indgravet hendes sidste brev til prinsesse Elisabeth. — — —

Dommen om Maria Theresias yngste datter har vekslet gjennem tiderne. Umiddelbart efter hendes død, under det friske indtryk af hendes tragiske skjebne, var ven og fiende tilbøielig til at dømme hende mildt.

Efter ordenens gjenoprettelse i Frankrige blev dommen strengere. Den flygtige interesse svækkedes; og ikke faa af deltagerne i revolutionen søgte at formindske sine egne forvildelser paa den østerrigske keiserdatters bekostning. Gamle smædeskrifter mod hende droges atter frem. Gamle anklager reistes paanyt, visselig med mindre heftighed end før, men ingenlunde med mindre iver.

Da Bourbonerne for en kort tid igjen kom til magten, slog stemningen atter om. Der offentliggjordes i denne periode en mængde mindeskrifter og forsvarsskrifter for den bagtalte dronning.

Hendes venner har ligesaa lidt havt ubetinget ret i sin beundring, som hendes fiender har havt det i sine bagvaskelser. Marie Antoinette var altfor partisk i sine venskaber og blottet for forstaaelse for folkets berettigede krav. Hendes forlystelsessyge, hendes ødselhed

og hendes overmodighed var endelig vel egnede til at vedligeholde det had, der ei uden grund havde reist sig mod hende.

Om nutidens forskning saaledes ikke helt tør slutte sig til hendes forsvarere, kan man paa den anden side neppe undlade at erkjende, at hendes bagvaskere, trods al deres møie, ei har formaaet mere end at gjenfortælle uforsigtigheder fra hendes ungdom, og at efterverdenen har frifundet hende for de alvorligste af de beskyldninger, som reistes mod hende af den fiendtligsindede del af hendes samtid.

Hvem kan uden medlidenhed tænke paa de sidste aar af hendes liv eller negte, at hvad hun end havde forbrudt, saa blev hun straffet altfor grusomt! — Faa af de værste forbrydere har tilnærmelsesvis udstaaet, hvad Marie Antoinette af Lothringen og Østerrige, den regjerende dronning af Frankrige og Navarra maatte lide. Til hendes mindste kvaler hørte frygten for en voldsom død, der sandsynligvis ikke forlod hende nogen dag mellem den femte oktober 1789 og den sekstende oktober 1793. Værre for hendes stolte og herskesyge sind var de lave beskjæmmelser, hvormed man uafladelig forfulgte den kvinde, som tidligere havde været vant til de mest overdrevne æresbeviser.

Og dog var de talløse krænkelser og forhaanelser, der tilføiedes hende paa hver af revolutionens afgjørende dage, forholdsvis lidet at regne i sammenligning med skilsmissen fra hendes egtefælle, med den umenneskelige fremvisning af prinsesse Lamballe's hoved, med den planmæssige fordærvelse, som hendes kjæreste barn blev gjort til gjenstand for, og i sammenligning med Marie Antoinettes egen gang til skafottet.

N. P. LERCHES
BOGBINDERI
SKAGEN

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PT 8175 T83M3
Tschudi, Clara
Marie Antoinette og revolutionen

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 06 05 09 015 8